

ISSN 2313-8246

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”

*АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ*

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 15

Том 2

*Івано-Франківськ
2019*

ISSN 2313-8246

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”

Актуальні проблеми розвитку економіки регіону

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 15

Том 2

**Івано-Франківськ
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника”
2019**

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого ЗМІ КВ №20937-10737 ПР
Засновник і видавець ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”.*

Журнал видається з 2005 року 1 раз на рік у 2-х томах.

Видається змішаними мовами: українською, польською, англійською.

ISSN (Print) 2313-8246, ISSN (Online) 2518-7589

Науковий журнал включено до переліку фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (постанови Президії Вищої Атестаційної комісії України № 1-05/1 від 18.01.2007 р. і № 1-05/2 від 10.03.2010 р., наказ Міністерства освіти і науки України від 09.03.2016 № 241)

Журнал входить до таких вітчизняних та міжнародних бібліотечних та баз даних: Національна бібліотека України ім. В.Вернадського, Google Scholar, Ulrich's Periodicals Directory, Directory of Research Journals Indexing, Index Copernicus, ResearchBib, DOAJ.

СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Ткачук І.Г. (головний редактор) – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, заслужений діяч науки і техніки України;

Криховецька З.М. (відповідальний секретар) – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”;

Янтонь-Дроздовська Е. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічних наук Університету ім. Адама Міцкевича в Познані (Польща);

Баланюк І.Ф. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”;

Пилипів Н.І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”;

Буртняк І.В. – доктор економічних наук, професор кафедри економічної кібернетики ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”;

Михайлишин Л.І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”;

Лисяк Л.В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Університету митної справи та фінансів;

Мауц З. А. – доктор економічних наук, доцент кафедри фінансів, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ;

Бочко О.Ю. – доктор економічних наук, професор кафедри маркетингу і логістики Національного університету “Львівська політехніка”;

Щур Р.І. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”;

Шеленко Д.І. – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”;

Плець І.І. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”;

Кропельницька С.О. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”.

Адреса редакційної колегії: 76018, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, кафедра фінансів ДВНЗ

“Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, тел. (0342) 752391,

e-mail: kfin@pnu.edu.ua

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ : науковий журнал. Івано-Франківськ : Вид-во ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, 2019. Вип. 15. Т. 2. 183 с.

До наукового журналу “Актуальні проблеми розвитку економіки регіону” увійшли статті, у яких розглядаються теоретичні аспекти дослідження проблем економіки регіону: фінансово-кредитні проблеми формування виробничих відносин регіонального рівня, проблеми економічного й соціального розвитку регіонів України.

Для науковців, викладачів вищих закладів освіти й науки, аспірантів і студентів.

ЗМІСТ

Дослідження процесу розвитку вітчизняного підприємництва <i>Сас Л.С., Матковський П.Є.</i> НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАПРЯМІВ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ООНОВЛЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	8
<i>Вербовська Л.С., Гамуляк Н.М., Гладун О.В., Муц Ю. С.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПРОЦЕСНОГО ПІДХОДУ В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА	14
<i>Коренюк П. І.</i> СТАЛИЙ РОЗВИТОК РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ	23
<i>Левандівський О.Т., Дребот С.Д.</i> ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	32
<i>Галюк І. Б.</i> РОЛЬ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО БІЗНЕСУ	41
<i>Галушак І.Є.</i> РОЗРАХУНКИ З ОПЛАТИ ПРАЦІ З ОРГАНАМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ У ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	46
<i>Передерко В. П.</i> АНАЛІЗ ПОТОКІВ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ У 2018 Р. ЗА ДАНИМИ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ. ЧАСТИНА 1	52
<i>Станьковська І. М., Станьковський Т. В., Шабан Л.Р.</i> ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПОСЛУГ ЕЛЕКТРОРОЗПОДІЛЬЧИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕНЕРГОРИНКУ УКРАЇНИ	64
Маркетинг	
<i>Ніколаєнко Ю.В., Лавров Р.В.</i> ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГООРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ПРОДУКЦІЄЮ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА	73
<i>Кузяк В.В., Моторнюк У.І., Стасюк Н.Р.</i> СТРАТЕГІЯ ОБСЛУГОВУВАННЯ КЛІЄНТІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ ДОСЯГНЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА	80
Розвиток людського капіталу	
<i>Казюка Н.П.</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ	87
<i>Полянська А.С., Кінаш І.П., Савчук С.В.</i> ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	94
Державні фінанси	
<i>Борушок І. І.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНИХ	

ФІНАНСІВ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ <i>Романчукевич В.В.</i> ЕКОНОМІЧНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	107 112
Платіжні системи	
<i>Білий М.М.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК В УКРАЇНІ	119
Регіональна політика	
<i>Кропельницька С. О., Майорова Т.В., Кондур О.С.</i> ІНСТИТУЦІЙНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ	129
<i>Ткачук І.Г., Мельничук Ю.М.</i> ГОСПОДАРСЬКИЙ МЕХАНІЗМ МІКРОРІВНЕВОГО СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ НЕЗАЛЕЖНОГО РЕГІОНУ	140
<i>Дмитровська В.С., Солоджук Т.В., Максимів М.С.</i> ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	147
<i>Мигович Т.М.</i> МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ	160
<i>Кульчицька Н.Є.</i> СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОЦЕС РОЗБУДОВИ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	166
Дані про авторів	181

Certificate of State Registration of printed mass media: KB No. 20937-10737 from 24.06.2014.

Founder and publisher of the journal: Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

The journal has been published from 2005 once a year in 2 volumes.

The journal is published in Ukrainian, English and Polish.
ISSN (Print) 2313-8246, ISSN (Online) 2518-7589.

Scientific journal is recognized as the professional edition, in which the results of dissertation research on receiving of scientific degrees of the doctor or candidate of sciences can be published according to Resolutions of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine on Jan.18,2007 № 1-05/1 and on Mar.10, 2010 № 1-05/2, the Order by Ministry of Education and Science of Ukraine on Mar. 09, 2016 № 241.

The journal is included in Index Copernicus, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, Directory of Research Journals Indexing, Vernadsky national library, ResearchBib, DOAJ.

Editorial Board

EDITOR-IN-CHIEF

Iryna Tkachuk (D. Sc. (Econ.), Professor, Head of Department of Finance, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Honored Worker of Science and Technique of Ukraine), Ivano-Frankivsk, Ukraine

EDITORIAL BOARD MEMBERS

Z. Krykhovetska (PhD (Economics)), Ivano-Frankivsk, Ukraine (EXECUTIVE SECRETARY);

E. Jantón-Drozdowska (D. Sc. (Econ.)) Poznan, Poland;

I. Balaniuk (D. Sc. (Econ.)), Ivano-Frankivsk, Ukraine;

N.Pylypiv (D. Sc. (Econ.)), Ivano-Frankivsk, Ukraine;

I.Burtniak (D. Sc. (Econ.)), Ivano-Frankivsk, Ukraine;

L.Mykhailyshyn (D. Sc. (Econ.)), Ivano-Frankivsk, Ukraine;

L.Lysiak (D. Sc. (Econ.)), Dnipro, Ukraine;

Z.Matsuk (D. Sc. (Econ.)), Ivano-Frankivsk, Ukraine;

O.Bochko (D. Sc. (Econ.)), Lviv, Ukraine;

R. Shchur (PhD (Economics)), Ivano-Frankivsk, Ukraine;

D.Shelenko (PhD (Economics)), Ivano-Frankivsk, Ukraine;

I.Plets (PhD (Economics)), Ivano-Frankivsk, Ukraine;

S. Kropelnyska (PhD (Economics)), Ivano-Frankivsk, Ukraine.

Editorial address: Department of Finance, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Shevchenko str.,57, Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine, tel.: (0342) 75-23-91, e-mail: kfin@pnu.edu.ua

THE ACTUAL PROBLEMS OF REGIONAL ECONOMY DEVELOPMENT : scientific journal.
Ivano-Frankivsk : Publishing house of Vasyl Stefanyk Precarpathian national university, 2019. Issue 15. V. 2. 183 p.

The theoretical aspects of research of problems of economy of region, the financial-credit problems of forming of production relations of regional level, problems of economic and social development of regions of Ukraine are examined in the article of scientific journal "The actual problems of regional economy development".

Scientific journal is designed for research workers, teachers of higher establishments of education and science, graduate students and students.

CONTENTS

Research development of domestic business

<i>Sas L.S., Matkovskiy P.Ye.</i> REGULATORY OF FINANCIAL SUPPORT DIRECTIONS FOR TECHNOLOGICAL UPDATING OF PRODUCTION AND MODERNIZATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES' ACTIVITY	8
<i>Verbovska L.S., Hamuliak N.M., Gladun O.V., Muts Yu. S.</i> IMPLEMENTATION OF SUBJECTS OF ECONOMY OF PROCESSING APPROACH IN TERMS OF TURBULENT ENVIRONMENT	14
<i>Koreniuk P.I.</i> SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RESOURCE POTENTIAL IN THE FOOD COMPLEX	23
<i>Levandivskiy O.T., Drebot S.D.</i> FINANCIAL SUPPORT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES	32
<i>Galiuk I. B.</i> THE ROLE OF ORGANIZATIONAL COMMUNICATIONS IN ENSURING OF THE EFFICIENCY OF ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF MODERN BUSINESS	41
<i>Galushchak I.</i> CALCULATIONS ON RENUMERATION OF LABOR WITH THE SOCIAL INSURANCE BODIES IN THE COMPANY'S REPORTING	46
<i>Perederko V.P.</i> DOMESTIC TOURISM FLOWS OF IVANO-FRANKIVSK REGION ANALYSIS BASED ON MOBILE COMMUNICATION DATA IN 2018. PART 1	52
<i>Stankovska I.M., Stankovskiy T.V., Shaban L.R.</i> FORMATION OF THE MODEL OF THE QUALITY MANAGEMENT PROCESS OF SERVICES OF ELECTRIC DISTRIBUTION ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION OF THE ENERGY MARKET OF UKRAINE	64

Marketing

<i>Nikolaenko Yu.V., Lavrov R.V.</i> FORMATION OF MARKETING-ORIENTED APPROACH TO PROVIDING INNOVATIVE PRODUCTS OF INDUSTRIAL ENTERPRISE	73
<i>Kuziak V.V., Motorniuk U.I., Stasiuk N.R.</i> STRATEGY OF CUSTOMER SERVICE AS AN IMPORTANT DIRECTION FOR ACHIEVEMENT OF COMPETITIVE ADVANTAGES OF AN INDUSTRIAL ENTERPRISE	80

Human capital development

<i>Kaziuka N.P.</i> FOREIGN EXPERIENCE OF EMPLOYMENT REGULATION	87
<i>Polyanska A.S., Kinash I.P., Savchuk S.V.</i> DIGITALIZATION AS A FACTOR OF DEVELOPMENT OF ENTERPRISE PERSONNEL	94

Public finance

<i>Borushok I.I.</i> THEORETICAL BASIS OF STATE FINANCE RECEARCH IN THE SYSTEM OF SOCIAL PROTECTION	107
<i>Romanchukevych V.V.</i> ECONOMIC DIRECTIONS OF STATE FINANCIAL POLICY MODERNIZATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE	112
Payment System	
<i>Bilyi M.M.</i> THE FEATURES OF DEVELOPMENT OF THE PAYMENT CARD MARKET IN UKRAINE	119
Regional Policy	
<i>Kropelnytska S.O., Mayorova T.V., Kondur O.S.</i> INSTITUTIONAL FACTORS FOR STAFF POTENTIAL' FORMATION FOR THE COMPETITIVENESS DEVELOPMENT OF THE REGION	129
<i>Tkachuk I.H., Melnychuk Yu.M.</i> THE ECONOMIC MECHANISM OF THE MICRO-LEVEL STRATEGIC DEVELOPTMENT OF THE INDEPENDENT REGION	140
<i>Dmytrovska V.S., Solodzhuk T.V., Maksymiv M.S.</i> FINANCIAL SUPPORT OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION	147
<i>Myhovysh T.M.</i> LOCAL SELF-GOVERNMENT IN ENSURING THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE COUNTRY	160
<i>Kulchytska N.Ye.</i> STRATEGIC PLANNING AND DEVELOPMENT PROCESS OF MUNICIPAL EDUCATION IN UKRAINE	166
Information about authors	181

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

УДК 338.434:338.121:631.17

doi: 10.15330/apred.2.15.8-14

Сас Л.С., Матковський П.Є.

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАПРЯМІВ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ОНОВЛЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра обліку і аудиту,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76010, Україна,
тел: +380971798462,
e-mail: sas_lyudmyla@ukr.net

Анотація. Метою статті є визначення напрямів державної фінансової підтримки інноваційної діяльності, зокрема технологічного оновлення виробництва та модернізації діяльності сільськогосподарських підприємств, передбачених нормативними документами.

У процесі дослідження використано методи аналізу, систематизації, групування, абстрагування з метою визначення нормативних документів щодо регулювання інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, виокремлення та розгляду напрямів державної фінансової підтримки технологічного оновлення виробництва й модернізації діяльності сільськогосподарських підприємств.

Інформаційну базу наукового дослідження склали наукові праці вітчизняних вчених-економістів та законодавчо-нормативні документи з питань регулювання інноваційної діяльності та фінансового забезпечення її здійснення.

Обґрунтовано роль та місце державної фінансової підтримки у забезпеченні здійснення технологічного оновлення виробництва сільськогосподарських підприємств як складової їхнього інноваційного розвитку. Проведено аналіз нормативного забезпечення здійснення інноваційної діяльності. Виокремлено та розглянуто напрями фінансової підтримки технологічного оновлення і модернізації діяльності сільськогосподарських підприємств, зокрема щодо: бюджетної підтримки; створення необхідних умов для фінансування; пільгового кредитування; страхування інноваційної діяльності; створення спеціалізованих небанківських інноваційних фінансово-кредитних установ; пільгового оподаткування; фінансово-економічного забезпечення трансферу технологій

Наукова новизна одержаних результатів полягає у визначенні та розкритті напрямів державної фінансової підтримки технологічного оновлення виробництва та модернізації діяльності сільськогосподарських підприємств.

Одержані результати дослідження можуть бути використані при організації процесу технологічного оновлення виробництва та модернізації діяльності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: технологічне оновлення виробництва; модернізація діяльності; сільськогосподарські підприємства; державна фінансова підтримка.

Sas L.S., Matkovskyi P.Ye.

REGULATORY OF FINANCIAL SUPPORT DIRECTIONS FOR
TECHNOLOGICAL UPDATING OF PRODUCTION AND MODERNIZATION OF
AGRICULTURAL ENTERPRISES' ACTIVITY

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Department of Accounting and Audit,
Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk,
76010, Ukraine,
tel.: +380971798462,
e-mail: sas_lyudmyla@ukr.net

Abstract. The objective of the article is to determine the directions of state financial support for innovative activity, in particular technological updating of production and modernization of agricultural enterprises' activity, stipulated by regulatory documents.

During the research, the methods of analysis, systematization, grouping, abstraction were used in order to define regulatory documents on regulation of innovative activity of economic entities, isolation and consideration of directions of state financial support for technological updating of production and modernization of agricultural enterprises.

Database of scientific research was made up of scientific works of domestic scientists-economists and legislative and normative documents on regulation of innovative activity and financial support for its implementation.

The role and place of state financial support in ensuring technological updating of agricultural enterprises' production as a component of their innovative development are substantiated. The analysis of the regulatory support for the implementation of innovative activity is carried out. Directions of financial support for technological upgrading and modernization of agricultural enterprises were identified and considered, in particular as regards to budget support; creation of necessary conditions for financing; preferential lending; insurance of innovative activity; creation of specialized non-banking innovative financial institutions; preferential taxation; financial and economic support for technology transfer.

The scientific novelty of the obtained results is to identify and reveal the directions of state financial support for technological updating of production and modernization of agricultural enterprises' activities.

The results of the study can be used to organize the process of technological updating of production and modernization of agricultural enterprises.

Keywords: technological updating of production; modernization of activity; agricultural enterprises; state financial support.

Вступ. Технологічне оновлення виробництва сільськогосподарських підприємств, як складова їхнього інноваційного розвитку, що спрямована на удосконалення та модернізацію діяльності, потребує значних фінансових ресурсів. Такими ресурсами є власні, залучені, запозичені кошти підприємства, а також державна фінансова підтримка інноваційної діяльності, задекларована у нормативних документах.

Проблематика державної фінансової підтримки інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та їхнього інноваційного розвитку буда об'єктом дослідження А. А. Гребеннікової [1], С. С. Кисіль [2, с. 295–298], О. Ю. Коваленко [3], С. С. Опружака [4], М. А. Полегенької [5, с. 49–56], С. Ю. Соколюк [6, с. 101–106] та ін.

Однак, критичний огляд публікацій авторів засвідчив, що недостатньо вивченим залишається питання напрямів державної фінансової підтримки технологічного оновлення виробництва та модернізації діяльності сільськогосподарських підприємств.

Постановка завдання. Метою статті є визначення напрямів державної фінансової підтримки інноваційної діяльності, зокрема технологічного оновлення виробництва та модернізації діяльності сільськогосподарських підприємств, передбачених нормативними документами.

Результати. Серед форм державної підтримки в сфері інноваційної та технологічної діяльності вагоме місце належить саме фінансовій підтримці. Основні напрями державної фінансової підтримки інновацій та технологічних нововведень

визначені Податковим кодексом України [7], Законами України “Про інноваційну діяльність” [8], “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні” [9], “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” [10], “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” [11], Концепцією науково-технічного та інноваційного розвитку України [12].

Серед видів державної фінансової підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, в тому числі й аграрного сектору, передбачених законодавством, виокремлено:

1. Бюджетну підтримку.
2. Створення необхідних умов для фінансування.
3. Пільгове кредитування.
4. Страхування інноваційної діяльності.
5. Створення спеціалізованих небанківських інноваційних фінансово-кредитних установ.

6. Пільгове оподаткування.

7. Фінансово-економічне забезпечення трансферу технологій.

1. *Бюджетна підтримка.* До джерел фінансування інноваційної діяльності, відповідно до ст. 18 Закону України “Про інноваційну діяльність” [8], належать: кошти Державного бюджету України; кошти місцевих бюджетів; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб; інші джерела, не заборонені законодавством України.

Відповідно до “Концепції науково-технічного та інноваційного розвитку України” [12] серед заходів бюджетної підтримки інноваційного розвитку передбачено:

- систематичне підвищення частки витрат на науку в державному бюджеті;
- віднесення статей витрат державного бюджету, за рахунок яких забезпечується фінансування розвитку науки, до числа захищених;
- забезпечення прямих бюджетних витрат на науково-дослідні, дослідно-конструкторські роботи не менш як на три чверті від загального обсягу національних витрат з подальшим зменшенням їхньої частки до 50–55 %;
- запровадження для малих і середніх науково-виробничих організацій, штат яких не перевищує 500 працівників, за рахунок коштів Державного інноваційного фонду України безповоротних субсидій у розмірі до 25 % від загальної суми витрат на створення і впровадження нововведень;
- формування системи місцевих джерел фінансування науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт та інноваційної діяльності, у тому числі спеціальних фондів підтримки регіональних програм, забезпечення правового механізму їх утворення і використання.

2. *Створення умов для фінансування.* Концепцією науково-технічного та інноваційного розвитку України [12] з метою забезпечення державної фінансової підтримки інноваційного розвитку передбачено:

- створення умов для фінансування науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт із різних джерел;
- забезпечення умов для обов'язкового виділення коштів на придбання обладнання і матеріалів, капітальне будівництво та інші витрати з обов'язковим пільговим оподаткуванням;
- лібералізація порядку акумуляції приватного капіталу для реалізації значних інноваційних проєктів, шляхом запровадження гнучкої форми поєднання капіталів комерційних банків і підприємств через створення пайових інвестиційних фондів;

– запровадження спеціального порядку створення інноваційних асоціацій, які є інвестиційно-виробничими об'єднаннями юридичних і фізичних осіб, що беруть участь у здійсненні інноваційного проекту та випуску нової конкурентоспроможної продукції;

3. *Пільгове кредитування.* Напрями пільгового кредитування виконання інноваційних проектів передбачені статтею 17 Закону України “Про інноваційну діяльність” [8]. Це, зокрема:

– повне або часткове (до 50 %) безвідсоткове кредитування (на умовах інфляційної індексації) інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України та коштів місцевих бюджетів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту і/або інших суб'єктів інноваційної діяльності;

– повна або часткова компенсація (за рахунок коштів Державного бюджету України та коштів місцевих бюджетів) відсотків, сплачених суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;

– надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів.

Відповідно до “Концепції науково-технічного та інноваційного розвитку України” [12], серед заходів сприяння кредитуванню інноваційного розвитку передбачено:

– установа для комерційних банків, які здійснюють пільгове довгострокове кредитування інноваційних проектів, знижену ставку норми обов'язкового резервування коштів;

– стимулювання створення спеціалізованих інноваційних банків, а також фондів довгострокового кредитування комерційних банків, які функціонують шляхом установа відповідних пільг з оподаткування коштів, які інвестуються для досягнення технологічних змін.

Надання позик на придбання і впровадження нових технологій та фінансова підтримка впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій суб'єктам малого і середнього підприємництва передбачена також відповідно до ст. 16 Закону України “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні” [9].

4. *Страховання інноваційної діяльності.* Майнове страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків визначено відповідно до статті 17 Закону України “Про інноваційну діяльність” [8] та Концепції науково-технічного та інноваційного розвитку України [12]:

– запровадження механізму державного страхування кредитів, виданих малим підприємствам, що розробляють і впроваджують інноваційну високотехнологічну продукцію і діяльність яких пов'язана зі значним інвестиційним ризиком;

– розроблення державної системи страхування ризиків інноваційної діяльності за рахунок спеціально створеної страхової компанії.

5. *Створення спеціалізованих небанківських інноваційних фінансово-кредитних установ.* З метою фінансової підтримки інноваційної діяльності, відповідно до статей 19–20 Закону України “Про інноваційну діяльність” [8], створюються спеціалізовані державні небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи, які на конкурсних засадах надають фінансову підтримку. Кошти таких установ формуються за рахунок Державного бюджету України, залучених згідно з чинним законодавством вітчизняних та іноземних інвестицій юридичних та фізичних осіб, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, від власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених законодавством України.

Спеціалізовані державні небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи створюються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій і підпорядковується центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа подас у засобах масової інформації щорічний звіт про фінансування інноваційних проектів та результати їх виконання, а також періодично інформує громадськість про результати своєї діяльності.

З метою фінансової підтримки місцевих інноваційних програм органи місцевого самоврядування можуть створювати комунальні спеціалізовані небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи, які підпорядковуються виконавчим органам місцевого самоврядування,

6. Пільгове оподаткування. Відповідно до ст. 197 Податкового кодексу України [7], окремі операції, пов'язані з технологічними інноваціями віднесені до складу операцій, звільнених від оподаткування, зокрема:

- проведення гігієнічної експертизи проектних матеріалів та попередніх проектних пропозицій, у тому числі щодо розміщення об'єкта, а також нормативної документації на нові технології виробництва продукції та нові види продукції за заявкою замовника, гігієнічна оцінка зразків нових видів продукції;

- визначення за заявками замовника шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, технологічного та трудового процесів, проведення досліджень для розробки засобів і заходів щодо усунення або зменшення їх небезпечної дії.

Відповідно до “Концепції науково-технічного та інноваційного розвитку України” [12], серед заходів пільгового оподаткування заходів інноваційного розвитку передбачено:

- застосування пільг для всього циклу інноваційного процесу – від фундаментальних досліджень до впровадження у виробництво – за умов використання інновацій для збільшення обсягу й підвищення якості виготовленої продукції;

- диференціація розмірів податкових пільг залежно від активності в інноваційному процесі конкретних підприємств, організацій і окремих осіб за умов щорічного збільшення ними витрат на науково-дослідні, дослідно-конструкторські роботи не менш як на 25 %;

- звільнення від оподаткування тієї частини прибутку, що спрямовується підприємствами, організаціями, приватними особами до Державного інноваційного фонду України, Державного фонду фундаментальних досліджень, галузевих інноваційних фондів, галузевих фондів технологічного розвитку й реконструкції виробництва тощо або місцевих фондів розвитку науки і технологій, а також на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт за міжнародними, загально-державними програмами та проектами;

- звільнення від податків, включаючи валютні кошти, наукових установ, діяльність яких здійснюється за рахунок державного бюджету;

- введення податкових пільг на прибуток і додану вартість для наукових організацій, які входять до національної системи науково-технічної інформації;

- заохочення комерційних банків до купівлі акцій підприємств, що виробляють високотехнологічну продукцію, шляхом звільнення від оподаткування тієї частини прибутків банків, яка інвестується в акції зазначених підприємств;

7. Фінансово-економічне забезпечення трансферу технологій. Відповідно до Законів України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” (ст. 6) [10] та “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” [11]

передбачено, що державою запроваджуються заходи фінансово-економічного забезпечення щодо підтримки трансферу технологій як пріоритетного напрямку інноваційної діяльності, зокрема надання державних гарантій щодо погашення кредитів комерційних банків, наданих для придбання технологій та їх складових, необхідність застосування яких визначена потребами держави і суспільства.

Висновки. Вищезазначене свідчить, що на законодавчому рівні закріплене та врегульоване комплексне забезпечення заходів державної фінансової підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, зокрема щодо: бюджетної підтримки; створення необхідних умов для фінансування; пільгового кредитування; страхування інноваційної діяльності; створення спеціалізованих небанківських інноваційних фінансово-кредитних установ; пільгового оподаткування; фінансово-економічного забезпечення трансферу технологій.

1. Гребеннікова А. А. Розвиток сільського господарства на інноваційній основі. *Ефективна економіка*. 2016. № 12. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5338> (дата звернення: 22.09.2019).
2. Кисіль С.С. Державне регулювання фінансового забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Young Scientist*. 2018. № 5 (57). С. 295–298.
3. Коваленко О. Ю. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва. *Ефективна економіка*. 2013. № 2. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1808> (дата звернення: 22.09.2019).
4. Опружак С. С. Інноваційна діяльність в сільському господарстві. *Наукове мислення*. 2019. <http://naukam.triada.in.ua/index.php/> (дата звернення: 22.09.2019).
5. Полегенька М. А. Особливості інноваційної діяльності в агропромислових підприємствах України. *Агросвіт*. 2017. № 6. С. 49–54.
6. Соколюк С. Ю. Концептуальні засади формування механізму державного регулювання та підтримки інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору. *Держава та регіони*. 2019. № 1 (106). С. 101–106.
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 28.09.2019).
8. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення: 28.09.2019).
9. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17> (дата звернення: 28.09.2019).
10. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> (дата звернення: 28.09.2019).
11. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 № 143-V. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/143-16> (дата звернення: 28.09.2019).
12. Концепція науково-технічного та інноваційного розвитку України: Постанова Верховної Ради України від 13.07.1999 № 916-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/916-14> (дата звернення: 28.09.2019).

References

1. Hrebennikova, A. A. "Development of agriculture on an innovative basis." *Efektivna ekonomika*, no.12, 2016, www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5338. Accessed 22 Sept. 2019.
2. Kysil, S.S. "State regulation of financial support for innovative development of agricultural enterprises." *Young Scientist*, no.5 (57), 2018, pp. 295–298.
3. Kovalenko, O. Yu. "State regulation of agricultural production." *Efektivna ekonomika*, no.2, 2013, www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1808. Accessed 22 Sept. 2019.
4. Opruzhak, S. S. "Innovative activity in agriculture." *Naukove myslennia*, naukam.triada.in.ua/index.php/ Accessed 22 Sept. 2019.
5. Polehenka, M. A. "Features of innovative activity in the agro-industrial enterprises of Ukraine." *Ahrosvit*, no.6, 2017, pp. 49–54.

6. Sokoliuk, S. Yu. "Conceptual bases of formation of the mechanism of state regulation and support of innovative development of the enterprises of agrarian sector." *Derzhava ta rehiony*, no.1(106), 2019, pp. 101–106.
7. "Podatkovi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI." Verkhovna Rada of Ukraine, zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17. Accessed 27 Sept. 2019.
8. "About innovative activity. The Law of Ukraine." Verkhovna Rada of Ukraine, zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15. Accessed 28 Sept. 2019.
9. "About development and state support of small and medium business in Ukraine. The Law of Ukraine". Verkhovna Rada of Ukraine, zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17. Accessed 28 Sept. 2019.
10. "Priority directions of innovative activity in Ukraine. The Law of Ukraine." Verkhovna Rada of Ukraine, zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3715-17. Accessed 28 Sept. 2019.
11. "On state regulation of activities in the field of technology transfer. The Law of Ukraine." Verkhovna Rada of Ukraine, zakon.rada.gov.ua/laws/main/143-16. Accessed 28 Sept. 2019.
12. "The concept of scientific, technical and innovative development of Ukraine. The Resolution of Ukraine." Verkhovna Rada of Ukraine, zakon.rada.gov.ua/laws/main/916-14. Accessed 28 Sept. 2019.

УДК 65.021.338.931

doi: 10.15330/apred.2.15.14-23

Вербовська Л.С.¹, Гамуляк Н.М.², Гладун О.В.³, Муц Ю. С.⁴

ВПРОВАДЖЕННЯ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПРОЦЕСНОГО ПІДХОДУ В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

¹ Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Міністерство освіти і науки України, кафедра менеджменту і адміністрування, вул. Шопена, 1, м. Івано-Франківськ, 76000, Україна, тел.: (0342) 50-76-23, e-mail: verlesya@gmail.com

² Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Міністерство освіти і науки України, кафедра комп'ютерних систем і мереж, вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, 76014, Україна, тел.: (0342) 50-76-23, e-mail: ifuadev@gmail.com

³ Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Міністерство освіти і науки України, кафедра менеджменту і адміністрування, вул. Шопена, 1, м. Івано-Франківськ, 76000, Україна, тел.: (0342) 50-76-23, e-mail: dobrobudvv@meta.ua

⁴ Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Міністерство освіти і науки України,

кафедра менеджменту і адміністрування,
вул. Шопена, 1, м. Івано-Франківськ,
76000, Україна,
тел.: (0342) 50-76-23,
e-mail: yuliamuts@ukr.net

Анотація. У статті висвітлено основні складові застосування процесного підходу для удосконалення бізнес-процесів суб'єктами господарювання. Обґрунтовано умови гнучкості в контексті впливу зовнішнього середовища. Запропоновано інструменти та методи, що засновані на стосунках всередині самого суб'єкта господарювання, є досить практичною складовою спрямованою на спільну мету з покращення бізнес-процесної діяльності. Розглянуто концепцію керованого управління (Agile Management), яка випливає з інформатики та Модель гнучкого підприємства. Визначено, що провайдери гнучкості - це засоби, за допомогою яких можна досягти необхідних навичок для створення відповідних практик, інструментів та метод і не можуть виступати, як результат обмежень внутрішнього та зовнішнього середовища, є концепцією внутрішньої політики організації та конфігурації ресурсів. Запропоновано процесне управління, яке має базуватися на процесному п'ятиресурсному методі, і полягає у визначенні сфер адаптації суб'єкта господарювання до глобальних змін, стратегій розвитку, людського потенціалу, ІТ-систем. Виокремлено завдання концепції керованого управління (Agile Management) і Моделі гнучкого підприємства та очікування того, що маючи доступ до необхідної інформації, керівник/тор-менеджери суб'єкта господарювання зможуть забезпечити високу додану вартість у підвищенні ефективності бізнес-процесів. Доведено, що впровадження процесного підходу в управлінні є головною складовою підвищення конкурентних переваг суб'єктів господарювання в умовах глобальних змін.

Ключові слова: бізнес-процеси, процесне управління, процесний підхід, концепція керованого управління, гнучкість, провайдери гнучкості.

Verbovska L.S.¹, Hamuliak N.M.², Gladun O.V.³, Muts Yu. S.⁴
**IMPLEMENTATION OF SUBJECTS OF ECONOMY OF PROCESSING
APPROACH IN TERMS OF TURBULENT ENVIRONMENT**

¹ Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Department of Management and Administration,
Shopen, str.1, Ivano-Frankivsk,
76000, Ukraine,
tel.: (0342) 50-76-23,
e-mail: verlesya@gmail.com

² Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Department of Computer Systems and Networks,
Carpathian, str., 15, Ivano-Frankivsk,
76000, Ukraine,
tel.: (0342) 50-76-23,
e-mail: ifuadev@gmail.com

³ Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Department of Management and Administration,
Chopen, str., 1, Ivano-Frankivsk,
76000, Ukraine,
tel.: (0342) 50-76-23,
e-mail: dobrobudvv@meta.ua

⁴ Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Department of Management and Administration,

Chopen, str., 1, Ivano-Frankivsk,
76000, Ukraine,
tel.: (0342) 50-76-23,
e-mail: yuliamuts@ukr.net

Abstract. The article highlights the main components of applying a process approach to improving business processes by business entities. The conditions of flexibility in the context of environmental impact are substantiated. Offered tools and methods that are based on relationships within the entity itself are a fairly practical component aimed at a common goal of improving business process. The concept of Agile Management, derived from computer science and the Flexible Enterprise Model, is considered. Flexibility providers have been identified as the means by which the necessary skills to build appropriate practices, tools, and methods can be achieved and cannot act as a result of constraints on the internal and external environment, is the concept of internal organization policies and resource configuration. Process management is proposed, which should be based on a process-based five-resource method, which is to identify areas for adapting an entity to global change, development strategies, human potential, IT -systems. The tasks of the Agile Management concept and the Flexible Enterprise Model are distinguished and the expectation that having access to the necessary information, the chief / TOP-managers of the entity will be able to provide high added value in improving business processes. It is proved that implementation of the process approach to management is a major component of increasing the competitive advantages of economic entities in the face of global change.

Keywords: business processes, process management, process approach, concept of managed management, flexibility, flexibility providers.

Вступ. В умовах змін одним із надважливих завдань яке постає в глокалізованому світі перед сучасними менеджерами, це удосконалення системи управління організацією. На превеликий жаль не існує єдиного алгоритму щоб створити ідеальну систему управління, однак, топ-менеджери мають можливість долучитися до розробки або ж розробити принципи побудови системи ефективного управління своєї організації. Одним із найбільш відомих методів, це процесний підхід до управління.

Основна мета процесного управління заключається у виокремленні мережі процесів із подальшим управлінням задля досягнення максимального ефекту функціонування суб'єкта господарювання. Однак епоха тотального зростання якості вимагає новітніх підходів до управління. Згідно Міжнародного стандарту ISO 9001:2008 "Система управління якістю. Вимоги", процесний підхід – це будь-яка діяльність, в якій використовуються ресурси для перетворення "входів" у "виходи" [1].

Як зазначають автори [2,3], що зрушення, які спостерігаються в сучасній економічній системі, такі як рівень конкуренції, вплив кризових чинників на всі сектори економіки, наявність невизначеності у змінах зовнішнього середовища, вимагають від українських суб'єкта господарювання створення нових інструментів, методів управління на основі процесного підходу, які спрямовані на збільшення ефективності діяльності та зростання її конкурентних переваг.

Постановка завдання. Метою дослідження є висвітлення особливостей застосування керованого /гнучкого управління та окреслення основних методологічних підходів в удосконаленні бізнес-процесів для суб'єктів господарювання.

Результати. Сучасні умови функціонування суб'єктів господарювання у неспокійному середовищі, викликані перш за все, посиленням конкуренції, динамічними змінами, що ставлять перед ними нові виклики. Для забезпечення високої якості продукції і підвищення ефективності бізнес-процесів, керівники /тор-менеджери прагнуть скоротити виробничі витрати та виробничі цикли. Як наслідок, найчастіше вдаються до реструктуризації або реорганізації, які, як правило, пов'язані із змінами в організаційній структурі, правовим статусом, впровадженням найновітніших ІТ-

системи, продажем активів тощо [4].

В подальшому від такої дій змінюється і архітектура суб'єкта господарювання. В роботі [5] автор проаналізував архітектуру суб'єктів господарювання, виокремив три взаємозалежні рівні: стратегічний рівень, рівень бізнес-архітектури, рівень системної архітектури інформаційних систем. При цьому формування моделей та оптимізації бізнес-процесів суб'єктів господарювання, дослідження методів удосконалення бізнес-процесів [2] різних рівнів архітектури за допомогою різнорідних методів і технологій, що є основним недоліком, та призводить до складності розв'язання задач управління бізнес-процесами на основі стратегії підприємства.

Відповідно до постановки завдання та мети, слід розглянути визначення, які є базовими в бізнес-процесах: власник, учасник і виконавець бізнес-процесу:

а) власник бізнес-процесу – це посадова особа, котра володіє достатніми правами і повноваженнями для управління ресурсами з метою постійного вдосконалення бізнес-процесу та несе повну відповідальність за належне функціонування і результати бізнес-процесу;

б) учасники бізнес-процесу – підрозділи та організації, які взаємодіють у ході виконання цього процесу;

в) виконавець бізнес-процесу – підрозділ або співробітник, відповідальний за виконання роботи в рамках бізнес-процесу. Команда фахівців із різних функціональних областей, які виконують роботи в рамках процесу, є його виконавцями [6].

В процесному управлінні використовуються інструменти, які створені для укрупнення карти процесу, інструмент SIPOC, що з англійської означає:

Supplier - постачальник: особа / процес / компанія, що поставляють все, що використовується в процесі.

Input - вхід: поставляються ресурси.

Process - процес: етапи перетворення ресурсів в цінність для клієнта.

Output - вихід: продукт, послуга направляються чи надається клієнту.

Customer - споживач: наступний етап процесу або кінцевий споживач.

Постачальник, споживач, вхід і вихід розглядаються в даному випадку як зовнішні по відношенню до процесу об'єкти: входи поставляються іншими процесами самої організації або зовнішніми постачальниками, а виходи (результати) необхідні іншим процесам самої організації або зовнішнім споживачам. Таким чином, постачальники і споживачі можуть бути як зовнішніми, так і внутрішніми щодо самої організації. В поєднанні із інструментом SIPOC та іншими п'ятьма елементами і факторами, можемо стверджувати, що гнучкість суб'єкта господарювання залежить від багатьох складових (рис. 1). Для оптимального функціонування або впровадження бізнес-процесу, необхідно впроваджувати систему, яка забезпечує досягнення поставлених цілей за мінімальних затрат [2].

В умовах турбулентності, мінливості і непередбачуваності в навколишньому середовищі суб'єкти господарювання орієнтуються на створення додаткової вартості на основі ефективного використання знань, на рівень інновацій в економіці та рівень насиченості управління ІТ-системами.

Для ефективного впровадження керованого/гнучкого управління суб'єктам господарювання необхідно ґрунтовно вивчити методологічні підходи, моделі та концепції.

Будь-яка методологія (методика) включає три основні складові [10,11]:

- теоретична база;

- опис кроків, необхідних для одержання заданого результату;

- рекомендації з використання як окремих методик, так і їх сукупності.

Основне в методології – дати користувачеві послідовність кроків, які приводять

до заданого результату. Здатність одержувати результат із заданими параметрами й характеризує її ефективність. Найважливішими поняттями будь-якого методу моделювання бізнес- процесів є поняття об'єкта й зв'язку.

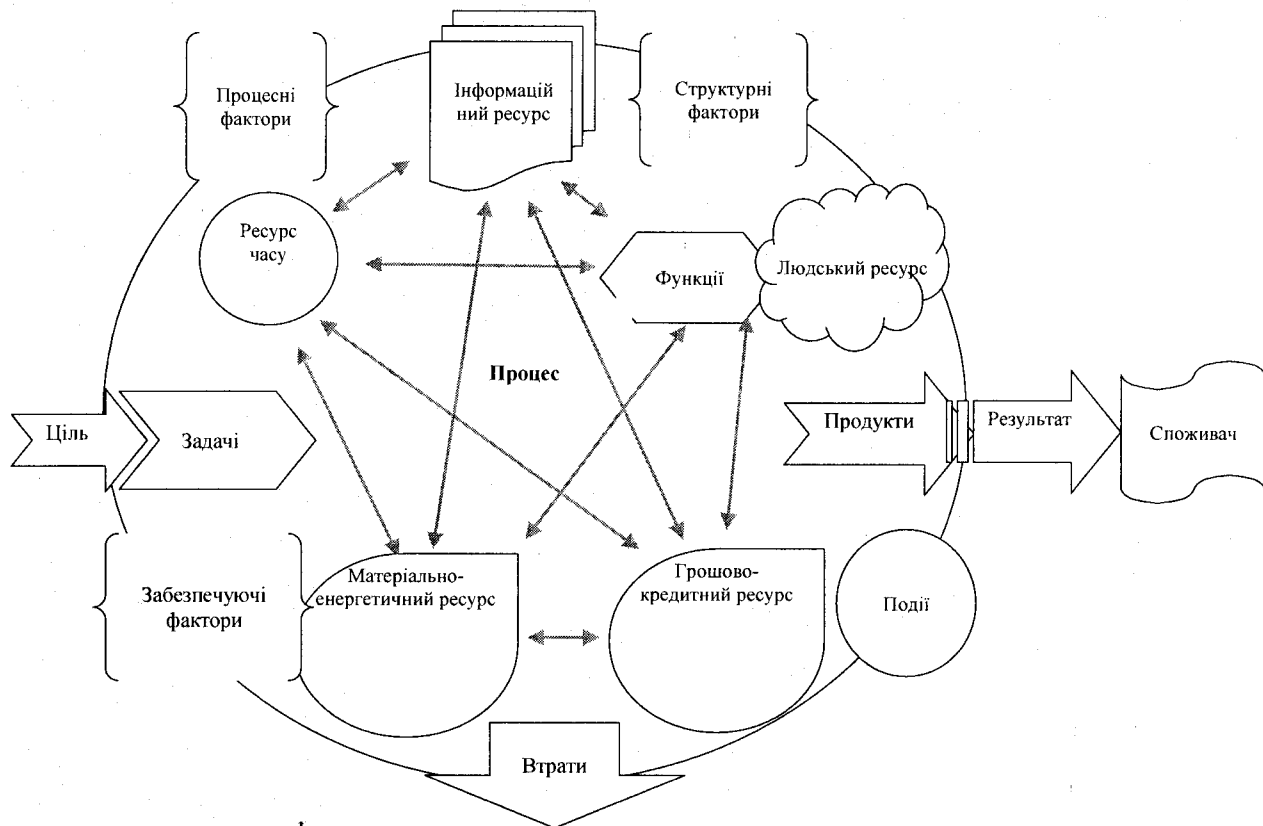

Рис. 1. П'ятиресурсний метод [7]¹ та SIPOC [8]²
 Fig. 1. Five resource method and SIPOC

В статті розглянемо Концепцію керованого управління (Agile Management) [9], яка впливає з інформатики і була створена як альтернатива традиційній, каскадній моделі розробки програмного забезпечення та Модель керованого підприємства, яка опрацьована авторами Х. Шаріфі та З. Зжангем (Н. Sharifi і Z. Zhangem) [10].

В даний час Agile Management (рис.2) найбільш часто використовується в інформаційних системах, а в останній час активно застосовується в галузях економіки та менеджменту, орієнтована в основному на удосконалення управління щодо кращого задоволення потреб усіх учасників бізнес-процесів.

Важливою особливістю керованості/гнучкості суб'єктів господарювання є їх орієнтація на нові можливості, що впливають насамперед з мінливого та непередбачуваного навколишнього середовища. Керованість/гнучкість залежить від знань, доступу до необхідної інформації та творчого потенціалу і досвіду колективу суб'єкта господарювання. Завдяки своїй структурі, процесу управління та ефективної мобілізації соціального капіталу гнучкої організації, вона створює цінність для клієнта з точки зору нових ринкових можливостей.

¹ [http://ashrm.ru/upload/file/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F\(2\).pdf](http://ashrm.ru/upload/file/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F(2).pdf)

² Лапшин В.С. Управление процессами : учеб. пособие / В. С. Лапшин. – Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 2015. – 385 с.

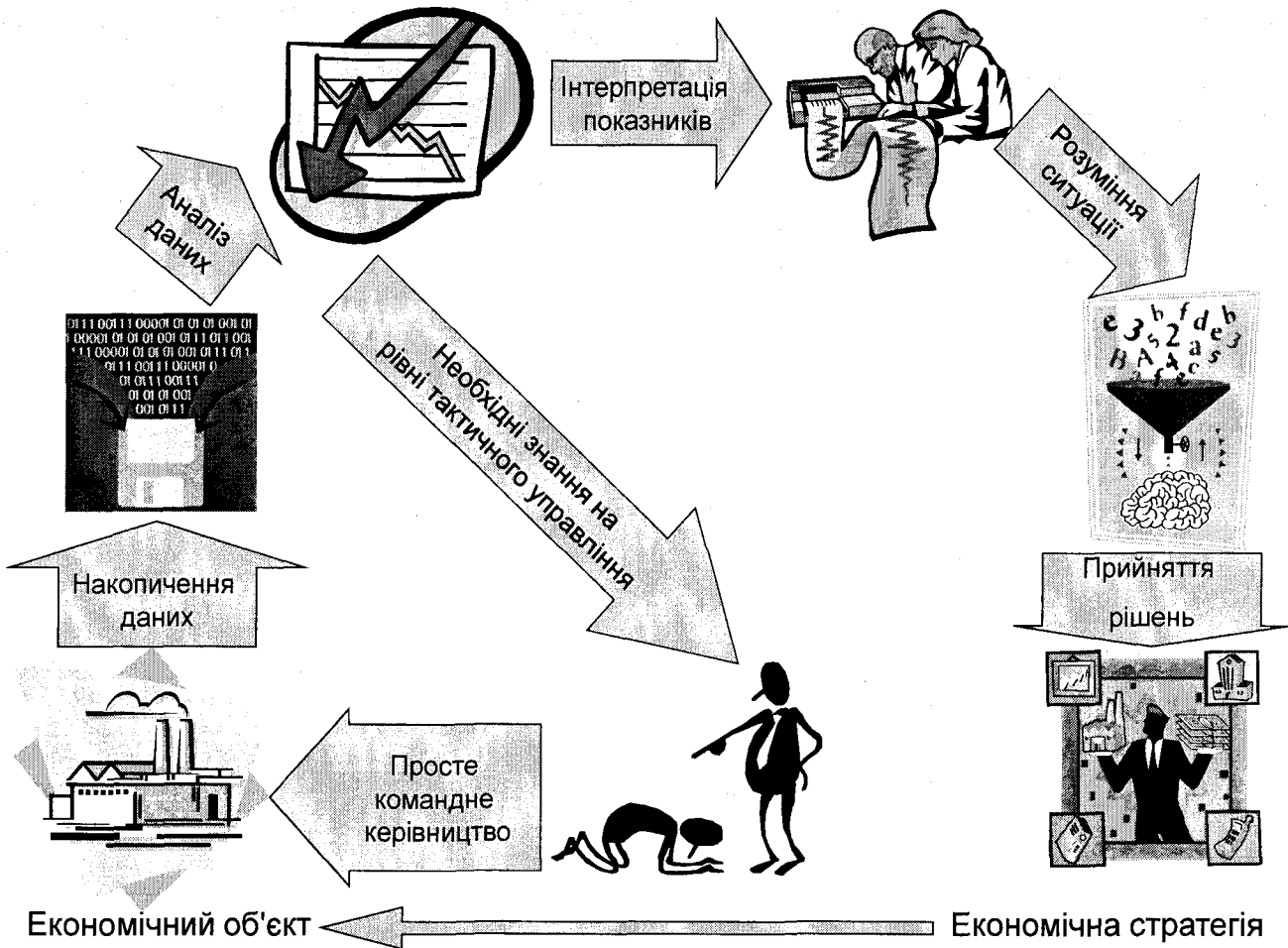

Рис. 2. Концепція керованого управління - Agile Management [9]
 Fig. 2. Managed management concept - Agile Management

Важливою особливістю керованості/гнучкості суб'єктів господарювання є їх орієнтація на нові можливості, що випливають насамперед з мінливого та непередбачуваного навколишнього середовища. Керованість/гнучкість залежить від знань, доступу до необхідної інформації та творчого потенціалу і досвіду колективу суб'єкта господарювання. Завдяки своїй структурі, процесу управління та ефективній мобілізації соціального капіталу гнучкої організації, вона створює цінність для клієнта з точки зору нових ринкових можливостей.

Класичне поняття організаційної керованості/ гнучкості дослідниками описується через призму чотирьох вимірів гнучкості суб'єкта господарювання, характеристики яких представлені в таблиці 1.

Визначення суті гнучкості [10]

Table 1

Defining the essence of flexibility

Розміри змінності	Характеристика розмірності	Індикатор характеристик
Швидкість	Здатність швидкого сприйняття ринкових можливостей і загроз, пов'язаних з середовищем. Різноманітність можливостей зростає, коли мінливість зовнішнього середовища зростає. Зміни включають невидимі події, а зовнішні подій створюють ситуації, включаючи можливості.	Здатність організації: - проникнення в різноманітні сегменти середовища, - налаштування подій і явищ, що відбуваються в оточенні для різних ситуацій, - комплексна оцінка можливостей з точки зору його вартості та ризику.
Гнучкість	Можливість використання наявних ресурсів, що полягає у розширенні сфери їх використання. Чим більша гнучкість ресурсів підприємства, тим ширша/більша пропускна здатність доступних ресурсів.	Здатність організації проводити різні завдання шляхом: - гнучкості ресурсів, отриманих в результаті надмірності, диверсифікації та багатосторонності, - гнучкості організаційних структур і мережі
Інтелект	Здатність підприємства зрозуміти ситуацію і реагувати на неї цілеспрямовано, це активізація необхідних ресурсів і розвиток цих ресурсів для усунення або послаблення негативного впливу ситуацій (загроз) або ефективного використання можливостей і загроз.	Здатність організації до: - розвитку інтелектуального потенціалу команди і наповнення системи управління творчим персоналом, - розвитку компетенцій та навичок організації, - розвитку інтелектуальної поведінки організації, - управління швидкістю інформаційних потоків в системах управління, - одночасне впровадження декількох процесів, - формування стратегічної, тактичної та оперативної системи управління, - стандартизація та автоматизація інформаційних та комунікаційних процесів
Обдарованість	Уміння використовувати знання для практичного подолання нових викликів.	Здатність організації до: - адаптації у зовнішньому середовищі, розуміється як реактивна модель адаптації до турбулентного зовнішнього середовища, - вплив організації на зовнішнє середовище з метою досягнення позитивних змін.

Модель гнучкості /керованості підприємства, розроблена Х. Шаріфі та З. Зжангем (H. Sharifiego i Z. Zhanga) [10] базується на наступних основних елементах, які дають можливість суб'єкту господарювання отримати перевагу в нестабільному середовищі, це:

- здатність відповідним чином та в потрібний час реагувати на зміни (передбачувані та непередбачувані),
- вміння використовувати зміни та трактувати їх як можливості,
- можливості досягти керованості/гнучкості, які є основними навичками, на які суб'єкт господарювання повинен вміло реагувати в умовах змін.

Графічну модель гнучкості суб'єкта господарювання за Х. Шаріфі та З. Чжаном представлено на рисунку 3.

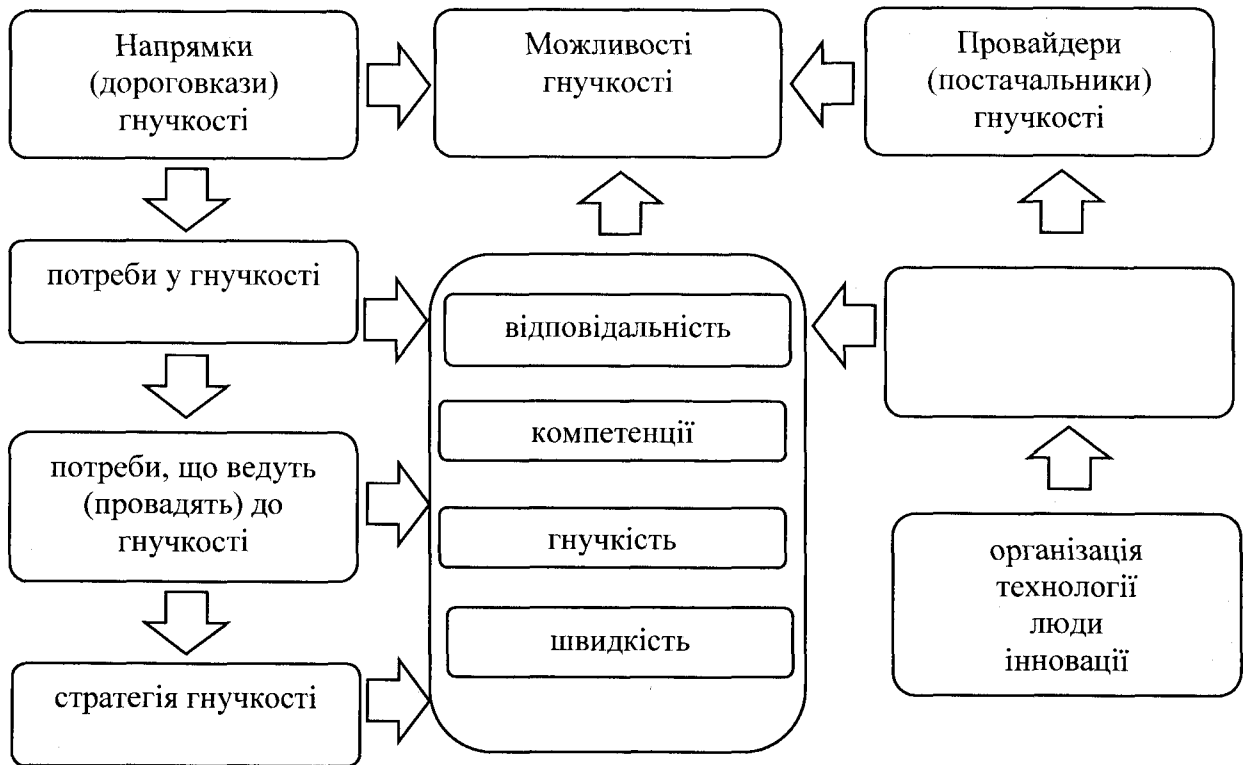

Рис. 3. Модель гнучкості підприємств згідно з Н. Sharifi та Z. Zhang [10]

Fig. 3. Model of enterprise flexibility according to

Модель виділяє чотири категорії навичок: реактивність, компетентність, гнучкість та швидкість. Провайдери гнучкості - це засоби, за допомогою яких можна досягти необхідних навичок для її створення. Це практики, інструменти та методи, засновані на стосунках всередині самого суб'єкта господарювання.

Висновки. Впровадження процесного підходу до управління є головною складовою підвищення конкурентних переваг суб'єктів господарювання в умовах глобальних змін. Таким чином, про керованість / гнучкість суб'єкта господарювання є безліч визначень, воно визначається насамперед перспективою погляду на проблему, результатом обмежень внутрішнього та зовнішнього середовища, концепцією внутрішньої політики організації та конфігурації ресурсів. Як наслідок, його діяльність та поведінка на впровадження керованого/гнучкого управління, є досить практичною складовою спрямованою на спільну мету з покращення бізнес-процесної діяльності. Подальші наукові дослідження з даної тематики доцільно спрямовувати на вивчення, дослідження та напрями впровадження гнучкого/керованого процесного управління в

стратегічну діяльність суб'єктів господарювання.

1. Національний стандарт України. Системи управління якістю ВИМОГИ (ISO 9001:2008, IDT). ДСТУ ISO 9001:2009. URL : http://www.plitka.kharkov.ua/certs/433_iso9001.pdf (дата звернення: 22.09.2019).
2. Демченко Б.А., Кудрицька Ж.В. Особливості оптимізації бізнес-процесів на підприємствах України. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 23. URL : http://bses.in.ua/journals/2017/23_2017/15.pdf (дата звернення: 22.09.2019).
3. Блинов А. О., Угрюмова Н. В. Управление изменениями: учебник для бакалавров. М.: Дашков и К., 2014, 325 с.
4. Mariusz Kołowski, Aneta Kucińska, Piotr Chwastyk. Metoda ABC jako narzędzie wspomagające zarządzanie procesowe w przedsiębiorstwie, 2013. URL : http://www.ptzp.org.pl/files/konferencje/kzz/artyk_pdf_2009/062_Kolosowski_Kucinska_Chwastyk.pdf (дата звернення: 22.09.2019).
5. Гніденко О.С. Моделі, методи та інформаційна технологія процесного управління підприємством на основі збалансованих показників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.13.06 – інформаційні технології. Харків, 2014. 22 с.
6. Кравченко М. Механізм оптимізації бізнес-процесів банку. URL : http://Vnbu_2015_3_19.pdf (дата звернення: 22.09.2019).
7. Оптимизация бизнес-процессов для HR-менеджеров. URL : [http://ashrm.ru/upload/file/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F\(2\).pdf](http://ashrm.ru/upload/file/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F(2).pdf) (дата звернення: 22.09.2019).
8. Лапшин В.С. Управление процессами : учеб. пособие. Изд-во Мордов. ун-та, 2015. 385 с.
9. Paulina Ledzian, Piotr Arczewski. Zwinne zarządzanie zmianą w organizacji. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-humanistycznego w Siedlcach- Seria: Administracja i Zarządzanie*, 2016. URL : https://repozytorium.uph.edu.pl/bitstream/handle/11331/1437/P.Ledzian_P.Arczewski_Zwinne_zarz%C4%85dzanie_zmian%C4%85.pdf?sequence=1 (дата звернення: 22.09.2019).
10. Hanna Włodarkiewicz-Klimek. Koncepcja i modele zwinnego przedsiębiorstwa. *Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej, Organizacja i Zarządzanie*. 2016. Nr 71. URL : http://zeszyty.fem.put.poznan.pl/numery/ZNOiZPP_71_19.pdf (дата звернення: 22.09.2019).
11. Hanna Włodarkiewicz-Klimek, Joanna Kałkowska. Zwinność organizacji opartych na wiedzy. *Studia ekonomiczne regionu Łódzkiego. Polskie towarzystwo ekonomiczne oddział w Łodzi wybrane aspekty zarządzania nowoczesną organizacją*, 2012. URL : <http://www.ptz.lodz.pl/publikacje/8.pdf> (дата звернення: 22.09.2019).

References

1. "Quality management system requirements (ISO 9001: 2008, IDT). DSTU ISO 9001: 2009. National standard of Ukraine." Kharkovsky Plitochny zavod, www.plitka.kharkov.ua/certs/433_iso9001.pdf Accessed 22 Sept. 2019.
2. Demchenko, B.A., and Zh.V.Kudritska. "Features of business process optimization at Ukrainian enterprises." *Black Sea Economic Studies*, Issue 23, 2017, bses.in.ua/journals/2017/23_2017/15.pdf. Accessed 22 Sept. 2019.
3. Blinov, A., and N. V. Ugriumova. *Change Management: A Bachelor's Tutorial*, Dashkov and K, 2014.
4. Kolosowski, Mariusz, Kucinska, Aneta, and Piotr Chwastyk. „ABC method as a tool supporting process management in an enterprise.” www.ptzp.org.pl/files/konferencje/kzz/artyk_pdf_2009/062_Kolosowski_Kucinska_Chwastyk.pdf. Accessed 22 Sept. 2019.
5. Gnidenko O.S. *Models, methods and information technology of process management of the enterprise on the basis of balanced indicators: author. diss. for the sciences. degree of Cand. tech. Sciences: Special. 05.13.06 - information technologies*, 2014.
6. Kravchenko, M. "The mechanism of optimization of business processes of the bank." Vernadsky National Library, Vnbu_2015_3_19.pdf. Accessed 22 Sept. 2019.
7. "Optimization of business processes for HR-managers." HR assotiation, [ashrm.ru/upload/file/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F\(2\).pdf](http://ashrm.ru/upload/file/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F(2).pdf). Accessed 22 Sept. 2019.
8. Lapshin, V. S. *Process management: training allowance*, Mordov University Publishing House, 2015.
9. Ledzian, Paulina, and Piotr Arczewski. "Agile change management in the organization." *Science notebooks. University of Natural Sciences and Humanities in Siedlce - Series: Administration and management*, 2016, Repozytorium Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach,

repozytorium.uph.edu.pl/bitstream/handle/11331/1437/P.Lendzian_P.Arczewski_Zwinne_zarz%C4%85dzanie_zmian%C4%85.pdf?sequence=1. Accessed 22 Sept. 2019.

10. Włodarkiewicz-Klimek, Hanna. "Agile concept and enterprise models." *Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej*, no. 71, 2016, zeszyty.fem.put.poznan.pl/numery/ZNOiZPP_71_19.pdf. Accessed 22 Sept. 2019.
11. Włodarkiewicz-Klimek, Hanna, and Joanna Kalkowska. „Agility of knowledge-based organizations.” *Economic studies of the Lodz region. Polish economic society, a branch in Lodz, selected aspects of managing a modern organization*, 2012. www.pte.lodz.pl/publikacje/8.pdf. Accessed 22 Sept. 2019.

УДК 330.3:631.1

doi: 10.15330/apred.2.15.23-32

Корениук П. І.

СТАЛИЙ РОЗВИТОК РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ

Дніпровський державний технічний університет,
кафедра менеджменту організацій і адміністрування
вул. Дніпробудівська, 2, м. Кам'янське, Дніпропетровська обл.
51918, Україна,
тел.: (0569) 53-85-23,
e-mail: korenyukp@gmail.com

Анотація. В умовах певного зниження споживання основних продуктів харчування і калорійності добового раціону, актуальною є проблема відтворення природних ресурсів у продовольчому комплексі з позиції сталого розвитку та ефективного використання аграрного ресурсного потенціалу природного середовища. Оцінка динаміки розвитку зернового підкомплексу продовольчого комплексу для ефективного використання аграрного ресурсного потенціалу навколишнього середовища можлива через оцінку макроекономічних показників. Динаміка кількісних співвідношень між валовим внутрішнім продуктом держави і продукцією аграрного сектора демонструє зростання обсягу валового продукту у розрахунку на 1 особу. Скорочення площі сільськогосподарських угідь, відбувається при постійному збільшенні посівної площі соняшника, який є пріоритетною експортною культурою.

Тенденції розвитку природно-ресурсного потенціалу продовольчого комплексу країни свідчать про зниження сільськогосподарських угідь. В останні роки збільшилися лише площі соняшнику, що є пріоритетною експортною культурою. Стратегічним напрямом вирішення кризи може бути реструктуризація зернового підкомплексу переробних галузей харчового комплексу на основі ефективного використання аграрно-ресурсного потенціалу довкілля. Україна має потужний аграрний природно-ресурсний потенціал завдяки своєму сприятливому економічному та географічному положенню, а також є потужні ринки продовольства та сировини (країни ЄС, Росія, Китай). Виснаження споживчого кошика працездатного населення на тлі зменшення частки сільськогосподарського виробництва у валовому продукті демонструє зміну пріоритетних видів виробництва. У той же час, зменшення площі сільськогосподарських угідь відбувається при постійному збільшенні площі соняшнику, що провокує дисбаланс у діяльності вітчизняної харчової та переробної промисловості, отже, подальше скорочення споживання та калорійності щоденного раціону, переорієнтація харчової та переробної галузей на імпорту сировину, подальше зниження вітчизняного сільського господарства.

Ключові слова: відтворення, ресурси, продовольчий комплекс, макроекономічні показники, валовий продукт, сталий розвиток.

Koreniuk P.I.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RESOURCE POTENTIAL IN THE FOOD
COMPLEX

Dniprovsky State Technical University,
Department of Management of organizations and Administration
Dniprobudivska str. 2, Kamianske, Dnipro region.
51918, Ukraine,
tel.: (0569) 53-85-23,
e-mail: korenyukp@gmail.com

Abstract. At present in the country, there is a certain decrease in the consumption of staple foods and calories of the daily diet. In these conditions, the problem of reproduction of natural resources in the food complex from the point of view of sustainable development and efficient use of the agrarian resource potential of the environment is urgent. Assessment of the dynamics of the development of the grain subcomplex of the food complex for rationalization of the structure of grain production and efficient use of the agricultural resource potential of the environment is possible through the evaluation of macroeconomic indicators. Dynamics of quantitative ratios between the gross domestic product of the state and the production of the agrarian sector over a certain period shows an increase in the volume of the gross product per person. The share of agricultural production in the gross product is decreasing steadily, which shows a change in priority types of production.

Trends in the development of the natural resource potential of the country's food complex show a decline in agricultural land. In recent years, only the acreage of sunflower, which is a priority export crop, has increased. Strategic direction of crisis resolution may be restructuring of grain subcomplex of processing industries of food complex based on effective utilization of agrarian resource potential of environment. Ukraine has a strong agrarian natural- resource potential due to its favorable economic and geographical position, and there are powerful markets for food and raw materials (EU countries, Russia, China). The depletion of the consumer basket of the able-bodied population in the country against the backdrop of a decrease in the share of agricultural production in the gross product demonstrates a change in priority types of production. At the same time, the reduction of agricultural land area occurs with a constant increase of sunflower acreage, which provokes an imbalance in the activities of the domestic food and processing industry. However, consequently, further reduction of consumption and caloric content of the daily diet, reorientation of food and processing industries to imported raw materials, further decline of domestic agriculture.

Key words: reproduction, resources, food complex, macroeconomic indicators, gross product, sustainable development.

Вступ. В Україні спостерігається певне зниження споживання основних продуктів харчування і калорійності добового раціону. Сталий розвиток передбачає раціональне співвідношення економічної, соціальної та екологічної складової національної економіки з позиції відтворювальних процесів. У той же час, в економічно розвинутих країнах аграрні технології базуються на використанні значної кількості матеріально-сировинних ресурсів так званих “третіх країн”. Вищевказане посилює проблему взаємовідносин економічно розвинутих країн і тих, які стали на шлях розвитку ринкових відносин.

Одним з чинників такої домінуючої тенденції є обмеженість капіталовкладень, відсутність власних фінансових ресурсів, що зумовило знос основних фондів харчової та переробної промисловості більш ніж на 35 відсотків. Крім того, 45 відсотків машин і устаткування є морально і фізично застарілими, тобто по технічними та технологічними параметрами не відповідають міжнародним технічним і екологічним стандартам [1]. Стратегічним напрямком виходу з кризи, на нашу думку, може стати реструктуризація переробних галузей продовольчого комплексу і його зернового підкомплексу в напрямку формування раціональної структури зернового виробництва, ефективного використання аграрного ресурсного потенціалу навколишнього середовища.

Постановка завдання. Окремі складові чинники проблеми відтворення ресурсів продовольчого призначення продовольчої безпеки країни у контексті сталого розвитку досліджували відомі вчені економісти-аграрники П.П. Борщевський [2], З. В. Герасимчук [3], В. М. Другак [4], Д. В. Зеркалов [5], Л.В. Дейнеко [6], А.С. Лисецький [7], Л. Г. Мельник [8], І. І. Оробець [9], В. О. Паламарчук [10], Б. Й. Пасхавер [11], Т. П. Смержанюк [12], В. Я. Шевчук [13].

Поряд зі значними науковими надбаннями теоретичних і прикладних досліджень ресурсного потенціалу продовольчого комплексу як системи поза межами досліджень залишилися окремі її складники, особливо проблема ефективності відтворення природно-ресурсного потенціалу в контексті впливу природних ресурсів на виробництво продовольчої сировинної продукції у вітчизняній економічній науці.

Цілі статті - визначення актуальних проблем відтворення природних ресурсів у продовольчому комплексі з позиції сталого розвитку та ефективного використання аграрного ресурсного потенціалу природного середовища.

Результати. Одним із принципів раціонального розміщення продуктивних сил аграрного сектора є стабілізація обсягів виробництва з наближенням їх до державних потреб, що дозволить поступально нарощувати продовольчий експортний потенціал. Як свідчить вітчизняна практика, економічний стан аграрного сектора визначається в значній мірі ефективним функціонуванням підприємств харчової та переробної промисловості [1].

На жаль, практично в даний час припинено оновлення основних виробничих фондів, що є одним з факторів зниження випуску продуктів харчування і продовольчої сировини в кількісному і якісному обсягах [14].

Для попередньої оцінки рівня розвитку національного аграрного сектора можливо скористатися макроекономічними показниками. Динаміка кількісних співвідношень між валовим внутрішнім продуктом держави і продукцією аграрного сектора за певний період наведена в таблиці 1.

Як видно з даних табл. 1 та рис. 1, за останні роки спостерігається тенденція зростання валового внутрішнього продукту, причому за останні п'ять років більш ніж у 2,5 рази.

Рис. 1. Динаміка валового продукту у розрахунку на 1 особу

Fig. 1. Gross product dynamics per person

Але, для країн, що розвиваються, характерна відносно висока частка аграрної продукції в структурі валового внутрішнього продукту при порівнянні з технологічно розвиненими державами. Одним з вирішальних факторів є економічна невиправданість

збільшення обсягів виробництва продукції, так як через відносну дорожнечу енергоносіїв, високим енерго- і матеріалоемності вона є переважно збитковою.

В той же час, з рисунка 1 видно, що більш високими темпами зростає обсяг валового продукту у розрахунку на 1 особу, що може свідчити про скорочення абсолютної чисельності населення. До того ж, частка продукції сільського господарства у валовому продукті планомірно зменшується (див. рис. 2), що демонструє зміну пріоритетних видів виробництва.

Таблиця 1

Динаміка основних макроекономічних показників розвитку продовольчого комплексу

Table 1

Dynamics of major macroeconomic indicators of food complex development

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Показники	2	3	4	5	6	7	8	9
Валовий внутрішній продукт України, млн. грн.	1079346	1299991	1404669	1465198	1586915	1988544	2385367	2983882
у розрахунку на 1 особу, грн.	24798	29980	32480	33965	36904	46413	55899	70233
Індекси-дефлятори, % до попереднього року	113,7	114,2	107,8	104,3	115,9	138,9	117,1	122,1
Валовий регіональний продукт Придніпровського регіону, млн. грн.	174621	209586	224854	232570	271266	342714	394822	497238
Валовий регіональний продукт Дніпропетровської області, млн. грн.	116136	140020	147970	152905	176540	215206	244478	313830
у розрахунку на 1 особу, грн.	34709	42068	44650	46333	53749	65897	75396	97137
Валовий регіональний продукт Запорізької області, млн. грн.	42736	49525	54828	54352	65968	89061	104323	130377
у розрахунку на 1 особу, грн.	23657	27567	30656	30526	37251	50609	59729	75306
Валовий регіональний продукт Кіровоградської області, млн. грн.	15749	20041	22056	25313	28758	38447	46021	53031

Продовження табл. 1

у розрахунку на 1 особу, грн.	15533	19918	22082	25533	29223	39356	47469	55183
Продукція сільського господарства України у постійних цінах 2010 року, млн. грн.	187526,1	225381,8	216589,8	246109,4	251427,2	239467,3	254640,5	249157,0
Частка продукції сільського господарства у ВВП, %	17,37	17,34	15,42	16,80	15,84	12,04	10,68	8,35
Продукція сільського господарства Придніпровського регіону, млн. грн.	28495,9	33755	27582,5	36113,8	34705,4	36197,5	37148,9	35230,2
Частка продукції сільського господарства регіону у валовому регіональному продукті Придніпровського регіону, %	16,32	16,11	12,27	15,53	12,79	10,56	9,41	7,09
Продукція сільського господарства Дніпропетровської області, млн. грн.	12348,3	14475,5	11535,4	15128,5	14241,8	15141,4	15183,4	15255,5
Частка у ВВП, %	1,14	1,11	0,82	1,03	0,90	0,76	0,64	0,51
Частка у ВРП регіону, %	7,07	6,91	5,13	6,50	5,25	4,42	3,85	3,07
Частка у ВРП області, %	10,63	10,34	7,80	9,89	8,07	7,04	6,21	4,86
Продукція сільського господарства Запорізької області, млн. грн.	7642,5	8737,2	7083,2	9523,3	9203,9	10055,7	9928,0	9605,2
Частка у ВВП, %	0,71	0,67	0,50	0,65	0,58	0,51	0,42	0,32
Частка у ВРП регіону, %	4,38	4,17	3,15	4,09	3,39	2,93	2,51	1,93
Частка у ВРП області, %	17,88	17,64	12,92	17,52	13,95	11,29	9,52	7,37

Продукція сільського господарства Кіровоградської області, млн. грн.	8505,1	10542,3	8963,9	11462,0	11259,7	11000,4	12037,5	10369,5
Частка у ВВП, %	0,79	0,81	0,64	0,78	0,71	0,55	0,50	0,35
Частка у ВРП регіону, %	4,87	5,03	3,99	4,93	4,15	3,21	3,05	2,09
Частка у ВРП області, %	54,00	52,60	40,64	45,28	39,15	28,61	26,16	19,55

Складено на підставі даних [15-17]

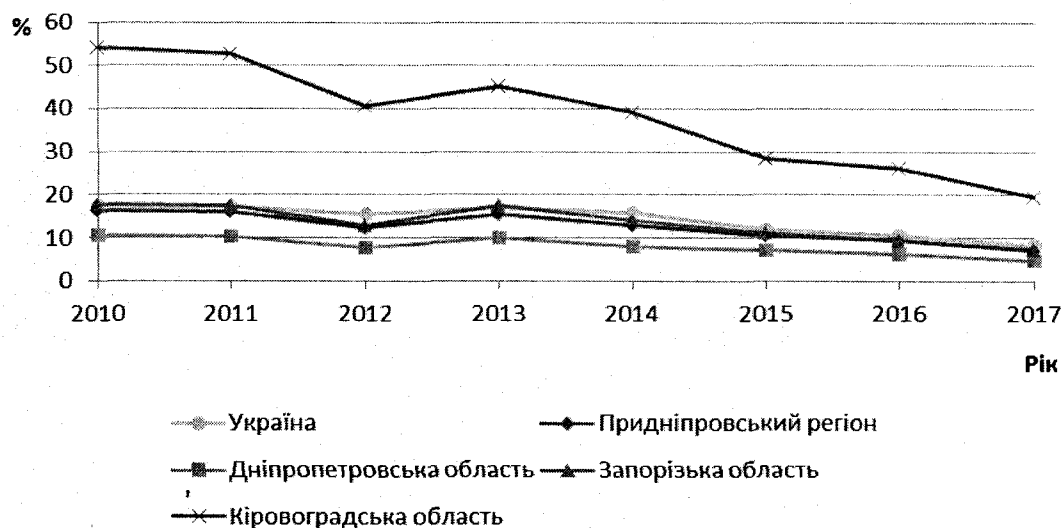

Рис. 2. Динаміка частки продукції сільського господарства у валовому продукті території

Fig. 2. Dynamics of the share of agricultural production in the gross product of the territory

Ключові стратегічні пріоритети харчової та переробної промисловості включають прискорення відповідної реакції на зміни, адаптацію товарів і послуг вимогам, орієнтацію на високі стандарти екологічної якості продуктів харчування [10]. Основою виробництва в продовольчому комплексі є виробничі, людські та природні ресурси. Тенденції розвитку природного ресурсного потенціалу продовольчого комплексу країни представлені в таблицях 2 та 3.

Як видно з таблиць 2 і 3, ресурсний потенціал аграрного сектора – це величина, яка є невизначеною константою і розвивається з певними тенденціями. Так, спостерігається скорочення площі сільськогосподарських угідь, особливо орних земель. Однією з причин може бути відведення земель під несільськогосподарські потреби, що в останні десять років стало досить поширеним явищем.

Таблиця 2

Тенденції розвитку аграрної бази продовольчого комплексу країни

Table 2

Trends in the development of the agricultural base of the country's food complex

Рік	Сільськогосподарські культури (аграрна база)								
	культури зернові та зернобобові			буряк цукровий			соняшник		
	посівна площа, тис.га.	валовий збір, тис.т.	урожайність, ц. з 1 га.	посівна площа, тис.га.	валовий збір, тис.т.	урожайність, ц. з 1 га.	посівна площа, тис.га.	валовий збір, тис.т.	урожайність, ц. з 1 га.
2004	15434	41809	28,3	732	16600	238	3521	3050	8,9
2005	15005	38016	26,0	652	15468	248	3743	4706	12,8
2006	14515	34258	24,1	815	22421	285	3964	5324	13,6
2007	15115	29295	21,8	610	16978	294	3604	4174	12,2
2008	15636	53290	34,6	380	13438	356	4306	6526	15,3
2009	15837	46028	29,8	322	10068	315	4232	6364	15,2
2010	15090	39271	26,9	501	13749	279	4572	6772	15,0
2011	15724	56747	37,0	532	18740	363	4739	8671	18,4
2012	15449	46216	31,2	458	18439	411	5194	8387	16,5
2013	16210	63051	39,9	280	10789	399	5051	11051	21,7
2014	14801	63859	43,7	331	15734	477	5257	10134	19,4
2015	14739	60126	41,1	237	10331	436	5105	11181	21,6
2016	14401	66088	46,1	292	14011	482	6073	13627	22,4
2017	14624	61917	42,5	316	14882	475	6034	12236	20,2

Складено на підставі даних [18]

Таблиця 3

Тенденції розвитку аграрної бази продовольчого комплексу країни

Table 3

Trends in the development of the agricultural base of the country's food complex

Рік	Сільськогосподарські культури (аграрна база)								
	картопля			культури овочеві			культури плодові та ягідні		
	посівна площа, тис.га.	валовий збір, тис.т.	урожайність, ц. з 1 га.	посівна площа, тис.га.	валовий збір, тис.т.	урожайність, ц. з 1 га.	площа насаджень, тис.га.	валовий збір, тис.т.	урожайність, ц. з 1 га.
2004	1556	20755	133	478	6964	149	316	1635	58,1
2005	1514	19462	128	467	7295	157	299	1690	63,7
2006	1464	19467	133	471	8058	171	281	1114	45,0
2007	1453	19102	131	454	6835	152	271	1470	61,7
2008	1413	19545	139	460	7965	174	267	1504	64,4
2009	1409	19666	139	453	8341	183	260	1618	70,7
2010	1408	18705	132	465	8122	174	255	1747	78,2
2011	1439	24248	168	501	9833	195	255	1896	84,9
2012	1440	23250	161	498	10017	199	255	2009	89,9
2013	1388	22259	160	488	9873	200	253	2295	103,5

2014	1348	23693	176	467	9638	208	239	1999	95,2
2015	1291	20839	161	446	9214	206	235	2153	104,5
2016	1312	21750	166	447	9415	211	224	2007	101,9
2017	1323	22208	168	445	9286	208	226	2048	103,1

Складено на підставі даних [18]

З рис. 3 видно, що за останні роки збільшилася лише посівна площа соняшника, як пріоритетної експортної культури.

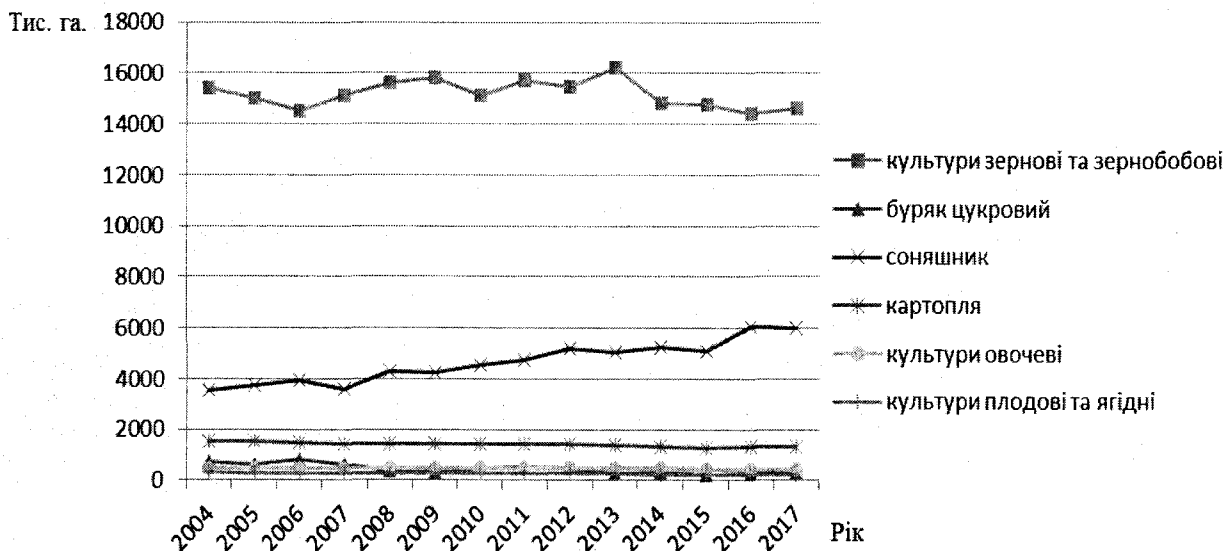

Рис. 3. Динаміка посівної площі основних сільськогосподарських культур (аграрної бази)

Fig. 3. Dynamics of sowing area of main crops (agricultural base)

Згідно з урядовими попередніми розрахунками, споживчий кошик в державі працездатного населення за рік повинен становити: картоплі - 95 кг, цукру - 24 кг, рослинного масла - 7,1 кг, свинини - 8 кг, яловичини - 14 кг, птиці - 12 кг, ковбаси - 9 кг, баранини - 2 кг [7]. У розвинених країнах низьку частку (в середньому близько 10 відсотків), сімейного бюджету складають продовольчі витрати, що дозволяє населенню формувати потужний інвестиційний потенціал [11].

За останні роки внаслідок щодо успішних реформ в національній економіці, в тому числі в продовольчому комплексі, зростає обсяг валового внутрішнього продукту держави і його частка на ринку Європейського Союзу. Така ситуація є індикатором стабілізації економічної ситуації в державі, зокрема в аграрному секторі. Спостерігаються постійні темпи зростання виробництва валового внутрішнього продукту на 1 особу.

В окремих областях виробництво сировини для харчової і переробної промисловості впало в 2 - 2,5 рази, що не могло не відбитися на загальному стані економіки держави і рівні споживання населенням продуктів харчування, як продовольчого раціону.

Для виходу на продовольчі ринки країн Європи основною перешкодою стала невідповідність вітчизняної продовольчої продукції євростандартам, проте головним фактором може виступати аграрна політика європейських країн з метою захисту власних товаровиробників від засилля продукції українського походження. Завоювання нових ринків збуту для вітчизняного продовольства сприяло б зростанню валового внутрішнього продукту в абсолютному (млрд. дол. США) і відносному (тис. грн. на душу населення) виразах і інших макроекономічних показників розвитку держави. При цьому, головними причинами скорочення вітчизняного виробництва основних видів продовольства є прискорення руйнування суспільного виробництва при недостатній державній підтримці аграрних

підприємств, ослаблення державної системи управління сільськогосподарським виробництвом, різке скорочення використання досягнень науково-технічного прогресу, припинення цільових державних інвестицій [19].

Висновки. Рівень виробництва валового внутрішнього продукту як в абсолютному вираженні, так і у відносному (на душу населення) - один з важливих макроекономічних показників розвитку держави. Важливими додатковими показниками є структура і зміст в ньому валового внутрішнього продукту сільського господарства. Слід враховувати, що Україна має потужний аграрний природно-ресурсний потенціал в зв'язку з вигідним економіко-географічним положенням. Фактично поруч знаходяться потужні ринки збуту продуктів харчування та продовольчої сировини (країни Європейського Союзу, Росія, а в перспективі і Китай).

Стратегічним напрямком виходу з кризи, може стати реструктуризація, переробних галузей продовольчого комплексу і його зернового підкомплексу в напрямку формування раціональної структури зернового виробництва, ефективного використання аграрного ресурсного потенціалу навколишнього середовища.

1. Коренюк П.И. Эффективность использования и воспроизводства природно-ресурсного потенциала: финансовые факторы, доминирующие тенденции: монография. Днепропетровск: ДДФА, 2009. 368 с.
2. Борщевський П.П., Чернюк Л.Г., Якушик І.Д. Природокористування в аграрному комплексі України (територіальний аспект). Київ: РВПС України НАН України, 1998. 80 с.
3. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика: монографія. Луцьк: Надстир'я, 2008. 528 с.
4. Другак В. М. Стале землекористування як еколого-економічна складова сталого розвитку суспільства. *Проблеми екологобалансованого розвитку*. Київ, 2006. С. 106–112.
5. Зеркалов Д. В. Проблеми екології сталого розвитку: монографія. Київ: Основа, 2013. 430 с.
6. Дейнеко Л.В. Розвиток харчової промисловості в умовах ринкових перетворень: проблеми теорії і практики. монографія. Київ: Знання, 2008. 331 с.
7. Лисецький А.С., Боженар В.Я., Данилишин Б.М. Україна: Проблеми стабілізації та сталого розвитку продуктивних сил аграрного сектору економіки: монографія. Київ: ЗАТ "Нічлава", 1997. 130 с.
8. Основи стійкого розвитку: навчальний посібник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника. Суми: ВТД "Університетська книга", 2005. 654 с.
9. Оробець І. Історико-генетичний підхід у дослідженні еволюції концепції сталого розвитку. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2015. № 8. С. 98-101.
10. Паламарчук В.О., Мішеніна Є.В., Коренюк П.І. Еколого-економічні та соціальні нариси з економіки природокористування: монографія / за ред. В.О. Паламарчука. Дніпропетровськ: Пороги, 2004. 258 с.
11. Пасхавер Б. Пріоритети продовольчого ціноутворення. *Економіка України*. 2003. № 4. С. 4-11.
12. Смержанюк Т.П. Сталий розвиток в умовах глобалізації та його складові. *Економічні інновації*. 2013. Вип. 53. С. 253-260.
13. Шевчук В. Я. Макроекономічні проблеми сталого розвитку. Київ: Геопринт, 2006. 200 с.
14. Формування системи механізмів управління природними ресурсами в умовах євроінтеграційних процесів / за заг. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А.Хвесика. Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2017. 595 с.
15. Валовий внутрішній продукт (1990-2017) (за даними державної служби статистики України). URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/vvp_ric/vvp_u.htm (дата звернення: 18.09.2019).
16. Валовий регіональний продукт (2004-2018) (за даними державної служби статистики України). URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vrp/vrp2018_u.xls (дата звернення: 18.09.2019).
17. Продукція сільського господарства у постійних цінах (за даними державної служби статистики України). URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/sg/pro_sg/pro_sg_2017p.zip (дата звернення: 18.09.2019).
18. Рослинництво (1990-2018 роки) (за даними державної служби статистики України). URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/rosl_u.html (дата звернення: 18.09.2019).
19. Трейси М. Сельское хозяйство и продовольствие в экономике развитых стран / ред. А.Г. Суцкий; пер. с англ. Санкт-Петербург: Экономическая школа, 1995. 431 с.

1. Koreniuk, P.I. *Efficiency of use and reproduction of natural resource potential: financial factors, dominant tendencies*, DDFA, 2009.
2. Borshchevskiy, P.P., Cherniuk, L.H., and I.D. Yakushyk. *Nature management in the agricultural complex of Ukraine (territorial aspect)*, RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, 1998.
3. Herasymchuk, Z. V. *Regional policy on sustainable development: theory, methodology, practice*, Nadstyria, 2008.
4. Druhak, V. M. "Sustainable land use as an ecological and economic component of sustainable development of society." *Problems of ecologosustainable development*, 2006, pp. 106–112.
5. Zerkalov, D. V. *Problems of ecology of sustainable development*, Osнова, 2013.
6. Deineko, L.V. *The development of the food industry in the context of market transformations: problems of theory and practice*, Znannia, 2008.
7. Lysetskyi, A.S., Bozhenar, V.Ya., and B.M. Danylyshyn. *Ukraine: Problems of stabilization and sustainable development of productive forces of agrarian sector of economy*, ZAT "Nichlava", 1997.
8. *Fundamentals of sustainable development*, ed. Melnyk L.H., VTD "Universytetska knyha", 2005.
9. Orobets, I. "Historical-genetic approach in research of evolution of concept of sustainable development." *Bulletin of the Kiev National University them. Taras Shevchenko*, no. 8, 2015, pp. 98-101.
10. Palamarchuk, V.O., Mishenina, Ye.V., and P.I. Koreniuk. *Ecological-economic and social essays on environmental economics*, ed. Palamarchuk V.O, Porohy, 2004.
11. Paskhaver, B. "Food pricing priorities." *Economy of Ukraine*. no. 4, 2003, pp. 4-11.
12. Smorzhaniuk, T.P. "Sustainable development in the context of globalization and its components." *Economic innovation*, vol. 53, 2013, pp. 253-260.
13. Shevchuk, V. Ya. *Macroeconomic problems of sustainable development*, Neoprynt, 2006.
14. *Forming a system of natural resource management mechanisms in terms of european integration processes*, ed. Khvesyk M.A., DU IEPSSR NAN Ukrainy, 2017.
15. "Gross domestic product (1990-2017)." Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy, ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/vvp_ric/vvp_u.htm. Accessed 18 Sept. 2019.
16. "Gross regional product (2004-2018)." Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy, ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vrp/vrp2018_u.xls. Accessed 18 Sept. 2019.
17. "Agricultural production in constant prices." Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy, ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/sg/pro_sg/pro_sg_2017p.zip. Accessed 18 Sept. 2019.
18. "Crop production (1990-2018)." Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy, ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/rosl_u.html. Accessed 18 Sept. 2019.
19. Treisi, M. *Agriculture and food in the economy of developed countries*, Ekonomycheskaia shkola, 1995.

УДК 33:631.1

doi: 10.15330/apred.2.15.32-41

Левандівський О.Т.¹, Дребот С.Д.²

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

¹ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", Міністерство освіти і науки України, кафедра фінансів, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, 76018, Україна, тел.: 0342752351, e-mail: omelyant@ukr.net

²Надвірнянський коледж Національного транспортного університету вул. Соборна 177, м. Надвірна, 78400, Україна, e-mail: svetdrebot@gmail.com

Анотація. Метою статті є визначення ролі банківського кредиту у фінансовому забезпеченні сільськогосподарських підприємств, аналіз чинників, які перешкоджають розвитку кредитних відносин, опрацювання напрямів стабілізації механізму кредитування сільськогосподарських підприємств в Україні. У статті досліджено підходи до вивчення фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах господарювання. У генезі цієї проблеми показано основні підходи. Наголошується, що сучасне ведення сільського господарства тісно пов'язане з фінансово-кредитними інституціями.

Обґрунтовуються окремі напрямки фінансового забезпечення. При цьому вважається що кредитування сільськогосподарських підприємств є важливим інструментом сталого розвитку держави та забезпечення її продовольчої безпеки. Однак в сучасних умовах питання організації фінансового забезпечення аграрного сектору економіки потребує нового підходу, вдосконалення розглянутих програм державної підтримки шляхом проведення активних заходів на рівні сільгоспідприємств, впровадження нових фінансово-кредитних структур.

Наголошується, що при організації і веденні сільськогосподарського виробництва, а також при розробці заходів з вдосконалення його організаційно-економічного механізму необхідно враховувати, особливості сільськогосподарської діяльності без яких неможливо досягти високого рівня ефективності виробництва.

Ключові слова: фінансове забезпечення, кредитування, державна підтримка, аграрний сектор, сільськогосподарські підприємства.

Levandivskiyi O.T¹, Drebot S.D².

FINANCIAL SUPPORT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

¹Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of finance,
Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine,
tel.: 0342752391,
e-mail: omelyant@ukr.net

² Nadvirna College
National Transport University,
Soborna str., 177, Nadvirna,
78400, Ukraine,
e-mail: svetdrebot@gmail.com

Abstract. The purpose of the article is to determine the role of bank lending in the financial support of agricultural enterprises, to analyze the factors that impede the development of credit relations, to work out directions of stabilization of the mechanism of lending to agricultural enterprises in Ukraine.

The article explores approaches to the study of financial support of agricultural enterprises in modern conditions of management. The genesis of this problem shows the main approaches. It is emphasized that modern agriculture is closely linked to financial and credit institutions.

The individual directions of financial support are substantiated. At the same time, it is considered that lending to agricultural enterprises is an important tool for sustainable development of the state and ensuring its food security. However, in the current context, the issue of financial support of the agricultural sector requires a new approach, improvement of the considered state support programs through active measures at the level of agricultural enterprises, introduction of new financial and credit structures.

It is emphasized that the organization and management of agricultural production, as well as the development of measures to improve its organizational and economic mechanism must be taken into account, the features of agricultural activities without which it is impossible to achieve a high level of production efficiency.

Keywords: financial support, lending, state support, agrarian sector, agricultural enterprises.

Вступ. Сільськогосподарські підприємства в українській економіці відіграють провідну роль у продовольчій безпеці країни та формуванні ВВП. Не дивлячись на кризові періоди сільськогосподарські підприємства демонструють позитивний фінансовий результат та мають великий потенціал щодо зростання. Проте, дослідження фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств, свідчить про те, що вони в основному працюють за рахунок власних ресурсів, які за питомою вагою є значними, проте недостатніми для самофінансування. За оцінкою Європейського фонду для Південно-Східної Європи (EFSE, 2012), непокритий попит аграрного фінансування складає 8,7 млрд. дол. [1].

Доречно зауважити, що дрібно товарні агровиробники мають обмежений доступ до значної частини фінансових ресурсів, у тому числі й традиційного банківського кредитування. У той же час, вертикально інтегровані агроформування мають ширші можливості зовнішнього фінансування порівняно з малими та середніми за розмірами підприємствами.

В сучасних умовах господарювання сільськогосподарські підприємства, в силу специфічних особливостей є кредитомісткою галуззю і її нормальне функціонування без кредитних ресурсів практично неможливе. Це зумовлено сезонністю виробництва та значною тривалістю виробничого циклу; нестачею вільних фінансових коштів; залежністю від природно-кліматичних умов; високою капіталомісткістю і порівняно низькою фондовіддачею. Тому, залучення кредитів для сільськогосподарських підприємств є не вимушеним заходом, а об'єктивною необхідністю ефективної господарської діяльності.

На сьогодні обсяги кредитів, спрямованих у сільське господарство є значно меншими внеску галузі у формування валової доданої вартості в країні.

Розмір банківського портфеля агрокредитів станом на 01.08.2018 р. становив 8 % загального портфелю кредитів, виданих нефінансовим корпораціям і знаходиться на рівні з харчовою промисловістю та сумарно займає третє місце серед всіх кредитованих галузей економіки України [2]. У 2018 р. аграрний сектор генерував близько 13% українського ВВП [3].

Обмеженість власних коштів змушує аграрні підприємства розвивати відносини з комерційними банками й іншими учасниками фінансового ринку та сподіватися на підтримку з боку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам фінансово-кредитного забезпечення аграрної сфери приділяється постійна увага як науковців, так і спеціалістів-практиків. Значний вклад у вирішення фінансових проблем підприємств внесли відомі вітчизняні вчені В.Г. Андрійчук, І.Г. Кириленко, М.І. Кісіль, М.Й. Малік, П.Т. Саблук, М.Я. Дем'яненко та багато інших дослідників. Поряд з тим, питання забезпеченості виробничої та інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами залишаються актуальними.

Постановка завдання. Метою статті є визначення ролі банківського кредиту у фінансовому забезпеченні сільськогосподарських підприємств, аналіз чинників, які перешкоджають розвитку кредитних відносин, опрацювання напрямів стабілізації механізму кредитування сільськогосподарських підприємств в Україні.

Результати. Останнім часом сільське господарство перетворилося у пріоритетну доходуотворюючу галузь національного господарства і всупереч фінансовим кризам впевнено демонструє зростаючу динаміку фінансових результатів [4]. У 2017 році підприємства галузі одержали майже 79,1 млрд. грн. чистого прибутку, це є найвищим

показником серед усіх видів економічної діяльності і майже на 25 млрд. грн. перевищує прибуток промисловості.

Рівень рентабельності операційної діяльності підприємств сільського, лісового та рибного господарства у 2017 році склав 22,7 % проти 8,9 % в цілому по економіці України. Сільське господарство забезпечило 43,5 % чистого прибутку усіх підприємств України. При цьому прибутки одержали 86,1 % підприємств сільського, лісового та рибного господарства проти 72,5 % в цілому по економіці [5].

Агробізнес вважається найперспективнішим із точки зору майбутніх грошових потоків.

Вітчизняне сільськогосподарське виробництво характеризується великою кількістю виробників при високому рівні концентрації виробничих потужностей в агрохолдингах, різноманітністю форм організації, а також складною системою володіння і користування землею.

На 01.11.2017 року в Україні функціонувало 45,6 тис. сільськогосподарських підприємств, з яких 34,1 – фермерські господарства, 4,0 млн. особистих селянських господарств [6]. Однак загальний рівень фондоозброєності у сільському господарстві залишається на низькому рівні, так за даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН валове накопичення основного капіталу на 1 га сільськогосподарських угідь в країні більш ніж у 4 рази менше, ніж в середньому по 162 країнах з бази організації (106 ренкінгова позиція). За рівнем державної підтримки аграріїв Україна за даними організації посідає 58 ренкінгове місце з 66 країн з обсягом витрат у 23,36 дол. США на 1 га, що у 5 разів менше за середньосвітовий рівень [7].

Як зазначають науковці, обсяг освоєних (використаних) капітальних інвестицій в аграрний сектор економіки за січень-грудень 2018 року порівняно з попереднім роком у цінах відповідних років збільшився на 14,0%. Втім, з урахуванням інфляції їх реальний приріст становив лише 8,5%. Це найнижчий показник темпів приросту капітальних інвестицій за останні три роки: у 2016 році він становив 49,5%, а у 2017 році – 30,7% [8].

Таким чином, існує нагальна потреба в активізації розвитку інвестиційної діяльності в галузі АПК. Досягнення ефективних результатів неможливе без розробки оптимальних заходів державного регулювання на перспективу: стабільна законодавча база, що захищатиме сільськогосподарських виробників та інвесторів; розробка та впровадження інформаційно-методичної бази запровадження інвестиційної діяльності; забезпечення потреби сільського господарства у кадровому забезпеченні; розробка ефективних інвестиційних програм в галузі АПК як на регіональному, так і на державному рівнях, що сприятиме надходженню коштів на реалізацію, в першу чергу, таких інвестиційних проектів, реалізація яких принесе найбільш очікуваний соціальний та економічний ефект.

За розрахунками ННЦ “Інституту аграрної економіки” НААН, для розвитку сільське господарство України потребує від 75 млрд грн інвестицій щороку [9]. Отже, дефіцит фінансових ресурсів очевидний. Через поглиблення світової глобалізації переорієнтовуються й підходи до регулювання державної політики сільськогосподарського виробництва, якості продукції тощо.

Капітальні інвестиції за основними напрямками використання в Україні за рахунок коштів державного бюджету, як видно з даних табл.1, за останні шість років зросли з 6,0 млрд. грн. у 2013 році до 21,1 млрд. грн. у 2018 році. Питома вага їх у 2018 році зросла до 4,0% з 2,6% – у 2013 році. Однак кошти іноземних інвесторів у 2018 році порівняно з 2013 роком зменшилися на 2,2 млрд. грн., або на 59,5%, а в порівнянні з 2017 роком зменшилися на 4,2 млрд. грн. або на 73,7%.

Дані НБУ та Світового банку свідчать, що в Україні банки формують понад 3/4 всього ринку кредитування приватного сектора. Станом на 01 листопада 2019 року в

Україні було зареєстровано 75 банківські установи, в т.ч. 36 банків з іноземним капіталом. Сумарні активи банківської системи України становили 1397380 млн.грн. [11].

В умовах макроекономічної нестабільності банківська система України перебуває під впливом значної кількості чинників, які перешкоджають її нормальному розвитку та функціонуванню, а саме: політична та економічна нестабільність у країні, зміна рейтингу країни відповідно до оцінок міжнародних рейтингових агенств, якість ризик-менеджменту в банках, прогнозування ринкової ситуації, гнучкість банку і можливість пристосування до змін в економічному середовищі, розвиток співробітництва з іноземними банками, рівень банківського менеджменту, тощо. Значну роль відіграє довіра як до окремого банку, так і до банківської системи в цілому.

Індикатором довіри до банківської системи є динаміка обсягів залучених банками депозитів.

Таблиця 1

Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за 2013-2018 роки

Table 1

Capital investments by sources of financing for 2013-2018

млрд. грн.

Джерела фінансування	Роки						Відхилення 2018 р. від			
							2013 р.		2017 р.	
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	+/-	%	+/-	%
Усього	231,3	204,1	251,1	326,2	412,8	526,3	295,0	227,5	113,5	127,5
кошти державного бюджету	6,0	1,5	6,1	7,5	14,3	21,1	15,1	351,7	7,5	147,5
кошти місцевих бюджетів	6,6	5,3	12,4	23,2	38,2	45,7	39,1	692,4	8,7	119,6
власні кошти підприємств та організацій	152,9	145,9	169,3	226,4	288,6	375,3	222,4	245,4	86,7	130,0
кредити банків та інші позики	30,5	18,0	18,3	23,2	21,8	35,3	4,8	115,7	13,5	161,9
кошти іноземних інвесторів	3,7	5,5	7,8	9,4	5,7	1,5	-2,2	40,5	-4,2	26,3
кошти населення на будівництво житла	23,5	21,4	30,3	29,1	32,3	33,8	10,3	143,8	1,5	104,6
інші джерела фінансування	8,1	6,5	6,9	7,4	11,9	13,6	5,5	167,9	1,7	114,3

Джерело: розраховано автором за даними[10]

Оскільки депозити є основним джерелом формування банківських ресурсів, то коливання їх обсягів призводить до нестабільної роботи банків. Вплив депозитів негативно позначається на ліквідності банків та здійсненні ними активних операцій. Так, періоди відтоку депозитів збігаються з різким падінням курсу гривні, а саме 2009 р. та 2014 р. Це свідчить про те, що коливання валютного курсу мають значний вплив на довіру економічних суб'єктів до банків та банківської системи в цілому.

Значна частка ресурсної бази банків припадає на залучені кошти від юридичних та фізичних осіб. У структурі залучених ресурсів найбільша питома вага депозитів населення, їхня частка у загальному обсязі залучених коштів коливалася від 55% до 66 %.

Обсяги депозитів населення у гривні знижувались починаючи з 2013 р., і на кінець 1 кв. 2016 р. становили 193 165 млн. грн., що на 25 % менше, ніж на кінець 2013 р. [12]. Таку динаміку спричинило не лише падіння курсу гривні, а й зниження доходів населення та виведення з ринку 82 банків упродовж 2014-2016 рр. За цей період втрати

вкладників-фізичних осіб становили 134,7 млрд. грн., юридичних осіб – 78,9 млрд. грн. Фондом гарантування вкладів фізичних осіб було відшкодовано 79,65 млрд. грн. [13]. Основний показник довіри до банків у кризовий період – повернення грошей до фінансових установ після отримання населенням виплат з Фонду гарантування – сьогодні становить близько 20 % (для порівняння: у 2008-2009 рр. він був близько 80 %) [13], значна частина цих коштів залишається поза межами банківської системи.

З метою призупинення відпливу вкладів банки почали суттєво збільшувати процентні ставки за депозитами. У 2014 р. та на початку 2015 р. річні процентні ставки за строковими депозитами в національній валюті коливалися від 15 до 25 %, що зумовило як зростання вартості кредитних ресурсів, так і поглиблення ризиків у системі комерційних банків. Висока вартість кредитних ресурсів та суттєве зниження економічної активності в реальному секторі економіки призвели до суттєвого зниження попиту на інвестиційні ресурси.

Аналіз кредитного забезпечення у 2005-2017 роках, показує, що кредитування підприємств агропромислового комплексу мало циклічний характер. З 2005 по 2008 рік обсяги наданих кредитів зросли удвічі (з 10,4 до 20,1 млрд. грн.), потім з 2009 по 2011 рік, кредитування згорнулось, але мало позитивну динаміку (з 6,8 до 14,9 млрд. грн.), і з 2012 по 2016 рік обсяги кредитування агровиробників скоротились (з 13,5 до 11,7 млрд. грн.) і наблизились до рівня 2005 та 2010 років. Проте у 2016, 2017 роках намітився приріст по галузі, який склав 25 % [6].

Питома вага пільгових кредитів поступово скорочувалась, так у 2005-2008 році вона складала від 75 до 54 % загального обсягу отриманих кредитів, у 2009-2011 році – від 61 до 28 %, у 2012-2017 роках – від 10 до 2,5 % загального обсягу використаних кредитів. Кількість підприємств, які скористалися програмами, зменшилась з 10870 у 2005 році до 630 підприємств у 2015 році [6].

У 2017 році за програмою здешевлення кредитів агропідприємствам було спрямовано 294,9 млн. грн. Проектом бюджету на 2018 рік на таку підтримку передбачено лише 66 млн. грн., а фактично було виділено коштів на 01.10.2018р. тільки 20,7 млн. грн. Планом на 2019 рік було передбачено 127,2 млн. грн. Понад 80 % усіх кредитів банки надавали в поточну діяльність позичальників. Таким чином інвестиційна діяльність залишається поза увагою банків, про що свідчить мала частка довгострокових кредитів, спрямована в інвестиційну діяльність та у пріоритетні галузі економіки.

Одним із основних чинників, який завжди стримував довгострокове кредитування інвестиційних проектів, є недостатній обсяг та недосконала структура ресурсної бази банків, нестача довгострокових ресурсів.

Провідні банки України в докризовий період мали можливість виходити на міжнародні фінансові ринки і залучати там кредитні ресурси на строк від трьох до восьми років, але в сучасних умовах це зробити досить складно.

Такий стан справ не сприяє розвитку розширеного виробництва, стимулюванню інноваційного підприємництва, підвищенню конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

При кредитуванні суттєве значення має розмір процентної ставки. Середні процентні ставки по кредитах, наданих сільськогосподарським підприємствам варіювали від 15,9% у 2010-му, до 24-26 % у 2015-му, 17-22 % у 2017 та 17-24% у 2018-му році [14].

Кредитні ставки наразі знизились і стали нижчими за рентабельність у сільському господарстві, однак, для багатьох підприємств кредитування залишається непосильно дорогим інструментом залучення зовнішніх коштів.

Агропідприємства залучають кредити на поповнення оборотних коштів, з тим щоб профінансувати польові роботи, збір врожаю, закупівлю посадкового матеріалу, засобів захисту рослин, мінеральних добрив. Такі кредити надаються банками у вигляді відновлювальних або невідновлювальних кредитних ліній на 1-1,5 роки. Відсоткові ставки за кредитами на поповнення оборотних коштів у 2018 році склали 18-24 % річних. При формуванні можливої суми кредиту банк враховує специфіку діяльності підприємства, її обороти за останні декілька років, кредитну історію, а також здійснює оцінку заставного майна. Заставою може бути агротехніка підприємства, нерухомість, обладнання, устаткування, депозитні рахунки. Також має значення строк діяльності підприємства на ринку. Враховується також репутація позичальника, розмір земельного банку, структура та обсяг витрат з розрахунку на гектар з ув'язкою з урожайністю культур.

Банки також пропонують агрокомпаніям короткострокові кредити – овердрафти. Відсоткові ставки по таким кредитам – 17-23 % річних. Проте, враховуючи специфіку більшості сільгоспвиробників, які комбінують рослинництво з тваринництвом, стикаються з сезонністю виробництва, овердрафти з необхідністю щомісячного погашення заборгованості не є зручним видом фінансування для агробізнесу. Сума овердрафту залежить від обороту агропідприємства.

Як правило до уваги береться середньомісячний оборот за останні 3-6 місяців, сума кредиту до 50-80 % цього обороту. Однак, якщо овердрафт забезпечений, то до уваги береться ще й оціночна вартість застави.

Восени 2018 року банки та лізингові компанії пропонували аграріям програми фінансування купівлі нової сільгосптехніки – тракторів, комбайнів, причепів, сіялок, вантажних автомобілів. Ставки по кредитах на сільгосптехніку на сьогодні становлять від 17 до 20 % річних [15]. Розмір мінімального власного внеску, зазвичай встановлюється в розмірі 20-30% вартості техніки.

На купівлю агротехніки діють спеціальні партнерські програми з імпортерами та виробниками. Купити за особливим умовам можна відому іноземну та українську техніку.

Таким чином потенційні можливості доступу агровиробників до банківських кредитів визначаються наступними чинниками – вартістю кредитних ресурсів комерційних банків, наявністю надійного забезпечення, спроможністю позичальника повернути основну суму боргу і відсотки, а також виконати умови кредитного договору.

Вартість кредитних ресурсів для сільськогосподарських товаровиробників сьогодні становить в середньому 17-22 %, це більше ніж для суб'єктів інших видів діяльності – 14-20 % [14]. Як свідчать результати опитування про умови кредитування, за даними Асоціації незалежних банків України, хоча відсоткові ставки за кредитами у 2017 році знизились, і це, навіть призвело до збільшення заявок на отримання кредитів, банки підвищили вимоги до застави та посилили обмеження, що їх устанавлюють для позичальників в кредитних угодах [16].

Відомо, що у загальній вартості майна сільськогосподарських підприємств, яке може бути використане як застава за кредитом, понад 76% припадає на необоротні активи, переважну частину яких становлять основні засоби, які є неліквідними через високий рівень (70-80%) зносу та моральну застарілість [8]. Відсутність ліквідної застави обмежує доступ підприємств галузі до банківських кредитів.

Підвищена ризикованість одержання стабільних фінансових результатів від господарської діяльності, низька кредитоспроможність підприємств галузі також перешкоджають розвитку кредитних відносин, адже банки бажають бачити в позичальниках лише прибуткових клієнтів [17].

Так, аграрному бізнесу притаманні специфічні ризики і в цілому ця галузь є більш ризикованою, ніж інші галузі народного господарства.

Державна підтримка сільськогосподарського виробництва у більшості країн світу є пріоритетним напрямом їх аграрної політики. Вона є одним із міцних зовнішніх джерел формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств [18].

Пряма державна фінансова підтримка суб'єктів господарювання агропромислового комплексу України здійснюється через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів. Здешевлення кредитів проводиться в режимі кредитної субсидії та полягає у субсидуванні частини плати (процентів) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті. Компенсація лізингових платежів полягає у частковому відшкодуванні сплачених суб'єктами господарювання агропромислового комплексу лізингових платежів за придбані техніку та/або обладнання на умовах фінансового лізингу.

Проведений аналіз свідчить про нестабільний характер державної підтримки, відповідно до програми часткової компенсації ставок за кредитами комерційних банків, та недостатній її обсяг [17]. Так, якщо у 2005-2008 роках частка пільгових кредитів становила 73-75 % у їх загальному обсязі, то починаючи з 2009 року вона поступово зменшувалась і склала у 2015 році лише 2,7 % [19]. Кількість підприємств, що отримали пільгові кредити за період з 2005 по 2017 рік скоротилась у півтора десятки разів.

Як зазначає академік М.Я. Дем'яненко, запровадження здешевлення кредитів, що надходили в аграрний сектор за рахунок бюджетного фінансування, було економічно обгрунтованим. Але у процесі подальшої оцінки такого механізму виявлено недостатньо ринковий його характер [20].

Таким чином, діючи в Україні система компенсації частини кредитної ставки комерційних банків з державного бюджету вказаних проблем не розв'язує, і передусім, через відсутність ефективних важелів впливу на досить автономну банківську систему.

Висновки. Сільське господарство виробляє понад 10 % ВВП та забезпечує понад 40 % валютної виручки України, демонструє позитивний фінансовий результат, при цьому обсяги фінансування галузі лишають на вкрай низькому рівні. Основним джерелом фінансування є власні кошти, які за питомою вагою є значними, проте недостатніми для самофінансування. Частка кредитів, спрямованих в аграрний сектор протягом останніх років значно менша внеску галузі у формування валової доданої вартості в країні.

Основним донором ресурсів для сільськогосподарських підприємств в Україні виступають комерційні банки. Однак, для багатьох підприємств кредитування залишається непосильно дорогим інструментом залучення зовнішніх коштів.

Висока вартість кредитних ресурсів, відсутність відповідного забезпечення та недостатня кредитоспроможність більшості господарств перешкоджають розвитку ефективних відносин між комерційними банками та сільськогосподарськими товаровиробниками.

Досить вагомим стримуючим чинником при кредитуванні виробничих підприємств також є недостатній рівень капіталізації банків, який не дозволяє здійснювати значні кредитні вкладення в інвестиційну діяльність підприємств.

Відтак, основними напрямками стабілізації механізму кредитування сільськогосподарських підприємств мають стати розробка комплексу заходів з боку держави і банківської системи, спрямованих на розвиток системи взаємодії з аграрним сектором економіки: збільшення бюджетних асигнувань, раціональне використання бюджетних коштів, зниження процентних ставок для сільськогосподарської галузі.

1. Матеріали офіційного сайту Європейського фонду для Південно-Східної Європи (EFSE) [Електронний ресурс]. URL : <http://www.eu4business.eu/uk/programme/yevropeyskyu-fond-dlya-pivdenno-shidnoyi-yevropy-efse> (дата звернення: 22.09.2019).
2. Матеріали офіційного сайту Українського клубу аграрного бізнесу. URL : http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/umovi_vedennya_agrobiznesu/investitsii_finansuvannya (дата звернення: 22.09.2019).
3. Матеріали офіційного сайту АгроПоліт. URL : <https://agropolit.com/news/12492-chastka-agrosektoru-u-vvp-ukrayini-torik-sklala-13> (дата звернення: 22.09.2019).
4. Мазнев Г.Є. Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору. *Економіка АПК*. 2014. № 9. С. 5-13.
5. Матеріали офіційного сайту АгроПортал. URL : agroportal.ua/.../ukraina/selskoe-khozyaistvo-samaya-rentab (дата звернення: 22.09.2019).
6. Матеріали офіційного сайту Міністерства агрополітики і продовольства України. URL : <http://minagro.gov.ua>. (дата звернення: 22.09.2019).
7. Сьомченков О.А. Фондовий ринок у фінансовому забезпеченні агропромислового виробництва / О.А. Сьомченков. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеню доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит. Київ, 2017. 39 с.
8. Кісіль М.І. ННЦ Інститут аграрної економіки. Прес-релізи. URL : <http://iae.org.ua/presscentre/presrelease.html?start=10> (дата звернення: 22.09.2019).
9. Андрійчук В.Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В.Г. Андрійчук, М.В. Зубець, В.В. Юрчишин. К.: Аграрна наука, 2005. 140 с.
10. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ibd/kindj/arh_inv2018_u.html (дата звернення: 22.09.2019).
11. Матеріали офіційного сайту Мінфіну. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/active/> (дата звернення: 22.09.2019).
12. Матеріали офіційного сайту Національного рейтингового агентства “Рюрік”. Аналітичний огляд банківської системи України за 9 місяців 2017р. URL : <http://www.rurik.com.ua>. (дата звернення: 22.09.2019).
13. Аржевітін С.М., Шемет Т.С., Циганова Н.В. та ін. Банківське кредитування в Україні: посткризове перезавантаження: монографія / за заг. ред. С.М. Аржевітіна. Київ : КНЕУ, 2017. 407 с.
14. Матеріали офіційного сайту Національного банку України. URL : <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 22.09.2019).
15. Деньги. Газета № 20 (68). 25 октября 2018.. URL : <http://www.dengi.ua> (дата звернення: 22.09.2019).
16. Матеріали офіційного сайту Асоціації незалежних банків України. URL : <http://nabu.ua/ru.html> (дата звернення: 22.09.2019).
17. Малій О.Г. Фінансові ресурси підприємств: джерела формування та ефективність використання. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: Економічні науки*. 2013. Вип. 137. С. 308-311.
18. Стецюк П.А. Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: монографія. К. : ННЦ ІАЕ, 2009. 370 с.
19. Малій О.Г. Кредит як джерело фінансування агробізнесу. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: Економічні науки*. 2016. Вип. 172. С. 132-141.
20. Дем'яненко М.Я. Кредитний фактор сталого розвитку аграрного сектору України. *Економіка АПК*. 2014. № 11. С. 5

References

1. Official site of the European Foundation for Secondary-Economic Development (EFSE), www.eu4business.eu/uk/programme/yevropeyskyu-fond-dlya-pivdenno-shidnoyi-yevropy-efse. Accessed 22 Sept. 2019.
2. Official site of the Ukrainian club of agrarian business, ucab.ua/ua/doing_agribusiness/umovi_vedennya_agrobiznesu/investitsii_finansuvannya. Accessed 22 Sept. 2019.
3. Official site AgroPolit, agropolit.com/news/12492-chastka-agrosektoru-u-vvp-ukrayini-torik-sklala-13. Accessed 22 Sept. 2019.
4. Maznev, G.Ye. “Problems of financial protection of innovation in the agrarian sector.” *Ekonomika APK – Economy of agroindustrial complex*, no. 9, 2014, pp. 5-13.
5. Official site of the agroportal, agroportal.ua/.../ukraina/selskoe-khozyaistvo--samaya-rentab. Accessed 22 Sept. 2019.

6. Official site of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, minagro.gov.ua. Accessed 22 Sept. 2019.
7. Somchenkov, O.A. *Stock market in the financial support of agro-industrial production. Dissertation of doctor of economic Sciences*, 2017.
8. Kisil, M.I. "NPC Institute for Agrarian Economics. Press Releases.", <http://iae.org/presscentre/presrelease.html?start=10>. Accessed 22 Sept. 2019.
9. Andriychuk, V.G., Zubets, M.V., and V.V. Yurchyshyn. *Contemporary Agrarian Policy: Problematic Aspects*, Agrarian Science, 2005.
10. "Capital investments by sources of financing." Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, www.ukrstat.gov.ua/operative/operativ2018/ibd/kindj/arh_inv2018_u.html. Accessed 22 Sept. 2019.
11. Official website of the Ministry of Finance, index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/active/. Accessed 22 Sept. 2019.
12. "Analytical review of the banking system of Ukraine for the 9 months of 2017." Official website of the National rating agency "Rurik", www.rurik.com.ua. Accessed 22 Sept. 2019.
13. Arzhevitin, S.M., Shemet, T.S., & N.V. Tsiganova. *Bank landing in Ukraine: postcrisis reloading*, KNEU, 2017.
14. Official website of the National Bank of Ukraine, www.bank.gov.ua. Accessed 22 Sept. 2019.
15. *Money*, no. 20 (68), 2018, www.dengi.ua. Accessed 22 Sept. 2019.
16. Official site of the Association of Independent Banks of Ukraine, nabu.ua/ru.html. Accessed 22 Sept. 2019.
17. Maliy, O.G. "Financial resources of teaching: formware formware and effective victorism". *Bulletin of the Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Petr Vasilenko: Economics*, Issue 137, 2014, pp. 308-311.
18. Stetsiuk, P.A. *Strategy and tactics of management of financial resources of agricultural enterprises, NNTs IAE*, 2009.
19. Maliy, O.G. "Credit as a source of financing for agribusiness." *Bulletin of the Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Petr Vasilenko: Economics*, Issue 172, 2016, pp. 132-141.
20. Dem'ianenko, M.Ya. "Credit factor of sustainable development of the agrarian sector of Ukraine." *Economy of agroindustrial complex*, no. 11, 2014, pp. 5.

УДК 658.1

doi: 10.15330/apred.2.15.41-46

Галиук І. Б.

РОЛЬ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО БІЗНЕСУ

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра менеджменту і адміністрування,
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ,
76019, Україна,
тел.: 380975073311,
e-mail: irynagaliuk11@gmail.com

Анотація. У статті подано визначення внутрішніх комунікацій, які покликані дати можливість працівникові зрозуміти корпоративну культуру, цілі і цінності організації.

В статті виділено основні ознаки ефективних внутрішніх комунікацій: інформативність; ясність; своєчасність; незалежність і неупередженість; лаконічність. Водночас, визначено якості працівників, які займаються формуванням внутрішніх комунікацій, а саме: відкритість, чесність, здатність до діалогу.

У роботі розглянуто канали внутрішніх комунікацій: вертикальні, горизонтальні та внутрішні.

Особливу увагу приділено системі внутрішніх комунікацій, яка є комплексом інформаційних каналів, що дають можливість надавати дані ділового, інтелектуального і емоційного характеру всередині організації між співробітниками.

Розглянуто основні інструменти внутрішніх комунікацій: інформаційні, комунікативні, аналітичні і організаційні. Виділено основні аспекти оцінки дієвості системи внутрішніх комунікацій, а саме кількість комунікаційних каналів; якість виконання робіт, які вимагають одночасної замученості різних підрозділів; кількість проміжних ланок при передачі інформації; своєчасність розповсюдження інформації; наявність балансу між вертикальними і горизонтальними комунікаціями всередині компанії, між документованими і формальними засобами; стан соціально-психологічного клімату в колективі; кількість неформальних комунікацій.

Висвітлено питання аудиту внутрішніх комунікацій, ефективність якого і ставлення до якого персоналу всіх категорій багато в чому залежить від того, які дії зроблять менеджери за його підсумками, а також від ступеня прозорості і доступності результатів.

Дане питання потребує подальшого вивчення з метою деталізації процесу побудови організаційних комунікацій.

Ключові слова: внутрішні комунікації; система внутрішніх комунікацій; комунікаційний аудит; інструменти внутрішніх комунікацій.

Galiuk I. B.

THE ROLE OF ORGANIZATIONAL COMMUNICATIONS IN ENSURING OF THE EFFICIENCY OF ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF MODERN BUSINESS

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Management and Administration,
Carpatska str., 15, Ivano-Frankivsk,
76019, Ukraine,
tel.:380975073311,
e-mail: irynagaliuk11@gmail.com

Abstract. The article defines internal communications, which are intended to enable the employee to understand the corporate culture, goals and values of the organization.

The main features of effective internal communications are highlighted in the article: informative content; clarity; timeliness; independence and impartiality; conciseness. At the same time, the qualities of the employees engaged in the formation of internal communications were defined, namely: openness, honesty, ability to dialogue.

In this work the channels of internal communication are considered: vertical, horizontal and internal.

Particular attention is paid to the internal communications system, which is a complex of information channels that enable the provision of business, intellectual and emotional data within the organization between employees.

The main tools of internal communication are considered: information, communication, analytical and organizational. The main aspects of the evaluation of the effectiveness of the internal communications system, namely the number of communication channels; quality of work that requires simultaneous torment of different units; the number of intermediate links in the transmission of information; timely dissemination of information; balance between vertical and horizontal communications within the company, between documented and formal means; the state of social and psychological climate in the team; number of informal communications.

The issue of internal communications audit is covered, the effectiveness of which and the attitude to which personnel of all categories depends largely on what actions the managers will take on its results, as well as on the degree of transparency and accessibility of results.

This issue needs further study in order to detail the process of building organizational communications.

Key words: internal communications; system of internal communications; community audit; Instruments of internal communications.

Вступ. Організації стають все більш чутливими в тих моментах, які стосуються репутації, а поведінка співробітників може стати вразливим місцем. Керівники усвідомлюють ризик, пов'язаний з відсутністю комунікації для співробітників, і розуміють необхідність вибудовувати ефективну комунікацію. Так як репутація стає необхідною складовою для підтримки "ліцензії на операційну діяльність" ("license to operate"), а репутаційні ризики зростають, організаціям доводиться використовувати інтегрований підхід до вибудовування комунікацій з усіма ключовими клієнтами, зовнішніми і внутрішніми.

Постановка завдання. Метою даної статті є розгляд і характеристика поняття "внутрішні комунікації" як ключової компоненти ефективності діяльності організації. З даною метою використано такі методи дослідження як історичний і логічний методи, системний метод.

Результати. Внутрішні комунікації - це всілякі взаємозв'язки у спілкуванні людей всередині організації. Вони можуть бути усними або письмовими, конкретними або умовними, індивідуальними або масовими. Дієві внутрішні комунікації всіх напрямків - зверху-вниз, знизу-вгору і по горизонталі - це одна з основних задач кожної організації. Сприятлива внутрішня комунікація дає можливість грамотно встановити правильні ролі в взаємодії і поділити між працівниками відповідальність.

Комунікацію найчастіше розглядають у вигляді обміну інформацією. Як правило, це переговори. Переговори, в рамках яких можуть брати участь величезна кількість людей. При побудові організації завжди беруть до уваги правило двосторонньої комунікації, що передбачає необхідність керівників прислухатися до своїх підлеглих, і правильно трактувати передану їм інформацію.

Внутрішні комунікації покликані дати можливість працівникові зрозуміти корпоративну культуру, цілі і цінності організації. Всі співробітники завжди повинні бути в курсі всіх подій і рішень, які зачіпають роботу абсолютно всіх відділів. Переважно важливе значення мають сприятливі внутрішні комунікації в період кризи, коли необхідно, щоб кожен без винятку співробітник не просто підкорявся установкам і виконував розпорядження, але мав можливість діяти рішуче. маючи Внутрішня комунікація об'єднує абсолютно всі відділи компанії в єдине ціле, крізь всі щаблі, і утворює відчуття спільності.

Можна виділити наступні ознаки ефективною внутрішньої комунікації [2]: інформативність; ясність; своєчасність; незалежність і неупередженість; лаконічність.

Працівники, які займаються формуванням внутрішніх комунікацій, зобов'язані, у свою чергу, мати в своєму розпорядженні такі якості, як відкритість, чесність, здатність до діалогу.

Структура організації визначає і орієнтири, і горизонти комунікаційних потоків в ній, тобто, загальний напрямок інформації по всіляких каналах, в середовищі різноманітних підрозділів та співробітників даної організації.

Можна виділити наступні канали внутрішніх комунікацій:

1. Вертикальні комунікаційні потоки:

- від керівної ланки до рядових працівників: накази, постановка завдань, переконання, підтримка, контроль, кризова комунікація;

- від рядових працівників до керівної ланки: звіти, запити, службові записки, зібрання.

2. Горизонтальні комунікаційні потоки між рівними по рангу працівниками: виробничі комунікації, обмін думками, зібрання, перекури, неформальні зустрічі.

3. Внутрішні комунікаційні потоки – повідомлення, пов'язані з умовним перетином меж організації: реклама, корпоративна реклама, статті, інтерв'ю, виставки, презентації, прес-конференції, прес-релізи, кризові комунікації.

Дослідження комунікацій і оцінка комунікаційних потоків потрібні, оскільки взаємовідносини між співробітниками різних рівнів мають помітний вплив на роботу організації в цілому, впливаючи і на мотивацію, і на системи цінностей, і позиції груп і окремих працівників. У зв'язку з цим, цілком опанувати внутріфірмовими взаємовідносинами не є можливим без розгляду каналів поширення інформації.

Можна виділити наступні інструменти побудови і підвищення ефективності системи внутрішніх комунікацій:

1. Інформаційні інструменти: корпоративні ЗМІ, розсилка повідомлень, дошка оголошень, внутрішній сайт, листівки.

2. Комунікативні інструменти: корпоративні заходи, професійні змагання, корпоративні тренінги та навчання, система адаптації.

3. Аналітичні інструменти: анкетування, фокус-група, "поштова скринька", опитування.

4. Організаційні інструменти: розробка і впровадження корпоративних стандартів, виступи керівництва, наради, зібрання.

При оцінці ефективності внутрішніх комунікацій необхідно зрозуміти, як можна оцінити даний рівень комунікацій і дати їм оцінку. Розглянемо основні елементи оцінки ефективності комунікацій.

Розглянемо найбільш ефективні інструменти внутрішніх комунікацій в порядку зменшення ефективності: зустрічі керівництва з працівниками головного офісу; зустрічі керівництва з працівниками регіональних відділень; використання месенджерів; розсилки; інтранет; корпоративні заходи і конкурси; друковані видання; відео-контент.

Основними перешкодами на шляху розвитку внутрішніх комунікацій виступають: нерозуміння керівництвом цілей внутрішніх комунікацій і недостатність людських ресурсів для здійснення діяльності з внутрішніх комунікацій.

У сучасному бізнесі працюють не просто з внутрішніми комунікаціями, а з цілою системою внутрішніх комунікацій. Система внутрішніх комунікацій (СВК) - комплекс інформаційних каналів, що дають можливість надавати дані ділового, інтелектуального і емоційного характеру всередині організації між співробітниками. У зв'язку з цим є можливість акцентувати увагу на особах комунікаційних каналів: топ-менеджерах, лінійних менеджерах і співробітниках спеціалізованих підрозділів, що виконують свою роботу відповідно до СВК в організації [2].

СВК кожної організації, незалежно від роду її діяльності, відповідає таким принципам, як: відкритість; простота і зрозумілість; регулярність; достатність; комплексність; достовірність; своєчасність.

Комунікації повинні бути зрозумілими, чіткими, надавати необхідну інформацію, що стосується професійної діяльності. Вони зобов'язані формувати атмосферу довіри, удосконалювати соціально-психологічний клімат в колективі.

Виділимо основні критерії оцінки ефективності системи внутрішніх комунікацій: кількість комунікаційних каналів; якість виконання робіт, які вимагають одночасної замученості різних підрозділів; кількість проміжних ланок при передачі інформації; своєчасність розповсюдження інформації; наявність балансу між вертикальними і горизонтальними комунікаціями всередині компанії, між документованими і

формальними засобами; стан соціально-психологічного клімату в колективі; кількість неформальних комунікацій.

Керівники кожного рівня сьогодні знають, що, зберігаючи внутрішню аудиторію повністю інформованою, вони швидше досягнуть успіху. Ефективні внутрішні комунікації є важливою частиною збереження талантів в компанії. Співробітники, які працюють у атмосфері, де вони отримують регулярні повідомлення від керівництва, відчують себе частиною організації, яка піклується про них і про те, що вони думають і відчують. Відсутність внутрішніх зв'язків може бути згубним фактором для організації, як великої, так і малої.

Найчастіше внутрішні комунікації потрібні організації, коли відбуваються певні заходи: інновації і радикальні зміни; зміни організаційної і корпоративної культури; ріст бізнесу прискореними темпами; застій, проблеми з ринком і плинність кадрів; незатребуваність компанії на регіональному та міжнародному ринках; злиття і поглинання.

Сьогодні все частіше керівники, як правило великих компаній, вдаються до послуг фахівців в області аудиту внутрішніх комунікацій організацій. Аудит комунікацій передбачає:

- Аудит внутрішніх комунікацій: аналіз корпоративної інформації; реконструкція і діагностика внутрішніх комунікацій; експертні оцінки внутрішніх комунікаційних процесів; оцінка ступеня задоволеності працівників існуючою системою комунікаційної взаємодії.

- Аудит зовнішніх комунікацій: аналіз сприйняття зі сторони споживачів/клієнтів; аналіз експертної думки зі сторони професійного недійного агентства; оцінка зовнішніх комунікаційних зусиль зі сторони.

Аудит внутрішніх комунікацій дозволяє опрацювати такі показники, як: глибинні опитування керівників вищого і середнього рівня; опитування та анкетування співробітників, що фокусують бесіди в групах; аналіз внутрішніх інформаційних повідомлень; спостереження за стилем поведінки персоналу на офіційних і неофіційних заходах.

Ефективність комунікаційного аудиту і ставлення до нього персоналу всіх категорій багато в чому залежить від того, які дії зроблять менеджери за його підсумками, а також від ступеня прозорості і доступності результатів. Добре, якщо результати розмістять у вигляді звіту аудиторів на внутрішньому порталі або у внутрішньокорпоративній папці, де будь-який фахівець, який має доступ до даної папки, міг би ознайомитися з результатами.

Своєчасне отримання необхідної і надійної інформації, доступ до нормативної бази, присутність відпрацьованих каналів обміну відомостями - все це потрібно для успішної роботи співробітників. Оптимізація і "прозорість" бізнес-процесів, створення внутрішньокорпоративних стандартів, регламентів, формалізація зв'язків, виявлення "точок збою" - підстав стримування трансферу або спотворення інформації, надання інформаційної захищеності сприяють налагодженню комунікацій.

Висновки. За підсумками проведеного дослідження, можна зробити висновок, що розвитку комунікацій всередині компаній останнім часом все більше приділяється уваги. Грамотно вибудована взаємодія між співробітниками і обмін інформацією можуть привести організацію до високих результатів роботи, а значить і успіху компанії на ринку. Оскільки в організації чітко налагоджені канали зв'язку і визначені зони відповідальності кожного, хто володіє певною інформацією. Дане питання потребує подальшого вивчення з метою деталізації процесу побудови організаційних комунікацій.

1. Болдырева Н. В. Роль и значение внутренних коммуникаций в условиях современного бизнеса. *Вестник Евразийской науки*. 2018. №1. URL: <https://esj.today/PDF/53ECVN118.pdf> (дата звернення 30.10.2019).
2. Королько В.Г. Основы публік рiлейшинз. М.: Реал-Бук; К.: Ваклер, 2000. 526 с.
3. Осовська Г. В., Осовський О. А. Ефективність маркетингових комунікацій в системі управління діяльністю підприємства. *Агросвіт*. 2012. № 22. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/22_2012/5.pdf (дата звернення: 25.10.2019).

References

1. Boldyreva, N. V. "The role and importance of internal communications in modern business." *Bulletin of the Eurasian Science*, no. 1, 2018, esj.today/PDF/53ECVN118.pdf. Accessed 30 Oct. 2019.
2. Korolko, V.G. *Fundamentals of public relations*, Real Buk, Wakler, 2000.
3. Osovskaya, G.V., and O. A. Osovskiy. "Efficiency of marketing communications in the management system of the business." *Agrosvit*, no. 22, 2012, www.agrosvit.info/pdf/22_2012/5.pdf. Accessed 25 Oct. 2019.

УДК 347.73

doi: 10.15330/apred.2.15.46-52

Галушчак І.Є.

РОЗРАХУНКИ З ОПЛАТИ ПРАЦІ З ОРГАНАМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ У ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника",
Міністерство освіти і науки України,
кафедра обліку і аудиту,
вул. Шевченка, 54, м. Івано-Франківськ,
76000, Україна,
тел.: 0342596003,
e-mail: iryna.galushchak@gmail.com

Анотація. Метою даної статті є розглянути загальні правила та тенденції правового регулювання здійснення розрахунків з оплати праці з органами соціального страхування у звітності підприємства; особливості відображення розрахунків за виплатами працівникам у звітності підприємства; окреслити основні напрямки вдосконалення здійснення розрахунків з оплати праці з органами соціального страхування.

У статті розглянуто особливості здійснення розрахунків з оплати праці з органами соціального страхування у звітності підприємства. Зазначено проблеми, які виникають при веденні обліку праці, нарахуванні та виплати заробітної плати. Окреслено основні напрямки вдосконалення при здійсненні розрахунків з оплати праці з органами соціального страхування. Наведено відображення розрахунків за виплатами працівникам у звітності підприємства. Здійснено відображення у фінансовій звітності стану розрахунків по операціях з оплати праці. Дані про розрахунки за виплатами працівникам відображаються у фінансовій, статистичній, податковій та спеціальній звітності. Досліджено законодавчо-нормативне регулювання обліку та аналізу оплати праці і розрахунків з органами соціального страхування. Основним документом, який визначає економічні та організаційні засади оплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах, на підставі трудового договору з підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності та господарювання, а також з окремими громадянами та сфери державного і договірної регулювання оплати праці є Закон України "Про оплату праці". Він спрямований на забезпечення відтворювальної та стимулюючої функцій заробітної плати. Визначено, що основними формами оплати праці є відрядна та погодинна, а системи соціального страхування поділяються на добровільне та обов'язкове соціальне страхування.

Ключові слова: заробітна плата, органи соціального страхування, звітність підприємства, розрахунки з оплати праці.

Galushchak I.Ye.

CALCULATIONS ON REMUNERATION OF LABOR WITH THE SOCIAL INSURANCE BODIES IN THE COMPANY'S REPORTING

Vasyl Stepanyk Precarpathian national university,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Accounting and Audit,
Shevchenka str., 54, Ivano-Frankivsk,
76000, Ukraine,
tel.: 0342596003,
e-mail: iryna.galushchak@gmail.com

Abstract. The purpose of this article is to review the general rules and trends in the legal regulation of remuneration of labor with social security bodies in the company's reporting; peculiarities of displaying of remuneration of labor in the company's reporting, outline the main areas of improvement of remuneration of labor with social security agencies.

The article deals with the peculiarities of calculations on remuneration of labor with the social insurance bodies in the company's reporting. The problems in keeping records of work, accrual and payment of wages are encountered. The basic directions of improvement at realization of calculations on remuneration of labor with social insurance bodies are outlined. The calculation on remuneration of labor in the company's reporting is shown. The data of the status of remuneration of labor in the financial reporting are reflected. Data on remuneration of labor are reflected in the financial, statistical, tax, and specialty statements. The legislative and regulatory regulation of accounting and analysis of remuneration and payments of labor with social insurance bodies is investigated. The main document that defines the economic and organizational principles of remuneration of employees who are in employment relations, on the basis of an employment contract with enterprises, institutions, organizations of all forms of ownership and management, as well as with individual citizens and areas of state and contractual regulation of remuneration of labor of Ukraine "On remuneration of labor". It aims to provide the reproductive and stimulating functions of wages. It is determined that the main forms of remuneration of labor are part-time and hourly, and social insurance systems are divided into voluntary and compulsory social insurance.

Keywords: salary, social security agencies, company's reporting, remuneration of labor.

Вступ. Ведення обліку праці, нарахування та виплати заробітної плати є важливим елементом системи обліку та управління підприємством, оскільки, з одного боку, допомагає визначити суму витрат підприємства на оплату праці і відповідно визначити фактичну собівартість виготовленої продукції, виконаних робіт та наданих послуг, з іншого боку, дозволяє максимально ефективно використовувати наявні трудові ресурси підприємства.

На сьогодні в умовах застосування комп'ютерних технологій на перший план виноситься перебудова організації оплати плати, здійснення відповідної реформи з ціллю поетапного зростання заробітної плати та створення ефективної мотиваційної системи, яка ґрунтується на поєднанні соціальних гарантій та економічних стимулів.

Постановка завдання. Метою даної статті є розглянути загальні правила та тенденції правового регулювання здійснення розрахунків з оплати праці з органами соціального страхування у звітності підприємства; особливості відображення розрахунків за виплатами працівникам у звітності підприємства. Окреслити основні напрямки вдосконалення при здійсненні розрахунків з оплати праці з органами соціального страхування.

Результати. Важливим етапом в обліковому процесі є складання звітності підприємства. Дані про розрахунки за виплатами працівникам відображаються у фінансовій, статистичній, податковій та спеціальній звітності. У фінансовій звітності інформація, яка стосується витрат на оплату праці, відображається у ф. № 1 “Баланс” (Звіт про фінансовий стан) та ф. № 2 “Звіт про фінансові результати” (Звіт про сукупний дохід) (табл. 1).

Таблиця 1

Відображення у фінансовій звітності стану розрахунків по операціях з оплати праці

Table 1

Display of status of calculation on remuneration of labor in the financial reporting

Назва об'єкта	Номер рахунку	Код рядка
<i>Баланс (Звіт про фінансовий стан)</i>		
Поточна кредиторська заборгованість за:		
розрахунками з бюджетом (у частині розрахунку з податку на доходи фізичних осіб)	64	1620
розрахунками зі страхування (у частині розрахунку з ЄСВ)	65	1625
розрахунками з оплати праці	66	1630
<i>Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)</i>		
Витрати з оплати праці	23, 91, 92, 93, 94	2050, 2130, 2150, 2180, 2505
Відрахування на соціальні заходи	23, 91, 92, 93, 94	2130, 2150, 2180, 2510

Альбом форм державних статистичних спостережень на 2019 рік можна знайти на офіційному веб-сайті Державної статистики у розділі “Для респондентів”.

Там же можна знайти бланки форм та методологічні документи щодо їх заповнення. У паперовому вигляді звітно-статистичну документацію можна отримати безпосередньо в територіальних органах Державної статистики.

До податкової звітності належить ф. 1 ДФ “Податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб, і сум утриманого з них податку”. Податковий розрахунок подається окремо за кожний квартал (податковий період) протягом 40 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного кварталу до органу Державної податкової служби України. Окремий податковий розрахунок за календарний рік не подається.

Перелік форм статистичної звітності з праці, яку мають заповнювати та подавати респонденти протягом 2019 року, наведено в табл. 2.

До спеціальної звітності, яка стосується виплат працівникам підприємства, належить звіт з Єдиного соціального внеску.

Про розрахунки по соціальному страхуванні підприємству потрібно звітуватися і для цього використовуються як фінансова Звітність так і статистична й податкова звітності.

Відповідно до чинного законодавства підприємства зобов'язані подавати квартальну та річну фінансову звітність, до сфери управління яких вони належать, власникам, органам державної виконавчої влади та іншим користувачам (податковим, фінансовим, статистичним органам, фондам, банкам тощо).

Таблиця 2

Статистична звітність із праці, яку мають подавати респонденти протягом 2019 року

Table 2

Statistical reporting of the work to be submitted by respondents during 2019

Назва звіту	Форма звіту	Коли подається	Роз'яснення щодо заповнення
№ 1-ПВ (місячна) "Звіт із праці"	Затверджена наказом Держстату від 10.06.2016 р. № 90	Щомісячно не пізніше 7-го числа після звітного місяця	Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 1-ПВ (місячна) "Звіт з праці", затверджена наказом Держкомстату від 26.10.2009 р. № 403
№ 1-ПВ (квартальна) "Звіт із праці"	Затверджена наказом Держстату від 06.07.2018 р. № 134	Щоквартально не пізніше 7-го числа після звітного періоду одночасно з формою № 1-ПВ (місячна)	Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 1-ПВ (квартальна) "Звіт з праці", затверджена наказом Держкомстату від 26.10.2009 р. № 404
№ 1-РС (один раз на чотири роки) "Звіт про витрати на утримання робочої сили"	Затверджена наказом Держстату від 07.08.2014 р. № 227	Раз на рік у період проведення обстеження не пізніше 7 квітня	Роз'яснення Держстату від 10.07.2018 р. № 17.4-12/28

У звітності підприємства розрахунки зі страхування відображаються у:

1. "Баланс" Форма 1 у рядку 1625 "Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування". У статті відображається сума заборгованості за

відрахуваннями на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхування майна підприємства й індивідуальне страхування його працівників [2, с. 126].

2. “Звіт про фінансові результати” Форма 2 у рядку 2510 “Відрахування на соціальні заходи”. У цьому розділі наводять відповідні елементи операційних витрат (на виробництво, збут, управління та інші операційні витрати), яких зазнало підприємство під час своєї діяльності протягом звітного періоду, за вирахуванням внутрішнього обороту. Тобто за вирахуванням витрат, які становлять собівартість продукції (робіт, послуг), що вироблена та спожита самим підприємством [1].

3. “Порядок формування та подання страхувальниками звіту щодо сум нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування”. Основним додатком в цьому Порядку є Додаток 4: “Звіт про суми нарахованої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення, допомоги, компенсації) застрахованих осіб та суми нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до органів Пенсійного фонду України”. Цей Додаток складається з [3, с. 89]:

- титульного аркушу, де відображаються реквізити підприємства від його діяльності, кількість працівників, отримувач звіту та назви банків;
- таблиця 1. Нарахування єдиного внеску та додаток до неї;
- таблиця 2. Нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за деякі категорії застрахованих осіб (заповнюється районними (міськими) управліннями праці та соціального захисту населення);
- таблиця 3. Нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за осіб, які проходять строкову військову службу;
- таблиця 4. Нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на суми грошового забезпечення та додаток до неї;
- таблиця 5. “Відомості про трудові відносини осіб”;
- таблиця 6 “Відомості про нарахування заробітної плати (доходу) застрахованим особам”;
- таблиця 7 “Наявність підстав для обліку стажу окремим категоріям осіб відповідно до законодавства”;
- таблиця 8 “Відомості про осіб, які відповідно до Закону отримують допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, та осіб із числа непрацюючих працездатних батьків, усиновителів, опікунів, піклувальників, які фактично здійснюють догляд за дитиною-інвалідом, а також непрацюючих працездатних осіб, які здійснюють догляд за інвалідом І групи або за престарілим, який за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду або досяг 80-річного віку, якщо такі непрацюючі працездатні особи отримують допомогу або компенсацію відповідно до законодавства та нарахування сум єдиного внеску за батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу, прийомних батьків, якщо вони отримують грошове забезпечення відповідно до законодавства”;
- таблиця 9 “Відомості про осіб, які проходять строкову військову службу”;
- додаток №5 “Звіт про суми нарахованого доходу застрахованих осіб та суми нарахованого єдиного внеску”;
- додаток 6. “Звіт про суми єдиного внеску, передбачених договором про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування, які підлягають сплаті, та суми доплати до органів Пенсійного фонду України”.

Підприємства та організації подають відомості про нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування фізичними особами –

суб'єктами підприємницької діяльності. Крім того, платникам, які зобов'язані здійснити доплату до мінімального страхового внеску, органами Пенсійного фонду України для узгодження надсилається повідомлення-розрахунок, у якому зазначається розрахунок сум такої доплати, які підлягають сплаті за результатами підприємницької діяльності за звітний рік і обов'язково заповнюють та подають таблицю 3 додатку 6. Звіт у жодному разі не можна надсилати поштою, так як він не буде вважатися поданим [4, с. 248].

Починаючи з 2011 р. підприємство подає щомісячний звіт "Порядок формування та подання страховальниками звіту щодо сум нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування", а з ним й інші додатки, такі як обов'язків додаток 4 "Нарахування внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та інші.

Відстежити зміни на підприємстві набагато простіше за допомогою статистичних звітів. Наприклад таких як:

1. "Звіт про основні показники діяльності підприємства". Зокрема у таблиці 4 відображаються показники по працівниках та їх оплату праці;
2. "Звіт з праці";
3. "Звіт про кількість працівників, їхній якісний склад та професійне навчання";
4. "Звіт про фінансові результати і дебіторську заборгованість".

В основному, інформація по розрахунках із соціального страхування узагальнюється у фінансовій та в статистичній звітності. У фінансовій звітності відображається у Балансі (Звіт про фінансовий стан), форма №1 і у Звіті про фінансові результати, ф. №2. У статистичній звітності, основним документом є Звіт "Порядок формування та подання страховальниками звіту щодо сум нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування". Складання звітності є завершальним етапом облікового процесу.

Розглянуто нормативно-законодавчі акти та спеціальну літературу з обліку розрахунків за соціальним страхуванням. Можемо зробити висновок, що законодавчо облік розрахунків за соціальним страхуванням регламентуються Законом України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування". Як соціально-економічна категорія, соціальне страхування – це система відносин з розподілу і перерозподілу національного доходу, які полягають у формуванні зі страхових внесків, що сплачують працюючі громадяни та роботодавці, державних дотацій спеціальних страхових фондів, кошти яких використовують для утримання осіб, які не беруть участі у суспільній праці.

Отже, зміни деяких законодавчих актів України мають на меті стимулювати легалізацію роботодавцями фонду оплати праці, через ослаблення умов, виконання яких дасть можливість суттєво знизити витрати на сплату єдиного соціального внеску. Витрати підприємств на оплату праці є одним із головних елементів витрат, які пов'язані практично з усіма видами діяльності підприємства. Тому організація обліку виплат працівникам є не тільки важливою ділянкою у системі обліку підприємства, а і ключовим фактором довгострокового розвитку, що забезпечить конкурентоспроможність суб'єкта господарювання на ринку.

Висновки. Досліджено організаційно-методичні аспекти обліку оплати праці і розрахунків з органами соціального страхування.

Проаналізовано особливості обліку оплати праці і розрахунків з органами соціального страхування на підприємствах та відображення у звітності. Основним документом, який визначає порядок організації оплати праці на підприємстві, розміри основної та додаткової заробітної плати, порядок преміювання працівників, є Положення про оплату праці на підприємстві.

Вивчено особливості узагальнення інформації оплати праці й розрахунків з органами соціального страхування у звітності підприємства, зокрема визначено, що дані про розрахунки за виплатами працівникам відображаються у фінансовій, статистичній, податковій та спеціальній звітності. У фінансовій звітності інформація, яка стосується витрат на оплату праці, відображається у ф. № 1 “Баланс” (Звіт про фінансовий стан) та ф. № 2 “Звіт про фінансові результати” (Звіт про сукупний дохід). До податкової звітності належить ф. 1 ДФ “Податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб, і сум утриманого з них податку”.

1. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності “Облік і аудит” вищих навчальних закладів. / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. 7-ме вид., доп. і перероб. Житомир: ПП “Рута”, 2012. 832 с.
2. Ведерников М.Д. Ринковий механізм регулювання оплати праці робітників (проблеми теорії і практики): монографія. Хмельницький: Евріка, ТОВ, 2001. 288 с.
3. Грабова Н.М. Теорія бухгалтерського обліку: навчальний посібник / під ред. М.В. Кужельного. 6-те видання, доповнене і перероблене. К.: А.С.К., 2016. 223 с.
4. Гриньова В.М., Шульга Г.Ю. Економіка праці та соціально-трудова відносини: навчальний посібник. К.: Знання, 2010. 310 с.
5. Колот А. М. Оплата праці на підприємстві: організація та удосконалення. К.: Фірма “Праця”, 2017. 267 с.
6. Крищенко К.І. Удосконалення організаційно-економічного механізму управління оплатою праці / К.І. Крищенко. *Україна: аспекти праці*. 2017. № 6. С. 9-16.

References

1. *Financial accounting: a textbook for students of the specialty "Accounting and Auditing" of higher education*, ed. F.F. Butynets, 7th ed., PE “Ruta”, 2012.
2. Vedernikov, M.D. *Market mechanism for regulating of remuneration of labor of works (problems of theory and practice): monograph*, Eureka Ltd., 2001.
3. Grabova, N.M. *Accounting Theory*, ed. M.V. Kuzhelnyi, 6th edition, ASKK, 2016.
4. Grinova, V.M., Shulga, G.Yu. *Labor economics and social-labor relations*, Knowledge, 2010.
5. Kolot, A.M. *Remuneration of labor at the enterprise: organization and improvement*, Firm “Labor”, 2017.
6. Kishchenko, K.I. “Improving the organizational and economic mechanism of wage management.” *Ukraine: aspects of work*, no. 6, 2017, pp. 9-16.

УДК 338.48 (477)

doi: 10.15330/apred.2.15.52-64

Передерко В. П.

АНАЛІЗ ПОТОКІВ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ У 2018 Р. ЗА ДАНИМИ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ. ЧАСТИНА 1

Управління міжнародного співробітництва,
євроінтеграції, туризму та інвестицій
Івано-Франківської облдержадміністрації,
вул. Грушевського, 21, м. Івано-Франківськ,
76000, Україна,
тел.: (0342) 55 19 25,
e-mail: vitaliyperederko@gmail.com

Анотація. Офіційна статистика не може відображати повноцінну і реальну картину внутрішніх туристичних потоків Івано-Франківської області через недосконалість методології

розрахунку. Мета статті – дати приблизну оцінку внутрішніх туристичних потоків на основі аналізу даних, що демонструють переміщення абонентів мобільного зв'язку.

Моніторинг мобільності не є панацеєю, адже обмежений, насамперед, тим, що не містить інформації про мету короточасного перебування абонентів на певній території, тому ми не можемо всіх їх без винятку зараховувати до екскурсантів чи туристів. Однак, застосування інноваційного підходу до аналізу внутрішніх туристичних потоків та кількісного вимірювання відвідуваності регіону на основі моніторингу міжрегіональної мобільності абонентів зв'язку є перспективним напрямком подальших досліджень.

У статті проаналізовано короткотермінові міжрегіональні переміщення (міграції) населення України у контексті вивчення внутрішніх туристських потоків Прикарпаття у розрізі адміністративно-територіальних одиниць (локальних дестинацій) Івано-Франківської області на основі моніторингу міжрегіональної мобільності абонентів оператора зв'язку. Визначено популярні локальні дестинації регіону та географію їх відвідувачів, які можуть розглядатись як цільові аудиторії дійсних та потенційних екскурсантів і туристів. Досліджено сезонність переміщень (міграцій), тривалість перебування у локальних дестинаціях-лідерах потоків, що дало можливість виявити закономірності мобільності, ознаки транзитності руху та ін.

Ключові слова: внутрішній туризм, статистика, мобільність, локальна дестинація, Івано-Франківська область.

Perederko V.P.

DOMESTIC TOURISM FLOWS OF IVANO-FRANKIVSK REGION ANALYSIS BASED ON MOBILE COMMUNICATION DATA IN 2018. PART 1

Department for International Cooperation,
Eurointegration, Tourism and Investments of
Ivano-Frankivsk Regional State Administration,
Hrushevskoho str., 21, Ivano-Frankivsk,
76000, Ukraine,
tel.: (0342) 55 19 25,
e-mail: vitaliyperederko@gmail.com

Abstract. Official statistics cannot reflect the true picture of domestic tourism flows entering the Precarpathian region because of the imperfection of the methodology for calculating. The purpose of the article is to provide an approximate domestic tourism flows estimation based on data analysis that illustrate the movement of subscribers of the mobile communication in terms of the administrative districts of Ivano-Frankivsk region. Mobility monitoring is limited; first, by the fact that it does not contain information about the purpose of subscribers' short-term stay in a certain territory; therefore, we cannot all of them count as excursionists or tourists without exception. However, the application of the innovative approach of domestic tourism flows analyzes and quantitative measuring of region's attendance based on monitoring of interregional mobility of communication operator subscribers is a promising direction for further researches.

The article is devoted to the short-term interregional movements (migrations) of the population of Ukraine analyzes in the context of studying the domestic tourism flows of Prykarpattya in terms of administrative districts (local destinations) of Ivano-Frankivsk region based on monitoring of interregional mobility of the communication operator subscribers in 2018.

The popular local destinations of the region and the geography of their visitors, which can be considered as target audiences of actual and potential tourists, are determined. Investigated seasonality of movements (migrations) and duration of stay in local destinations – the mobile subscribers flows leaders – allowed to identify mobility patterns, traffic transit signs, etc.

The mobile network data use in means of statistical information in the field of tourism is of a great importance for the region's economy, since tourism is one of the regional development priorities.

Key words: domestic tourism, statistics, mobility, local destination, Ivano-Frankivsk region.

Вступ. Важливу роль для оцінки внеску туризму в економіку держави відіграє облік туристських потоків. Сьогодні необхідні обґрунтовані статистичні заміри з метою визначення стратегічних напрямів розвитку туристичної і супутньої інфраструктури, організації маркетингових заходів для просування туристичного продукту на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Різні аспекти міжнародного і внутрішнього туризму є предметом досліджень таких науковців, як І. Ангелко, С. Грабовенська, Т. Грачевська, М. Колосінська, А. Парфіненко. Питання просторової мобільності населення вивчають О. Грیشнова, М. Долішній, Е. Лібанова, О. Малиновська, С. Сардак О. Шаблій та ін. Аналізом специфіки просторової мобільності через призми міграцій і туризму займається М. Біль. Незважаючи на велику кількість наукових публікацій із питань удосконалення в Україні методики і методології статистичного обліку у сфері туризму, досліджень різних аспектів просторової мобільності населення, міграцій як одного з напрямів реалізації високого рівня мобільності, використання в туризмі даних переміщень абонентів мереж мобільного зв'язку є сьогодні маловивченою темою. На нашу думку, рівень розгляду та вирішення у дослідженнях теоретичних і емпіричних завдань, пов'язаних із методологією комплексного аналізу інформації таких переміщень (міграцій), є недостатнім. Територіальна (просторова) туристична мобільність заслуговує на більшу увагу та може входити до пріоритетних об'єктів наукових досліджень учених у галузях економіки і статистики.

Постановка завдання. Мета дослідження – дати приблизну оцінку внутрішнім туристським потокам у 2018 р. у розрізі адміністративно-територіальних одиниць Івано-Франківської області через застосування інноваційного підходу до статистичного обліку на основі аналізу даних переміщень (міграцій) абонентів мережі мобільного зв'язку.

Основними завданнями дослідження є:

- охарактеризувати короткотермінові міжрегіональні переміщення (міграції) абонентів у контексті вивчення внутрішніх туристських потоків у розрізі адміністративно-територіальних одиниць Івано-Франківської області;
- визначити популярні локальні дестинації Прикарпаття та географію їх відвідувачів;
- проаналізувати показники сезонності переміщень (міграцій) і тривалості перебування абонентів – потенційних внутрішніх туристів – у локальних дестинаціях-лідерах потоків;
- виявити закономірності мобільності і ознаки транзитності на прикладі окремих адміністративно-територіальних одиниць області.

Результати. Для вибірки у дослідженні були проаналізовані: кількість унікальних абонентів, які приїжджали протягом 2018 р. в Івано-Франківську область у розрізі адміністративно-територіальних одиниць, із зазначенням регіону прибуття (область чи обласний центр України переважного місцезнаходження абонентів “Київстар”); тривалість перебування абонентів на території Івано-Франківської області: 1, 2-3, 4-7 дні. Інформація отримана у помісячному розподілі для аналізу сезонності.

За даними моніторингу мобільності, отриманими від компанії “Київстар”, відкаліброваними відповідно до нашої методики [1], у 2018 р. в Івано-Франківській області у всіх районах та містах обласного значення було зафіксовано 2.81 млн абонентів з 23 областей України, з них – 1.38 млн короткотермінових відвідувачів (у т.ч. туристів) та 1.42 млн одноденних відвідувачів (у т.ч. екскурсантів) [2], (рис. 1).

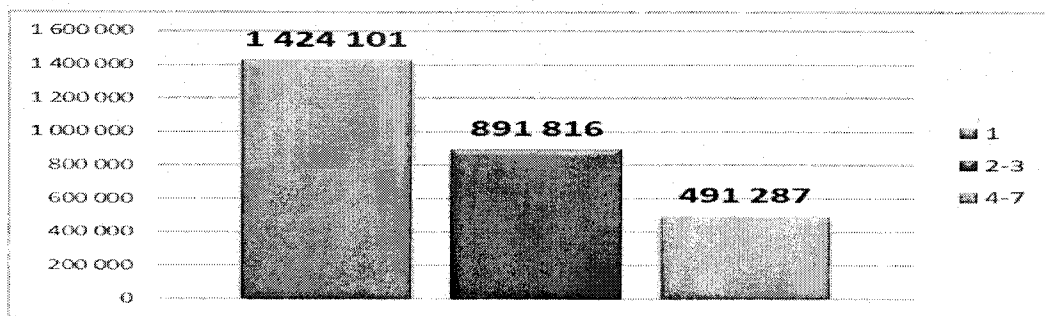

Рис. 1. Тривалість перебування абонентів в Івано-Франківській області. 2018 рік (осіб)
 Fig. 1. Subscribers' short-term stay duration in Ivano-Frankivsk region. 2018 (number of visitors)

Джерело: авторська розробка на основі [2].

Сезонний розподіл потоку показує домінування літнього тренду відвідуваності області [2], (рис. 2).

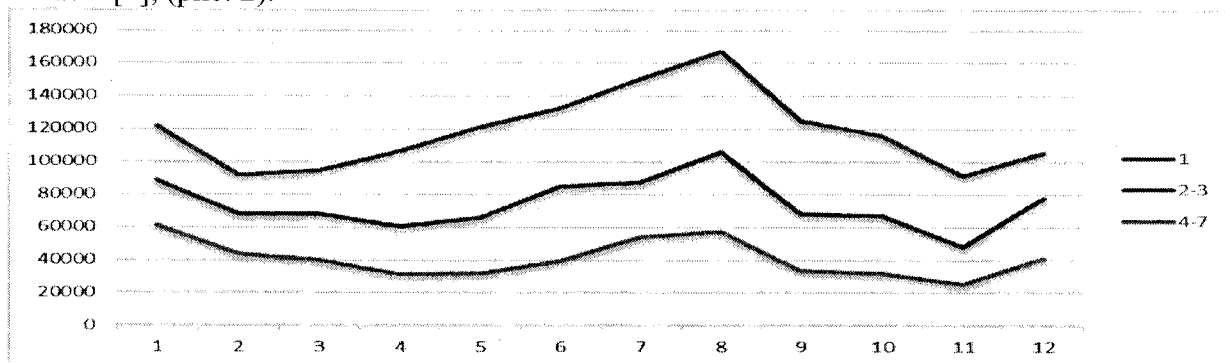

Рис. 2. Сезонність перебування абонентів в Івано-Франківській області. 2018 рік
 Fig. 2. Subscribers' short-term stay seasonality in Ivano-Frankivsk region. 2018

Джерело: авторська розробка на основі [2].

Варто підкреслити, що зі зростанням тривалості перебування відвідувачів (очевидних туристів) з інших регіонів на Прикарпатті зимовий період майже не поступається літньому [2], (рис. 3)

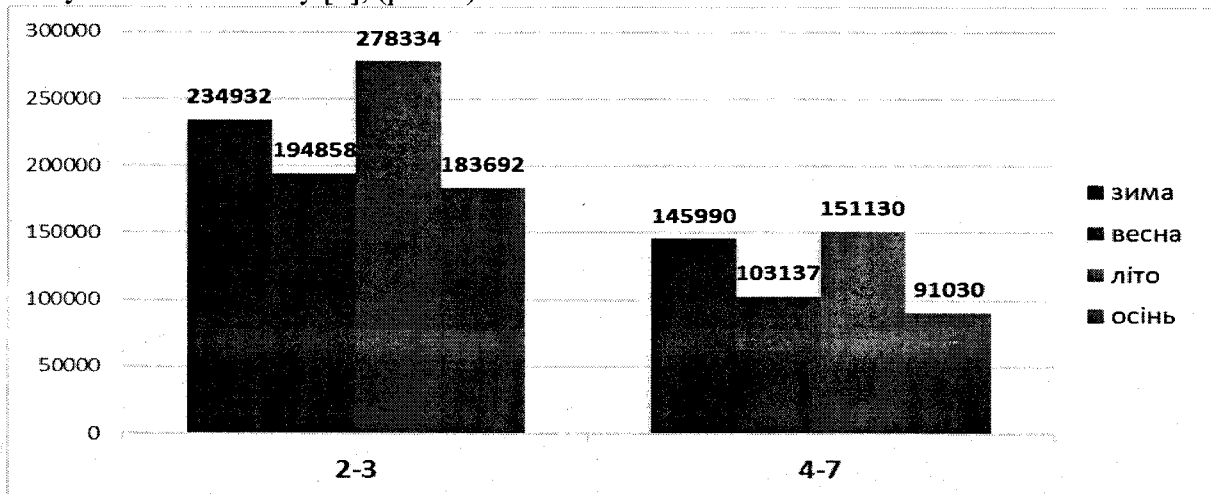

Рис. 3. Сезонність перебування абонентів в Івано-Франківській області у розрізі пір року, 2018 рік (осіб)

Fig. 3. Subscribers' short-term stay seasonality in Ivano-Frankivsk region by seasons. 2018 (number of visitors)

Джерело: авторська розробка на основі [2].

Найвідвідуванішими локальними DESTИНАЦІЯМИ Івано-Франківської області з тривалістю перебування 1-7 дні упродовж 2018 року стали: Надвірнянський (з територією Яремчанської міської ради), Тисменицький (з територією Івано-Франківської міської ради), Косівський, Долинський (з територією Болехівської міської ради), Рогатинський райони [2], (рис. 4).

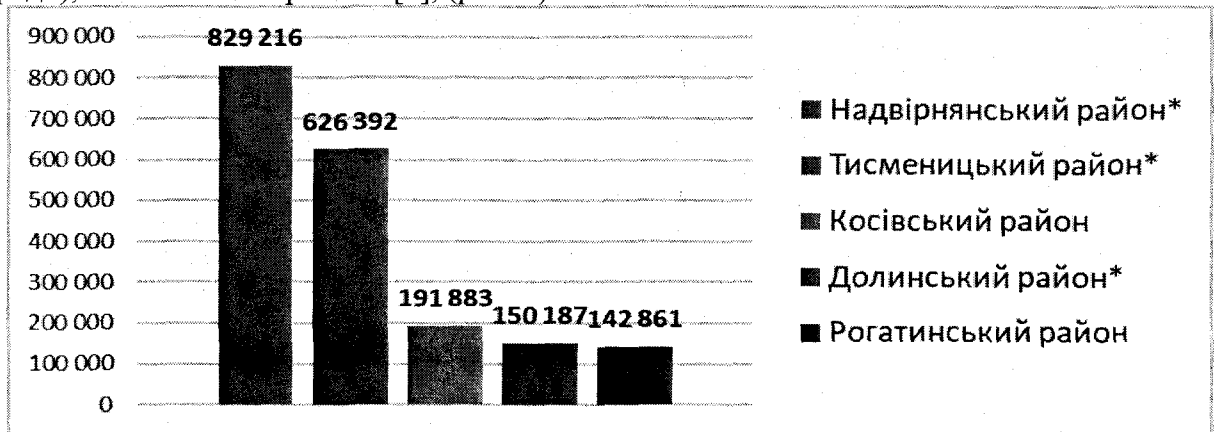

Рис. 4. Райони-лідери короткострокового перебування (1-7 дні) в Івано-Франківській області. 2018 рік (осіб)

Fig. 4. Short-term stay leading districts (1-7 days) in Ivano-Frankivsk region. 2018 (number of visitors)

Джерело: авторська розробка на основі [2].

Якщо ми відсортуємо дані моніторингу мобільності у розрізі міст обласного значення і районів, то отримаємо наступний результат [2], (рис. 5).

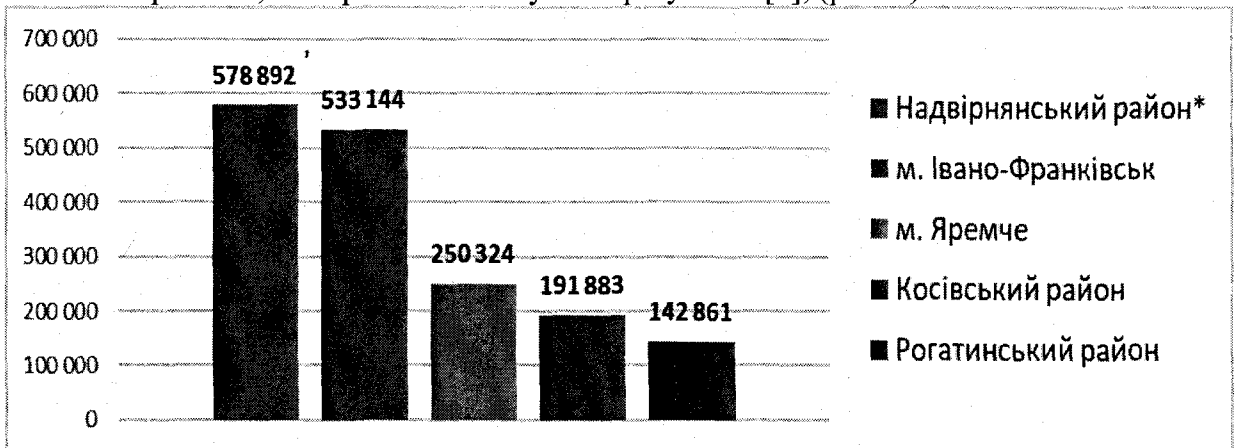

Рис. 5. Райони (міста) - лідери короткострокового перебування (1-7 дні) в Івано-Франківській області. 2018 рік (осіб)

Fig. 5. Short-term stay leading districts (1-7 days) in Ivano-Frankivsk region. 2018 (number of visitors)

Джерело: авторська розробка на основі [2].

Для Надвірнянського району відвідуваність врахована разом із територією Яремчанської міської ради (це зауваження важливе з огляду на розташування у с. Поляниця ТК "Буковель"), для міст обласного значення Івано-Франківщини облікована відвідуваність міст, а не територій міських рад.

Наступними у рейтингу популярних локальних DESTИНАЦІЙ йдуть Верховинський, Снятинський, Долинський райони, м. Коломия та Городенківський район [2], (рис. 6).

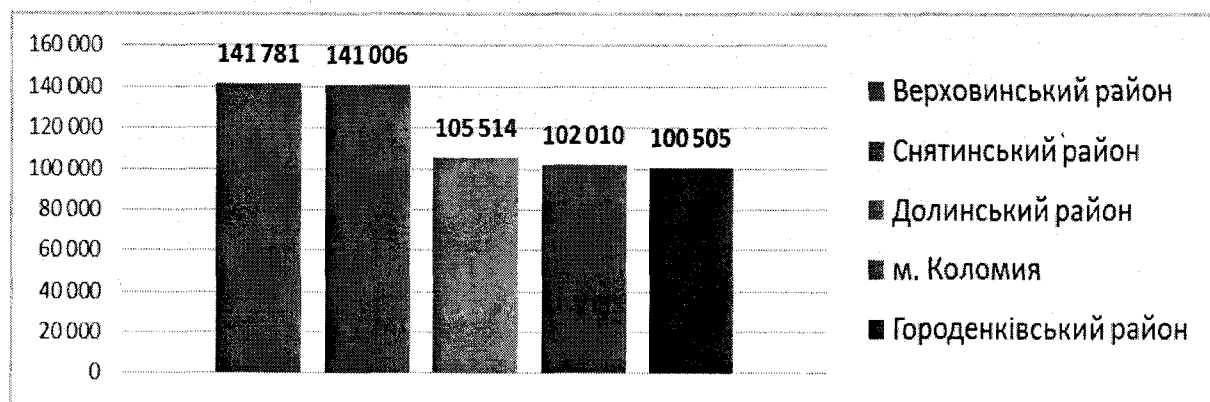

Рис. 6. Райони (міста) - лідери короткострокового перебування (1-7 дні) в Івано-Франківській області. 2018 рік (осіб)

Fig. 6. Short-term stay leading districts (cities) (1-7 days) in Ivano-Frankivsk region. 2018 (number of visitors)

Джерело: авторська розробка на основі [2].

Для оцінки потенціалу соціально-економічного розвитку територій важливо оперувати даними туристичних потоків, тому варто зосередитись на відвідувачах, які ночували у локальних дестинаціях, адже вони є тим людським ресурсом, який ми будемо ідентифікувати та диференціювати як туристів, транзитерів і нетуристів.

Найвідвідуванішими локальними дестинаціями Івано-Франківської області з тривалістю перебування 2-7 дні упродовж 2018 року стали: Надвірнянський (з територією Яремчанської міської ради без м. Яремче), міста Івано-Франківськ і Яремче, Косівський та Верховинський райони [2], (рис. 7).

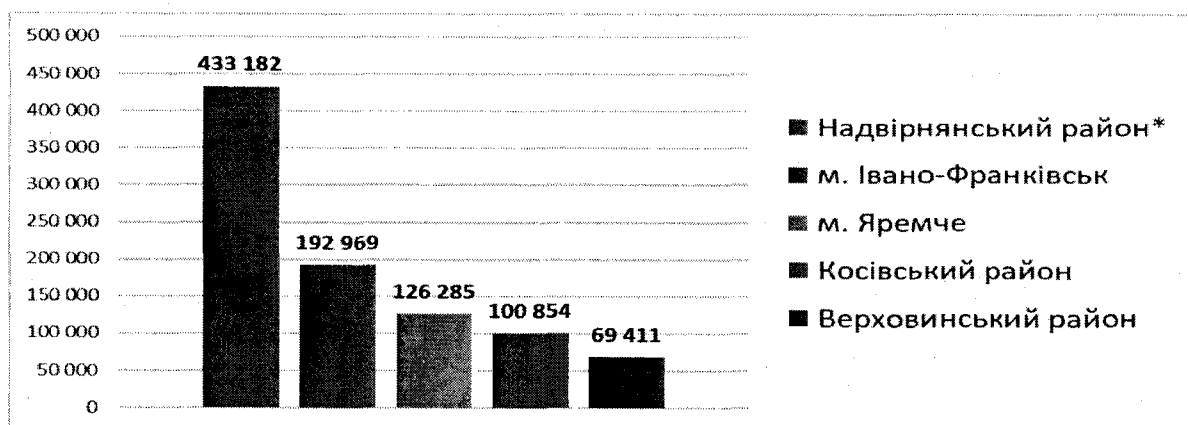

Рис. 7. Райони (міста) - лідери короткострокового перебування (2-7 дні) в Івано-Франківській області. 2018 рік (осіб)

Fig. 7. Short-term stay leading districts (cities) (2-7 days) in Ivano-Frankivsk region. 2018 (number of visitors)

Джерело: авторська розробка на основі [2].

Далі у рейтингу розмістились Снятинський, Рогатинський, Городенківський, Долинський і Тлумацький райони [2], (рис. 8).

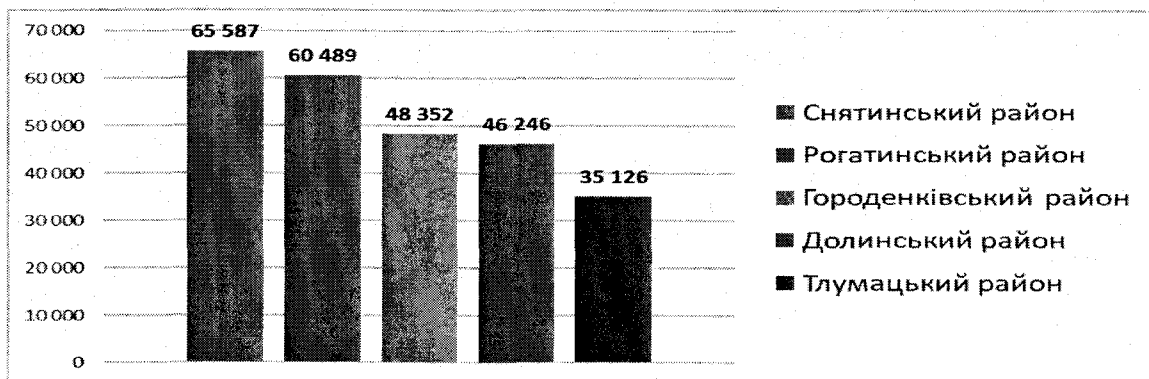

Рис. 8. Райони (міста) - лідери короткострокового перебування (2-7 дні) в Івано-Франківській області. 2018 рік (осіб)

Fig. 8. Short-term stay leading districts (cities) in (2-7 days) in Ivano-Frankivsk region. 2018 (number of visitors)

Джерело: авторська розробка на основі [2].

Приріст відвідувачів короткострокового перебування (з тривалістю 2-7 дні), порівняно з 2017 роком, мають Надвірнянський район – +9,6%, міста Івано-Франківськ та Яремче – +3,6% та 6,9% відповідно, Верховинський район – +1,2%, у всіх інших локаціях лідерської десятки зафіксований спад [2; 3]. Якщо вибірку за тривалістю перебування звузити до 4-7 днів, то ситуація з відвідуваністю локальних дестинацій буде наступна [2], (рис. 9, 10).

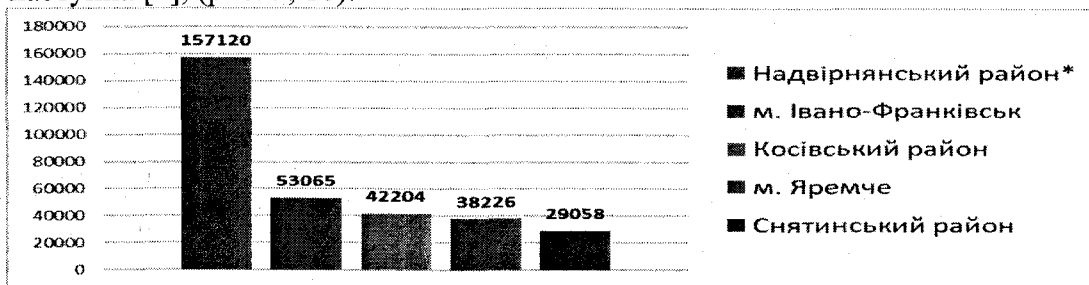

Рис. 9. Райони (міста) - лідери короткострокового перебування (4-7 дні) в Івано-Франківській області. 2018 рік (осіб)

Fig. 9. Short-term stay leading districts (cities) (4-7 days) in Ivano-Frankivsk region. 2018 (number of visitors)

Джерело: авторська розробка на основі [2].

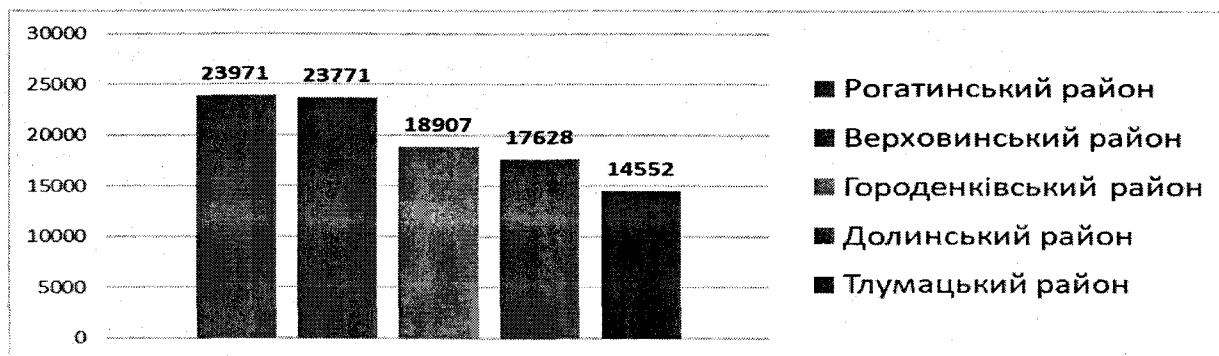

Рис. 10. Райони (міста) - лідери короткострокового перебування (4-7 дні) в Івано-Франківській області. 2018 рік (продовження) (осіб)

Fig. 10. Short-term stay leading districts (cities) (4-7 days) in Ivano-Frankivsk region. 2018 (continuation) (number of visitors)

Джерело: авторська розробка на основі [2].

Приріст відвідувачів короткострокового перебування (з тривалістю 4-7 дні), порівняно з 2017 роком, мають Надвірнянський район – 6,1%, міста Івано-Франківськ та Яремче – +3,6% та 5,6% відповідно, Верховинський район – +0,03%, у всіх інших локаціях лідерської десятки зафіксований спад [2; 3].

Таким чином, невисокі відсотки приросту у локаціях-лідерах засвідчують призупинення, порівняно з попередніми роками моніторингу, росту гостьової мобільності абонентів в цілому і туристичних потоків зокрема у 2018 році.

Перейдемо до характеристики міжрегіональних потоків в окремих адміністративно-територіальних одиницях Івано-Франківської області.

Надвірнянський* район. Лідером в'їзних короткотермінових міжрегіональних переміщень (міграцій) абонентів з інших регіонів України на Прикарпатті є Надвірнянщина (разом з територією Яремчанської міської ради без м. Яремче).

Моніторинг зафіксував, що у 2018 р. цю адміністративну локацію відвідало 578892 особи, з них понад 430 тис. осіб – з ночівлями [2]. Чітко простежуються два піки сезонності – взимку і влітку (рис. 11, 12).

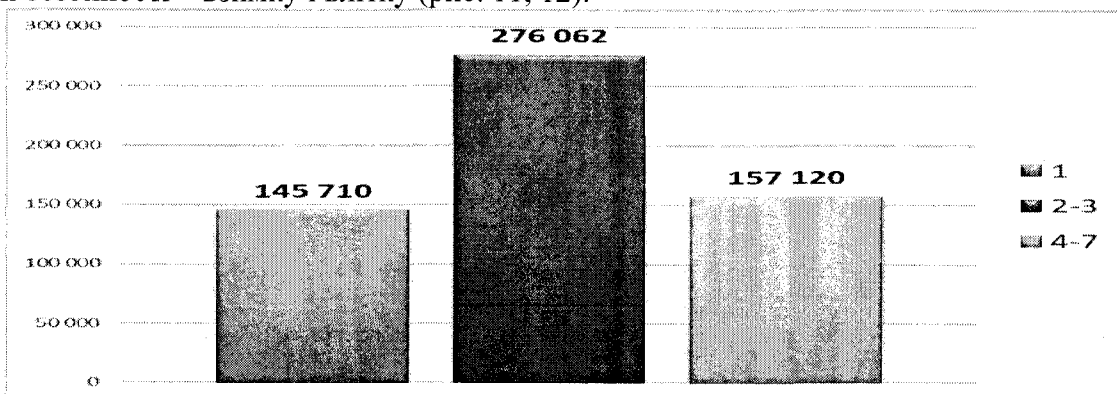

Рис. 11. Розподіл тривалості короткострокового перебування абонентів у Надвірнянському* районі. 2018 рік (осіб)

Fig. 11. Distribution of subscribers' short-term stay duration in Nadvirna* district. 2018 (number of visitors)

Джерело: авторська розробка на основі [2].

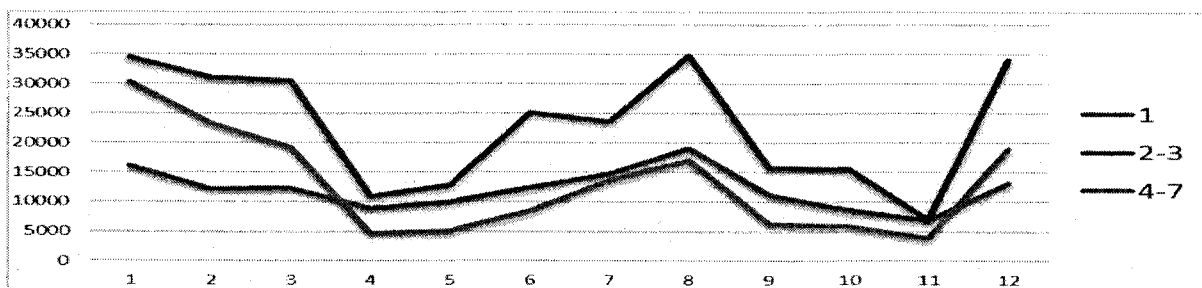

Рис. 12. Сезонність короткострокового перебування абонентів у Надвірнянському* районі. 2018 рік

Fig. 12. Subscribers' short-term stay seasonality in Nadvirna* district. 2018

Джерело: авторська розробка на основі [2].

Порівнюючи мобільність абонентів українських областей у межі Надвірнянщини* у 2017 та 2018 роках у розрізі місяців, спостерігаємо, що упродовж 2018 року показники притоку абонентів зросли майже у всі місяці, окрім липня і грудня (рис. 13), [2; 3]. Однак, ці падіння є найбільш чутливими з точки зору туризму, адже липень – це сезон відпусток, а грудень – святкування Нового року в Карпатах.

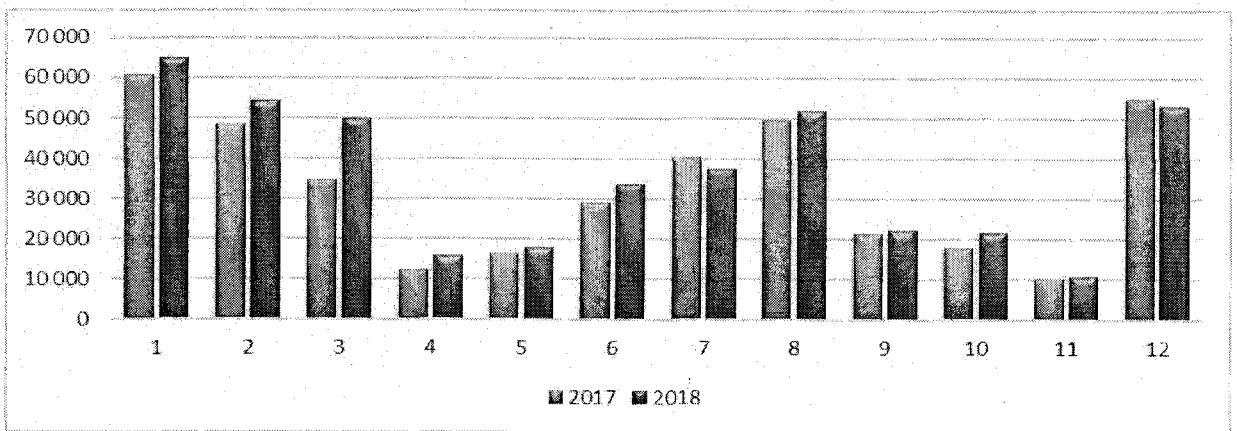

Рис. 13. Порівняльна динаміка короткострокового перебування абонентів у Надвірнянському* районі у розрізі місяців (2-7 дні). 2017-2018 роки

Fig. 13. Comparative dynamics of subscribers' short-term stay in Nadvirna* district by months (2-7 days). 2017-2018

Джерело: авторська розробка на основі [2; 3].

Більш чіткіше цю негативну тенденцію ілюструє аналіз тривалості перебування абонентів 4-7 дні (рис. 14), [2; 3].

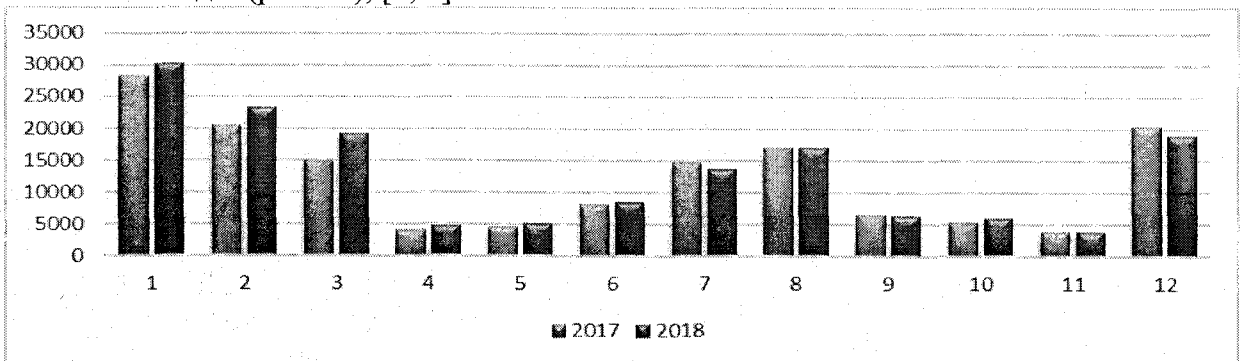

Рис. 14. Порівняльна динаміка короткострокового перебування абонентів у Надвірнянському* районі у розрізі місяців (4-7 дні). 2017-2018 роки

Fig. 14. Comparative dynamics of subscribers' short-term stay in Nadvirna* district by months (4-7 days). 2017-2018

Джерело: авторська розробка на основі [2; 3].

До п'ятірки регіонів (міст), мешканці яких найчастіше приїжджали до цієї локальної дестинації, увійшли м. Київ, Львівська, Тернопільська, Закарпатська і Хмельницька області [2], (рис. 15). Важливо, що у випадку Закарпаття ми можемо припускати транзитність потоку відвідувачів, адже майже 60% абонентів перебувало на території Надвірнянщини* один день [2]. Висока частка одноденного перебування – майже 40% – зафіксована також для абонентів Львівщини [2].

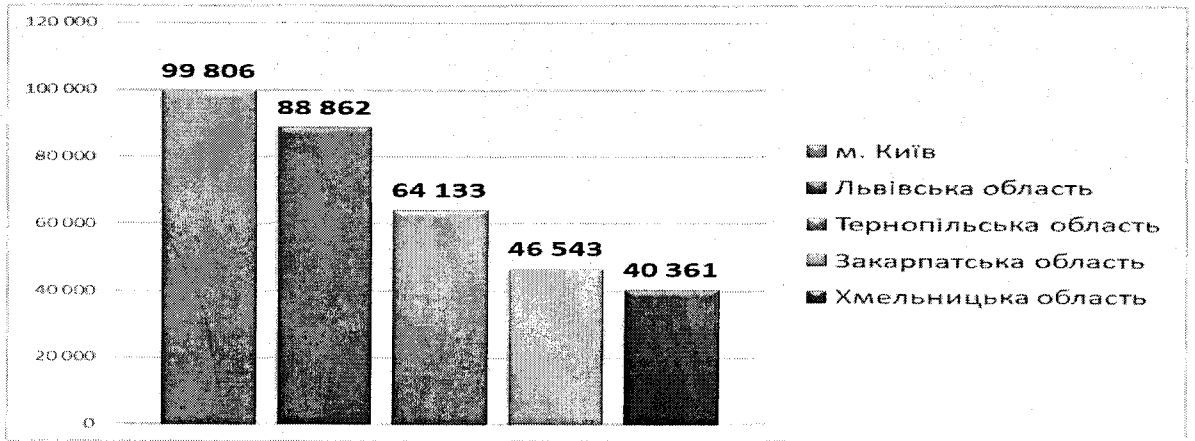

Рис. 15. Регіони (міста)-лідери короткострокового перебування у Надвірнянському* районі. 2018 рік (осіб)

Fig. 15. Subscribers' short-term stay leading regions (cities) in Nadvirna* district. 2018 (number of visitors)

Джерело: авторська розробка на основі [2].

Далі, у порядку зменшення кількості відвідувачів, йдуть мешканці Вінницької, Київської, Дніпропетровської, Одеської та Рівненської областей [2].

Порівнюючи мобільність абонентів українських областей у межі Надвірнянщини* у 2017 та 2018 роках у розрізі регіонів, спостерігаємо, що упродовж 2018 року показники притоку абонентів зросли серед всіх областей, крім Закарпатської та Кіровоградської [2; 3]. Наприклад, +4% – м. Київ, +13% – Львівщина, +11% – Тернопільщина, +13% – Хмельниччина, +17% – Волинь, +14% – Рівненщина, +16% – Чернігівщина [2; 3].

Моніторинг мобільності абонентів у розрізі регіонів з найбільшою кількістю відвідувачів через призми сезонності і тривалості перебування показав, що кияни приїжджають, здебільшого, взимку, натомість львів'яни і тернополяни – влітку.

При цьому, для столичних мешканців зафіксовано відчутний тренд тривалого перебування з кількома ночівлями на Надвірнянщині, але менша кількість гостей на Новий рік 2018/2019 у порівнянні з попереднім сезоном [2; 3], (рис. 16, 17).

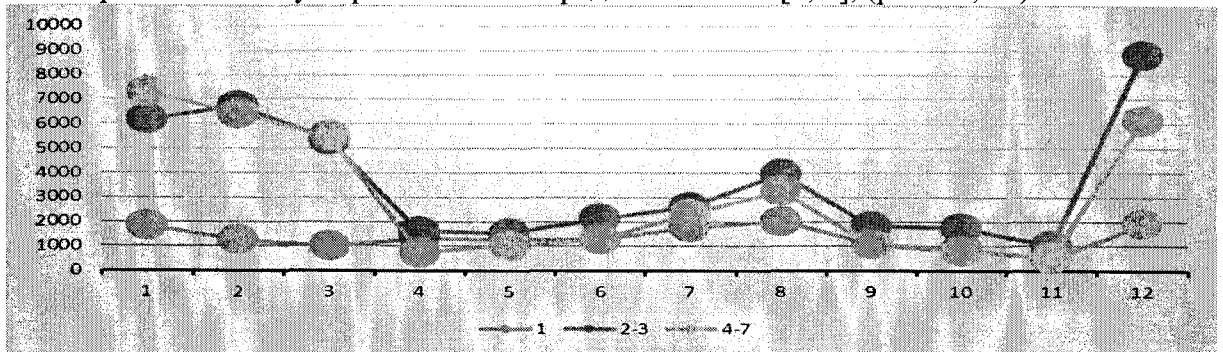

Рис. 16. Гостьова мобільність абонентів

м. Києва до Надвірнянського* району. 2017 рік

Fig. 16. Guest mobility of Kyiv subscribers to Nadvirna* district. 2017

Джерело: авторська розробка на основі [3].

Для відвідувачів з Львівської і Тернопільської областей характерні незначні коливання мобільності влітку [2; 3], (рис. 18-21).

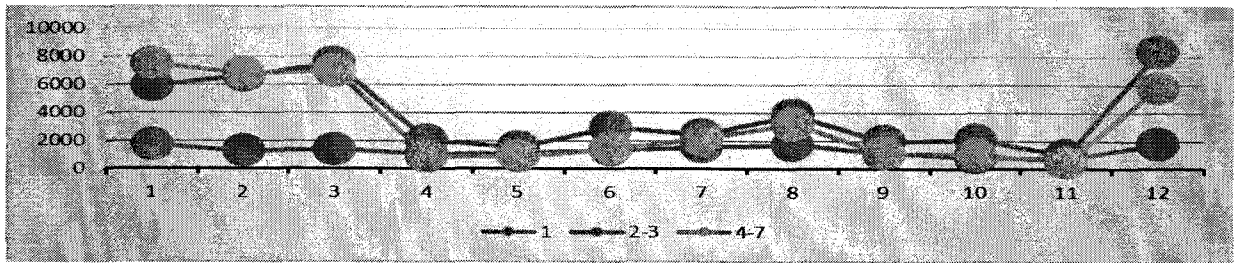

Рис. 17. Гостьова мобільність абонентів

м. Києва до Надвірнянського* району. 2018 рік

Fig. 17. Guest mobility of Kyiv subscribers to Nadvirna* district. 2018

Джерело: авторська розробка на основі [2].

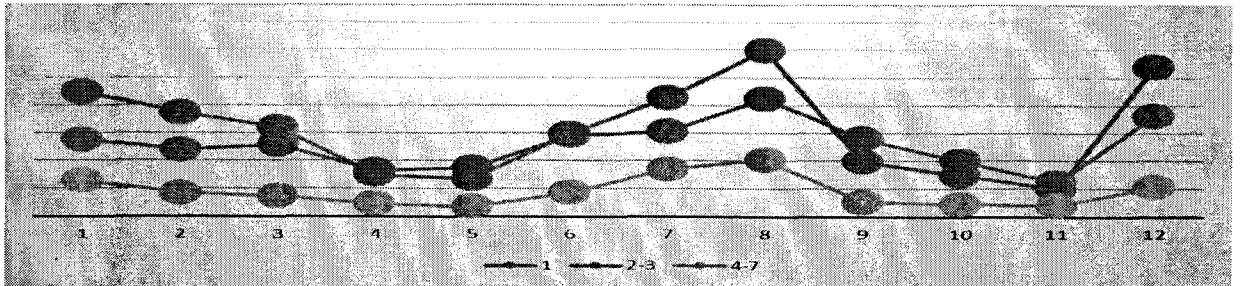

Рис. 18. Гостьова мобільність абонентів

Львівської області до Надвірнянського* району. 2017 рік

Figure 18. Guest mobility of subscribers of Lviv region to Nadvirna* district. 2017

Джерело: авторська розробка на основі [3].

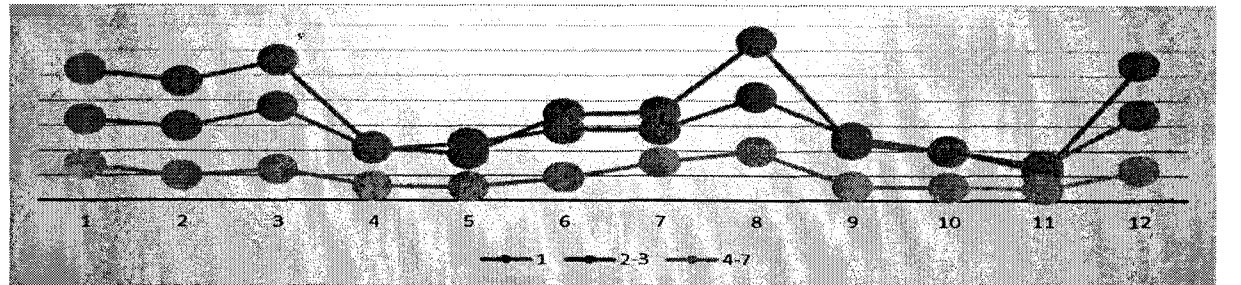

Рис. 19. Гостьова мобільність абонентів

Львівської області до Надвірнянського* району. 2018 рік

Fig. 19. Guest mobility of subscribers of Lviv region to Nadvirna* district. 2018

Джерело: авторська розробка на основі [2].

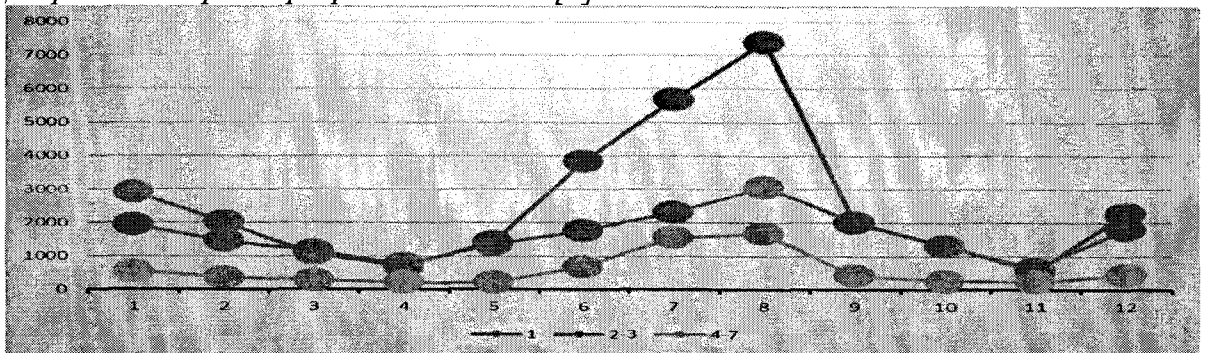

Рис. 20. Гостьова мобільність абонентів

Тернопільської області до Надвірнянського* району. 2017 рік

Fig. 20. Guest mobility of subscribers of Ternopil region to Nadvirna* district. 2017

Джерело: авторська розробка на основі [3].

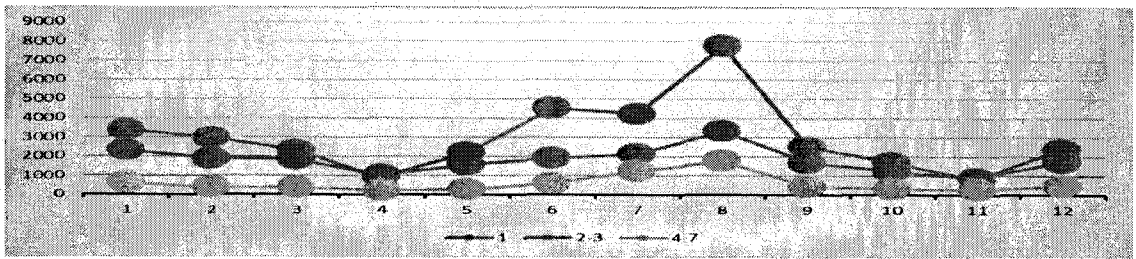

Рис. 21. Гостьова мобільність абонентів

Тернопільської області до Надвірнянського* району. 2018 рік

Fig. 21. Guest mobility of subscribers of Ternopil region to Nadvirna* district. 2018

Джерело: авторська розробка на основі [2].

В абсолютних цифрах найбільше відвідувачів з кількома ночівлями у розрізі місяців 2018 року Надвірнянщина* прийняла у січні – понад 30 тис. абонентів [2]. Серед лідерів – мешканці Київської (з м. Київ), Одеської, Дніпропетровської, Вінницької та Львівської областей [2], (рис. 22).

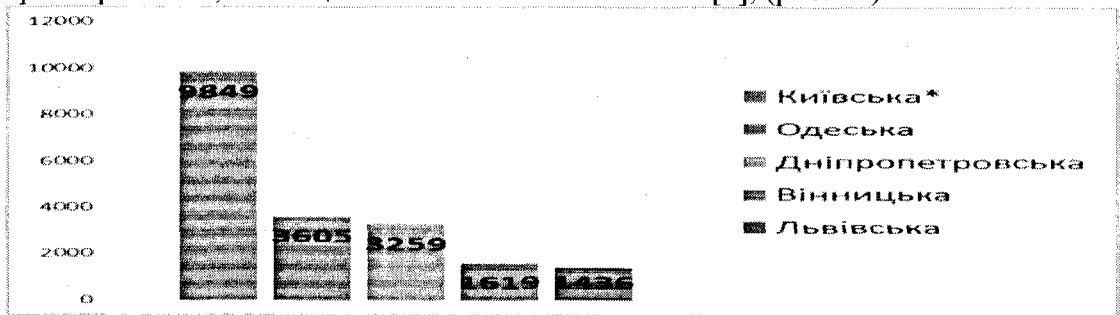

Рис. 22. Регіони-лідери короткострокового перебування у Надвірнянському* районі (4-7 дні). Січень 2018 року (осіб)

Fig. 22. Short-term stay leading regions

in Nadvirna* district (4-7 days). January 2018 (number of visitors)

Джерело: авторська розробка на основі [2].

Серед літніх місяців домінуючим за відвідуваністю є серпень – понад 17 тис. відвідувачів [2]. Серед лідерів – мешканці Київської (з м. Київ), Львівської, Тернопільської, Дніпропетровської, Хмельницької областей [2], (рис. 23).

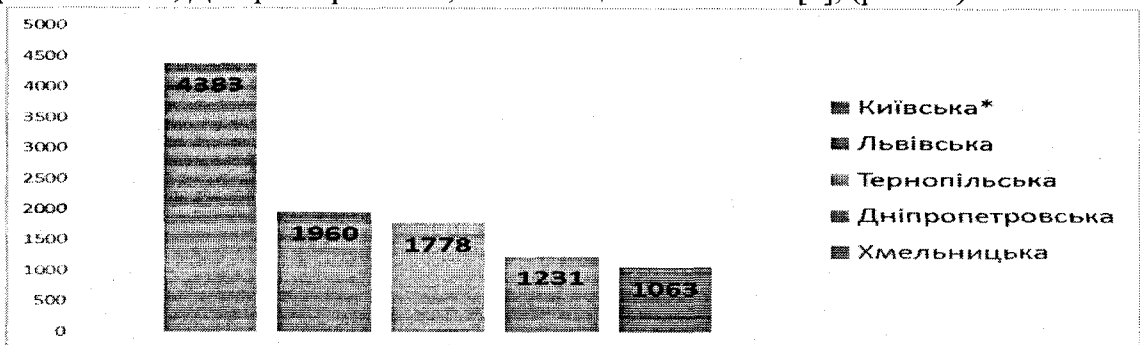

Рис. 23. Регіони-лідери короткострокового перебування у Надвірнянському* районі (4-7 дні). Серпень 2018 року (осіб)

Fig. 23. Short-term stay leading regions

in Nadvirna* district (4-7 days). August 2018 (number of visitors)

Джерело: авторська розробка на основі [2].

Якщо розширити вибірку до тривалості перебування 2-7 дні, то місяці-лідери залишаються незмінні: у січні Надвірнянський район* відвідало майже 65 тис. осіб, у серпні – майже 52 тис. осіб [2]. У січні найбільше гостей приїхало з Київської (з м. Київ), Львівської, Одеської, Дніпропетровської, Хмельницької областей, натомість у серпні – з Тернопільської, Київської (з м. Київ), Львівської, Хмельницької, Вінницької областей [2].

Висновки. Незважаючи на незначні коливання відвідуваності Надвірнянський район (з територією Яремчанської міської ради) залишається лідером внутрішнього туризму Івано-Франківської області.

Моніторинг зафіксував, що у 2018 р. цю адміністративну локацію відвідало 578892 особи, з них понад 430 тис. осіб – з ночівлями. Чітко простежуються два піки сезонності – взимку і влітку, але у новорічно-різдвяний період перебування відвідувачів є більш тривалим, ніж під час літнього сезону відпусток.

Упродовж 2018 року показники притоку абонентів зросли майже у всі місяці, окрім липня і грудня. Однак, ці падіння є найбільш чутливими з точки зору туризму, адже липень – це сезон відпусток, а грудень – святкування Нового року в Карпатах.

До п'ятірки регіонів (міст), мешканці яких найчастіше приїжджали до цієї локальної дестинації, ввійшли м. Київ, Львівська, Тернопільська, Закарпатська і Хмельницька області, однак при цьому майже 60% мешканців Закарпаття перебували один день; очевидним є те, що частка екскурсантів і туристів серед сумарної кількості відвідувачів Надвірнянщини* з цієї області є незначною.

1. Передерко В. П. Аналіз потоків внутрішнього туризму в Івано-Франківській області у 2017 р. за даними мобільного зв'язку. Частина 3. *Регіональна економіка та управління*. №2 (24) травень 2019 р. Частина II. Запоріжжя, 2019. С. 56-66.
2. Інформація про мобільність населення. 2018 рік. Калібровані дані (Україна – Івано-Франківська область).
3. Інформація про мобільність населення. 2017 рік. Калібровані дані (Україна – Івано-Франківська область).

References

1. Perederko, V. P. "Domestic tourism flows of Ivano-Frankivsk region analysis based on mobile communication data in 2017. Part 3." *Regional Economics and Management*, 2 (24) May, 2019, part 2, pp.56-66.
2. *Population mobility. Calibrated data (Ukraine - Ivano-Frankivsk region)*, 2018.
3. *Population mobility. Calibrated data (Ukraine - Ivano-Frankivsk region)*. 2017.

УДК 658.5:005

doi: 10.15330/apred.2.15.64-72

Станьковська І. М., Станьковський Т. В., Шабан Л.Р.

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПОСЛУГ ЕЛЕКТРОРОЗПОДІЛЬЧИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕНЕРГОРИНКУ УКРАЇНИ

Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра менеджменту і адміністрування,
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ,
76019, Україна,
тел.: 0667776777,

e-mail: irinastankovska@i.ua

Анотація. В статті досліджуються проблеми пов'язані з формуванням моделі процесу управління якістю послуг електророзподільчих підприємств в умовах трансформації енергоринку України. Метою дослідження є визначення шляхів покращення якості послуг, що дадуть можливість електророзподільним підприємствам ефективно працювати в конкурентних умовах.

Для вирішення поставлених завдань в роботі використано методи теоретичного узагальнення – для формування визначень понять та загальних підходів та принципів; аналізу та синтезу; системного та комплексного аналізу; статистичні та графічні методи аналізу – для кількісного та якісного відображення існуючих тенденцій.

Для реалізації поставленої мети та забезпечення ефективного функціонування електророзподільних підприємств проаналізовано: трансформації на енергоринку України, що призводять до зміни в діяльності зазначених підприємств; динаміку обсягів виробленої та розподіленої електроенергії за видами економічної діяльності; стан якості надаваних послуг електророзподільними підприємствами та представлено її оцінювання через індекс SAIDI (індекс середньої тривалості перебоїв електропостачання споживачам); визначено складові, що впливають на якість послуг електророзподільних підприємств; визначено пріоритетні цілі стратегічної діяльності електророзподільних підприємств; сформовано модель процесу управління якістю послуг.

Проведенні дослідження мають наукову новизну та практичну цінність, що полягає в такому:

- дослідження трансформаційних процесів, що відбуваються на енергоринку акцентує увагу монополістів-надавачів послуг, на те, що для ефективної роботи електророзподільних підприємств необхідно враховувати новостворене конкурентне середовище та працювати в умовах конкуренції;

- сформована модель управління якістю послуг електророзподільних підприємств дає можливість виокремити основні процеси в управлінні якістю та забезпечити їх ефективну реалізацію;

- проведення оцінювання якості послуг з позиції зацікавлених сторін в реалізації послуги забезпечить об'єктивність процесу та дасть можливість подальших покращень якості з врахуванням потреб споживачів та надавачів послуг з обов'язковим дотриманням стандартів якості.

Ключові слова: енергоринок, електророзподільчі підприємства, управління якістю послуг, модель, оцінка якості послуг

Stankovska I. M., Stankovskyi T. V., Shaban L.R.

FORMATION OF THE MODEL OF THE QUALITY MANAGEMENT PROCESS OF SERVICES OF ELECTRIC DISTRIBUTION ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION OF THE ENERGY MARKET OF UKRAINE

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Management and Administration,
Carpatska str., 15, Ivano-Frankivsk,
76019, Ukraine,
tel.: 0667776777,
e-mail: irinastankovska@i.ua

Abstract. The article investigates the problems associated with the formation of a model of quality management process for services of electricity distribution companies in the conditions of transformation of the Ukrainian energy market. The purpose of the study is to identify ways to

improve the quality of services that will enable electricity distribution companies to operate effectively in competitive conditions.

The methods of theoretical generalization were used to solve the set tasks - to formulate definitions of concepts and general approaches and principles; analysis and synthesis; systematic and comprehensive analysis; statistical and graphical methods of analysis - for quantitative and qualitative reflection of existing trends.

In order to achieve this goal and to ensure the efficient functioning of the electricity distribution companies, the following analyzes have been made: transformations into the Ukrainian energy market, which lead to changes in the activity of these enterprises; dynamics of electricity production and distribution by types of economic activity; the quality of services provided to electricity distribution companies and its evaluation through the SAIDI index (average duration of power outages to consumers); identified components that affect the quality of services of electricity distribution companies; priority objectives of strategic activity of electricity distribution companies have been determined; model of process of quality management of services is formed.

Research has scientific novelty and practical value, which is as follows:

- research of transformation processes taking place on the energy market emphasizes the attention of the monopolists-service providers, that for the efficient operation of the electricity distribution companies it is necessary to take into account the newly created competitive environment and work in the conditions of competition;

- the formed model of quality management of services of electricity distribution companies gives an opportunity to distinguish the basic processes in quality management and to ensure their effective implementation;

- Carrying out quality assessment of services from a stakeholder perspective in the implementation of the service will ensure the objectivity of the process and allow for further quality improvements, taking into account the needs of consumers and service providers, with mandatory compliance with quality standards.

Keywords: energy market, electricity distribution companies, quality of service management, model, evaluation of service quality

Вступ. Трансформаційні процеси пов'язані із формуванням нової моделі енергоринку України, а відповідно і конкурентного середовища, перехід до європейських стандартів ведення бізнесу в енергетичній сфері, постійно зростаючі вимоги споживачів вимагають від електророзподільчих підприємств сприйняття конкурентних умов ведення бізнесу, ефективного управління якістю надання послуг, дотримання стандартів з якості та постійного вдосконалення.

Тому проблема управління якістю послуг електророзподільчих підприємств є особливо актуальною та потребує подальших досліджень.

Аналізуючи наукові праці вітчизняних та закордонних вчених, таких як: А. Фейгенбаум [1], К. Іссікава [2], Е. Демінг, М. Шаповал [3] та ін. - в сфері якості та Костишина В. С., Романюка Ю. Ф., Федішина Б. П., Антоненка О. Б., Бурбело М. Й. та ін. - в сфері діяльності електророзподільчих підприємств, прийшли до висновку, що доцільно приділити увагу теоретико-методичним та практичним складовим управлінням якістю послуг електророзподільчих підприємств в умовах трансформації енергоринку.

Постановка завдання. З метою забезпечення ефективного функціонування електророзподільчих підприємств доцільно проаналізувати: трансформації на енергоринку, що визначають діяльність зазначених підприємств; якість надання послуг та її оцінювання; складові, що впливають на якість послуг електророзподільчих підприємств; дотримання норм та стандартів пов'язаних з управлінням якістю та сформуванню моделі процесу управління якістю послуг.

Результати. Відповідно до положень Третього енергопакету прийнятого Європейським парламентом [4] та Закону України "Про ринок електричної енергії", реформування енергоринку України передбачає вирішення низки ключових проблем в галузі виробництва та розподілу електроенергії, зокрема:

- перебудову системи управління, видобутку, транспортування та контролю за електроенергією, що дає можливість транспортувати свій продукт до країн Європи і увійти в систему енергооб'єднання європейців ENTSO-E;

- побудову внутрішнього конкурентного і незалежного ринку електроенергетики, що повинен сприяти формуванню цінової політики та можливості вибору постачальника за найсприятливішими показниками, при цьому система транспортування залишається без змін, що значно економить ресурси;

- зосередження уваги на “зеленій” електроенергетиці, оскільки тенденція до збільшення споживання електроенергії змушує зосереджувати увагу на використанні енергоефективних та енергозберігаючих побутових приладів, що дасть змогу в побуті споживати оптимальну кількість електроенергії і переходити на її автономне виробництво і споживання. Таким чином, у новій моделі враховується сегмент споживачів-виробників “зеленої” енергії і спеціально під них розроблена окрема схема компенсацій і купівлі надлишкової електроенергії за завищеними тарифами з метою стимуляції розвитку видобутку електроенергії з відновлюваних джерел.

Розглянемо види діяльності підприємств, що зосереджені на ринку електроенергії. Представимо в табл. 1 обсяги виробництва, передачі, розподілення електроенергії та торгівлі нею за окремими видами діяльності відповідно до КВЕД-2010 за період 2013-2018 років.

Таблиця 1

Обсяг виробленої та розподіленої електроенергії (послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2013-2018 роках

Table 1

Volume of produced and distributed electricity (services) of economic entities by types of economic activity in 2013-2018

Вид економічної діяльності	Код за КВЕД –2010	Роки	Обсяг виробленої продукції товарів, послуг) суб'єктів господарювання, (тис.грн)	
			усього	з них у фізичних осіб-підприємців
виробництво, передача та розподілення електроенергії	35.1	2013	117311264,3	7432,8
		2014	132207504,0	9785,8
		2015	142543167,2	7178,6
		2016	181132717,7	9761,2
		2017	205913818,9	13497,4
		2018	220827192,6	21371,5
виробництво електроенергії	35.11	2013	88780468,0	4588,7
		2014	к	к
		2015	104201541,7	4610,3
		2016	122388609,0	5186,0
		2017	138900768,4	8475,5
		2018	164704068,5	14163,3
передача електроенергії	35.12	2013	6183713,4	1056,2
		2014	6127257,6	к
		2015	5479853,8	к
		2016	6071798,8	к

		2017	6891391,8	к
		2018	8682141,3	к
розподілення електроенергії	35.13	2013	к	к
		2014	к	к
		2015	21475570,3	1435,6
		2016	25217971,7	2992,9
		2017	32632167,7	3340,4
		2018	32237380,4	5137,1
торгівля електроенергією	35.14	2013	к	к
		2014	4524408,9	к
		2015	11386201,4	к
		2016	27454338,2	к
		2017	27489491,0	к
		2018	15203602,4	к

К - дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації (первинне та вторинне блокування вразливих значень).

Складено автором на основі [5]

Для візуалізації даних, що представлені в таблиці 1 та визначення тенденцій побудовано графік на рисунку 1 за період 2015-2018 років, оскільки за цей період є належна кількість оприлюдненої статистичної інформації.

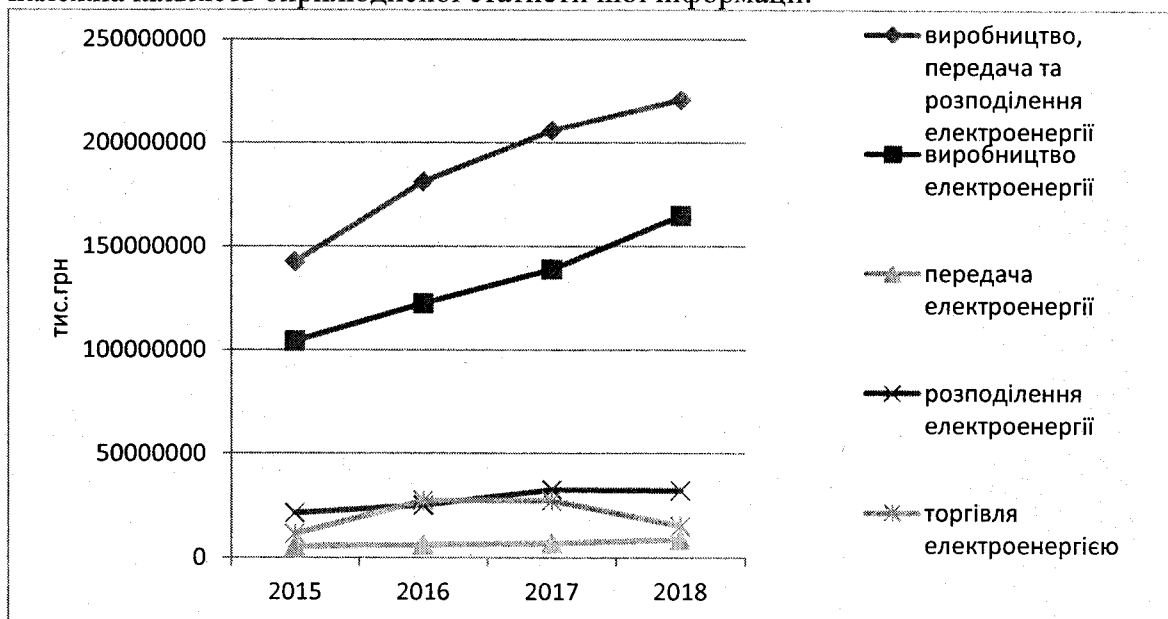

Рис. 1. Динаміка обсягів виробленої та розподіленої електроенергії за видами економічної діяльності (складено автором на основі [5])

Fig. 1. Dynamics of electricity production and distribution by types of economic activity

Аналізуючи рисунок 1 можна сказати, що є позитивна загальна тенденція за обсягами надходжень від виробництва, передачі та розподілення електроенергії, однак за 2017-2018 роки зменшилися обсяги торгівлі електроенергією на 12285889 тис. грн.

За даними статистики на 01 січня 2019 року на енергоринку України працює 34 регіональних розподільчих підприємств та індустріальні розподільовачі з порівняно невеликими мережами.

Нова модель енергоринку передбачає трансформацію обленерго на дві окремі структури: електророзподільне підприємство та гарантований постачальник.

Основна діяльність електророзподільних підприємств базується на розподіленні електроенергії та підтриманні енергорозподільчих мереж в надійному стані, наданні послуг кінцевим споживачам.

Нова модель енергоринку визначає зміни дистрибуції, що полягають у [6]:

- розділенні мережевих компаній на бізнес поставки та розподілу електроенергії;
- гарантованим постачальником виступає компанія- правонаступник постачальника за регульованим тарифом;
- активному розвитку на ринку вільних постачальників, що стимулюють конкуренцію в даному сегменті.

Нова модель ринку передбачає прямий продаж електроенергії споживачам та участь усіх виробників в конкуренції. Це дасть можливість розвитку ринку електроенергетики і буде позитивом, як для населення у вигляді вибору та потенційному зниження ціни на електроенергію, так і для виробників цієї електроенергії, які зможуть продавати електроенергію дешевше.

Структура нового ринку передбачає формування окремого сегмента, котрий повинен відповідати за допоміжні послуги, що пов'язані із забезпеченням надійності та якості електроенергії; регулюванням частоти та підтримки балансу потужностей.

Якість послуг, які надають електророзподільчі підприємства значною мірою залежать від стану обладнання, мотивації персоналу підприємства, системою менеджменту на підприємстві, управління якістю послуг, дотримання екологічних норм та стандартів пов'язаних з управлінням якістю.

На даний час саме за цими напрямками діяльності електророзподільчі підприємства потребують покращення.

Одним із показників, який характеризує якість є індекс SAIDI (табл. 2).

“SAIDI - індекс середньої тривалості перебоїв у системі, що характеризує середній час, протягом якого мали місце перерви в електропостачанні споживачам. Дана інформація доводиться споживачам відповідно до постанови НКРЕКП від 30.03.2017 р. №464 “Про щорічне забезпечення споживачів ключовою інформацією про послуги у сферах енергетики та комунальних послуг” [7]”. [8]

Таблиця 2

SAIDI, тривалість перерв в електропостачанні у 2016-2018 році
SAIDI, Duration of power breaks in 2016-2018

Вид невідповідності	Рік	АТ “Прикарпаттяобленерго”		Україна		Країни ЄС	
		планові	непланові	планові	непланові	планові	непланові
Тривалість перерв, хв	2016	1107	909	522	690	153	190
	2017	937	762	485	728	104	138
	2018	882	770	455	696	160	102

Складено автором на основі [www.nerc.gov.ua]

Покращення даного інтегрального показника вимагає аналізу значної кількості процесів, що приймають участь у електропостачанні споживачам.

Клієнтоорієнтовані електророзподільні підприємства, які готуються до конкуренції на енергоринку, закладають вирішення проблемних моментів, пов'язаних із забезпеченням якості у своїх стратегічних планах, які перегукуються із прийнятою

Енергетичною стратегією України на період до 2035 року “Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність” [9]

Тому в “Плані розвитку АТ “Прикарпаттяобленерго” на 2020-2024 роки” визначено пріоритетні цілі в подальшій діяльності підприємства:

- підвищення надійності роботи системи розподілу;
- покращення якості електричної енергії;
- покращення технічного стану електромереж;
- зменшення рівня технічних витрат.

Відповідно до стандартів ISO 9000:2015 “Управління якістю – це скоординована діяльність, яка полягає у спрямуванні та контролі організації, в тому, що стосується якості” [10].

“Управління якістю може охоплювати формування політики у сфері якості та встановлення цілей у сфері якості, а також процеси, щоб досягати цих цілей у сфері якості через планування якості, забезпечування якості, контролювання якості та поліпшування якості.” [10]

З метою ефективного управління якістю послуг запропонована модель процесу управління якістю (рисунок 3).

Відповідно до стандартів ISO 9000:2015: “Послуга (*service*) – це вихід організації за обов’язкового виконання принаймні одного виду роботи між організацією та замовником. Домінантні елементи послуги, зазвичай, нематеріальні. Послугу, зазвичай, відчуває замовник.” [10]

Оскільки “якість - це ступінь, до якого сукупність власних характеристик задовольняє вимоги” [10], то для забезпечення об’єктивності результатів оцінювання якості послуг необхідно враховувати вимоги до якості з позиції і надавача і споживача послуги та застосувати:

$$Y = Y_{en} + Y_{cn} \quad (1.1)$$

де Y_{en} – якість в розумінні виробника послуги;

Y_{cn} - якість в розумінні споживача послуги.

Загальну умову якості послуги можна виразити нерівністю:

$$\beta > 0 \quad (1.2)$$

Висновки. Дослідження трансформаційних процесів, що відбуваються на енергоринку акцентує увагу монополістів-надавачів послуг, на те, що для ефективної роботи електророзподільних підприємств необхідно враховувати новостворене конкурентне середовище та працювати в умовах конкуренції.

Формування моделі управління якістю послуг електророзподільних підприємств дає можливість виокремити основні процеси в управлінні якістю та забезпечити їх ефективну реалізацію.

Проведення оцінювання якості послуг з позиції зацікавлених сторін в реалізації послуги забезпечить об’єктивність процесу та дасть можливість подальших покращень якості з врахуванням потреб споживачів та надавачів послуг з обов’язковим дотриманням стандартів якості.

Рис. 2. Модель процесу управління якістю послуг
Fig. 1. Model of service quality management process

1. Фейгенбаум А. Контроль качества продукции. М.: Экономика, 1986. 471 с.
2. Ишикава К. Японские методы управления качеством. М.: Экономика, 1988. 215с.
3. Шаповал М. І. Менеджмент якості: підручник. К.: Знання, 2006. 471 с.
4. Директива 2009/72/ЄС Європейського парламенту та Ради від 13 липня 2009 щодо загальних правил для внутрішнього ринку електроенергії, яка скасовує Директиву 2003/54 / ЄС. URL: <https://www.google.com/search> (дата звернення: 11.10.1019)
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 30.10.1019).
6. Петриковець К.Я. Європейське енергетичне співробітництво: вимоги до української електроенергетики. Весняна школа НАЕК “Енергоатом”: Презентація шостої лекції, 2015. URL: <http://www.slideshare.net/ssusercfa346/3-46807779> (дата звернення: 11.10.1019)
7. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП). URL: <https://www.nerc.gov.ua/> (дата звернення: 11.10.1019)
8. Станьковська І. М. Сучасні тенденції управління конкурентоспроможністю та якістю на засадах TQM. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий журнал*. Івано-Франківськ: Вид-во ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, 2018. Вип. 14. Т. 1. С. 106 -111
9. Розпорядження №605-р “Енергетична стратегія України на період до 2035 року “Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність”. URL: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80> (дата звернення: 11.10.1019)
10. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів (ISO 9000: 2007, IDT): ДСТУ ISO 9000: 2015. К.: Держспоживстандарт України, 2016. 34 с. (Національний стандарт України).

References

1. Feigenbaum, A. *Quality Control*, Economics, 1986.
2. Ishikava, K. *Japanese methods of quality management*, Economics, 1988.
3. Shapoval, M. *Quality Management*, Knowledge, 2006.
4. “Directive 2009/72 / EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on common rules for the internal market in electricity repealing Directive 2003/54 / EC”. Eur-lex, eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32009L0072. Accessed 11 Oct.1019.
5. Official site of the State Statistics Service of Ukraine, www.ukrstat.gov.ua. Accessed 30 Oct.1019.
6. Petrykovets, K.Ya. “European Energy Cooperation: Requirements for Ukrainian Electricity.” *Energoatom Spring School: Presentation of the Sixth Lecture*, 2015. Slideshare, www.slideshare.net/ssusercfa346/3-46807779. Accessed 11 Oct.1019.
7. National Commission for State Regulation of Energy and Utilities (NERCEP) Official Website, www.nerc.gov.ua/ Accessed 11 Oct.1019.
8. Stankovska, I.M. “Modern trends in competitiveness and quality management on the basis of TQM.” *Actual problems of regional economy development*, no. 14, vol. 1, 2018, pp. 106 -111.
9. “Ukraine’s Energy Strategy for 2035 “Security, Energy Efficiency, Competitiveness”. Regulation No 605-r.” Verkhovna Rada of Ukraine, zakon0.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80. Accessed 11 Oct. 2019.
10. *Quality management systems. Basic Terms and Glossary (ISO 9000: 2007, IDT): DSTU ISO 9000: 2015*, State Consumer Standard of Ukraine, 2016.

МАРКЕТИНГ

УДК 338.1

doi: 10.15330/apred.2.15.73-79

Ніколаєнко Ю.В., Лавров Р.В.

ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГООРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ПРОДУКЦІЄЮ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Чернігівський національний технологічний університет,
кафедра фінансів, банківської справи і страхування,
вул. Шевченка, 95, м. Чернігів,
14027, Україна,
тел.: (04622) 3-05-61,
e-mail: cstu@stu.cn.ua

Анотація. У статті розглядаються питання маркетингової підтримки інновацій вітчизняних промислових підприємств в умовах міжнародних економічних відносин. Обґрунтовуються особливості маркетингу інновацій; визначено завдання маркетингу інновацій на різних етапах його впровадження; пропонується послідовність маркетингу інновацій; досліджуються етапи процесу сприйняття інновацій різними групами споживачів.

Комерційний успіх інновацій на ринку неможливий без активної підтримки маркетингу. Аналіз вітчизняних та зарубіжних науковців з проблем маркетингу інновацій виявив, що незважаючи на розроблені теоретико-методологічні підходи до формування комплексу маркетингових інновацій, не існує методичних розробок в організації та застосуванні маркетингових інновацій у підприємстві.

Послідовність впровадження маркетингових нововведень у контексті міжнародних економічних відносин дозволить промисловим підприємствам сформулювати ефективну маркетингову стратегію навіть на етапі їх створення. Маркетингові інновації мають відбуватися на всіх етапах інноваційного процесу, що забезпечить конкурентоспроможність інноваційної продукції на міжнародному ринку.

Дослідження показали, що основними критеріями, що визначають попит на інновації підприємств в умовах міжнародних економічних відносин, є: здатність задовольнити потреби споживачів; чітка конкурентна перевага; простота використання; можливість перевірити особливості, які зазначені у творі. Інноваційна продукція буде затребувана на ринку, якщо вона матиме хоча б одну унікальну характеристику, яка буде важливою для споживачів.

Ключові слова: маркетинг інновацій, інноваційний товар, інноваційний продукт, планування нового товару, інновація.

Nikolaenko Yu.V., Lavrov R.V.

FORMATION OF MARKETING-ORIENTED APPROACH TO PROVIDING INNOVATIVE PRODUCTS OF INDUSTRIAL ENTERPRISE

Chernihiv National University of Technology,
Department of Finance, Banking and Insurance,
Shevchenko str., 95, Chernihiv,
14027, Ukraine,
tel.: (04622) 3-05-61,
e-mail: cstu@stu.cn.ua

Abstract. In the article the questions of marketing support of innovations of domestic industrial enterprises in the conditions of international economic relations are considered. The features of marketing of innovations are justified; the tasks of marketing of innovations at different stages of its

implementation are defined; sequencing of marketing of innovations is suggested; the stages of the process of perception of innovations by different groups of consumers are investigated.

The commercial success of innovations on the market is impossible without their active marketing support. Analysis of domestic and foreign scholars on the problems of marketing of innovations has revealed that in spite of they have developed theoretical and methodological approaches to the formation of a complex of marketing innovation, there are no methodological developments in the organization and application of marketing innovation in the enterprise.

The sequence of implementation of marketing innovations in the context of international economic relations will allow industrial enterprises to form an effective marketing strategy, even at the stage of their creation is proposed. Marketing innovation needs to take place at all stages of the innovation process that will ensure the competitiveness of innovative products in the international market.

Studies have shown that the main criteria that determine the demand for innovation of enterprises in the conditions of international economic relations are: the ability to meet the needs of consumers; distinct competitive advantage; ease of use; the ability to test features that are stated in the product. Innovative products will be in demand in the market, if it is to have at least one unique characteristic that will be important for consumers.

Key words: marketing innovation, innovative item, innovative product, new product planning, innovation.

Вступ. В умовах ринкової економіки нові продукти, технології та послуги є одним з основних інструментів в конкурентній боротьбі.

Як правило, новий товар (продукт, технологія або послуга) є плодом багаторічної науково-технічного пошуку, на який фірма затрачає дуже значні фінансові кошти. Відповідно, найважливішою проблемою фірми є маркетингове забезпечення знову розроблюваних товарів. Це тим більш важливо, що досвід ринку показує виключний ступінь ризику саме в нововведення - в середньому з 5 нових товарів 4 не приносять своїм творцям нічого, крім збитків.

Знову розроблені товари утворюють специфічний ринок наукоємної і науково-технічної продукції. Особливості його в порівнянні з ринком «традиційних» товарів різноманітні і зачіпають всі сторони ринкових відносин, що складаються між продавцем і покупцем. І всі ці особливості необхідно враховувати в маркетинговій політиці.

Проблеми просування на ринок (як внутрішній, так і зовнішній) нової для споживача продукції пов'язані, перш за все, з ризиком, з відомої непередбачуваністю реакції покупців. Цей ефект зачіпає компанії, що діють в будь-якій галузі, але для виробника наукоємної продукції, частота оновлення якої особливо висока, даний фактор відіграє найбільшу роль.

Специфічні проблеми виникають для фірми-новатора в сфері збуту, так як технічно передовий товар без зусиль реклами, без належної підготовки потреби-теля, без ефективної системи продажів може зазнати фіаско. Патентно-ліцензійна торгівля, торгівля науково-технічними послугами, як в силу самого предмета купівлі-продажу, так і з-за того, що вони прямо зачіпають головний конкурентний фактор будь-якої фірми - її науково-технічне лідерство (або монополію), необхідно пов'язані з формуванням єдиної маркетингової політики

Постановка завдання. Різним аспектам маркетингу інноваційної діяльності на підприємствах присвячені роботи зарубіжних та вітчизняних авторів. Серед авторів можна відмітити роботи Ф. Ніксона, Б. Санто, Й. Шумпетера, які розглядають поняття "інновація" залежно від об'єкта і предмета свого дослідження. Серед зарубіжних авторів ця проблема набуває широкого застосування. Так, дослідження, проведені консалтинговою фірмою Booz-Allen & Hamilton, виявили, що основною перепорою для впровадження нових товарів на ринок є: 1) затримка прийняття рішення з боку

керівництва; 2) поверхове проведення маркетингового дослідження [8]. Однак у вітчизняній економічній літературі немає єдиного підходу до інноваційної діяльності на підприємстві, зокрема маркетингу інноваційного продукту. Для забезпечення сталого розвитку необхідно формування цільових ринків на основі інновацій. Практичне значення набуває розробка нових товарів або модифікація, використання високих технологій та нові форми організації інноваційного процесу. Всі ці інноваційні форми зумовлюють досягнення довгострокових конкурентних переваг та максимізації прибутку.

Впровадження інновації на підприємстві значною мірою пов'язано з маркетинговою діяльністю. Роль маркетингу полягає в поєднанні інтересів виробника та споживача з метою вивчення нових потреб споживачів та вимог до якості товару. Під час виведення інновацій на ринок відбуваються невдачі, причин яких потрібно шукати не тільки в нових знаннях, а в потребах, бо споживачу потрібен не новий товар, а нові вигоди. На наш погляд, доцільно розглянути інноваційну діяльність, зв'язок її з маркетинговою діяльністю, дати тлумачення поняттю "інноваційний маркетинг", "маркетинг інноваційного продукту", розкрити особливості маркетингової інноваційної діяльності, запропонувати інноваційні стратегії підприємства.

Результати. Конкурентні переваги організації значною мірою забезпечує швидка реакція на нові потреби ринку і якнайшвидше впровадження новинок. Таким чином підвищується значення швидкості розроблення, виробництва і розподілу нововведень.

Можна виділити такі інноваційні ринкові можливості організації [1]:

- низькі витрати за рахунок скорочення часу розроблення нової моделі товару;
- збільшення кількості інновацій завдяки здійсненню нових проектів у межах затвердженого бюджету;
- швидке зростання організації через постійне оновлення товарної пропозиції;
- високі прибутки за рахунок економії ресурсів при розробці інноваційних товарів, оскільки чим коротшим є життєвий цикл товару, тим вищою є премія стосовно ціни інноваційних товарів;
- сильна торгова марка завдяки створенню новаторського товару в «піонерів ринку», який, безумовно, має визначальні конкурентні переваги;
- надійність прогнозу розвитку ринку за рахунок скорочення періоду реалізації проекту.

Відповідно стратегічні можливості інноваційних компаній пов'язані зі створенням нових та розширенням існуючих ринків, проникненням на нові ринки, репозиціонуванням бізнесу.

Для чіткого розуміння проблем доцільно сформулювати основні поняття, пов'язані з ринком наукомісткої і науково-технічної продукції, а також інноваційним маркетингом. Спираючись на класифікацію інноваційної продукції, наведену в табл. 1, розглянемо її особливості з позиції управління.

Науково-технічна продукція - сукупність науково-технічної інформації, що має комерційне значення і реалізованої споживачеві, переважно, в нематеріальній формі (у вигляді ліцензії або науково-технічної послуги).

Наукомістка продукція – продукція матеріального виробництва, в собівартості дослідного зразка якої значну частку становлять витрати інтелектуальної наукової праці (орієнтовно - витрати на НДДКР в ціні готової продукції становлять від 3%).

Науково-технічна послуга - це захід науково-технічного характеру, пропонуване споживачеві в нематеріальному вигляді і володіє властивостями:

- а) невіддільності від джерела;
- б) не зберігаємості, невідчутності;
- в) мінливості якості.

Практичний класифікатор інноваційної продукції

Table 1

Practical classifier of innovative products

Ознаки класифікації	Значення ознак			
широта впливу і масштабність	глобальне	галузеве		локальне
ступінь радикальності	базисна	поліпшує		псевдо інновацій
джерело ідей	відкриття	винахід	рацпропозиція	інші
вид нововведення	конструкція і пристрій	технологія	матеріал, речовина	живі організми
спосіб заміщення аналогів	вільне заміщення		системне заміщення	

Згідно з концепцією цілісного продукту на етапі розробки немає можливості сформувати повноцінний продукт в кінцевому вигляді [2]. Він буде доопрацьовуватися і обростати додатковими функціоналами тільки після того, як стартують фактичні продажі і з'явиться можливість спілкуватися безпосередньо з покупцями і споживачами. Саме від них маркетингологи зобов'язані у вигляді зворотного зв'язку отримувати зауваження і пропозиції щодо вдосконалення продукту. Але і після початку продажів продовжувати тестування цілком виправдано, тому що це дозволить поліпшити споживчі властивості продукту і підвищить рівень прийняття продукту споживачами.

Великий потенціал інновацій закладений в простоті розуміння і використання продукту. Багато авторів акцентують увагу на цих атрибутах продукту, наприклад, А. Сігел і А. Едкорн [3]. Вони навели приклади з різних ринків про те, як спрощення устрою, лаконічність опису послуги, усунення надлишкових властивостей продукту, більш проста організація бізнесу дозволяли компаніям досягти успіху. Чи не помилимося, якщо і для інноваційного продукту будемо прагнути до подібних цілей. Простіший продукт створить більше передумов чіткіше і зрозуміліше пояснити покупцеві суть пропозиції.

В арсеналі маркетингу для тестування в даний час застосовують такі методи: монадік-, порівняльний і протомонадік-тести за формою організації, тестування концепції, тести цінності і ціни продукту, тести Купера, альфа- і бета-тести програмних продуктів, пробний маркетинг, імітація, ринкові експерименти, емпатичних моделювання, нейромаркетингові дослідження та ін. [4]. З метою визначення необхідних і достатніх властивостей продукту цілком придатний метод Кано.

Корисний підхід до розробки інноваційного продукту запропонували співробітники американської консалтингової компанії Simon-Kucher & Partners Strategy and Marketing Consultants М. Рамануджі і Г. Таке [5].

Вони на основі проведених компанією численних проектів рекомендують ще на початковій стадії визначитися з ціною на майбутній продукт, завдяки чому підвищити ймовірність успіху інноваційного продукту. Автори вважають, що разом з іншими проблемами питання ціни грає важливу роль, і її необхідно на самому початку чітко визначити, причому ще до того, як буде обговорюватися конкретне рішення по реалізації інновації в продукті.

Оскільки ціна відображає значення цінності продукту для споживача, з цієї причини є необхідність дізнатися у майбутніх споживачів їх готовність придбати

продукт за призначеною ціною. Ціни варіюються в дослідженні, і в результаті виходить якась статистика мінімально і максимально прийнятною. Однак, слід нагадати про те, що згідно з дослідженнями автора оцінка готовності споживача придбати неіснуючий продукт має досить низький ступінь надійності [6].

Говорячи про маркетинг на ринку інноваційної продукції, доцільно використовувати два поняття: інноваційний маркетинг і маркетинг в науково-технічній сфері.

Останнє поняття – більш широке: це комплекс маркетингових досліджень і заходів як у сфері комерційної інновації, так і в неприбуткових областях науково-технічної діяльності, спрямований на отримання максимальної віддачі від науково-технічного потенціалу фірми.

Необхідність виділення даного поняття пов'язана з тим, що результати теоретичних робіт, що проводяться фірмою, часто не дають прямої комерційної віддачі, але мають значний непрямий ефект для економічного становища фірми на ринку. Непряме вплив може проявитися в наступному:

- результати теоретичних досліджень є базою для банку комерційних інновацій фірми;
- досягнення в теоретичній області при грамотно побудованій пропагандистській компанії (пабліситі) можуть істотно підняти рейтинг фірми у споживачів;
- результати теоретичних досліджень можна комерціалізувати шляхом видання науково-популярних статей, брошур, що приносять прибуток;
- робоча сила вчених-теоретиків може бути своєрідним товаром в відносинах з іншими фірмами (нематеріальні активи, goodwill), тобто фірма може за відповідну винагороду відрядити свого співробітника в лабораторію іншої фірми;
- фірма може отримати державний контракт на проведення фундаментальних досліджень, що також дуже вигідно.

Все це вимагає маркетингових зусиль і в неприбуткових областях науково-технічної діяльності.

Інноваційний маркетинг - більш вузьке поняття, яке включає комплекс маркетингових досліджень і заходів, спрямованих на комерційно успішну реалізацію розробляються фірмою виробів, технологій, послуг.

До особливостей інноваційного маркетингу відносяться наступні:

1) Необхідність обліку міжгалузевого характеру результату науково-технічної розробки, що реалізується за допомогою вивчення потреб в застосуванні конкретних нововведень в декількох галузях.

2) При продажах наукоємної, науково-технічної продукції потрібно орієнтуватися на досвідченого, часто колективного споживача (закупівельна комісія від імені фірми). Продаж цього виду продукції здійснюється після тривалих і важких переговорів. Наукомісткі товари особистого користування відносяться, як правило, до товарів попереднього вибору, покупка яких-результат багаторазових порівнянь і обговорень на сімейних радах.

3) Продаж науково-технічної продукції і наукомістких товарів передбачає обов'язковість реклами. Якщо покупцеві докладно не роз'яснити сенс інновації, то він просто не буде купувати даний товар, оскільки з ним не знайомий.

4) Технічна складність наукоємної продукції передбачає обов'язкове здійснення після продажного сервісу фірмою виробником: немає сервісу – немає комерційного успіху у товару-новинки.

5) Залежність збуту наукоємної, науково-технічної продукції від обсягу і якості інноваційного потенціалу споживача. Багато піонерні інновації не знаходять свого збуту через загальну технологічну відсталість багатьох ринків збуту.

Маркетингові дослідження є вирішальним фактором успіху фірми на ринку наукомісткої продукції. Особливо важливо досліджувати потреби ринку у розроблених нових, наукомістких продуктах. Перш за все, слід визначити схему маркетингового дослідження нової продукції.

Стандартними стадіями маркетингового дослідження є:

- 1) виявлення проблем і формулювання цілей досліджень;
- 2) відбір джерел інформації;
- 3) збір інформації;
- 4) аналіз зібраної інформації;
- 5) уявлення отриманих результатів.

На першому етапі необхідно чітко сформулювати проблему, що стоїть перед фірмою і мета маркетингового дослідження. За своїм характером мети маркетингового дослідження можуть бути: пошуковими, описовими і експериментальними; комплексними.

Конкретними цілями маркетингового дослідження нової продукції можуть бути:

- вивчення реакції на нововведення (рівень вимог покупця);
- вивчення товарів і послуг конкурентів (перелік конкурентів, асортимент конкурентами товарів і їх характеристики, динаміка цін товарів конкурентів, обсяги продажів конкурентів);
- дослідження споживчих мотивацій і засобів реклами;
- дослідження з метою оптимізації розташування підприємств і складів фірми;
- аналіз збуту власної продукції і каналів розподілу;
- вивчення стратегії стимулювання збуту;
- виявлення можливостей виходу на міжнародні ринки збуту;
- вивчення законодавчих обмежень в області реклами і стимулювання;
- вивчення суспільних цінностей і соціальних орієнтирів.

На другому етапі відбираються джерела інформації, необхідні для проведення маркетингового дослідження.

При дослідженні використовуються два типи джерел інформації:

- а) з наявністю вторинної інформації; б) з наявністю первинної інформації.

Різноманіття джерел вторинної інформації вимагає експертної оцінки. Як приклад нижче в табл. 2 наведені характеристики успішності діяльності японських інноваційних компаній в залежності від використовуваних джерел вторинної інформації.

Таблиця 2

Джерела вторинної інформації

Table 2

Sources of secondary information

Способи і джерела отримання інформації	Частка успішно діючих компаній, що використовують це джерело інформації (%)
патентна інформація	65
Статті в науково-технічних журналах	44
Звіти науково-технічних конференцій	38
Інформація про відгуки конкурентів	79
Спостереження за подібними товарами на виставках і в магазинах	45
Статистичні збірники та довідкові видання	39
Звіти акціонерних компаній	26

Сучасні Internet – технології дають нові інструменти для збору та обробки вторинних даних. Динаміка електронних засобів отримання інформації досить бурхлива і несе певні ризики для розвитку економіки, відповідно вимагає їх оцінки.

Висновки. Таким чином, необхідно зробити наступні висновки.

Що основними напрямками інноваційної діяльності, які за опитуванням керівників виробничих підприємств, представляються найбільш значущими в даний час, є наступні:

- пошук нових, більш ефективних форм поділу праці і співпраці;
- розробка нових, більш досконалих форм взаємодії науки і виробництва
- створення ефективної системи матеріально-технічного постачання інноваційної діяльності;
- розробка нових способів фінансування інновацій, планування і розподілу фінансових коштів між проектами;
- створення універсальної системи інформаційного забезпечення інноваційної діяльності.

Аналіз даних проблем дозволив визначити ряд напрямків по їх вирішенню, основний акцент яких робиться:

- по-перше, на комерціалізацію інноваційної діяльності, в основі якої має лежати маркетингоорієнтований підхід, що дозволяє визначити потреби як суспільства, так і конкретних цільових споживчих груп про впроваджуваної інноваційної продукції;
- по-друге, на розвиток процедури конкурсного відбору постачальників інноваційної продукції, основний механізм якого буде взятий з системи державного замовлення та адаптований під особливості господарюючого промислового підприємства.

1. Киселев Б., Дегтярева В. Стратегические факторы успеха маркетинговых инноваций. *Маркетинг*. 2007. №5. С. 50–59.
2. Мур, Дж. Преодоление пропасти: маркетинг и продажа хайтек-продуктов массовому потребителю / Пер. с англ. М.: Изд. Дм Вильямс, 2006. 368 с.
3. Сигел, А. Кратко. Просто. Ясно. Олимп-Бизнес, 2015. 210 с.
4. Кленси К. Дж. Моделирование рынка: как спрогнозировать успех нового продукта. М.: Вершина, 2007. 272 с.
5. Рамануджам М., Таке, Г. Монетизация инноваций. Как успешные компании создают продукт вокруг цены. М.: ООО Библос, 2017. 346 с.
6. Токарев, Б. Э. и Р. Б. Токарев. Анализ рынка 3D-печати: технологии и игроки. *Практический маркетинг*. 2014. № 2. С. 10-16.
7. Матвій М. Я., Білецька І. М., Гуменюк Ю. П., Даниленко С. В. Інноваційний маркетинг підприємств: моногр. Тернопіль: ТНЕУ, 2014.
8. Лавров А. М., Сурнін В. С. Реформування економіки: регіональні аспекти. *Економіка України*. 2006. № 8. С. 45–51.

References

1. Kiselev, B., and V. Degtiareva "Strategic Success Factors for Marketing Innovation." *Marketing*, no.5, 2007, pp.50–59.
2. Mur, Dzh. *Bridging the chasm: marketing and selling high-tech products to mass consumer*, Vil'yams, 2006.
3. Sigel, A. *Briefly. Symply. Understood*, Olimp-Biznes, 2015.
4. Klensi, K.Dzh. *Market modelling*, Vershina, 2007.
5. Ramanudzham, M., and G. Take. *Monetization of innovations*, Biblos, 2017.
6. Tokarev, B. E., and R. B. Tokarev. "3D printing market analysis: technologies and players." *Prakticheskij marketing*, no. 2, 2014, pp. 10-16.
7. Matviiv, M. Ia., Biletska, I. M., Humeniuk, Iu. P., & S. V. Danylenko. *Innovatsiyni marketynh pidpriemstv*, TNEU, 2014.
8. Lavrov, A. M., Surnin, V. S. "Reformuvannia ekonomiky: rehionalni aspekty." *Ekonomika Ukrainy*, no. 8, 2006, pp.45–51.

УДК 339.13.024

doi: 10.15330/apred.2.15.80-86

Кузяк В.В.¹, Моторнюк У.І.², Стасюк Н.Р.²

СТРАТЕГІЯ ОБСЛУГОВУВАННЯ КЛІЄНТІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ ДОСЯГНЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

¹ Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут економіки та менеджменту,
кафедра маркетингу та логістики,
Митрополія Андрея, 5, Львів,
79013, Україна,
тел. : (032) 258-26-25,
e-mail: ml.dept@lpnu.ua

² Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут економіки та менеджменту,
кафедра зовнішньоекономічної та митної діяльності,
Митрополія Андрея, 5, Львів,
79013, Україна,
тел. : (032) 258-27-25,
e-mail: zmd.dept@lpnu.ua

Анотація. Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних підходів до розуміння ролі та значення стратегії обслуговування клієнтів промислового підприємства у здобутті ними тривалих конкурентних переваг. Стаття присвячена дослідженню та актуалізації стратегії обслуговування клієнтів промислового підприємства у контексті реалізації концепції стратегічного управління. Вирішення поставлених у статті завдань здійснено за допомогою таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення.

Актуалізовано стратегію обслуговування клієнтів промислового підприємства у контексті реалізації концепції стратегічного управління. Ідентифіковано бар'єри входу в ринок, що створюються виробниками із високим рівнем обслуговування клієнтів, основними бар'єрами входу є використання схем оплати, які створюють сильну залежність між клієнтом і постачальником, налагодження широкої мережі закладів сервісу, які розташовані по місцю діяльності клієнтів, укладання контрактів на надання довготривалих постійних послуг, створення іміджу компетентності щодо надання послуг. Досліджено риси, що характеризують обслуговування клієнта з високою якістю. Ідентифіковано взаємозв'язок між стратегією конкурентних переваг підприємства і стратегією обслуговування клієнтів.

У статті обґрунтовано, що обслуговування стає каталізатором встановлення партнерських відносин між клієнтом та постачальником та досягнення високого рівня лояльності з боку споживачів. Важливим напрямом досягнення конкурентної переваги промислового підприємства є розроблення політики обслуговування клієнта. Запропоновані заходи для мотивування працівників до якісного обслуговування клієнтів дають змогу сформувати та підтримувати корпоративну культуру, орієнтовану на власних клієнтів. Основні наукові положення статті можна використовувати у практиці промислових підприємств.

Ключові слова: якість обслуговування клієнта, стратегія обслуговування клієнтів, конкурентоспроможність, стратегія конкурентних переваг підприємства.

Kuziak V.V.¹, Motorniuk U.I.², Stasiuk N.R.²

STRATEGY OF CUSTOMER SERVICE AS AN IMPORTANT DIRECTION FOR ACHIEVEMENT OF COMPETITIVE ADVANTAGES OF AN INDUSTRIAL ENTERPRISE

¹Lviv Polytechnic National University
Institute of Economics and Management,
Department of Marketing and Logistics,
Metropolian Andrey str., 5, Lviv,
79013, Ukraine,
tel.: (032) 258-26-25,
e-mail: ml.dept@lpnu.ua

²Lviv Polytechnic National University
Institute of Economics and Management,
Department of Foreign Trade and Customs,
Metropolian Andrey str., 5, Lviv,
79013, Ukraine,
tel.: (032) 258-27-25,
e-mail: zmd.dept@lpnu.ua

Abstract. The aim of the article is to substantiate theoretical and methodic approaches to comprehension of the role and importance of the strategy of customer service of an industrial enterprise in terms of achievement of its sustainable competitive advantages. The article is devoted to the study and actualization of the strategy of customer service of an industrial enterprise in the context of implementation of the strategic management concept. Solution of the tasks, outlined in the article, is secured by general scientific and specific methods of research, i.e. analysis and synthesis, systematization and generalization.

The work has actualized the strategy of customer service of an industrial enterprise in the contexts of implementation of the strategic management concept. The research identifies barriers on the way of the market entry, which are set by producers with a high level of customer service. The main barriers include the used schemes of payment, imposing heavy dependence between a customer and a supplier, as well as arrangement of a broad chain of servicing establishments, which are located at the places of customers' employment, completion of contracts on continuous supply services, creation of the image of competence concerning services supply. The article examines the features, characterizing customer service of high quality, and identifies relationship between the strategy of competitive advantages of an enterprise and the strategy of customer service.

The article supplies argumentation that servicing has become an accelerator of partnership relations setting between a customer and a supplier, as well as of achievement of a high level of customers' loyalty. Shaping of the policy of customer service is an important direction to reach a competitive advantage of an industrial enterprise. The work proposes measures to motivate employees to supply customer service of the appropriate quality, which will secure establishment and support of the corporative culture, focused on the company's clients. The principal scientific fundamentals of the article can be applied in the practical operation of industrial enterprises.

Key words: quality of customer service, strategy of customer service, competitive capacity, strategy of the competitive advantages of an enterprise.

Introduction. In the process of economic activity, each enterprise participates in numerous multi-vector relations. Duality of the relations, occurring due to activity of an industrial enterprise at the market, requires identification of their character. Organizations arrange networks in the form of chains, joint by some common linking points. In that chain, each enterprise acts both as a supplier and as a customer.

The experience of leading countries confirms that nowadays competitive capacity at the competitive markets can be secured by close cooperation with counteragents of the market (particularly, with customers, suppliers, intermediaries). The importance of such cooperation is argued by the fact that in the majority of the kinds of activity, the competition occurs not between separate enterprises, but between the supply chains.

Consolidating the world experience of establishment and performance of partnership relations between enterprises, one can affirm that they are featured by various forms, particularly, differentiated by the models of cooperation (cooperation in the supply chain, cooperation on the base of abilities, cooperation on the base of supply, competitive cooperation) and by the kinds (types) of partnership (cooperating organizations are considered as partners and, within the set limits, coordinate their plans and actions; cooperating organizations shift from coordination of actions to integration of actions; each organization takes the partner as the natural extension of the processes of its company).

Problem statement. At the global markets, the increase of competitive capacity sets higher requirements to the customer service. The enterprises, producing goods in the large scale, should expand their competences in the field of the appropriate customer service. As the requirement is getting more burdensome for the producers, and the task of customer service draws them from the main productive tasks, initiation of partnership relations is one of the ways to solve the problem. Such service has become an accelerator of establishment of partnership relations between a customer and a supplier, as well as achievement of a high level of customers' loyalty. In many cases, the service is the best way to initiate a system of close contacts between the enterprise and its customers.

The totality of services, which are related not only to the sale and exploitation of products, but also to creation of additional benefits for customers, serves as a crucial factor of the competitive capacity of enterprises under conditions of the intensive struggle at the market. It is particularly true for investment products, whereas users of those products evaluate proposals of the competitors, considering not just the price of the purchase, but also the price of the commodity consumption.

The analysis of recent researches and publications on the modern tendencies in management, marketing and logistics points out the growing interest to study the world experience of counteragents' cooperation at the market and their different forms. In particular, the issue is highlighted in the works by famous foreign scientists, including I. Ansoff [1], D. Lambert [2], M. Porter [3], as well as Ukrainian specialists, i.e. Krykavskiy Ye.V. [4], Chukhrai N.I. [5], Hryhorak M.Yu. [6, 9], Zozuliov O.V. [7], Bujak A. [8] and others.

However, despite of numerous publications, the tasks of formation of the promising directions of enterprise development by means of arrangement of partnership relations with other counteragents, i.e. the role of services in formations of "producer-customer" relations at the industrial markets, are practically not studied.

Customer service has been recently ignored. Moreover, it was associated with the phenomenon like breakage of equipment. However, at the present stage, it is clear that rise of the quality of industrial products does not bring reduction of the importance of servicing of a commodity and a customer, particularly after-sale service. In contrast, simultaneous activity in both directions, i.e. support of the product quality and its after-sale service, assists in practical achieving of the "total quality".

The supply of high-quality customer service secures successful competition of producers by creating incoming barriers, preventing penetration of new competitors into the market. There work presents some examples of such barriers of the market entry, namely [4, p. 67]:

- use of the schemes of payment, which impose heavy dependence between a customer and a supplier, particularly, credit repayment, leasing, hiring, rating;
- arrangement of a broad chain of service institutions, located at the places of customers' employment;
- completion of contracts on continuous supply of services;
- creation of the image of competence concerning supply of services (diversity and quality).

Thus, more effective and qualitative customer service of an industrial enterprise secures successful competition at the market by image upgrading and formation of a circle of loyal customers, as well as obtaining of an additional profit.

The goals expect argumentation of the key role of the strategy of customer service of an industrial enterprise in obtaining of continuous competitive advantages.

Results. Customer service requires supplementing of the commodity with extra benefit, which should be created within the field of marketing competences, and afterwards, when the demand for the commodity is shaped, by supplementing the community with the benefits of place and time, which are suggested by the logistic skills of commodity delivery to a definite place and at a definite time. Thus, they are revealed in space and time satisfaction of the demand. Logistics is a key element of support, i.e. the instrument (enabler) in the marketing strategies of enterprises. Its role is far beyond the boundaries of the physical distribution, but also concerns cooperation relations in the supply chains, ways of the distribution management, as well as methods of control for material moves within the internal storage-transport chains of enterprises. The author's interpretation of the integration of marketing and logistics has produced the principal measuring of the concept of strategic management of customer service of the enterprise in a supply chain, and defined its essential elements.

The author of the research defines determinants of the main theories of strategic management as the base for the concept. The essence of the research is to adapt the theories to the subject. First, while the strategy of customer service is a kind of business strategy, implemented at the level of a separate business-unit of the enterprise, it should be subordinated to the corporative strategic goals. Second, performance under market conditions causes the necessity to focus on the dynamic external environment, which determines directions of development of the strategy of servicing, and requires considering of the strategic approaches, applied by the enterprises of the defined strategic group. Third, considering dynamics of the external environment, the strategic management is focused on permanent corrections and modifications of the strategy of customer service according to the market needs. Fourth, the efforts on customers keeping, increase of sale and profit require satisfaction of their needs in terms of time, reliability, communications and comfort. To meet the needs, it is necessary to master marketing, logistic skills and competences. In that context, the reason of the significant dependence between marketing and logistics is explained by building of the key competences with the focus on a customer. Fifth, under conditions of the "new economy" establishment, those competences have become the key resource of the enterprise performance, particularly in the field of customer service.

It is substantiated that, supplying a wide range of services for customers, the producing enterprise both maximum satisfies needs of its customers and obtains a complex of strategic advantages. First, the "complex servicing" is more often taken as a source of income and its use can significantly increase the income and profitability of producers. Another advantage is that the field of servicing assists producers in formation of a steady market of the commodity, entering new markets, or expand their market share.

The research has confirmed that high-quality customer service should be characterized by the following features:

- representatives of the enterprise at all levels manifest total attention and respect to customers, and try to supply the best assistance;
- management is completely engaged in introduction of the program of perfect customer service (however, that participation is sincere, not pretended one);
- at each level of management, each manager is totally competent about customer's expectations, and develops a system and procedures, necessary to satisfy those expectations (as well as controls results of the actions to be able to make efficient administration of the staff's work);

- there is sufficient flexibility in satisfaction of customers' needs;
- personnel take customers as partners, not enemies; relations are mainly of partnership, not antagonistic character;
- making important decisions, the enterprise is first concerned about the well-being of customers; quality of goods and services is permanently upgraded to meet the customers' expectations;
- the policy, based on prevention of problems, substitutes the policy of problem solution;
- managers of the enterprise take some criteria as the main ones for success achievement, particularly, satisfaction of the customer's wish, a share of market, as well as long-term profit, contrary to the term profits and fast return of investments;
- quality of goods and services is adjusted to the customer's requests, not to the standards, which are obligatory at the enterprise;
- employees are permanently trained to master new ways of service supply for customers, along with improvement of the main principles of quality services.

It is argued that a competitive advantage can be developed, focusing on competitors or on customers. The strategy, focused on competitors, suggests the move towards reaching of the improved quality, innovative technologies, wider distribution, increase of the variants of a product, better technical supply, upgrading the company image. The strategy, focused on customers, is grounded on the move towards solution of the customers' problems through security of more reliability, less operational costs, faster response, simplification of the purchase procedures, as well as guaranty of the appropriate quality of products and services. The difference in the approaches is manifested by the way of the advantage evaluation, and acceptance of either results, achieved by competitors, or actual customer productivity as the criterion.

Maintenance of the competitive advantage, achieved due to the cost-based leadership or distinguishing competence, is a continuous process, which is intensified by itself in case it is well-planned and is successfully fulfilled. Achievement of an advantage should bring results in the form of customers' loyalty, their satisfaction, as well as profitability, suggesting increase of the volume of investments in the key competences and means, and strengthening the competitive position of the enterprise.

Table 1 presents the strategies of competitive advantages, adopted by the author of the article concerning the principal processes of value creation, which act in the chain of M. Porter. In particular, operational excellence is based on the fundamentals, suggesting that a competitive advantage, obtained and maintained by creating of the added value for a customer, is the effect of cost-based leadership. The product leadership (differentiation) deals with permanent development and introduction of new products at the market. Adjustment to the customer's needs underlines the benefits of establishment and maintenance of long-term relations between the enterprise and customers. Recognition and satisfaction of customers' needs serve as an important indicator of the market focus of the enterprise. Establishment and maintenance of the mentioned relations provide benefits both for customers and the enterprise. They are getting greater due to better satisfaction of the customers' requirements (the same as needs) with the supplied products and services.

Table 1

Relationship between the strategy of competitive advantages of the enterprise and the strategy of customer service

Kind and tasks of the strategy of competitive advantages	The corresponding strategy of customer service	Directions of the strategy implementation
<p>Operational excellence: delivery of the products of the greatest value at the lowest price and the least discomfort for a customer (best price)</p>	<p>The strategy of the cost-based leadership in customer service</p> <p>The strategy of key competences in customer service</p>	<ul style="list-style-type: none"> - optimization of the process of goods delivery in the context of experienced expenditures, as well as supply of the purchase comfort for the customer; - development of clear, thoroughly controlled procedures of commodity delivery; - concentration on fast, repeated transactions, as well as agreements of the performed actions with the approved fundamentals; - development of the organizational culture, focused on productivity, as well as avoidance of the cases of overspending.
<p>Product leadership: introduction of improved commodities at the market (best product)</p>	<p>The strategy of customer service</p> <p>The strategy of high added value for the customer</p>	<ul style="list-style-type: none"> - concentration on development of new commodities, as well as the highest level of their introduction at the market (even by means of the phenomenon of "cannibalism" of commodities, supplied within the existing range of goods); - development and introduction of the organizational structure, focused on innovativeness of market decisions; - focus on market effects, obtained due to innovativeness, revealed in permanently improved supply of goods; - development of the organizational structure, focused on market effects.
<p>Adjustment to the needs of customers: sustainable development, as well as modification of commodities to satisfy needs of definite customers (best solution)</p>	<p>The strategy of key competences in customer services</p> <p>The strategy of high added value for the customer</p>	<ul style="list-style-type: none"> - concentration on determination of customers' needs, as well as on development and maintenance of long-term relations and contacts with customers; - development and introduction of flexible decisions in the field of sale, as well as relations and contacts with customers; - focus of the actions on individual decisions, which satisfy needs of some customers; - development of the organizational culture, focused on individual solutions of customers' problems, as well as long-term relations and contacts with customers.

Conclusion. At the current stage, servicing has become an accelerator of partnership relations establishment between a customer and a supplier, and achievement of a high level of consumers' loyalty. In many cases, the servicing is the best way to develop a system of close contacts between the enterprise and its customers. The totality of services, which are related not only to the sale and exploitation of products, but also to creation of the added value for customers, has become a crucial factor of the competitive capacity of enterprises under conditions of the intensive struggle at the market. It is particularly true in terms of investment products, because users of those products evaluate proposals of competitors, considering both price of the purchase, and price of the commodity consumption. Under such conditions, the maximum efficiency of customer service is a necessary condition for establishment of business contacts between a customer and a supplier.

An important direction of achievement of a competitive advantage of an industrial enterprise suggests development of the policy of servicing of the commodity and the very customer. Nowadays, industrial enterprises improve attractiveness of their supply by providing technical, commercial, and financial services for their customers.

Whereas the competitive advantage is based on expenditures, or on the value, its acceptance and maintenance requires creation of a friendly atmosphere at the enterprise, as well as opportunities for individual development. It can strengthen the confidence and cooperation, which make the essence of partnership between a supplier and a customer. The work of all people, employed at the enterprise, should be focused on the customer. Even those, who have never contacted with customers personally, should understand that, regardless of the performed function, they should have personal clients. The author of the study proposes some measures for motivation of the workers to provide customer service of the adequate quality, which will ensure creating and supporting of the corporative culture, focused on personal clients.

References

1. Ansoff, I. *New corporative strategy*, PiterKom, 1999.
2. Lambert, D. M., and J.R. Stock. *Strategic Logistics Management*, 3th ed., Irwin, 1993.
3. Porter, M. *Competitive strategy. Methodology of the analysis of branches and competitors*, Business Books, 2005.
4. Krykanskiy, Ye.V., and N.I. Chukhrai. *Industrial marketing: manual*, Published by Lviv National Polytechnic University, 2004.
5. Chukhrai, N.I. *Logistic service: manu*, Published by Lviv National Polytechnic University, 2006.
6. Hryhorak, M.Yu., and O.V. Karpun. *Logistic service: manual*, Published by National Aviation University, 2010.
7. Zozuliov, O.V., and M. Levchenko. "Formation of omnichannel company's marketing strategy." *Economic bulletin of National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnical Institute"*, 2016.
8. Bujak, A. *Innovations and changes in the logistics tasks implementations*, Studia Ekonomiczne, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, 2012.
9. Hryhorak, M. Yu. "Analysis of business models and strategies of innovative development logistics service providers." *Technology audit and production reserves*, 2016.

РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

УДК 331.5

doi: 10.15330/apred.2.15.87-94

Казюка Н.П.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ

Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра туризму,
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ,
76019, Україна,
тел: +380997022130,
e-mail: natalinki@ukr.net

Анотація. Статтю присвячено дослідженню зарубіжного досвіду регулювання зайнятості населення, підготовки та перепідготовки робочої сили у провідних країнах світу, забезпеченості працевлаштування трудових ресурсів. Виокремлено базові сценарії, моделі, методи подолання безробіття та бідності, ефективні способи зростання зайнятості для розгляду та вивчення можливостей реалізації в сучасних умовах функціонування вітчизняної економіки. Визначено фактори сприяння детінізації економіки та оптимальні шляхи реформування економіки для досягнень максимальних економічних показників.

В статті виокремлено основні підходи до регулювання ринку праці, елементи розробки ефективної політики зайнятості США, Великобританії, Франції, Німеччини, Польщі, Японії та Китаю. На конкретних прикладах розглянуто досвід провідних країн світу в проведенні економічних реформ, розглянуто динаміку основних тенденції змін зайнятості населення.

Розглянуто специфічні методи, програми та засоби боротьби з безробіттям, подолання кризи та бідності, підвищення рівня зайнятих, що успішно використовувались різними країнами на певному етапі розвитку. Визначено, що країни, які розвиваються характеризуються високим рівнем зайнятості в сільському господарстві, сфері послуг та низьким – в галузях матеріального виробництва. Вивчено обсяги зайнятості в тіньовій економіці провідних країн світу, роль державних органів у врегулюванні процесів, що відбуваються на ринку праці.

В результаті вивчення світового досвіду формування ефективної системи зайнятості виокремлено наступні напрями формування продуктивної економіки регіону: зростання податкових відрахування до бюджетів різних рівнів завдяки підвищенню доходів населення та зростання обсягу виробництва наукомісткої продукції; створення додаткових робочих місць в усіх галузях економічної діяльності; скорочення чисельності екологічно шкідливих підприємств; вирішення існуючої екологічної проблеми на основі розробки та використання новітніх “зелених” технологій.

Ключові слова: економіка, безробіття, зайнятість, ринок праці, подолання кризи, реформування економіки.

Kaziuka N.P.

FOREIGN EXPERIENCE OF EMPLOYMENT REGULATION

Ivano-Frankivsk National Technical University of
Oil and Gas,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Tourism Department,
Karpatska str., 15, Ivano-Frankivsk,
76019, Ukraine,
tel.: +380997022130,
e-mail: natalinki@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the study of foreign experience in regulating employment, training and retraining of the workforce in the leading countries of the world, ensuring the employment of labor resources. The basic scenarios, models, methods of overcoming unemployment and poverty, effective ways of increasing employment for considering and studying the possibilities of realization in the current conditions of national economy functioning are distinguished. The factors contributing to the economic shadowing and the optimal ways of reforming the economy to achieve maximum economic indicators are identified.

The article outlines the main approaches to regulating the labor market, the elements of developing an effective employment policy of the United States, Great Britain, France, Germany, Poland, Japan and China. The concrete examples of the experience of the leading countries in the world in carrying out economic reforms, the dynamics of the main tendencies of changes in employment of the population are considered.

Specific methods, programs and tools for combating unemployment, overcoming the crisis and poverty, raising the employment rate that have been successfully used by different countries at a certain stage of development are considered. It has been identified that developing countries are characterized by high levels of employment in agriculture, services and low in the fields of material production. The volume of employment in the shadow economy of the leading countries of the world, the role of state bodies in regulating the processes taking place in the labor market are studied.

As a result of exploring the world experience of forming an effective employment system, the following directions of productive economy formation in the region are distinguished: increase of tax deductions to budgets of different levels due to increase of incomes of the population and growth of production of high-tech products; creation of additional jobs in all sectors of economic activity; reducing the number of environmentally harmful enterprises; solving the existing environmental problem through the development and use of the latest "green" technologies.

Keywords: economy, unemployment, employment, labor market, crisis management, economic reform

Вступ. Зайнятість є одним з проявів соціально-економічного життя країни, що пов'язаний із об'єктивною необхідністю людини в суспільно корисній трудовій діяльності та виготовленням ВВП – базису для економічного забезпечення суспільства. Зайнятість носить не лише економічний, але й соціальний характер, включаючи потреби людини у реалізації через суспільно корисну працю. За таких умов вивчення закономірностей розвитку сфери зайнятості та її трансформаційних характеристик є досить важливою складовою економічних, соціальних та демографічних досліджень.

На етапі становлення та активізації розвитку інноваційної економіки дослідження проблем зайнятості залишається надзвичайно актуальним. Вивчення питань, які стосуються цього показника, є потрібним для розробки та вдосконалення програм із забезпечення зростання зайнятості, подолання проблем бідності та безробіття. В цьому контексті аналіз зарубіжного досвіду регулювання зайнятості є ключовим для розгляду, оцінки та впровадження у функціонування національного та регіональних ринків праці.

Постановка завдання. Вивченню зарубіжного досвіду регулювання ринку праці та зайнятості зокрема присвячені праці С. І. Бандура, І. Ф. Гнибіденка, О. А. Грішної, А. М. Колота, Е. М. Лібанової, Л. С. Лісогор, І. Л. Петрової, В. М. Петюха, У. Я. Садової та інших. Попри велику кількість наукових доробок з питань зарубіжного досвіду регулювання зайнятості, детальнішого розгляду потребують специфічні методи, програми та засоби боротьби з безробіттям, підвищення рівня зайнятих, що використовуються різними країнами на певному етапі розвитку. Вивченню та перспективним наслідкам впровадження таких методів в економіці України і присвячена дана стаття.

Результати дослідження. Кожна країна розвивається в унікальних, тільки їй притаманних умовах. При цьому різних підходів до управління потребують і проблеми зайнятості, потрібно брати до уваги також і те, що метод регулювання, який був

успішно реалізований в одній країні за одних обставин, може бути неефективним в іншій країні за інших умов економічного, соціального, політичного, демографічного розвитку. Зокрема, країни, що розвиваються характеризуються високим рівнем зайнятості в сільському господарстві, сфері послуг та низьким – в галузях матеріального виробництва. В колишніх соціалістичних країнах більша частина активного населення зайнята у виробничій сфері, в той час, як незначна частина – у невиробничих галузях.

Так, регулювання ринку праці США з боку держави здійснюється в трьох основних напрямках: створення додаткової кількості робочих місць в державному секторі; підготовка та перепідготовка робочої сили; стимулювання працевлаштування трудових ресурсів. При цьому не існує монополізму. Так, в США мінімальна підтримка сфери зайнятості з боку держави пояснюється існування значного промислово-комерційного потенціалу економіки у створенні нових робочих місць. Так, підприємницький сектор створює більше 600 тисяч нових підприємств, що, в свою чергу, створюють додаткові робочі місця [1, с. 191]. Як і в скандинавських країнах, тут кредити надаються із засобів змішаних державних та приватних фондів регулювання розвитку для приватних підприємств, що займаються створенням нових підприємств. Зокрема, в США успішно функціонує система електронних банків робочих місць. Перший регулятивний банк, що був обладнаний такою системою був створений 1968 р. в Балтиморі. В сучасних умовах США використовуються і більш сучасні системи підбору та розподілу робочої сили. Від існуючих електронних банків робочих місць вони відрізняються тим, що спочатку здійснюється опис і систематизація характеристик не тільки наявних вакансій, але й претендентів на них, а потім здійснюється підбір кандидатів під вакансії з допомогою електронної системи робочих місць.

Таким чином, створення на місцевому, регіональному і національному рівнях системи електронних банків робочих місць, підбору та розподілу робочої сили, надання консультацій при працевлаштування, забезпечують значний ріст територіальної мобільності трудових ресурсів та дають змогу протягом місяця працевлаштувати до 40 % безробітних усіх професійних груп.

Обсяг зайнятості в тіньовій економіці та її масштаби загалом визначити досить складно, що обумовлено відсутністю відповідної інформації в податкових та статистичних службах. Проте за непрямою оцінкою обсяг тіньових операцій США, Англії, Німеччини складають 3-8 % від ВВП, Франції – 7-9 %, Канади – 9-10 % [2]. Значні масштаби тіньового ринку праці спостерігаються в Італії, де його обсяг досягає майже 30 % ВВП та охоплює сфери будівництва та надання послуг. Країни Латинської Америки та Східної Європи характеризуються незбалансованим соціально-економічним розвитком, тому для них притаманний досить високий показник зайнятості в тіньовому секторі. При розробці ефективної політики зайнятості в умовах сучасних економічних процесів доцільно брати до уваги її досить недосконалу структуру. Якщо порівнювати структуру зайнятості в Україні та інших країнах, то впадає у вічі незначна для сьогодення частка зайнятих в сфері послуг, яка в нашій країні нижча не тільки відносно розвинутих країн (в США і Канаді – більш ніж 70 %, Франції, Німеччині, Італії – більше 60 %), але й багатьох постсоціалістичних країн, зокрема Чеської республіки, Словачії, Угорщини, Естонії [3, с. 142]. Попри це частка зайнятості у сільському господарстві більша за показник ЄС майже в 4 рази. Поряд з цим варто зазначити, що така ситуація є певним чином прийнятною для суспільства, в якому більше 70 років існувала система розвитку переважно матеріального сектору виробництва.

Цікавим є досвід розробки та застосування спеціальних методів протидії поширенню безробіття у Польщі. Так, країна використовує спеціальні «невитратні програми», що сприяють підвищенню конкурентоспроможності незайнятих громадян, що забезпечують посередництво у працевлаштуванні, здійсненні професійної орієнтації, що фінансується Фондом підтримки відділень зайнятості. Важливим для реалізації програм забезпечення зайнятості та професійної активізації зайнятих є здійснення «витратних програм», що фінансуються Державним фондом реабілітації інвалідів. Ці заходи передбачають протидію безробіттю завдяки використанню зайнятості на громадських роботах, відшкодування страхових внесків роботодавцю за кожного безробітного, що він працевлаштував (рефудация); кредитування підприємств різних форм власності для створення нових робочих місць, відкриття власної справи безробітними; програми перепідготовки зайнятих та для тривалих безробітних; субсидування випускників курсів перепідготовки; апробація (страхування) безробітних на підприємствах; виплати стипендій випускникам, що продовжують навчання в місцях з високим рівнем структурного безробіття; розвиток та підтримка «Клубів праці», які надають послуги з підтримки безробітних та їх працевлаштуванні.

Цікавим для практичного використання є досвід Чехії, в якій темпи безробіття були нижчими порівняно з іншими країнами з трансформаційною економікою, де забезпечення активізації програм зайнятості сприяло зростанню гнучкості робочої сили, розвитку інноваційних форм зайнятості як пільгове кредитування безробітних та забезпечення програм їх субсидування у випадку започаткування власної справи та підтримка програм з обов'язкової професійної освіти безробітних.

Значної уваги заслуговує досвід Великобританії та США щодо підвищення ефективності зайнятості трудових ресурсів, в основі якої лежить неокласична модель, яка передбачає відносно мінімальне регулювання проблем зайнятості з боку держави.

В Японії застосовують різні форми навчання працівників, повернення витрат підприємств на проведення підготовки та перепідготовки кадрів, надання дотацій підприємствам, що направляють своїх працівників для підвищення кваліфікації на державні курси підготовки. Держава регулює ринок праці шляхом організації державного бюро по забезпеченню зайнятості (ДБЗЗ), що сприяють працевлаштуванню [4]. Організації по працевлаштуванню випускників університетів здійснюють профорієнтаційну діяльність та сприяють у пошуках місць працевлаштування.

Підвищення ефективності системи зайнятості було обумовлене створенням мережі навчальних центрів служб зайнятості для підвищення кваліфікації та перекваліфікації незайнятих громадян, реалізації на практиці програмно-цільового методу управління системою освіти, спрямованого на ідентифікацію найбільш потрібних на ринку праці професій, підвищення ефективності організації навчання, прогнозування та моніторингу на ринку праці для підвищення ефективності організації навчання, якості надання освітніх послуг та ефективності системи навчання перенавчання.

У 2018 році в економіках багатьох країн спостерігався прогрес щодо відновлення та створення робочих місць, проте його стримують процеси нестабільності економічного відновлення та неефективної політики країн у сфері зайнятості. Попри це, кількість зайнятих осіб у країнах Євросоюзу в другому кварталі 2017 року сягнула понад 235 мільйонів - це найвищий рівень, який коли-небудь був зафіксований; порівняно із 2008 роком кількість працевлаштованих осіб зростає майже на 4 мільйони людей [5]. Основною рушійною силою зростання рівня зайнятості є активізація економічного розвитку економічне зростання.

У розвинутих країнах більшість працездатного населення зайнято в недержавному секторі. В розрізі структури економіки переважна частина працездатного населення залучена у сферу нематеріального виробництва (понад 70 % від загальної кількості, в США – майже 75 %).

Серед форм зайнятості виділяють спеціальні та основні. Основна форма регулювання трудовим законодавством та типовими правилами внутрішнього розпорядку щодо різних категорій працівників. Спеціальні (нетрадиційні) форми зайнятості включають роботу вдома, за сумісництвом, індивідуальну і кооперативну трудову діяльність та інші і застосовуються у відповідності до існуючих спеціальних правових норм. У таких формах у США і Великобританії зайнято понад 30 % робочої сили [6]. Поряд з тим у країнах пострадянського простору (з Україною включно) превалює тип зайнятості, який відповідає технологічному укладу виробництва та базується на використанні ручної та механізованої праці. Це домінування сільського господарства та промислової діяльності із основним використанням простої фізичної праці (майже 40 % від загальної кількості зайнятих). У високорозвинутих країнах така структура зайнятості існувала ще у 40-50 роки ХХ ст.. А сьогодні там активно впроваджується інформаційний тип зайнятості – більша частина працюючих, зайнятих діяльністю, пов'язаною із відтворенням трудового потенціалу, збиранням, обробкою та наданням інформації у секторах виробництва та обліку та ін. Збільшуються видатки на підготовку якісних висококваліфікованих кадрів у високотехнологічних секторах виробництва. Так, у США щороку проходить перепідготовку понад 75-85 % робітників, спеціалістів та керівників. Понад третину усіх зайнятих навчається у приватному секторі.

У січні 2019 року рівень безробіття в Європейському союзі встановився на 6,5%, що свідчить про зниження відносно 7,2% в січні 2018 року. Це найнижчий рівень безробіття, зареєстрований з початку серії щомісячних підрахунків з січня 2000 року [7]. Безробіття в Японії в червні 2019 року знизилася до 2,3%, у порівнянні з травневим рівнем в 2,4%, безробіття знову досягла мінімального рівня за останні 26 років [8].

На цьому фоні позитивні тенденції спостерігаються також і в економічних процесах Китаю та Індії. Так, за 1-й квартал їх ВВП збільшився відповідно на 6,1 і 5,8 %, при цьому такі темпи зростання не досягають і половини того економічного росту, які простежувались в китайській та індійській економіці протягом останнього п'ятиріччя. Отже, можна говорити про те, що дані країни ефективніше здійснюють розробку методів та засобів у боротьбі із кризою.

Економічні реформи в Китаї супроводжувались і змінами у структурі зайнятості, так за перші роки частка зайнятих у державному секторі скоротилась з 94,9 до 26,6% [9], що збільшило надходження трудових ресурсів до недержавного сектору, що характеризується вищою продуктивністю праці порівняно з державним. Китай отримав значні перспективи у соціально-економічному розвитку завдяки використанню дешевої, дисциплінованої робочої сили, а особливо за рахунок її перерозподілу із первинного сектору у вторинний. На початку економічних реформ кількість осіб, які отримують допомогу та субсидії з держбюджету, що була і до того низькою, в ході реформ скоротилась удвічі. Це призвело до скорочення чисельності осіб, що отримують допомогу з держбюджету, та зниження самої допомоги, що дало змогу скоротити загальну суму соціальних виплат з 4,0 до 0,7 % ВВП Китаю [9]. Таким чином, бажаючих зареєструватись як безробітні, стало значно менше. Тому рівень безробіття знизився більш як в 2 рази, частка зайнятих зросла, що дало змогу ефективніше використовувати наявні трудові ресурси, та, як наслідок, прискорити економічне зростання Китаю. За повідомленням Державного статистичного управління КНР за перші три квартали 2019 року ВВП Китаю виріс на 6,2% у річному обчисленні до 69,78

трлн юанів (9,87 трлн дол.), темпи зростання відповідали цільовим показникам у 6%-6,5%, встановленим урядом на 2019 рік [10].

Структура виробництва за галузями в Китаї є ефективною за рахунок зростання питомої ваги галузей обробної промисловості та сфери сільського господарства, що є можливим за рахунок забезпечення з боку держави податкових пільг. При цьому функціонування економіки КНР спрямоване на розвиток експортоорієнтованих галузей виробництва, а також імпортозамінних; активізацію транспортної та виробничої інфраструктури; розвиток малого та середнього бізнесу; впровадження самостійних інноваційних досягнень на підприємствах різних форм власності; зростання інвестицій; активізації експорту за рахунок зниження податкових ставок на виробництво продукції, що експортується.

В сільському господарстві Китаю зайнято понад 45 % трудових ресурсів країни: у півтора мільйона селищних підприємств, що виникли у Піднебесній, створено 150 млн. робочих місць, тим самим скоротивши надлишок робочих рук на селі [9]. Це дало змогу додатково залучити трудові ресурси для виготовлення товарів та послуг. Також розвитку сфери сільського господарства сприяло скасування сільськогосподарського податку. Виробничу активність селян сформувало надання їм землі, зростання капіталовкладень у сільськогосподарське виробництво та переробку його продуктів, продаж селянам сільськогосподарської техніки за пільговими цінами, надання кредитів аграрним підприємствам із низькою відсотковою ставкою. Підвищення продуктивності праці в Китаї досягається зростанням наукоємності виробництва: нинішнє зростання ВВП створює не менше 10 млн. робочих місць на рік [11]. Стрімкий розвиток Китаю в економічному, політичному та науковому ракурсах пояснюється лідерством його у виробництві сталі й прокату, цементу, вугілля, кольорових металів, бавовни і тканин з них, телевізорів, зерна, м'яса. Галузі енергетики, видобування, металургії, військово-промисловий комплекс, авіакосмосу та фармацевтики входять до державного сектору Китаю, а земля може знаходитись в колективній чи державній власності. Отже, можна відзначити, що система антикризового управління в Китаї досить дієва та ефективна, про що свідчать загальні показники розвитку за 2017-2018 рр.

В контексті глобалізації та інтеграції національної економіки у світову буде спостерігатися і трансформація існуючої структури зайнятості в напрямі загальносвітових пропорцій робочої сили. Попри рух праці із сфери матеріального виробництва у сферу послуг, доцільно очікувати перерозподілу робочої сили зі сфери виробництва у наукомісткі галузі, такі як електроніка, робототехніка, розробка інформаційних систем і технологій, створення комунікацій та засобів зв'язку тощо.

Висновки. Аналіз світового досвіду формування ефективної системи зайнятості дозволяє виокремити наступні напрями формування продуктивної економіки регіону: зростання податкових відрахування до бюджетів різних рівнів завдяки підвищенню доходів населення та зростання обсягу виробництва наукомісткої продукції; створення додаткових робочих місць в усіх галузях економічної діяльності; скорочення чисельності екологічно шкідливих підприємств; вирішення існуючої екологічної проблеми на основі розробки та використання новітніх "зелених" технологій. Використання однієї чи декількох економічних стратегій не дасть змоги забезпечити ефективний економічний розвиток регіональної чи національної економіки – необхідне впровадження цілого комплексу екологічних, економічних, технологічних механізмів, а також системне розв'язання проблем ефективного розвитку.

Проаналізувавши зарубіжний досвід забезпечення зайнятості населення, варто відзначити, що основною передумовою розвитку ринку праці є зростання конкурентоспроможності робочої сили. При цьому пріоритетними напрямами є: формування ефективної системи громадських робіт; забезпечення розвитку

прогресивних технологій, що сприятимуть створенню нових робочих місць; розвиток програм зі сприяння зайнятості молоді, жінок та осіб похилого віку завдяки додатковій професійній підготовці та перепідготовці.

1. Чібисова В. Ю. Обов'язкові резервні вимоги як інструмент регулювання ліквідності банків: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи та економіки: тези доповідей учасників VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених*. Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2018. С. 190-193.
2. “Фокуси” тіньової економіки: за що ми маємо бути їй вдячні. URL: ukr.segodnya.ua/economics/enews/tenevaya-ekonomika-za-chto-my-dolzhy-byt-ey-blagodarny-1302960.html (дата звернення: 28.09.2019).
3. Федоренко В. Г. Теоретичні та прикладні засади інвестиційно-інноваційного розвитку економіки та ринку праці в Україні: Монографія. К.: ІПК ДСЗУ, 2017. 317 с.
4. Особливості японської системи управління персоналом. URL: <https://prohr.rabota.ua/osoblivosti-yaponskoyi-sistemi-upravlinnya-personalom/>(дата звернення: 28.09.2019).
5. Рівень зайнятості в країнах ЄС сягнув рекордного рівня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/10/5/7071911/>(дата звернення: 28.09.2019).
6. Юрчишин В. Що чекає на британську економіку після Brexit. URL : <https://mind.ua/openmind/20173029-shcho-chekae-na-britansku-ekonomiku-pislya-brexit> (дата звернення: 28.09.2019).
7. Безробіття в Євросоюзі впало до мінімуму з початку століття. URL : <https://news.finance.ua/ua/news/-/444931/bezrobittya-v-yevrosoyuzi-vpalo-do-minimumu-z-pochatku-stolittya> (дата звернення: 28.09.2019).
8. Безробіття в Японії знизилася до 2,3%, промвиробництво скоротилося на 3,6%. URL: <https://ura-inform.com/uk/economics/2019/07/30/bezrobotitsa-v-japonii-snizilas-do-2-3-promproizvodstvo-sokratilos-na-3-6>(дата звернення: 28.09.2019).
9. Економічні реформи в КНР та їх наслідки. URL: <https://bookster.com.ua/ekonomichni-reformy-v-krn-ta-yih-naslidky/>(дата звернення: 28.09.2019).
10. ВВП Китаю виріс на 6,2% за перші три квартали 2019 року. URL: <http://ukrainian.cri.cn/841/2019/10/18/2s66444.htm> (дата звернення: 28.09.2019).
11. Сердечний О. В. Китайська стратегічна програма «ЗРОБЛЕНО В КИТАЇ – 2025». URL: <http://sinologist.com.ua/serdechnyj-o-v-kytajska-strategichna-programa-zrobleno-v-kytayi-2025/> (дата звернення: 28.09.2019).

References

1. Chibisova, V. YU. “Obov'yazkovi rezervni vymohy yak instrument rehulyuvannya likvidnosti bankiv: vitchyznyanyu ta zarubizhnyy dosvid.” *Problemy zabezpechennya efektyvnoho funktsionuvannya ta stabil'noho rozvytku bankivs'koyi systemy ta ekonomiky: tezy dopovidey uchashnykiv VIII Vseukrayins'koyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh*, DVNZ “Universytet bankivs'koyi spravy”, 2018, pp. 190-193.
2. “Fokusy” tin'ovoyi ekonomiky: za shcho my mayemo buty yiy vdyachni.” *Segodnia*, ukr.segodnya.ua/economics/enews/tenevaya-ekonomika-za-chto-my-dolzhy-byt-ey-blagodarny-1302960.html. Accessed 28 Sept. 2019.
3. Fedorenko, V. H. *Teoretychni ta prykladni zasady investytsiyno-innovatsiynoho rozvytku ekonomiky ta rynku pratsi v Ukrayini*, IPK DSZU, 2017.
4. “Osoblyvosti yapons'koyi systemy upravlinnya personalom.” ProHR, prohr.rabota.ua/osoblivosti-yaponskoyi-sistemi-upravlinnya-personalom/ Accessed 28 Sept. 2019.
5. “Riven' zaynyatosti v krayinakh YES syahnuv rekordnoho rivnya.” *Eurointegration*, www.eurointegration.com.ua/news/2017/10/5/7071911/]. Accessed 28 Sept. 2019.
6. Yurchyshyn, V. “Shcho chekaye na brytans'ku ekonomiku pislya Brexit.” *Mind*, mind.ua/openmind/20173029-shcho-chekae-na-britansku-ekonomiku-pislya-brexit. Accessed 28 Sept. 2019.
7. “Bezrobittya v Yevrosoyuzi vpalo do minimumu z pochatku stolittya.” *Finance.ua*, news.finance.ua/ua/news/-/444931/bezrobittya-v-yevrosoyuzi-vpalo-do-minimumu-z-pochatku-stolittya. Accessed 28 Sept. 2019.
8. “Bezrobittya v Yaponiyi znyzylasya do 2,3%, promvyrobnytstvo skorotylosya na 3,6%.” *Ura-inform*, ura-inform.com/uk/economics/2019/07/30/bezrobotitsa-v-japonii-snizilas-do-2-3-promproizvodstvo-sokratilos-na-3-6. Accessed 28 Sept. 2019.

9. "Ekonomichni reformy v KNR ta yikh naslidky." Bookster, bookster.com.ua/ekonomichni-reformy-v-knr-ta-yih-naslidky/ Accessed 28 Sept. 2019.
10. "VVP Kytayu vyris na 6,2% za pershi try kvartaly 2019 roku." Cri, ukrainian.cri.cn/841/2019/10/18/2s66444.htm. Accessed 28 Sept. 2019.
11. Serdechnyy O. V. Kytays'ka stratehichna prohrama «ZROBLENO V KYTAYI – 2025». Sinologist, sinologist.com.ua/serdechnyj-o-v-kytajska-strategichna-programa-zrobleno-v-kytayi-2025/ Accessed 28 Sept. 2019.

УДК 347.72.036

doi: 10.15330/apred.2.15.94-106

Полянська А. С.¹, Кінаш І. П.², Савчук С. В.³

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

¹ Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Міністерства освіти і науки України
Кафедра менеджменту та адміністрування,
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ,
76019, Україна,
тел.: (0342) 50-76-23,
e-mail: parvs@ukr.net

² Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Міністерства освіти і науки України
Кафедра менеджменту та адміністрування,
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ,
76019, Україна,
тел.: (0342) 50-76-23,
e-mail: irinakinash@gmail.com

³ Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Міністерства освіти і науки України
Кафедра менеджменту та адміністрування,
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ,
76019, Україна,
тел.: 097 865 58 23,
e-mail: svtlanansv555@ukr.net

Анотація: У статті розглянуто актуальність, передумови та напрями навчання та розвитку персоналу в умовах дигіталізації у вітчизняній практиці. Уточнено поняття "працівник знань" та характеристики діяльності такого працівника (наведено основні фактори, що визначають продуктивність персоналу, що володіють спеціальними знаннями у своїй професії), визначено ролі "працівника знань". Описано поняття "цифрової грамотності" та "цифрової компетентності" як важливих характеристик нових знань.

Проаналізовано передумови дигіталізації на вітчизняних підприємствах. Досліджено динаміку використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах. Проаналізовано показники: частка підприємств, що використовують комп'ютери за галузями та

частка середньої кількості працівників, які використовували комп'ютер, у % до середньої кількості працівників підприємств за галузями. Визначено переваги впровадження цифрових технологій на підприємстві, а також наведено п'ять ключових компонент цифровізації в Україні. Представлено пріоритетні напрями зменшення “цифрового” розриву у вітчизняній практиці. Акцентовано увагу на цифрових компетенціях працівників. Важливою ознакою здобуття цифрових компетенцій є спосіб їх здобуття, відмінний від традиційного академічного навчання фахівців: навчання на робочому місці, окрема на цифрових платформах як джерела формування цінності в цифровій економіці.

Обґрунтовано основні напрями розвитку дигіталізації діяльності вітчизняних підприємств. Звернено увагу на перешкоди щодо широкого впровадження цифрових технологій у діяльність вітчизняних підприємств. Запропоновано шляхи навчання і розвитку персоналу, які мають вплив на впровадження цифрових технологій на підприємствах різних галузей. Зроблено висновок про те, що успіх підприємств у значній мірі залежатиме від “цифрової зрілості” персоналу, як його здатності використовувати інформацію, застосовуючи відповідні цифрові технології.

Ключові слова: цифровізація (дигіталізація), “працівник знань”, промисловість, навчання і розвиток, персонал, підприємство.

Polyanska A.S.¹, Kinash I.P.², Savchuk S.V.³

**DIGITALIZATION AS A FACTOR OF DEVELOPMENT OF ENTERPRISE
PERSONNEL**

¹Ivano-Frankivsk National
Technical University of Oil and Gas,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Management and
administration,
Carpathian str.,15, Ivano-Frankivsk,
76019, Ukraine,
tel.: (0342) 50-76-23
e-mail: parvs@ukr.net

²Ivano-Frankivsk National
Technical University of Oil and Gas,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Management and
administration,
Carpathian str.,15, Ivano-Frankivsk,
76019, Ukraine,
tel.: (0342) 50-76-23,
e-mail: irinakinash@gmail.com

³Ivano-Frankivsk National
Technical University of Oil and Gas,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Management and
administration,
Carpathian str.,15, Ivano-Frankivsk,
76019, Ukraine,
tel.: 097 865 58 23,
e-mail: svitlanansv555@ukr.net

Abstract. The article deals with the relevance, prerequisites and directions of training and development of personnel in terms of digitalization in domestic practice. The concept of “knowledge

worker” and the characteristics of such employee's activity have been clarified (the main factors that determine the productivity of the personnel having special knowledge in their profession are given), the role of “knowledge worker” is defined. The concepts of “digital literacy” and “digital competence” are described as important characteristics of new knowledge.

Prerequisites for digitalization at domestic enterprises are analyzed. The dynamics of the use of information and communication technologies at enterprises is investigated. Indicators were analyzed: the share of enterprises using computers by industry and the share of the average number of workers using the computer,% to the average number of employees of enterprises by industry. The benefits of digital enterprise are identified, as well as five key components of digitalization in Ukraine. Priority directions for reducing the “digital” gap in domestic practice are presented. Emphasis is placed on the digital competence of employees. An important feature of the acquisition of digital competencies is the way they are acquired, which is different from traditional academic training of professionals: on-the-job training, separate on digital platforms as a source of value formation in the digital economy.

The basic directions of development of digitalization of activity of domestic enterprises are substantiated. Attention is drawn to the obstacles to the widespread adoption of digital technologies in the activities of domestic enterprises. Ways of training and development of the personnel which influence on introduction of digital technologies in the enterprises of different branches are offered. It is concluded that the success of businesses will depend to a large extent on the “digital maturity” of staff, as well as their ability to use information using the appropriate digital technologies.

Keywords: digitalization (digitalization), “knowledge worker”, industry, training and development, personnel, enterprise.

Вступ. Сучасні технології, нові виклики та можливості, глобалізація, виникнення нових професій – все це свідчить про те, що сучасна економіка функціонує у середовищі, що постійно змінюється. Застарілі технології управління, які продовжують використовувати вітчизняні підприємства стають однією з причин того, що споживачі втрачають інтерес до пропозиції вітчизняних товарів і послуг, стейкхолдери втрачають бажання співпрацювати, а підприємство втрачає можливості утримувати ринкові позиції і конкурувати.

Враховуючи невідворотність подальшої «цифровізації» як глобального явища, трансформаційні процеси повинні відбуватись з урахуванням потреб розвитку цифрової економіки, цифрового громадянства, інноваційного та креативного підприємництва, наукових можливостей, нових потреб та викликів України та світу. Крім того, застосування “цифрових” технологій в промисловості – одна з найбільш важливих і стійких тенденцій світового розвитку. Одночасно застосування цифрових технологій вимагає відповідних знань, досвіду, навиків, що висуває вимогу до навчання цифровій «грамотності», зокрема персоналу підприємства. Це все і зумовлює актуальність досліджуваної проблеми.

Постановка проблеми. Питання цифровізації і проблем, пов'язаних її імплементацією у діяльність вітчизняних підприємств широко обговорюється зарубіжними та вітчизняними науковцями і практиками [1-9]. Цифровізація (з англ. digitalization) — це “впровадження цифрових технологій в усі сфери життя: від взаємодії між людьми до промислових виробництв, від предметів побуту до дитячих іграшок, одягу тощо. Це перехід біологічних та фізичних систем у кібербіологічні та кіберфізичні (об'єднання фізичних та обчислювальних компонентів). Перехід діяльності з реального світу у світ віртуальний” [10]. Вітчизняні науковці, такі як Руденко М. В. [11], Карчева Г. Т. [12], Коляденко С. В. [13], Краус Н. М. [14], Фіщук В. [15], Ляшенко В. І. [16] у своїх дослідженнях особливу увагу зосередили на перевагах та перспективах дигіталізації.

Зарубіжний досвід цифровізації вказує на необхідність забезпечення ефективного освітнього середовища та постійних інвестицій у підготовку фахівців, а також

формування сприятливого соціального оточення, які допоможуть запобігти втраті кваліфікованих кадрів та сприяти їх подальшому професійному розвитку у межах рідної країни. Попит на талановитих фахівців у галузі ІТ-технологій продовжує перевищувати пропозицію в усьому світі. На сьогодні існує потреба у підготовлених ІТ-фахівцях, які допоможуть удосконалити бізнес-процеси у компаніях та відповідно підвищити якість їх продуктів та послуг [17]. Зокрема, досвід Німеччини засвідчує, що різко зростає необхідність підвищувати кваліфікацію наявного персоналу. Проведені там опитування вказують, що 49 відсотків опитаних фірм займалися займаються пошуком працівників з цифровими компетенціями, 53 відсотки візьмуться за перенавчання персоналу. Експерти зазначають, що “без компетентних у цифровій сфері співробітниць і співробітників дигіталізація не вийде”. Від німецького уряду опитані чекають, перш за все, прискореного і повсюдного впровадження широкосмугового Інтернету (80 відсотків), допомоги при пошуку кваліфікованих кадрів (67 відсотків) і реалістичної у сфері захисту особистих даних (56 відсотків) [18].

Проте у дослідженнях недостатня увага приділена способам досягнення «зрілості» працівників підприємств і організацій використовувати цифрові технології для підвищення їх продуктивності.

Метою статті є дослідження використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах України та визначення змін до вимог персоналу в умовах цифровізації економіки.

Результати. Відомий американський вчений Пітер Друкер у своїй праці [7] зазначив, що найбільш цінним активом 20-ого століття було виробниче обладнання. Найціннішим активом у сферах комерційної і некомерційної діяльності 21 століття будуть працівники знань “knowledge workers” та їх продуктивність. Під “працівниками знань” розуміються працівники, основним капіталом яких є знання. Приклади включають програмістів, медиків, фармацевтів, архітекторів, інженерів, вчених, дизайнерів-дизайнерів, державних бухгалтерів, юристів та науковців та будь-яких інших робітників, для роботи яких потрібно “думати” [19].

Виділяють шість основних факторів, що визначають продуктивність персоналу, що володіють спеціальними знаннями у своїй професії:

– персонал повинен розуміти, що розуміється під його продуктивністю, які завдання він повинні вирішувати, що досягати продуктивності;

– відповідальність за їх продуктивність покладається на окремих працівників, які полодіють цими знаннями; персонал повинен знати, як керувати своїми знаннями, він повинен мати автономію у прийнятті рішень;

– постійні інновації повинні бути частиною роботи, завдань та відповідальності таких працівників;

– робота зі знанням вимагає постійного навчання з боку персоналу;

– продуктивність працівника знань - це, в першу чергу, не питання кількості продукції; а важлива якість роботи;

– продуктивність таких працівників вимагає, щоб “працівника знань” сприймали і розглядали як “актив”, а не як “вартість”, що вимагає, щоб працівники знань хотіли працювати в організації, віддаючи перевагу всім іншим можливостям .

У праці [20] описано різноманітні ролі, які може виконувати “працівник знань”, які представлено у табл. 1

Ролі “працівників знань”

Table 1

The roles of knowledge workers

Роль	Характеристика	Типові дії, що базуються на знаннях (очікувані)
Контролер (Controller)	Люди, які відстежують результати діяльності організації на основі необробленої інформації	Аналіз, розповсюдження, організація інформації, моніторинг
Помічник (Helper)	Люди, які передають інформацію, щоб навчити інших на основі набутого раніше досвіду вирішення проблеми	Створення, аналіз, поширення, зворотній зв'язок, пошук інформації, навчання, мережа
Учень (Learner)	Люди, які використовують інформацію та практику для вдосконалення особистих навичок та компетентностей	Придбання, аналіз, пошук експертів, пошук інформації, навчання, пошук послуг
Зв'язківці (Linker)	Люди, які пов'язують та використовують інформацію з різних джерел, щоб генерувати нову інформацію	Аналіз, поширення, пошук інформації, організація інформації, створення мереж
Мережеві працівники (Networker)	Люди, які створюють особисті або проектні зв'язки з людьми, які беруть участь в одній роботі, обмінюються інформацією та підтримують один одного	Аналіз, поширення, пошук експертів, моніторинг, створення мереж, пошук послуг
Організатор (Organizer)	Люди, які беруть участь у особистому чи організаційному плануванні діяльності, наприклад розробленні завдань і планів їх реалізації	Аналіз, організація інформації, моніторинг, створення і робота в мережах
Пошукачі інформації (Retriever)	Люди, які шукають та збирають інформацію з певної теми	Придбання, аналіз, пошук експертів, пошук інформації, організація інформації, моніторинг
Поширювачі інформації (Sharer)	Люди, які поширюють інформацію в громаді	Авторство, співавторство, розповсюдження, створення мереж
Вирішувачі проблем (Solver)	Люди, які знаходять або пропонують спосіб вирішити проблему	Придбання, аналіз, поширення, пошук інформації, навчання, пошук послуг
Попереджувачі несприятливих ситуацій (Tracker)	Люди, які стежать і реагують на особисті та організаційні дії, які можуть стати проблемами	Аналіз, пошук інформації, моніторинг, створення мереж

Таким чином, зміна парадигми управління у напрямку цифровізації ставить нові вимоги до персоналу підприємств, які пов'язані також із появою нових професій, необхідністю освоювати нові компетенції, здобувати нові знання, що визначатимуть продуктивність працівника та його значення для розвитку підприємства. Однією з важливих характеристик нових знань є цифрова компетентність.

З появою понять “цифрова компетентність” і “цифрова грамотність” розширився змістовий контент поняття компетенцій, що вмщує знання і навички роботи в інформаційно-комунікаційному (цифровому) середовищі як провідну ознаку цифрової

грамотності, і соціокультурну складову (нові артефакти, нові практики цифрової культури з відповідними ціннісними орієнтирами та особистісним досвідом) [21].

Доцільно навести узагальнене визначення цифрової компетентності, що було сформульовано А. Феррарі (А. Ferrarì) на основі ґрунтовного аналізу кількох національних і міжнародних проектів та ініціатив: це набір знань, умінь, ставлень (включаючи здатності, стратегії, цінності та обізнаність), що необхідні для використання інформаційно-комунікаційних технологій та цифрових медіа з метою виконання завдань; вирішення проблем; спілкування; управління інформацією; співробітництва; створення і поширення змісту; та побудови знання ефективно, результативно, відповідно, критично, творчо, самостійно, гнучко, етично, рефлексивно для роботи, відпочинку, спільної діяльності, навчання, спілкування, задоволення споживчих потреб та забезпечення можливостей для реалізації прав [22].

Для визначення передумов цифровізації на вітчизняних підприємствах нами досліджено динаміку використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) (табл. 2).

Таблиця 2

Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах України

Table 2

Use of information and communication technologies at Ukrainian enterprises

№	Показник	2017	2018	Темп росту
1	Кількість підприємств, які використовували комп'ютери, од	40327	44133	109,44%
2	Частка підприємств, які використовували комп'ютери, у % до загальної кількості підприємств, які взяли участь в обстеженні	95,4	95,5	100,1%
3	Середня кількість працівників (включаючи штатних та позаштатних), які використовували комп'ютер, осіб	1373966	1289828	93,88%
4	Кількість підприємств, які мали доступ до мережі Інтернет, од	39582	43303	109,4%
5	Кількість підприємств, які мали фахівців у сфері ІКТ	10660	10973	102,94%
6	Кількість підприємств, що мали веб-сайт, який функціонував у мережі Інтернет	16240	22331	137,51%
7	Кількість підприємств, які використовували такі соціальні медіа:			
7.1	- соціальні мережі	10558	12321	116,7%
7.2	- блоги чи мікроблоги підприємства	2910	3437	118,11%
7.3	- веб-сайти з мультимедійним вмістом	5312	6123	115,27%
7.4	- засоби обміну знаннями	5069	5584	110,16%
8	Кількість підприємств, що отримували замовлення через комп'ютерні мережі на продаж товарів або послуг (за винятком замовлень, отриманих електронною поштою)	2596	2476	95,38%
9	Кількість підприємств, що здійснювали закупівлі через комп'ютерні мережі товарів або послуг (за винятком замовлень, отриманих електронною поштою)	8168	9583	117,32%

Джерело: [23]

Матеріали досліджень вказують на те, що не всі підприємства, які взяли участь в обстеженні, використовують комп'ютери (95,4 %). Хоча їх частка зростає і вже у 2018 році досягла 95,5%. Загалом, у 2018 році 44133 підприємства використовували комп'ютери. Це на 9,4 % більше, ніж у 2017 році. Кількість працівників, які використовували комп'ютери у 2018 році скоротилася на 6,12%. Це може бути пов'язано із загальним скороченням чисельності персоналу на підприємствах.

Частка підприємств, що використовують комп'ютери за галузями, відображена на рис. 1.

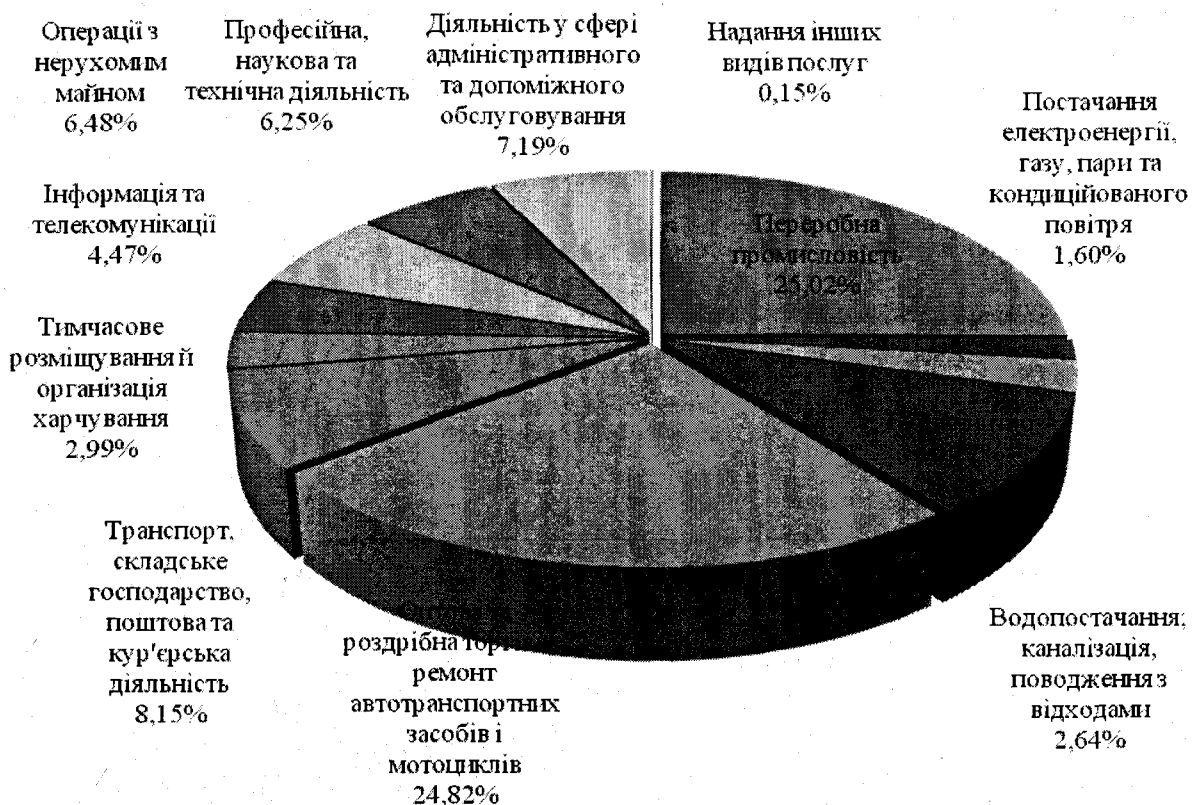

Рис. 1. Частка підприємств, що використовували комп'ютери, за галузями у 2018 році
 Fig. 1. Share of businesses using computers by industry in 2018

Лідерами використання комп'ютерів у діяльності підприємств у 2018 році є переробна промисловість (11089 од.), оптова та роздрібна торгівля (10912 од.). Дещо менше використовують комп'ютери в галузі будівництва (4871 од.) та у сфері транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності (3542 од.). Найменше користуються комп'ютерами підприємства з надання послуг та підприємства в галузі постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря. За нашими дослідженнями, різномірними є частка середньої кількості працівників, які використовували комп'ютер (рис. 2.).

Рис.2. Частка середньої кількості працівників, які використовували комп'ютер, у % до середньої кількості працівників підприємств за галузями у 2018 році

Fig.2. Percentage of average number of employees using a computer as a percentage of the average number of employees of enterprises by industry in 2018

Джерело: [23]

Так, у сфері надання послуг і в галузі інформації та комунікації з комп'ютером працюють близько 80 % персоналу. Що стосується доступу підприємств до мережі Інтернет, то їх кількість зростає з кожним роком і в 2018 році становила 43303, що на 9,4% більше, ніж у 2017 році. Зазначимо, що у 2018 році 98,1 % підприємств мали доступ до мережі Інтернет та використовували комп'ютери. Спостерігається також позитивна динаміку кількості підприємств, які мали фахівців у сфері ІКТ. Так, у 2018 році їх число сягало 10973 особи, що майже на 3 % більше, ніж у 2017 році. Варто додати, що майже 2000 підприємств проводили навчальні курси у сфері ІКТ, а більше 3000 компаній здійснювали набір фахівців у цій сфері.

Впровадження цифрових технологій на підприємствах має ряд переваг, зокрема:

- технології дозволяють автоматизувати більшу частину роботи працівника, вивільняючи людський ресурс на пошук інформації, бізнес-комунікації, навчання персоналу;

- цифрові технології дозволяють інтенсифікувати роботу, збільшити її швидкість та якість, підвищити продуктивність;

- цифрові технології здатні мотивувати працівника відповідальніше ставитися до процесу навчання та розвивати свою професійну майстерність.

Визнаним фактом є те, що «цифрова» економіка – ключовий двигун конкурентоспроможності, продуктивності, інновацій та, загалом, економічного зростання України в глобальному «цифрово-економічному» середовищі. У документі, що пропагує та обґрунтовує актуальність цифровізації та ініціативи її розвитку в Україні «Цифровий порядок денний України – 2020»: увагу сфокусовано на п'ять ключових компонент цифровізації, зокрема:

- «цифрова» індустрія, тобто сфера ІКТ як галузь економіки;
- «цифрова» інфраструктура;
- «цифровізація» бізнесу, промисловості;

- “цифрові” навички, компетенції та лідерство;
- “цифрова” культура.

Важливою ознакою здобуття цифрових компетенцій стає спосіб їх здобуття, відмінний від традиційного академічного навчання фахівців. Мова йде про навчання на робочому місці, окрема на цифрових платформах як джерела формування цінності в цифровій економіці.

Дж. Паркер у книзі “Революція платформ” визначає цифрову платформу як “бізнес, заснований на здійсненні створення цінностей шляхом взаємодії між зовнішніми виробниками і споживачами” [6]. Він забезпечує відкриту інфраструктуру для учасників взаємодій і встановлює для них інституційні “правила гри”, тобто певні “регуляторні режими”. Основне завдання платформи — об’єднувати користувачів і полегшувати обмін продуктами або досвідом між ними, сприяючи створенню цінності для всіх учасників. Важливим маркером платформи є використання ресурсів її користувачів замість її власних ресурсів на основі використання мережевої моделі створення цінності замість лінійної. Окрім того, кожний додатковий користувач платформи створює корисність для інших учасників, що в підсумку перетворюється на ресурс для саморозвитку, тобто проявляється так званий мережевий ефект.

У табл. 3 представлено пріоритетні напрями зменшення “цифрового” розриву у вітчизняній практиці.

Таблиця 2

Шляхи зменшення “цифрового” розриву у вітчизняній практиці

Table 2

The ways of reducing of the “digital” gap in domestic practice

Пріоритетність	Тип цифрового розриву	Станом на 2019 рік	Мета 2030Е
1	Інфраструктурний (тверда інфраструктура)	Покриття (penetration) – 50 %	100 %
2	Інфраструктурний (м’яка інфраструктура)	Поглинання (absorption) – 10 %	95 %
3	Фінансова доступність технологій з погляду їх вартості для кінцевого споживача	Рівень витрат людини на ІТ до ВВП у рік складає лише \$ 53 (IT expense per GDP per head per year)	\$ 1.000
4	Компетентнісний	35 % громадян володіють базовим рівнем цифрових навичок	90 %

Джерело: [24]

Як бачимо із табл. 2 пріоритетним є формування відповідної інфраструктури, фінансової доступності споживачів до цифрових технологій та компетентність працівників у сфері дигіталізації. Однак, впровадження інновацій завжди має як позитивні, так і негативні моменти – перешкоди чи недоліки. Розглянемо перешкоди та напрями їх подолання на шляху цифровізації в Україні:

1. Для успішного впровадження цифрових технологій необхідно одразу кілька матеріальних чинників: технічна складова (комп’ютери, програми, мережевої інфраструктури) та безперервний доступ до Інтернету.

2. Низька цифрова компетентність та цифрова грамотність. Для кращого розуміння цієї проблеми, розглянемо спочатку поняття “цифрова грамотність” та “цифрова компетентність”. Заходи щодо розвитку цифрової компетентності та цифрової грамотності повинні носити комплексний характер, що буде супроводжуватися довгим циклом розробки, погоджень, фінансування, розробки учбового контенту, закупівлі технологій, створенню мотивації тощо.

3. Необхідність низки стратегічних документів, які визначитимуть візію, чітке бачення трансформації ІКТ на наступні 15-20 років, розробка політики, стратегічний майстер-план досягнення візії з відповідними показниками змін (KPIs), план ресурсного забезпечення «цифровізації», а також проведення досліджень щодо оцінки успішності процесів трансформації [25, 26].

Для подолання перешкод заслуговують на увагу такі види діяльності :

- проведення незалежного якісного та кількісного дослідження щодо наявності цифрових навичок у різних груп населення, головних перешкод до користування цифровими технологіями та конкретними інструментами;
- розробка переліку цифрових навичок та компетенцій;
- перегляд та оновлення навчальних програм підвищення кваліфікації персоналу;
- розробка та популяризація загальнодоступних онлайн- та офлайн-курсів з цифрової грамотності;
- запровадження обов'язковості цифрових компетенцій для працівників;
- популяризація важливості цифрової грамотності серед громадян.

Для кінцевих користувачів, в першу чергу, великих промислових підприємств, дигіталізація (цифровізація) відкриває широкі можливості в частині управління та аналізу. З метою реалізації завдань розвитку технологій дигіталізації на підприємствах запроваджується досвід проведення відповідних навчань, під час яких фахівці ознайомлюються з новітніми розробками в області дигіталізації промислових процесів від світових виробників засобів автоматизації. Цифровізація дозволяє аналізувати всі процеси, що відбуваються на підприємстві, в реальному часі, і на основі цієї інформації проводити модернізації, економити енергоресурси, оптимізувати використання трудових ресурсів, здійснювати віддалений доступ та контроль за всіма системами. В Україні застосування принципів дигіталізації дозволить виробникам отримати значні конкурентні переваги на світовому ринку [27].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, в умовах дигіталізації з'являється нова категорія працівників – працівники знань, визначальною функцією яких стає робота з інформацією. Для виконання значного обсягу такої роботи необхідно володіти цифровими компетенціями. Успіх підприємств у значній мірі залежатиме від “цифрової зрілості” персоналу, як його здатності використовувати інформацію, застосовуючи відповідні цифрові технології.

Результати проведеного дослідження підтверджують, що застосування “цифрових” технологій в практиці діяльності вітчизняних підприємств – наразі одна з найбільш важливих і стійких тенденцій світового розвитку. Серед цифрових тенденцій в навчанні і розвитку персоналу виділяють: забезпечення технічними засобами, формування відповідної інфраструктури, навчання через отримання досвіду, тощо. Впровадження та використання цифрових технологій на підприємствах матиме чимало переваг, зокрема: розширення функцій працівників, що дозволить працювати з великим масивом інформації, полегшення пошуку інформації, використання найновіших досягнень у промисловому розвитку, швидкість реагування на запити, відслідковування всіх новин та тенденцій в онлайн-режимі.

Подальші дослідження необхідно спрямовувати на вибір та обґрунтування шляхів цифровізації вітчизняних підприємств за рахунок розширення способів навчання і розвитку персоналу.

1. Customers in a Digital Economy. URL: <http://sloanreview.mit.edu/article/rethinking-the-value-of-customers-in-a-digital-economy> (дата зверення : 22.08.2019).
2. Colin N., Landier A., Mohnen P., Perrot A. The digital economy. 2015. № 26. С. 1-12. URL: https://www.cairn-int.info/article-E_NCAE_026_-0001--the-digital-economy.htm (дата зверення : 22.08.2019).
3. Degryse Christophe. Digitalisation of the Economy and its Impact on Labour Markets. 2016. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2730550> (дата зверення : 22.08.2019).
4. Päivi Parviainen, Maarit Tihinen, Jukka Kääriäinen, Susanna Teppola. Tackling the digitalization challenge: how to benefit from digitalization in practice. *International Journal of Information Systems and Project Management*. 2017. Vol. 5. No. 1. С. 63-77.
5. Marcin Kotarba, Measuring Digitalization – Key Metrics. *Foundations of Management*. 2017. Vol. 9. Issue 1. С. 123-138.
6. Джеффрі Паркер, Маршалл ван Альстин, Санджит Чаудари. Революція платформ. Как сетевые рынки меняют экономику – и как заставить их работать на вас. URL: <https://neurons.kg/tpl/library/104.pdf> (дата зверення : 22.08.2019).
7. Peter F. Drucker Knowledge-Worker Productivity: The Biggest Challenger. *California Review Management*. 1999. Vol. 41. No. 2. С. 79-94.
8. Ferrari, Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks. Luxemburg: IPTS-JRC. 2011. URL: <http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC68116.pdf>. (дата зверення : 22.08.2019).
9. Belshaw, D. "The Essential elements of digital literacies." URL: <http://digitalliteraci.es/> (дата зверення : 22.08.2019).
10. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> (дата зверення : 22.08.2019).
11. Карчева Г. Т., Огородня Д. В., Опенька В. А. Цифрова економіка та її вплив на розвиток національної та міжнародної економіки. *Фінансовий простір*. 2017. № 3 (27). С. 13-21.
12. Коляденко С. В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент*. 2016. № 6. С. 105-112.
13. Краус Н. М., Голобородько О. П., Краус К. М. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_-2018/8.pdf (дата зверення : 22.08.2019).
14. Фіщук В. Цифрова економіка – це реально. URL: <http://biz.nv.ua/ukr> (дата зверення : 22.08.2019).
15. Ляшенко В. І., Вишневецький О. С. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія: К.: НАН України, Ін-т економіки промисловості. 2018. 252 с.
16. Руденко М. В. Цифровізація економіки: нові можливості та перспективи. *Економіка та держава*. 2018. № 11. С. 61-65.
17. Постійне навчання - обов'язкова умова успіху в світі цифровізації. URL: <http://e.ua/ua/pro-kompaniiu/novynu/1632-postijne-navchannya-ovov-yazkova-umova-uspikhu-v-sviti-tsifrovizatsiji> (дата зверення : 22.08.2019).
18. Кожен четвертий верстат у Німеччині вже підключений до інтернету. URL: <https://www.dw.com/uk/> (дата зверення : 22.08.2019).
19. Davenport, Thomas H. Thinking For A Living: How to Get Better Performance and Results From Knowledge Workers. Boston: Harvard Business School Press. 2005.
20. Reinhardt, W.; Schmidt, B.; Sloep, P.; Drachsler, H. Knowledge Worker Roles and Actions – Results of Two Empirical Studies. *Knowledge and Process Management*. 2011. 18 (3): 150-174. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/kpm.378>. (дата зверення : 22.08.2019).
21. Куйбіда В. С., Петров О. М., Федулова Л. І., Андрощук Г. О. Цифрові компетенції як умова формування якості людського капіталу : аналіт. зап. К.: НАДУ. 2019. 28 с.
22. Ferrari A. Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks. Luxemburg: IPTS-JRC. 2011. URL: <http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC68116.pdf> (дата зверення : 22.08.2019).
23. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах України. URL: ukr.stat.gov (дата зверення : 22.08.2019).
24. Цифрова адженда України – 2020. Першочергові сфери, ініціативи, проекти "цифровізації" України до 2020 року. К. ГС «Хай-тек офіс Україна». 2016. 90 с. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (дата зверення : 22.08.2019).

25. The Global Information Technology Report. 2016. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-infor> (дата зверення : 22.08.2019)
26. Експортна стратегія України Дослідження щодо секторальної стратегії розвитку інформаційно-комунікаційних технологій 2019-2023. GOOGLE <https://www.google.com/search?q=Експортна+стратегія+України+Дослідження> (дата зверення : 22.08.2019).
27. Ферчук О. Цифровізація бізнесу: як Україні встигнути за світовими трендами. 2018. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/12/26/643874/> (дата зверення : 22.08.2019).

Reference

1. "Customers in a Digital Economy." Mit sloanre, sloanreview.mit.edu/ article / rethinking-the-value-of-customers-in-a-digital-economy. Accessed 22 Sept. 2019.
2. Colin, N., Landier, A., Mohnen, P., and A. Perrot. "The digital economy." Cairn-info, www.cairn-int.info/article-E_NCAE_026_-0001--the-digital-economy. htm. Accessed 22 Sept. 2019.
3. Degryse, Christophe. "Digitization of the Economy and its Impact on Labor Markets." SSRN, dx.doi.org/10.2139/ssrn.2730550. Accessed 22 Sept. 2019.
4. Parviainen, Päivi, Tihinen, Maarit, Kääriäinen, Jukka, and Susanna Teppola. "Tackling the digitalization challenge: how to benefit from digitization in practice." *International Journal of Information Systems and Project Management*, vol. 5, no. 1, 2017, pp. 63-77.
5. Kotarba, Marcin. "Measuring Digitalization - Key Metrics." *Foundations of Management*, vol.9, issue 1, 2017, pp. 123-138.
6. Parker, Jeffrey, van Alstin, Marshall, and Sanjit Chaudary. "Platform revolution. How network markets are changing the economy - and how to make them work for you." Sylgatulin Mikhail, neurons.kg/tpl/library/104.pdf. Accessed 22 Sept. 2019.
7. Drucker, Peter F. Knowledge-Worker Productivity: The Biggest Challenger. *California Review Management*, vol. 41, no. 2, 1999, pp. 79-94.
8. Ferrari, *Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks*, IPTS-JRC, 2011. URL: <http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC68116.pdf>. Accessed 22 Sept. 2019.
9. Belshaw, D. "The Essential Elements of Digital Literacies." 2011. digitalliteraci.es/. Accessed 22 Sept. 2019.
10. "On approval of the Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018-2020 and approval of the plan of measures for its implementation. Order of CMU on January 17, 2018 No. 67-p." Verkhovna Rada of Ukraine, zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80. Accessed 22 Sept. 2019.
11. Karcheva, G.T., Ogorodnya, D.V., and V.A. Openka. "Digital economy and its influence on the development of national and international economy." *Financial space*, no. 3 (27), 2017, pp. 13-21.
12. Kolyadenko, S.V. "Digital economy: preconditions and stages of formation in Ukraine and in the world." *Economy. Finances. Management*, no.6, 2016, pp. 105-112.
13. Kraus, N.M., Goloborodko, O.P., and K.M. Kraus. "Digital economy: trends and perspectives of the avant-garde nature of development." *An efficient economy*, no. 1, 2018, www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/8.pdf. Accessed 22 Sept. 2019.
14. Fischuk, V. "The digital economy is real." Biz, biz.nv.ua/eng. Accessed 22 Sept. 2019.
15. Lyashenko, V.I., and O.S. Vishnevsky. *Digital modernization of the Ukrainian economy as an opportunity for breakthrough development: monograph*, NAS of Ukraine, Institute of Industrial Economics. 2018.
16. Rudenko, M.V. "Digitization of the economy: new opportunities and prospects." *Economy and state*, no. 11, 2018, pp. 61-65.
17. "Continuous learning is a prerequisite for success in the digital world." e.ua, e.ua / ua / pro-kompaniiu / novyny / 1632-postijne-navchannya-obov-yazkova-minds-uspikhu-v-sviti-tsfrovizatsiji. Accessed 22 Sept. 2019.
18. "Every fourth machine in Germany is already connected to the Internet." DW, www.dw.com/en/ Accessed 22 Sept. 2019.
19. Davenport, Thomas H. *Thinking For A Living: How to Get Better Performance and Results From Knowledge Workers*, Harvard Business School Press. 2005.
20. Reinhardt, W.; Schmidt, B.; Sloep, P.; Drachler, H. "Knowledge Worker Roles and Actions - Results of Two Empirical Studies." *Knowledge and Process Management*, no. 18 (3), 2011, pp. 150-174. Wiley onlinelibrary, onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/kpm.378. Accessed 22 Sept. 2019.
21. Kuibida, V.S., Petroye, O.M., Fedulova, L.I., and G.O. Androshchuk. *Digital competences as a condition for forming the quality of human capital*, NADU. 2019.

22. Ferrari, A. *Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks*, IPTS-JRC. 2011, <http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC68116.pdf>. Accessed 22 Sept. 2019.
23. "Use of information and communication technologies at Ukrainian enterprises." State Statistics Service of Ukraine, ukrstat.gov.ua. Accessed 22 Sept. 2019.
24. *Digital Agenda of Ukraine - 2020. Priority Areas, Initiatives, Projects of "Digitization" of Ukraine by 2020*, KS High-tech office Ukraine, 2016. Torhovo-promyslova palata Ukrainy, ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf. Accessed 22 Sept. 2019.
25. *The Global Information Technology Report*, 2016. World Economic Forum, www.weforum.org/reports/the-global-infor. Accessed 22 Sept. 2019.
26. "Ukraine's Export Strategy Research on Sectoral Strategy for the Development of Information and Communication Technologies 2019-2023." GOOGLE <https://www.google.com/search?q=Експортна+стратегія+України+Дослідження>. Accessed 22 Sept. 2019.
27. Ferchuk, O. "Digitalization of business: how Ukraine can catch up with world trends." *Ukrainska pravda*, www.ppravda.com.ua/columns/2018/12/26/643874. Accessed 22 Sept. 2019.

ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ

УДК 336; 364

doi: 10.15330/apred.2.15.107-112

Борушок І. І.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76018, Україна,
tel.: (0342) 59-61-76, 75-23-91,
e-mail: ilonaborushok@i.ua

Анотація. У статті проведено дослідження та узагальнення теоретичних підходів щодо фінансового забезпечення соціального захисту населення у взаємозв'язку з фінансовим державним потенціалом та визначено його вплив на соціально-економічний розвиток України.

Запропоновано авторське визначення сутності державних фінансів та соціального захисту, як процесу, що забезпечує незахищеним верствам суспільства однакові фінансові можливості через справедливий розподіл фінансових ресурсів та відповідальність держави. Запропоновано заходи покращення соціального захисту при залученні фінансового потенціалу держави.

Проведено аналіз сучасної системи соціального захисту населення, визначено невідповідність обсягів функцій держави та обсягів фінансових ресурсів і окреслено шляхи усунення цих диспропорцій.

Ключові слова: державні фінанси, соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальна сфера, фінансовий потенціал держави, фінансові ресурси, функції державних фінансів, фінансовий механізм.

Borushok I.

THEORETICAL BASIS OF STATE FINANCE RESEARCH IN THE SYSTEM OF SOCIAL PROTECTION

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Finance,
Shevchenko str., 82, Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine,
tel.: (0342) 59-61-76, 75-23-91,
e-mail: ilonaborushok@i.ua

Abstract. An important function of public finances is the creation of favorable conditions for the development of the domestic economy, raising the social standards of citizens and their social protection. Effective use of public finances helps to solve the problem of sustainable economic and social development of the state. The volatile external economic environment in the country, the crisis in the economy require in-depth study of the social protection system in the context of the public finances. The search of new mechanisms of the formation and management of public finances will ensure the dynamic development of Ukrainian economy, and its balance and rational use will lead to the formation of a favorable macroeconomic situation, which will contribute to the effective development of entrepreneurship, investment growth, as well as stability in the social protection and social security system. The theoretical approaches to financial support for social protection of the population in relation to the financial state potential and its impact on the socio-economic

development of Ukraine are generalized. The author defines the essence of the state finances and social protection as a process that provides the unprotected sections of society with equal financial opportunities through fair distribution of financial resources and responsibility of the state. Measures to improve social protection while attracting the financial potential of the state are proposed. The analysis of the modern system of social protection of the population is conducted, the discrepancy between the volume of functions of the state and the volume of financial resources is determined, and the ways of eliminating these disparities are outlined.

Keywords: public finances, social protection, social security, social sphere, financial potential of the state, financial resources, functions of public finances, financial mechanism.

Вступ. Важливою функцією державних фінансів є формування сприятливих умов для розвитку вітчизняної економіки, підвищення соціальних стандартів громадян та їх соціального захисту. Ефективне використання державних фінансів забезпечує розв'язання проблеми сталого економічного та соціального розвитку держави.

Постановка завдання. Нестабільне зовнішнє економічне середовище в країні, кризові явища в економіці, все це зумовлює необхідність поглибленого дослідження системи соціального захисту у рамках державних фінансів.

Пошук нових механізмів формування та управління державними фінансами забезпечить динамічний розвиток економіки України, а збалансованість та раціональне їх використання зумовить формування сприятливої макроекономічної ситуації, що сприятиме ефективному розвитку підприємництва, зростанню інвестицій, а також стабільності в системі соціального захисту та соціального забезпечення.

Результати. Сучасна система державних фінансів відіграє чи не найважливішу роль у фінансовій системі країни. Важливість державних фінансів впливає з функцій державних фінансів, які полягають у забезпеченні сталого економічного розвитку держави, забезпеченні виконання державою своїх соціально-економічних функцій, забезпеченні держави необхідними фінансовими ресурсами для виконання покладених на неї завдань.

Вагомий внесок у дослідження теорії державних фінансів та їх ролі у фінансовій системі країни здійснили такі відомі вчені, як А. Вагнер, Ф. Нітті, П. Самуельсон, Дж. М. Кейнс. Серед вітчизняних дослідників можемо виділити вчення І. Г. Ткачук, В. Базилевича, В. М. Опаріна, А. Г. Загороднюк та Г. Л. Возняка.

Опираючись на твердження вітчизняних науковців система державних фінансів є центральною ланкою у фінансовій системі держави, адже забезпечує необхідними фінансовими ресурсами галузі та сфери державного сектору економіки, з її допомогою посилюється вплив держави на соціальний та економічний розвиток країни, а в результаті, забезпечується ефективне виконання державою покладених на них функцій та завдань [1, 2, 3].

Роль державних фінансів у системі соціального захисту та їх вплив на формуванні цієї системи розглянемо через визначення соціального захисту.

Поняття “соціальний захист” в Україні закріплене конституційно. В статті 21 Конституції України вказано, що людина, її життя і здоров'я – це найвища цінність держави, а забезпечення прав і свобод громадянина є найбільшим пріоритетом держави [4]. Відповідно до Конституції ознаками України, як соціальної держави, є соціальна спрямованість економіки, закріплення соціальних гарантій реалізації соціальних прав громадян, зокрема прав на соціальний захист та належний рівень життя. Відповідно до цих ознак, держава зобов'язана:

1. Гарантувати кожному громадянину достатній рівень та умови життя, в частині встановлення належного рівня мінімальної заробітної плати та її індексації відповідно до прожиткового мінімуму, помірних податків, надання можливості розвитку підприємництва через невтручання держави у їх діяльність;

2. Гарантувати на законодавчому рівні громадянам право на працю, соціальний захист населення, освіту, охорону здоров'я, культуру тощо;

3. Застосовувати та регулювати справедливі та ефективні форми перерозподілу суспільного доходу задля забезпечення добробуту громадян;

4. Максимально вирівнювати рівень добробуту найбільш вразливих верств населення, соціальна забезпеченість яких є недостатньою у зв'язку з причинами, які не залежать від їхніх трудових зусиль.

Отже, основні зобов'язання соціальної держави, полягають у задоволенні найбільш пріоритетних потреб суспільства, які окремий громадянин не в змозі забезпечити самостійно.

Розглянемо детальніше теоретичні підходи вітчизняних авторів щодо інтерпретації концепту "соціальний захист населення" та спробуємо провести їх контент-аналіз (табл.1). Кожен з вищенаведених науковців розглядав дефініцію "соціальний захист" виходячи з діючої на той час системи соціального захисту населення. Хоча, кожен науковець трактував дане поняття по-різному, все ж спільним в них є те, що необхідний обсяг соціальних гарантій населенню повинен надаватися виключно державою. Так, автор підручника "Державні фінанси" І. Г. Ткачук детально описує соціальні гарантії держави, які полягають у створенні умов самозабезпечення громадян життєво необхідними благами для задоволення власних потреб; вилучаючи в громадян частину створеного ними валового внутрішнього продукту, держава повертає їм блага та послуги у формі освіти, дошкільного виховання, охорони здоров'я, соціального страхування тощо. Тобто, соціальний захист включає заходи, які повинні бути гарантіями кожному громадянину на певний рівень благ і послуг за рахунок власних соціальних внесків і розподілу ресурсів між населенням на цілі їхнього матеріального забезпечення [9, с. 320]. Отже, виходячи з вищевикладеного можемо запропонувати визначення соціального захисту, під яким розуміємо складний процес, що забезпечує незахищеним верствам суспільства однакові фінансові можливості через справедливий перерозподіл фінансових ресурсів, відповідальність держави за допомогою фінансового потенціалу.

Держава використовує державні фінанси як важіль впливу на соціальне становище та соціальний захист населення. Негативними наслідками такого впливу є надмірна централізація державних фінансів, внаслідок чого немає ефективного розподілу фінансових ресурсів. На нашу думку, досягнення позитивних змін можливе за рахунок оптимізації структури видатків бюджету.

Значна увага приділяється стратегії економічного розвитку країни, а одне з пріоритетних місць в цій стратегії належить фінансовому потенціалу країни. Питання фінансового потенціалу є важливим у контексті проблематики нашого дослідження, оскільки саме від нього залежить ефективність фінансового забезпечення соціального захисту.

Як фінансова категорія, фінансовий потенціал відображає соціально-економічні відносини, що виникають у процесі фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з приводу формування, розподілу та перерозподілу, використання та примноження його фінансових активів, які впливають на фінансову стійкість держави [11, с. 118-126].

Відповідно до Закону України "Про соціальні послуги", фінансове забезпечення соціальних програм здійснюється за рахунок коштів Державного та місцевих бюджетів, спеціальних фондів, коштів підприємств, установ, організацій благодійної допомоги та інших джерел, передбачених в законі [12].

Враховуючи рівень фінансування соціального захисту населення в Україні протягом 2015-2018 рр., можемо зробити висновок, що наша держава відстає від

більшості розвинених країн, що вимагає пошуку альтернативних шляхів підвищення фінансування соціальної сфери, а отже, ефективного використання державних фінансів.

Таблиця 1

Визначення концепту “соціальний захист” вітчизняних авторів

Table 1

Definition of the concept of "social protection" of domestic authors

Автори	Визначення поняття “соціальний захист”
Як форма фінансової підтримки громадян	
Дідківська Л. І., Головко Л. С.	“Соціальний захист населення – державна підтримка певних категорій населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, забезпечення відповідного рівня життя шляхом надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим громадянам (найбільш вразливим верствам населення), а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення, забезпечення прийнятних для країни умов життя та праці громадян, у тому числі через установаження соціальних стандартів” [5]
Москаленко В. В.	“Соціальний захист – це певний механізм, за допомогою якого досягається мінімальний життєвий рівень громадян, це система заходів і відповідних інститутів, призначених для забезпечення нормального існування людини, підвищення рівня задоволення її соціальних потреб, якості життя та перспектив” [6]
Як сукупність заходів, спрямованих на збереження соціального добробуту	
Скуратівський В., Палій О., Лібанова Е.	“Соціальний захист – це комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах” [7]
Шевчук П. І.	“Соціальний захист – це комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення життя, здоров’я та добробуту населення за конкретних економічних умов” [8]
Як вид діяльності держави у сфері соціальної політики	
Ткачук І. Г.	“Соціальний захист являє собою заходи (методи) забезпечення з боку держави задоволення різноманітних потреб громадян на рівні соціально визнаних норм” [9]
Болотіна Н.	“Поняття “соціальний захист” у широкому розумінні визначають як діяльність держави, спрямовану на забезпечення формування й розвитку повноцінної особистості, виявлення й нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення і ствердження ужитті. У вузькому розумінні соціальний захист визначають як сукупність економічних і правових гарантій, що забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян, досягнення соціально прийняттого рівня життя” [10]

Джерело: складено автором на основі [5; 6; 7; 8; 9; 10]

Основними завданнями, спрямованих на забезпечення фінансування соціальної сфери через залучення фінансового державного потенціалу, на нашу думку, є:

- аналіз достатності обсягів фінансових ресурсів,
- збалансованість потреб та можливостей забезпечення фінансовими ресурсами,
- обґрунтованість побудови фінансових потоків та оцінка їх результативності, впровадженні інновацій [13, с. 78-79].

Забезпечення виконання даних завдань можливе за рахунок фінансового механізму, що являє собою розробку системи формування фінансових потоків бюджетів різних рівнів, а також ефективне її впровадження.

На теперішньому етапі розвитку соціальної сфери в Україні, існує диспропорція між обсягами функцій держави щодо соціального захисту та обсягами фінансових ресурсів, необхідних для їх впровадження, а, отже, спостерігається недофінсування соціальної сфери [13, с. 172-179]. Це є головним завданням фінансової політики держави у забезпеченні соціального захисту населення і потребує випрацювання нових ефективних механізмів її реалізації.

Висновки. Отже, ключовий аспект соціально-економічного розвитку держави відведено створенню належних умов для розвитку економіки, забезпеченню сприятливого рівня надання соціальних послуг, підвищенню рівня якості та життя громадян. Досягти поставлених завдань можливо виключно за рахунок якісного, ефективного та економічного функціонування механізму державних фінансів, під яким ми розуміємо сукупність організаційно-правових та економічних форм, методів управління фінансовими ресурсами, через який держава здійснює вплив на розвиток економіки, забезпечує надання соціальних гарантій населенню України.

В Україні функціонування механізму державних фінансів в сфері соціального захисту має першочергове значення для життя суспільства. Виступаючи основним індикатором впливу на соціально-економічний розвиток суспільства, державні фінанси формують основу економічної безпеки країни, оскільки через них держава забезпечує права, свободи та добробут громадян.

1. Карлін М. І. Фінансова система України: навчальний посібник для студ. вузів. К.: Знання, 2007. 324 с.
2. Шушкова Ю. В. Державні фінанси України та їх місце у фінансовій системі України. *Економіка, планування та управління в галузях. Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22. 14. С. 345–350.
3. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. Вид. 4-те, [перероб. та доп.]. К.: Т-во «Знання», КОО; Львів: Вид-во ЛБІ НБУ, 2002. 566 с.
4. Конституція України. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV від 8.12.2004 р. : прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. Київ : Велес, 2005. 48 с.
5. Дідківська Л. І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки : навч. посіб. К. : Знання-Прес, 2000. 209 с.
6. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. *Наукові записки*. 2003. Том 21. С. 42.
7. Скуратівський В., Палій О. Соціальна політика. К. : Вид-во УАДУ, 2003. 265 с.
8. Шевчук П. І. Соціальна політика та соціальна безпека. Львів : Вид-во ЛРІДУ УАДУ, 2003. 178 с.
9. Ткачук І. Г. Державні фінанси : підручник. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. 2015. 510 с.
10. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять / Н. Болотіна. *Право України*. 2000. № 4. С. 36.
11. Корієнко О. В. Проблеми бюджетного фінансування соціальної сфери та шляхи вирішення. *Економічний простір*. 2011. Вип. 46. С. 172-179.
12. Журавський В. С. та ін. Українські Закони. Соціальний кодекс України. К. : Логос, 1998. 319 с.
13. Бюджетний моніторинг : аналіз виконання бюджету за 2017 рік. URL: [https:// www.ibser.org.ua](https://www.ibser.org.ua)

(дата звернення: 18.10.2019).

References

1. Carlin, M. *Financial system of Ukraine: a textbook for student's Universities*, Znannia, 2007.
2. Shushkova, Yu. "Public finances of Ukraine and their place in the financial system of Ukraine." *Economics, planning and management in the branches, Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, no.22 (14), 2012, pp. 345–350.
3. Zagorodnii, A. *Financial Dictionary*, Znannia, 2002.
4. *The Constitution of Ukraine. Law of Ukraine "On Amendments to the Constitution of Ukraine*, Veles, 2005.
5. Didkivska, L., and L. Golovlo *State regulation of economy*, Znannia-Press, 2000.
6. Moskalenko, V. "The essence of social protection and its place in the politics of the social state." *Scientific notes*, vol. 21, 2003.
7. Skurativsky V., and O. Paliy *Social policy*, UADU, 2003.
8. Shevchuk P. *Social policy and social security*, LRIDU UADU, 2003.
9. Tkachuk I. *State finances*, V. Stefanyk Precarpathian National University, 2015.
10. Bolotina, N. "Human right to social security in Ukraine: the problem of terms and concepts." *Law of Ukraine*, no. 4, 2000, p. 36.
11. Korienco, O. V. "Problems of budget financing of social sphere and ways of solution." *Economic space*, no. 46, 2011, pp. 172-179.
12. Zhuravsky, V. S. and others. *Ukrainian Laws. Social Code of Ukraine*, Logos, 1998.
13. Budget Monitoring. *Analysis of Budget Execution 2017*. USAID, www.ibser.org.ua. Accessed 18 Oct. 2019.

УДК 336.02

doi: 10.15330/apred.2.15.112-118

Романчукевич В.В.

ЕКОНОМІЧНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

ДВНЗ "Університет банківської справи",
вул. Андріївська, 1, м.Київ,
04070, Україна,
тел.: (044) 462-53-05
e-mail: ubs@ubs.edu.ua

Анотація. Стаття спрямована на виявлення економічних напрямів модернізації державної фінансової політики сталого розвитку України. Досліджено п'ять основних вимірів формування сталого розвитку: енергетична безпека, інтеграція внутрішнього енергетичного ринку, економічний союз, прогресивна політика для використання глобалізації, правосуддя та основні права громадян. Встановлено, що міграція покращує процес, що сприяє сталому розвитку. Міграційна політика повинна будуватися на солідарності та відповідальності та матиме додаткову перевагу – зробити цінний внесок у економічний розвиток і ефективність у довгостроковій перспективі. Виходячи із досліджень п'яти основних вимірів, що стимулює розвиток економіки сформовано основні напрями покращення державної фінансової політики сталого розвитку: покращення інвестиційного клімату, формування єдиного цифрового ринку, входження в структуру Європейського енергетичного союзу. Автором сформовано основні індикатори економічного напрямку фінансової політики сталого розвитку: ВВП на душу населення; видобуток енергетичної сировини; видобуток неметалевих та будівельних матеріалів; видобуток рудної сировини; частка невідновлюваної енергії у валовому внутрішньому енергоспоживанні; внесок електроенергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії; виробництво електроенергії джерелами та паливом; енергоємність економіки; кінцеве споживання палива та енергії в галузях економіки, а також електроенергії в галузях економіки; виробництво радіоактивних відходів; продуктивність вантажів; продуктивність пасажирських

перевезень; розрахунок проїзду відстані на душу населення громадським транспортом. Встановлено, що індикатори економічного напрямку фінансової політики сталого розвитку націлені на покращення економічного стану країни, оскільки саме кожен із вказаних індикаторів вказує на зростання/зменшення рівня економічного стану.

Ключові слова: сталий розвиток, державна фінансова політика, модернізація, індикатори економічного напрямку, економіка.

Romanchukovych V.V.

ECONOMIC DIRECTIONS OF STATE FINANCIAL POLICY MODERNIZATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE

State University of Banking
Andreevskaya, str. 1, Kyiv,
04070, Ukraine,
tel.: (044) 462-53-05,
e-mail: ubs@ubs.edu.ua

Abstract. The article is aimed at identifying the economic directions of the state financial policy modernization for sustainable development of Ukraine. Five basic dimensions of sustainable development formation are investigated: energy security, integration of the domestic energy market, economic union, a progressive policy for the use of globalization, justice and the fundamental rights of citizens. In addition, it was found that migration improves the process that promotes sustainable development. Migration policy must be built on solidarity and responsibility and will have the added benefit of making a valuable contribution to economic development and efficiency in the long term. Based on five main dimensions of research that stimulates economic development, the main directions for improving the state financial policy of sustainable development have been formed: improvement of the investment climate, formation of a single digital market, joining the structure of the European Energy Union. The author has formed the main economic direction indicators of the sustainable development financial policy: GDP per capita; extraction of energy raw materials; extraction of non-metallic and building materials; as well as ore; share of non-renewable energy in gross domestic energy consumption; contribution of electricity produced from renewable energy sources; production of electricity by sources and fuel; energy intensity of the economy; final consumption of fuel and energy in economic sectors, as well as electricity in economic sectors; production of radioactive waste; cargo productivity; productivity of passenger transportation; fare calculation per capita by public transport. It is established that the economic direction indicators of the sustainable development financial policy are aimed at improving the economic condition of the country since each of these indicators displays an increase/decrease in the level of economic status.

Keywords: sustainable development, state financial policy, modernization, economic direction indicators, economy.

Вступ. Забезпечення державної фінансової політики сталого розвитку неможливе без запровадження процесів, що забезпечують пріоритетні напрями створення скоординованої глобальної стратегії націленої на збереження та відновлення природних ресурсів, збалансування економічної системи, гармонійний розвиток всіх сфер суспільства. Все це потребує економічної підтримки та фінансування, що спрямоване на майбутній розвиток та досягнення стабільності фінансової системи сталого розвитку.

Постановка проблеми. Метою статті є виявлення економічних проблем та формування напрямів модернізації державної фінансової політики сталого розвитку України. Основними методами дослідження є аналіз, синтез, узагальнення та метод системного підходу.

Результати. Дослідження сучасних проблем сталого розвитку суспільства висвітлено у працях іноземних та вітчизняних науковців. Зокрема серед вітчизняних

сучасників дослідження сталого розвитку доцільно відмітити праці Дорогунцов С. І. [2], Єфремова О. [1], Мельника Л.Г. [5], Трегобчука В. М. [8], Ральчука О. М. [2], Варченко О. М. [1], Даниленка О. С. [1] та ін. Досить детально зміст поняття сталого розвитку вивчала Котикова О. І. [4] та Шубравська О. [9]. Проте у працях вказаних вчених досить мала увага приділена державній фінансовій політиці сталого розвитку, хоча на практиці дана проблема потребує особливої уваги.

Стратегія енергетичного союзу ЄС має п'ять основних вимірів [7], спрямованих на забезпечення сталого розвитку. Відповідно до нових правил управління енергетичним союзом, пропонуємо розробити інтегровані національні енергетичні та кліматичні плани, що охоплюють ці п'ять вимірів на період з 2021 по 2030 роки, зокрема:

1. Енергетична безпека. При цьому доцільно відмітити, що енергозабезпечення піддається ризикам, які включають порушення з боку країн, з яких ЄС імпортує паливо, а також екстремальні погодні умови, промислові небезпеки, кібератаки, тероризм і гібридні загрози. Для запобігання та управління потенційними кризами енергетична система повинна бути більш стійкою. Солідарність і регіональне співробітництво, а також міжнародний зв'язок з країнами-постачальниками є ключовими для цього.

Основною гарантією забезпечення безпеки постачання газу є ефективно організований внутрішній ринок газу, який не повинен мати зайвих фізичних або регуляторних бар'єрів для того, щоб газ міг переходити кордон у будь-який час до місця, де він найбільш необхідний. Для захисту від значних перебоїв газу необхідно суттєво посилити безпеку поставок газу в рамках прийняття безпеки газового регулювання поставок в країні ЄС.

У свою чергу країна повинна проаналізувати всі відповідні ризики, підготувати превентивні плани дій і надзвичайні плани щодо попередження кризи для кращого об'єднання ресурсів. Україна та країни ЄС повинні побудувати партнерські відносини, для досягнення єдиної мети, яка полягає в постачанні газу найбільш уразливим споживачам навіть у важких газових кризових ситуаціях. Водночас партнерська співпраця повинна бути спрямована на виявлення та будівництво нових маршрутів, які зменшують залежність країни від одного постачальника природного газу та інших енергетичних ресурсів.

Основною гарантією забезпечення безпеки постачання електроенергії повинна бути ефективна організація внутрішнього ринку електроенергії, що не має зайвих фізичних або регуляторних бар'єрів для того, щоб електроенергія могла перетікати кордон у будь-який час до місця, де вона найбільш потрібна.

Країні потрібно підтримувати запаси нафти з врахуванням показника середньоденного споживання, що повинно становити у залишку (запасу) із розрахунку у 90 днів.

Кібербезпека та захист критично важливої енергетичної інфраструктури є ключовими у підвищенні стійкості енергетичної системи до серйозних збоїв, викликаних терористичними актами або кібер-атаками. Для вирішення проблем кібербезпеки пропонуємо прийняти рішення з врахуванням особливостей енергетичного сектору, зокрема вимог реального часу.

2 Інтеграція внутрішнього енергетичного ринку. Енергія повинна вільно протікати в межах країни без технічних або регулятивних обмежень. Тільки таким чином постачальники енергії можуть вільно конкурувати та забезпечувати найкращі ціни на енергію, можна повною мірою використовувати свій потенціал відновлюваної енергії. Ринок електроенергії вимагає фундаментальної переробки для інтеграції відновлюваних джерел енергії та технологічного прогресу. Поінформованість населення дає можливість споживачам підвищувати обізнаність щодо широкого вибору

енергетичних послуг, зниження витрат і захисту споживачів. Інвестування в інфраструктуру, яка з'єднує країни, зробить потік енергії ефективнішим, поліпшить енергетичну безпеку, зменшить залежність від імпорту та підготує мережі для відновлюваної енергії.

Незважаючи на прогрес останніх років, потенціал європейської енергетичної системи досі не повністю використаний. Нинішня ринкова структура не генерує достатньо інвестицій, ринкова концентрація та відсутність конкуренції залишаються проблемою, а енергетичне середовище на європейському рівні все ще надто фрагментоване.

3. *Економічний союз.* Економічний і валютний союз координує економічну політику з метою забезпечення: можливості витримки майбутньої кризи завдяки економічним і соціальним реформам і відповідальній фіскальній політиці; стимулювання інвестицій та підвищення конкурентоспроможності; створення більшої кількості робочих місць і покращення умов життя. Зараз триває робота по зміцненню структури, яка дозволить їй швидше і рішуче реагувати на виклики в майбутньому. Метою Економічного союзу є забезпечення високого рівня добробуту для громадян усіх країн євросони. Нагадаємо також той факт, що події в одній країні ЄС також впливають на інші країни.

4. *Прогресивна політика для використання глобалізації.* У сучасній світовій економіці торгівля є передумовою для зростання зайнятості та підвищення конкурентоспроможності товару, підприємства, регіону. Торгова політика сприяє створенню робочих місць та інвестиційних можливостей як для великих, так і для малих компаній. З точки зору споживчих пілг, торговельні угоди можуть знижувати ціни і пропонувати ширший асортимент при збереженні та заохоченні високих стандартів у сфері захисту прав споживачів, соціальних прав та екологічних норм. Збалансованість торгівлі та інвестицій відкриває ринки з нашими торговими партнерами, але й зміцнює глобальний вплив.

5. *Правосуддя та основні права громадян.* Кожен громадянин має ті ж основні права, які впливають з цінностей рівності, недискримінації, людської гідності, свободи і демократії. Ці цінності зміцнюються та захищаються верховенством права. Громадяни повинні без перешкод перетинати кордони не залежно від поставлених цілей: зміни місця проживання, праці, навчання або одруження в іншій країні, захищаючи особисті дані та покращуючи свої позиції як споживачі. Мир є одним з основних принципів і вимагає ефективної боротьби з тероризмом, торгівлею людьми та кіберзлочинністю, що безпосередньо впливає на сталий розвиток держави.

Ефективна побудова таких п'яти основних вимірів стимулює розвиток економіки, покращення фінансового стану та формування сталого розвитку. Доцільно відмітити, що *міграція як процес, сприяє сталому розвитку.* Збалансована, всеосяжна та спільна міграційна політика допоможе скористатися майбутніми можливостями, одночасно вирішуючи наявні проблеми. Міграційна політика, яка наразі розробляється, будується на солідарності та відповідальності. Вона матиме додаткову перевагу – зробити цінний внесок у економічний розвиток і ефективність у довгостроковій перспективі [6]. Зрозуміло, що жодна країна ЄС не може зіткнутися з величезним міграційним потоком і не повинна залишатися наодинці з ними. Політика має на меті створити рамки для легальної міграції, повністю враховуючи важливість інтеграції в суспільство, що приймає. Заходи щодо правової імміграції охоплюють умови в'їзду та проживання для певних категорій іммігрантів, таких як висококваліфіковані працівники.

Підхід ЄС до міграції також вирішує питання інтеграції. Успішна інтеграція мігрантів у суспільство, що приймає, має важливе значення для максимізації

можливостей, які надає легальна міграція та для реалізації потенціалу, який імміграція має для її сталого розвитку.

Постійний та надійний політичний підхід до управління міграцією також потребує вирішення проблеми нерегулярної міграції. Необхідно вирішувати це питання через конкретні заходи, спрямовані на роботодавців, які прагнуть та мають можливість створити гуманну та ефективну політику працевлаштування для мігрантів. Вона повинна бути орієнтована на мережі торгівлі людьми та контрабандистів, які користуються працею нелегальних осіб. Розбудова діалогу та партнерства з країнами походження та транзиту, заснованої на солідарності та спільній відповідальності, також є важливим аспектом спільного підходу країн до міграції.

Отже, виходячи із проведених досліджень сформуємо основні індикатори економічного напрямку фінансової політики сталого розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Індикатори економічного напрямку державної фінансової політики сталого розвитку

Table 1

Indicators of economic direction public financial policy of sustainable development

Показник	Напрямок	Найменування індикаторів у межах напрямку
Продуктивність економіки та припущення її подальшого розвитку	Економічні показники	ВВП на душу населення
Раціональне використання природних ресурсів	Раціональне використання невідновлюваних ресурсів	Видобуток енергетичної сировини
		Видобуток неметалевих та будівельних матеріалів
		Видобуток рудної сировини
Використання енергії та інструментів для раціоналізації	Виробництво невідновлюваної енергії	Частка невідновлюваної енергії у валовому внутрішньому енергоспоживанні
	Використання відновлюваних джерел енергії	Внесок електроенергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії
	Виробництво електроенергії	Виробництво електроенергії джерелами та паливом
	Енергоємність економіки	Енергоємність економіки
	Кінцеве споживання енергії	Кінцеве споживання енергії
Кінцеве споживання електроенергії в галузях економіки		
Виробництво та управління відходами	Виникнення та управління РАВ та відпрацьованого ядерного палива	Виробництво радіоактивних відходів
Екологічний транспорт людей і вантажів	Транспортні показники вантажного транспорту	Продуктивність вантажів
	Ефективність еко транспорту в складі громадського транспорту	Продуктивність пасажирських перевезень
		Проїхав відстань на душу населення

Джерело: систематизовано автором

Індикатори економічного напрямку фінансової політики сталого розвитку націлені на покращення економічного стану країни. Оскільки саме кожен із вказаних індикаторів вказує на зростання/зменшення рівня економічного стану. Традиційно економічний розвиток розглядається як мета і середовище як інструмент розвитку через використання природних ресурсів.

Поряд з цим, варто пропонуємо основні **економічні напрями** модернізації ДФПСР України, зокрема:

1. *Покращення інвестиційного клімату.* Для стимулювання інвестиції в Україні пропонуємо за доцільне зміцнити економіку та створити нові робочі місця. Цих цілей вдасться досягти за умови усунення бар'єрів для інвестицій, надання консультацій щодо потенційних проектів та розподілу коштів.

2. *Формування єдиного цифрового ринку.* Інтернет і цифрові технології перетворюють наш світ. Однак існуючі онлайн-бар'єри перешкоджають доступу громадян до товарів і послуг, інтернет-компанії та стартапи мають обмежену сферу застосування, а підприємства та уряди не можуть повністю використовувати цифрові інструменти. Тому важливо сформувати єдиний ринок для цифрового віку шляхом усунення регуляторних бар'єрів та переходу від національних ринків до єдиного ринку.

3. *Входження в структуру Європейського енергетичного союзу.* Європейський енергетичний союз забезпечить безпеку енергії в Європі. Більш раціональне використання енергії, в той час як боротьба зі зміною клімату, є стимулом для створення нових робочих місць, зростання та інвестування в майбутнє Європи. Досвід показує, що прогрес досягнутий після прийняття Рамкової стратегії енергетичного союзу для переходу до низьковуглецевої, безпечної та конкурентоспроможної економіки.

Висновок. Для досягнення реального сталого розвитку необхідно створити послідовну державну політику у всіх їхніх формах (стратегії, закони, фінансові інструменти). Це може бути досягнуто шляхом прийняття рішень на основі фактичних даних та вдосконалення умов для участі громадськості для створення змістовного соціального діалогу.

Економічний розвиток є дуже важливим елементом сталого розвитку, що дозволяє боротися з бідністю, змінювати свій розвиток тощо. Однак, економічне зростання не завжди обов'язково призводить до поліпшення сталого розвитку. Тільки економічне зростання зі зменшенням рівня екологічного впливу можна відстоювати як частину сталого розвитку. Іншими словами, економічне зростання та негативний вплив на навколишнє середовище повинні бути розділені підвищенням екологічної ефективності.

Економічна політика та ринкові механізми повинні використовуватися для сприяння сталого розвитку, а не проти нього. Не заперечуючи важливість таких інструментів, як законодавство, інформування громадськості тощо, економіка є потужним інструментом сталого розвитку. При належному використанні вона забезпечує ефективні стимули для вибору процедур, що відповідають політиці сталого розвитку.

1. Варченко О. М., Даниленко О. С., Шубравська О. В. Концептуальні основи сталого розвитку агросфери. Біла Церква : БНАУ, 2010. 160с.
2. Дорогунцов С. І., Ральчук О. М. Сталий розвиток і безпека: аспекти сполучення. К. : Знання України, 2002. 34 с.
3. Єфремов О. Сталий чи гармонійний (з екосистемою) розвиток – чому віддати перевагу? *Економіка України*. 2008. №2. С. 85-90.

4. Котикова О. І. Зміст поняття сталого розвитку. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. 2007. №12. С. 170-174.
5. Мельник Л.Г. Сталый розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях / за ред. д.е.н., проф. Хлобистова Є.В. / РВПС України НАН України, ІПРЕЕД НАН України, СумДУ, ЛНТУ, НДІ СРП. Сімферополь : Фенікс, 2010. С. 142–160.
6. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. К. : НІСД, 2018. 472 с
7. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19> (дата звернення: 25.11.2019)
8. Трегобчук В. М. Концепція сталого розвитку для України. *Вісник НАН України*. 2002. № 2. С. 28–40.
9. Шубравська О. Сталый економічний розвиток: поняття і напрям досліджень. *Економіка України*. 2005. № 1. С. 36 –42.

References

1. Varchenko, O. M, Danilenko, O. S, and O. V Shubravska. *Conceptual bases of sustainable development of the agrosphere*, BNAU, 2010.
2. Doroguntsov, S. I., and O. M. Ralchuk. *Sustainable development and safety: aspects of communication*, Knowledge of Ukraine, 2002.
3. Efremov, O. "Sustainable or harmonious (with ecosystem) development - why give it preference?" *Economy of Ukraine*, no 2, 2008, pp. 85-90.
4. Kotikova, O. I. "Content of the concept of sustainable development." *Scientific Bulletin of Volyn State University named after Lesya Ukrainka*, no. 12, 2007, pp. 170-174.
5. Melnik, L. G. *Sustainable development and environmental security of society in economic*, ed. Khlobistova E.V., Phoenix, 2010, pp. 142–160.
6. Malinowska, O.A. *Migration Policy: A Global Context and Ukrainian Realities*, NISD, 2018.
7. "On the Fundamental Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the Period up to 2030. Verkhovna Rada of Ukraine, zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19. Accessed 25 Nov. 2019.
8. Tregobchuk, V.M. "The concept of sustainable development for Ukraine." *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, no 2, 2002, pp. 28–40.
9. Shubravska, O. "Sustainable economic development: the concept and direction of research." *Ukraine economy*, no. 1, 2005, pp. 36 –42.

ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ

УДК 336.7

doi: 10.15330/apred.2.15.119-128

Білий М.М.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК В УКРАЇНІ

ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76018, Україна,
тел.: (0342)752351,
e-mail: biluy.m@i.ua

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан та основні сучасні тенденції розвитку ринку платіжних карток в Україні.

У вітчизняній фаховій літературі відображено окремі аспекти цих питань, зокрема, роль та місце платіжних систем у сучасному світі, у суспільно-господарських системах з ринковою економікою. Втім, недостатньо дослідженими залишаються питання розвитку ринку платіжних карток в Україні. Відчувається потреба в дослідженнях, які б комплексно висвітлювали діяльність усіх суб'єктів зазначеного ринку, зокрема, платіжних організацій, банків, торговців та держателів карток.

Метою статті є з'ясування стану та тенденцій подальшого розвитку, а також вироблення на цій основі напрямів реформування ринку платіжних карток як складової національного платіжного простору України.

На сьогоднішній день вітчизняний ринок платіжних карток є одним із сегментів ринку банківських послуг, який демонструє один з найвищих темпів розвитку. Відзначено, що за умов підвищення якості надання послуг та зниження тарифів на обслуговування платіжних карток ринок платіжних карток в Україні має значний потенціал подальшого розвитку, не тільки в національному масштабі, але у випадку виходу на світовий рівень. Ключовим фактором такої ситуації є, в першу чергу, високий рівень конкуренції, який зумовлює учасників ринку постійно впроваджувати нові, якісні банківські продукти. Згідно світових стандартів, сучасний стан ринку платіжних карток в Україні має усі ознаки «ринку, що розвивається» (emerging market). Зважаючи на це, в статті виділено основні характеристики, притаманні високорозвиненому ринку платіжних карток згідно світового досвіду.

Основні тенденції розвитку ринку платіжних карток в Україні проаналізовано на основі низки абсолютних та відносних показників ринку впродовж 2010-2019 років, намічено основні заходи, які сприятимуть подальшому розвитку вказаного сектору банківських послуг в нашій країні.

Ключові слова: платіжні картки; безготівкові розрахунки, банки-учасники платіжних систем.

Bilyi M.M.

THE FEATURES OF DEVELOPMENT OF THE PAYMENT CARD MARKET IN UKRAINE

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Finance,
Shevchenka str., 57, Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine,
tel.: (0342)752351,

Abstract. The article analyzes the current state and major current trends in the development of the payment card market in Ukraine.

The domestic professional literature reflects some aspects of these issues, in particular, the role and place of payment systems in the modern world, in socio-economic systems with a market economy. However, issues regarding the development of the payment card market in Ukraine remain poorly understood. There is a need for research that would comprehensively cover the activities of all market entities, including payment institutions, banks, merchants, and cardholders.

The purpose of the article is to find out the state and trends of further development, as well as to develop on this basis directions for reforming the payment card market as a component of Ukraine's national payment space.

Today, the domestic payment card market is one of the segments of the banking services market, which shows one of the highest rates of development. It is noted that in the conditions of improving the quality of service delivery and lower tariffs for payment card servicing, the payment card market in Ukraine has considerable potential for further development, not only on a national scale, but in case of entering the world level. The key factor in this situation is, first and foremost, the high level of competition, which causes market participants to constantly introduce new, quality banking products. According to world standards, the current state of the payment card market in Ukraine has all the features of an emerging market. In view of this, the article highlights the main characteristics inherent in the highly developed payment card market in the light of global experience.

The main trends in the development of the payment card market in Ukraine are analyzed on the basis of a number of absolute and relative indicators of the market during 2010-2019, outlined the main measures that will contribute to the further development of the specified sector of banking services in our country.

Key words: payment cards; cashless settlements, banks-participants of payment systems.

Вступ. Необхідність раціоналізації платіжної системи будь-якої країни зумовлює процес поступового зменшення обсягів операцій з готівкою на користь безготівкових форм розрахунків. Одним із інструментів безготівкових розрахунків є платіжна картка. В Україні на фоні значних обсягів емісії платіжних карток банками та досить розвиненої мережі термінальної інфраструктури низькими залишаються темпи впровадження безготівкової оплати за товари та послуги, високим є рівень карткового шахрайства, що є наслідком використання банками застарілих технологій. Невирішеним залишається питання формування національної системи маршрутизації карткових операцій та клірингу. Навіть за внутрішньодержавними операціями з використанням платіжних карток, емітованих банками-резидентами, кліринг відбувається за кордоном через установи-нерезиденти. Таким чином, дослідження питань функціонування ринку банківських платіжних карток в Україні є дійсно особливо актуальним, а вивчення світової практики і перспектив розвитку цього ринку набувають наразі у даний час особливої конкретної значущості.

У вітчизняній науковій літературі відображено окремі аспекти цих питань, зокрема, роль та місце платіжних систем у сучасному світі, у суспільно-господарських системах з ринковою економікою. Сучасний стан та перспективи розвитку платіжної системи України розкрито у роботах О.І. Барановського, Н.П. Горідька, В.І. Міщенко, А.М. Мороза, Корецької Н.І., В.П. Страхарчук, М.І. Савлука, І.В. Сала, В.С. Стельмаха, Н.М. Шелудько [2; 7]; підходи до структуризації та характеристики платіжних систем в Україні та світі у контексті організаційно-правового забезпечення функціонування карткових платіжних систем наведено в роботах О.Д. Вовчак, О.М. Колодізєва, В.М. Кравця, А.С. Савченка, В.В. Платонової, Є.М. Терехова, А.М. Топоровської, В.І. Харченка [8]. Втім, недостатньо дослідженими залишаються питання розвитку ринку платіжних карток в Україні. Відчувається потреба в дослідженнях, які б комплексно висвітлювали діяльність усіх

суб'єктів зазначеного ринку, зокрема, платіжних організацій, банків, торговців та держателів карток.

Постановка завдання. Метою дослідження є з'ясування стану та тенденцій подальшого розвитку, а також вироблення на цій основі напрямів реформування ринку платіжних карток як складової національного платіжного простору України.

Результати. На сьогоднішній день вітчизняний ринок платіжних карток є одним із сегментів ринку банківських послуг, які демонструють найвищу динаміку, яка за умов підвищення якості послуг та зниження тарифів на обслуговування, має значний потенціал подальшого розвитку, не тільки в національному масштабі, але у випадку виходу на світовий рівень. Ключовим фактором такої ситуації є, в першу чергу, високий рівень конкуренції, який зумовлює учасників ринку постійно впроваджувати нові, якісні банківські продукти [2].

Згідно світових стандартів, сучасний стан ринку платіжних карток в Україні має усі ознаки "ринку, що розвивається" (emerging market): це твердження міститься у доповідях та матеріалах фахівців з країн із "зрілими ринками" (mature market). Основні відмінності між цими двома типами ринків полягають у сфері устрою та світосприйняття суспільства.

Так, ключовими ознаками ринку платіжних карток, що розвивається є переважання дебетових карток над кредитними; низький рівень конкуренції та ненасиченість ринку В той же час, в фаховій літературі зустрічаємо такі основні характеристики, притаманні високорозвиненому ринку платіжних карток [1]:

- велика кількість емітентів та еквайрів різного типу;
- великі обсяги емісії карток, у абсолютному значенні і відносному, на душу населення;
- велика кількість трансакцій і оборотів за картками, в абсолютному і відносному значенні;
- наявність різних видів карток на ринку (кредитні, дебетові, «електронні гаманці» та ін.);
- наявність карток на різній технологічній основі (з магнітною смугою, з мікропроцесором (чипом), з подвійним інтерфейсом та ін.);
- висока щільність мережі пристроїв самообслуговування пунктів видачі готівки;
- розвинена торгово-сервісна інфраструктура обслуговування карток;
- висока частка платіжних трансакцій (безготівкових розрахунків) за кількістю і вартістю відносно трансакцій зняття готівки та отримання касових авансів;
- висока частка платежів за картками за кількістю і за величиною трансакцій порівняно з іншими інструментами роздрібних платежів.

Ключовою тенденцією розвитку ринку платіжних карток в Україні протягом останніх років є зменшення більшості абсолютних значень показників, а саме кількості учасників картокових платіжних систем, держателів платіжних карток, а також кількості платіжних карток (в обігу та активних). Лише починаючи з 2019 року спостерігається відновлення тенденцій до зростання згаданих показників, але говорити про остаточну зміну тренду, на наш погляд, ще передчасно (табл. 1). За даними НБУ, загальна кількість платіжних карток в Україні за три квартали 2019 зросла на 9% - до 64,7 млн шт. 60% від цієї кількості – це активні платіжні картки [5].

Це зумовлене насамперед такими ключовими чинниками, як банкрутство низки вітчизняних банків, фінансовою кризою (після 2013 року) та зміною підконтрольної території України. Тому слушною є думка деяких фахівців щодо необхідності аналізування основних тенденцій розвитку сучасного ринку платіжних карток в Україні в розрізі не абсолютних, а відносних показників [3].

Таблиця 1

Ключові індикатори розвитку ринку платіжних карток в Україні за 2010–2018 рр.

Table 1

Key indicators for the development of the payment card market in Ukraine for 2010–2018

Звітна дата	К-сть учасників карткових платіжних систем, од.	Держателі платіжних карток, тис. ос.	Платіжні картки в обігу, тис. шт.	Активні платіжні картки, тис. шт.
1 січня 2010 р.	146	39 395	44 469	29 104
1 січня 2011 р.	141	39 942	46 375	29 405
1 січня 2012 р.	142	35 179	57 893	34 850
1 січня 2013 р.	142	44 339	69 826	33 106
1 січня 2014 р.	143	49 719	69 726	35 622
1 січня 2015 р.	128	51 649	70 551	33 042
1 січня 2016 р.	98	43 058	59 307	30 838
1 січня 2017 р.	87	41 746	57 633	32 389
1 січня 2018 р.	77	41 721	59 867	34 858
1 січня 2019 р.	73	42 304	59 390	36 949
1 квітня 2019 р.	73	42 644	61 803	36 788

Джерело: сформовано автором за даними джерела [4]

Так, у табл. 2 наведено результати розрахунку відносних показників стану ринку платіжних карток в Україні.

Таблиця 2

Відносні показники ринку платіжних карток в Україні за 2010–2019 рр.

Table 2

Relative indicators of payment card market in Ukraine for 2010–2019

Звітна дата	Частка банків, що є учасниками карткових платіжних систем у загальній кількості діючих банків, %	Кількість платіжних карток на 1 ос., шт.	Кількість активних карток, випущених 1 учасником карткових платіжних систем, тис. шт.	Кількість платіжних карток, випущених 1 учасником карткових платіжних систем, тис. шт.
1 січня 2010 р.	81,56	0,97	199,34	304,58
1 січня 2011 р.	80,57	1,01	208,55	328,90
1 січня 2012 р.	81,14	1,27	245,42	407,70
1 січня 2013 р.	81,14	1,53	233,14	491,73
1 січня 2014 р.	79,44	1,53	249,10	487,59
1 січня 2015 р.	81,01	1,64	258,14	551,18
1 січня 2016 р.	89,91	1,39	314,67	605,17

Продовження табл. 2

1 січня 2017 р.	93,55	1,35	372,29	662,45
1 січня 2018 р.	93,90	1,41	452,70	777,49
1 січня 2019 р.	94,80	1,43	543,37	873,38
1 квітня 2019р.	94,80	1,45	540,99	922,43

Джерело: розраховано авторами за даними джерела [4]

За результатами розрахунків можна констатувати, що в останні роки вітчизняний ринок платіжних карток продовжує бурхливо розвиватись. Так, частка банків, що є учасниками карткових платіжних систем, у загальній кількості діючих в Україні банків зросла з 81,56% у 2010 р. до 94,80% у 2019 р. Кількість активних карток, випущених 1 учасником карткових платіжних систем, зросла у 2,7 рази (з 199,34 тис. шт. у 2010 р. до 540,998 тис. шт. у 2019 р.), а в цілому кількість випущених платіжних карток у розрахунку на 1 учасника зросла більш, ніж у 3 рази (з 304,58 тис. шт. у 2010 р. до 922,4 тис. шт. у 2019 р.). Такі цифри описують тенденції більш активної роботи «вцілілих» банків у напрямі залучення населення до використання в платіжних карток. Зростає й кількість платіжних карток, що припадає на 1 особу в Україні. Так, станом на 1 січня 2019 р. цей показник становив 1,43 шт., хоча у 2010 р. його значення становило лише 0,97 шт. Така динаміка засвідчує зростання довіри населення до безготівкових розрахунків, а також усвідомлення зручності та доступності цього платіжного інструмента. Отже, можна говорити про кардинальні позитивні зміни в популярності платіжних карток в Україні.

Як видно з даних табл. 3, хоча протягом 2015–2019 рр. платіжні картки з магнітною смугою продовжували займати найбільшу частку серед усіх використовуваних в обігу платіжних карток, проте не можна не відмітити стійку тенденцію до переорієнтування вітчизняних банків на випуск універсальних електронних платіжних засобів, які б максимально демонстрували усі переваги та зручності для клієнтів у процесі користування платіжними картками. Так, більш ніж у 4 рази впродовж 2015-2019 років зросла кількість безконтактних платіжних карток в обігу, у 2,9 рази банки збільшили випуск універсальних платіжних карток (з чипом та магнітною смугою). Більше того, за даними НБУ за три квартали 2019 року 22% активних платіжних карток в Україні були безконтактними та токенизованими³ (їх кількість за 9 місяців зросла майже на 70% – до 6,7 млн шт. та 1,9 млн шт. відповідно) [5]. Саме підлаштовуючись під тенденції суттєвого зростання популярності токенизованих платіжних карток, Національний банк України, починаючи з квітня 2019 року, публікує на своєму сайті дані про кількість платіжних карток в обігу з використанням мобільних платіжних інструментів. Зокрема, станом на 1 квітня 2019 року зафіксовано 1106 тис. шт. карток такого типу. Водночас, відмічаємо й факт практично повного виведення з обігу платіжних карток на основі технології носія інформації виключно чіпа.

³ платіжні картки, створені в результаті заміни реквізитів платіжних карток на унікальні цифрові ідентифікатори, які далі використовуються для здійснення операцій з використанням гаджетів з функцією NFC.

Види платіжних карток, емітовані українськими банками

Types of payment cards issued by Ukrainian banks

Звітна дата	Платіжні картки (тис. шт.)						
	Усього	За видами носіїв інформації					
		з магнітною смугою	з магнітною смугою та чипом	з них безконтактні	з чипом	з них безконтактні	віртуальні
1 січня 2015 р.	33 042	30 009	2 370	1 090	416	0	248
1 січня 2016 р.	30 838	27 586	2 766	1 406	194	45	291
1 січня 2017 р.	32 389	27 994	3 876	1 987	74	6	444
1 січня 2018 р.	34 858	27 202	7 407	2 721	24	24	225
1 січня 2019 р.	36 949	30 392	6 323	3 946	16	16	219
1 квітня 2019 р.	36 788	28 637	6 816	4 545	0	0	229

Джерело: розраховано авторами за даними джерела [4]

Щодо платіжної схеми, то вітчизняні банки протягом останніх років практично не міняють свою емісійну політику. Як наслідок, бачимо стабільні обсяги таких карток впродовж 2015-2019 років. За типами фінансових операцій, що можна здійснити за допомогою платіжної картки, українські банки також зробили акцент на універсальності та багатофункціональності, тому кількість платіжних карток з одночасною функцією платежу та зняття готівки поступово зростає, а платіжні картки виключно з функцією зняття готівки банками вже не емітуються. Так, станом на 1 січня 2019 р. таких карток в обігу практично не залишилось (табл. 4).

Водночас, використання платіжних карток в якості носія електронних грошей не є досить актуальним серед українських банків. Це зумовлено перш за все законодавчими обмеженнями щодо емісії електронних грошей в Україні та розрахунків ними. Тому у 2018-2019 роках фіксуємо скорочення кількості платіжних карток, які мають таку функцію.

Таблиця 4

Види платіжних карток, які емітовані українськими банками

Table 4

Types of payment cards issued by Ukrainian banks

Звітна дата	Платіжні картки (тис. шт.)							
	За платіжною схемою		За типами держателів		За типами фінансових операцій			з них з функції електронних грошей
	з дебетовою функцією	з кредитною функцією	корпоративні	особисті	з функцією видачі готівки	з функцією платежів та видачі готівки	з функцією платежів без видачі готівки	
01.01.2015	25 491	7 551	356	32 686	153	32 654	236	16
01.01.2016	24 794	6 044	390	30 448	123	30 430	285	9
01.01.2017	29 398	2 991	467	31 922	39	31 906	444	54
01.01.2018	27 464	7 395	523	34 335	1	34 609	248	36
01.01.2019	30 135	6 814	606	36 343	0	36 715	234	34

Джерело: розраховано авторами за даними джерела [4]

Яскравим прикладом бурхливого розвитку ринку платіжних карток в Україні є темпи зростання обсягів та кількості операцій з використанням платіжних карток (табл. 5).

Таблиця 5

Кількість та обсяги операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками

Table 5

Quantity and volume of transactions using payment cards issued by Ukrainian banks

Роки	Обсяги операцій (млн. грн.)			Кількість операцій (млн. шт.)		
	Безготівкові розрахунки	Отримання готівки	Усього	Безготівкові розрахунки	Отримання готівки	Усього
2010	29 463	421 189	450 652	121	571	692
2011	46 346	529 633	575 979	214	661	875
2012	91 583	649 897	741 480	348	725	1 073
2013	159 138	756 889	916 027	584	755	1 339
2014	255 194	763 841	1019 035	879	693	1 573
2015	384 795	848 001	1232 796	1 287	678	1 965
2016	571 275	1038 985	1610 260	1 775	738	2 513
2017	834 957	1289 721	2124 678	2 311	780	3 091
2018	1297 429	1579 091	2876 521	3 072	842	3 915

Джерело: сформовано автором за даними джерела [4]

Такі тенденції пов'язані перш за все зі збільшенням кількості платіжних терміналів, що використовуються закладами торгівлі та сфери послуг, все більш інтенсивним використанням фізичними та юридичними особами мережі Інтернет для проведення розрахунків, надання все більшою кількістю банків можливостей своїм клієнтам дистанційної оплати за товари чи послуги та ін. Також одним з факторів зростання обсягів та кількості операцій з використанням платіжних карток варто відмітити темпи інфляції, адже зростання цін в Україні за 2010-2019 роки склало приблизно 2 рази.

Більше того, загальна кількість операцій (безготівкових та отримання готівки) з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, за 9 місяців 2019 року уже перевищила показники попереднього року. Зокрема, станом на 1 вересня 2019 року цей показник склав від початку року 3 651,7 млн шт., а обсяг – 2 582,7 млрд грн. Якщо порівняти з аналогічним періодом 2018 року, кількість операцій зросла на 29%, а сума – на 27% [5].

За кількістю переважали безготівкові операції – 2 991,7 млн шт. (81,9%), тобто вісім із десяти операцій із платіжними картками були безготівковими. Водночас обсяг безготівкових операцій поки не зміг стати основним, адже станом на 1 вересня 2019 року становив 1 282,6 млрд грн, що склало 49,7% від усіх операцій із картками. В свою чергу, розподіл безготівкових операцій із використанням платіжних карток за підсумками 9 місяців 2019 року свідчить, що найбільша кількість операцій припадала на розрахунки в торговельній мережі – 51%. За обсягами безготівкових операцій домінували перекази з картки на картку – 41%.

Як зауважує НБУ, популярність безконтактних операцій позитивно впливає на розширення безконтактної платіжної інфраструктури. Від початку 2019 року мережа торговельних POS-терміналів в Україні зросла на 14,1% – до 318,4 тис. од., із них 89% торговельних POS-терміналів забезпечують можливість здійснення безконтактною оплати (станом на 01 січня 2019 року – 79,4%).

В цілях об'єктивності варто зазначити, що розвиток ринку платіжних карток в Україні багато в чому відрізняється від розвинених країн світу. Зокрема, в більшості західноєвропейських країн встановлене обмеження на законодавчому рівні щодо можливостей використання готівки в розрахунках. Більше того, з боку органів державної влади вказаних країн запроваджені різноманітні механізми стимулювання безготівкових розрахунків. Зокрема, в Бельгії оплата певних видів податків виконується виключно з банківського рахунку (прибутковий податок, податок на майно). В Німеччині в усіх рівнях стимулюється використання платіжних карток для платежів за комунальні послуги, сплату страхових платежів, погашення кредитів та ін. У Мексиці створено спеціальний фонд з метою організації податкових відрахувань через систему інтернет-банкінгу. Підприємствам торгівлі та послуг Південної Кореї, які приймають до оплати банківські картки, надаються певні податкові пільги. У США усі державні платежі здійснюються тільки в безготівковій формі. [3].

В Україні поки відсутні такі стимулюючі заходи, водночас зі своєю боку органи влади намагаються усіма доступними способами скорочувати можливості використання населенням та суб'єктами господарювання у розрахунках готівки. Зокрема, великого резонансу набуло прийняття восени 2019 року законів про “кешбек” та касові апарати. Вказані законодавчі документи покликані запровадити в Україні ряд мотиваційних заходів для споживачів, щодо можливостей контролю за проведенням розрахункових операцій продавцями та надавачами послуг через реєстратори розрахункових операцій, а для продавців – низку заходів, аби спростити користування реєстраторами розрахункових операцій і посилити відповідальність за відмову це робити [6]. В цілому, хоча малим та середнім бізнесом такі законодавчі ініціативи сприймаються в основному негативно, їхній внесок у розвиток ринку платіжних карток в Україні однозначно є стимулюючим.

Загалом, за результатами дослідження особливостей розвитку ринку платіжних карток в Україні протягом останніх років та досвіду передових країн світу в цьому плані, вважаємо, що основними факторами, які й в подальшому стимулюватимуть розвиток вказаного сектору банківських послуг в нашій країні, є:

1) система заходів щодо підвищення фінансової грамотності населення в Україні, яка поки що перебуває на недостатньо високому рівні;

2) заходи щодо збільшення рівня безпеки карткових платіжних систем, які унеможливають випадки шахрайства, несанкціонованого доступу та втрати коштів з карткових рахунків учасниками платіжних систем;

3) запровадження механізмів податкового стимулювання безготівкових розрахунків шляхом введення обмежень на розрахунки готівкою під час здійснення певних видів платежів, наданням певних пільг чи преференцій за умови проведення безготівкових розрахунків з використанням систем інтернет-банкінгу і т.д.

4) розширення функціональних можливостей електронних платіжних засобів не тільки у сфері здійснення безготівкових розрахунків, але й інших сфер життя (наприклад, використання технології BANK-ID та Smart-ID для ідентифікації особи та ін.).

Висновки. Таким чином, протягом останніх років в Україні спостерігається стала тенденція до щорічного збільшення більшості показників, що характеризують ринок платіжних карток в Україні. Про це свідчать зокрема зростання питомої ваги активних платіжних карток в обігу, постійне збільшення кількості та обсягів безготівкових розрахунків, розширення та удосконалення технологій платіжної інфраструктури та ін. Загалом, слід визнати, що розвиток ринку платіжних карток в Україні є невід'ємною складовою детінізації економіки України, легалізації доходів і витрат, оптимізації розрахунків тощо. Тому задля подальшого розвитку ринку платіжних карток в Україні виокремлено напрями вдосконалення та заходи, що забезпечать стимулювання розвитку цього ринку.

1. Вишивана Б. Класифікація карткових платіжних інструментів. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2009. № 19. С. 158–164.
2. Корецька Н. І. Фактори, що впливають на функціонування ринку платіжних карток. *Економічний форум*. 2016. № 2. С. 275-285. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2016_2_43/ (дата звернення 18.10.2019).
3. Коць О.О., Гоменюк В.В. Сучасний стан і перспективи розвитку ринку платіжних карток в Україні. *Економіка і суспільство*. Випуск №15. 2018. С. 671-678. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/15_ukr/102.pdf (дата звернення 18.10.2019).
4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua/> (дата звернення 18.10.2019)
5. Ринок платіжних карток, 9 місяців 2019 року. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/rinok-platijnih-kartok-9-misyatsiv-2019-roku> (дата звернення: 18.10.2019 р.).

6. Рада прийняла закони про “кешбек” та касові апарати <https://www.epravda.com.ua/news/2019/09/20/651839/> (дата звернення: 18.10.2019 р.).
7. Страхарчук В. П. Платіжні системи: навч. інструментарій. для студ. вищ. навч. закл. Л., 1998. 109 с.
8. Харченко В., Капралов Р. Статистичний аналіз ринку банківських платіжних карток в Україні у контексті країн із розвинутими картковими ринками. *Вісник НБУ*. 2010. № 5. С. 44 – 52.

References

1. Vyshyvana, B. “Classification of card payment instruments.” *Formation of market economy in Ukraine*, no. 19, 2009, pp. 158–164.
2. Koretska, N.I. “Factors influencing the functioning of the payment card market.” *Economic Forum*, no. 2, 2016, pp. 275-285. Vernadsky national library, nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2016_2_43/ Accessed 18 Oct. 2019.
3. Kots O.O., and, V.V. Gomenyuk. “Current status and prospects of development of the payment card market in Ukraine.” *Economy and society*, no.15, 2018, pp. 671-678. Economyandsociety, economyandsociety.in.ua/journal/15_eng/102.pdf. Accessed 18 Oct. 2019
4. Official site of the National Bank of Ukraine. URL: <http://www.bank.gov.ua>. Accessed 18 Oct. 2019
5. “Payment card market, 9 months of 2019.” National Bank of Ukraine, bank.gov.ua/news/all/rinok-platijnih-kartok-9-misyatsiv-2019-roku. Accessed 18 Oct. 2019.
6. “The Council adopted laws on cashback and cash registers” PRAVDA, www.thoughtda.com.ua/news/2019/09/20/651839/ Accessed 18 Oct. 2019.
7. Straharchuk, V.P. *Payment systems*, Nat. Bank of Ukraine, 1998.
8. Kharchenko, V., and R. Kapralov. “Statistical analysis of the market of bank payment cards in Ukraine in the context of countries with developed card markets.” *Bulletin of the National Bank of Ukraine*, no. 5, 2010, pp. 44 - 52.

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА

УДК 338.26

doi: 10.15330/apred.2.15.129-140

Кропельницька С. О.¹, Майорова Т.В.², Кондур О.С.³

ІНСТИТУЦІЙНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ

¹ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76018, Україна,
тел.: (0342)752351,
e-mail: svitlana.kropelnytska@pnu.edu.ua

²ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”
Міністерство освіти і науки України,
кафедра корпоративних фінансів і контролінгу,
проспект Перемоги, 54/1, Київ,
03680, Україна,
тел.: (044) 456-04-64,
e-mail: mayorova_kneu@ukr.net

³ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”,
Міністерство освіти і науки України,
педагогічний факультет,
м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
76018, Україна,
тел.: (0342)752351,
e-mail: oksana.kondur@pnu.edu.ua

Анотація. У статті досліджуються питання інституційної складової конкурентоспроможності регіону в частині формування кадрового (людського) потенціалу для її розвитку.

Метою є дослідити інституційні чинники формування кадрового потенціалу на регіональному рівні та запропонувати шляхи його розвитку на базі проекту “Створення проектно-освітнього центру розвитку інновацій та інвестицій в регіоні” задля підвищення рівня конкурентоспроможності та інноваційності розвитку Прикарпатського регіону України.

Для отримання якісних та кількісних результатів дослідження у статті використано методологію соціологічного опитування, зокрема при розрахунку показників, що характеризують кадрові потреби громад Прикарпаття; застосовано методи статистичної обробки інформації, логіко-аналітичний – для окреслення тенденцій формування, для визначення та систематизації даних щодо кадрового потенціалу, що формується у Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника (ПНУ), в розрізі об’єднаних територіальних громад (ОТГ) Івано-Франківської області, в розрізі інститутів та факультетів університету тощо.

Проблема, що досліджується у статті і яка потребує вирішення, обумовлена відсутністю балансу між пропозицією та попитом на відповідні кадри, яких готують заклади вищої освіти (ЗВО) для громад регіону.

Розв'язати зазначену проблему пропонується шляхом створення проектно-освітніх інституцій у ЗВО. Вони відіграватимуть роль управлінських центрів взаємодії ЗВО-ОТГ зі зведення інформації та прийняття рішень щодо формування кадрового потенціалу розвитку конкурентоспроможності регіону.

Практичне значення даного наукового дослідження полягає в тому, що воно проводиться в рамках діючого проекту регіонального розвитку і базується на первинних результатах діяльності Проектно-освітнього центру розвитку інновацій та інвестицій в регіоні – “Агенти змін” ПНУ.

Науковою новизною і цінністю є розробка методичних підходів до створення та впровадження мережевої моделі взаємодії ЗВО-ОТГ задля формування затребуваного громадами регіону кадрового потенціалу, а також рекомендацій щодо формалізації побудови коротко- та середньострокових прогнозів щодо нього.

Ключові слова: інституції, кадровий (людський) потенціал, конкурентоспроможність, регіон, університет, об'єднана територіальна громада.

Kropelnytska S.O.¹, Mayorova T.V.², Kondur O.S.³

INSTITUTIONAL FACTORS FOR STAFF POTENTIAL' FORMATION FOR THE COMPETITIVENESS DEVELOPMENT OF THE REGION

¹Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Finance,
Shevchenka str., 57, Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine,
tel.: (0342)752351,
e-mail: svitlana.kropelnytska@pnu.edu.ua

²Kyiv National Economic University named after Vadym
Hetman,
Department of Corporate Finance and
Controlling,
54/1, Peremogy Av., Kyiv,
03680, Ukraine,
tel.: (044) 456-04-64,
E-mail: mayorova_kneu@ukr.net

³Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Teacher's Training Department
Ivano-Frankivsk, Shevchenka str., 57,
76018, Ukraine,
tel.: (0342)752351,
e-mail: oksana.kondur@pnu.edu.ua

Abstract. The article explores the issues of the institutional component of the region's competitiveness in terms of the formation of personnel (human) potential for its development.

The goal is to investigate the institutional factors of capacity building of personnel potential at the regional level and to suggest ways of its development on the basis of the project “Creating a Project and Educational Center for innovations and investments in the region” in order to increase the level of competitiveness and innovation of the development of the Carpathian region of Ukraine.

To receive qualitative and quantitative results of the research, used in the article - methodology of the sociological survey, in particular when calculating the indicators

characterizing the human resources of the Prykarpattia' communities; methods of statistical information processing, logical and analytical have been applied – for outlining trends of formation, for definition and systematization of data on personnel potential, which is formed at the Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (PNU), in the context of Amalgamated Territorial Communities (ATC) of the Ivano-Frankivsk region, in the context university institutes and faculties etc.

The problem that is being investigated in the article, and which needs to be solution, conditioned of absence of balance between supply and demand for relevant staff, who prepared by higher education institutions (HEIs) for the communities of the region.

The problem is solved by the creation of educational institutions in Higher Education Institutions. They will play the role of the administrative centers of interaction of Higher Education Institutions (HEI) – Amalgamated territorial community (ATC) for information gathering and decision-making on formation of personnel potential of development of competitiveness of region.

The practical significance of this research is that it is carried out within the framework of an existing regional development project and based on the primary results of the activities of Project and Educational Center for the Development of Innovations and Investments in the Region – “Agents of Changes” PNU.

The scientific novelty and value is the development of methodological approaches to creating and implementing a network model of interaction HEI-ATC to formulate the region's human resources required by the community, also recommendations for formalizing short- and medium-term forecasts for the region.

Key words: institutions, personal (human) potential, competitiveness, region, university, amalgamated territorial community.

Вступ. Розвиток України як держави в умовах євроінтеграції напряду залежить від рівня конкурентоспроможності її регіонів. Це підтверджують представники Всесвітнього економічного форуму, які зазначають, що вирішальне значення у розвитку конкурентоспроможності будь-якої країни мають освіта і підвищення кваліфікації працівників, а також постійний відкритий доступ до нових знань і технологій [1].

На жаль, у рейтингу глобальної конкурентоспроможності The Global Competitiveness Report в 2019 році Україна посіла лише 85-те місце зі 141. Порівняно з рейтингом 2018 року ми втратили дві позиції. Ще гіршою є ситуація з інституційною складовою конкурентоспроможності. Так, згідно даних Всесвітнього Економічного Форуму у 2019 році за компонентою “Інституції” в складі Індексу глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index) за останні чотири роки Україна змістилася лише з 129 до 104 місця серед близько 141 країн [2].

Конкурентоспроможність є по суті набором інституцій, політик і різноманітних факторів, що визначають рівень продуктивності як на рівні кожного регіону, так і держави в цілому. Окрім того, конкурентоспроможність будь-якої країни напряду залежить від інноваційного потенціалу, який без достатнього інвестування у розвиток людського (кадрового) потенціалу не можливий.

Досвід високорозвинених країн, показує, що підвищення міжнародної конкурентоспроможності можливе лише на інноваційній основі при максимальному використанні кадрового потенціалу регіонів та зосередження уваги на специфіці кожного із них.

Таким чином, дослідження проблем розвитку інституційного забезпечення, насамперед, на регіональному рівні, а також процеси формування інноваційного

людського потенціалу для формування конкурентоспроможності України є сьогодні надзвичайно актуальним.

Постановка завдання. Дослідити інституційні чинники формування кадрового (людського) потенціалу на регіональному рівні та запропонувати шляхи його розвитку на базі проекту «Створення проектно-освітнього центру розвитку інновацій та інвестицій в регіоні» задля підвищення рівня конкурентоспроможності та інноваційності розвитку Прикарпатського регіону України.

Результати. Оскільки економічне зростання стає все більш залежним від високотехнологічних галузей, від якості освіти університети отримують функцію головного джерела розвитку.

Один із способів, як університетська освіта впливає на економічні показники є те, що він забезпечує більший запас освіченої робочої сили, що важливо для економічного зростання [3; 4], окрім інших економічних чинників [5].

Відповідно до Глобального індексу інновацій основою української інноваційної конкурентоспроможності є людський капітал, тобто знання та навички, якими володіють люди, що дають змогу їм створювати цінність у світовій економічній системі. Його ефективна реалізація і є головною конкурентною перевагою [6].

Дослідження конкурентоспроможності та інновацій як економічних категорій та факторів, що формують їх рівень, безперечно є у полі зору як науковців, так і практиків. Зокрема, особливу практичну цінність мають дослідження професора Клауса Шваба (*Klaus Schwab*), який закликає лідерів і громадян «разом формувати майбутнє, яке працює для всіх, ставлячи людей на перше місце, розширюючи їх права і постійно нагадуючи собі, що всі ці нові технології – це перш за все інструменти, створені людьми для людей» [7].

Вітчизняні науковці Антонюк Л.Л., Поручник А. М., Столярчук Я. М., Колот А. М. та ін. у процесі дослідження стратегій конкурентного розвитку значну увагу приділяють інституціоналізації регіонів як ключовому засобу підвищення конкурентоспроможності та забезпечення збалансованого розвитку країни в цілому [8].

Широкий спектр питань інституційного забезпечення розвитку регіонів розкритий у Вакуленка В., Берданової О. та ін. Зокрема, науковці досліджують особливості стратегічного планування розвитку регіонів, проблематику публічно-приватного партнерства як інструмента регіонального розвитку, а також значну увагу приділяють питанням запровадження проектного підходу до управління регіональним розвитком [9].

Важливим кроком у напрямку дослідження цієї тематики стало соціологічне опитування та аналітичний зріз, які були презентовані в Івано-Франківську, коли відбувся тематичний ярмарок професій “Синергія громад та освіти”. Ініціатором та організатором такого заходу виступило Івано-Франківське регіональне відділення ВАОМС “Асоціація міст України” у партнерстві з **Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника (ПНУ)**. Захід був покликаний допомогти об’єднаним територіальним громадам (ОТГ) вирішити кадрові питання, які виникли в результаті децентралізаційних реформ.

За загальними висновками ярмарків вакансій/професій, які пройшли не в одному регіоні України, найбільш затребуваними новоствореними ОТГ виявились юристи, економісти, проектні менеджери, землевпорядники [10].

Вивчення кадрових потреб громад Прикарпаття засвідчують практично аналогічну картину. Так, у результаті проведеного регіонального соціологічного дослідження встановлено, що найбільша необхідність є у фахівцях з питань земельно-правового характеру, проектного менеджменту, аналітиках у сфері фінансових надходжень, управління галузями. 3-поміж галузей знань найбільше громади зацікавлені у студентах

інженерних спеціальностей (0,9 бала в шкалі оцінок від 0 до 1). Також громади потребують співпраці у форматі практичного навчання із медиками (0,6), правниками (0,5), спеціалістами у сфері міжнародних відносин (0,5) та низкою інших [11].

На протипагу соціологічному опитуванню, яке відображало зовнішню потребу, у ПНУ, який є класичним закладом вищої освіти з сотнею різноманітних спеціальностей підготовки фахівців, було проведено внутрішню аналітичну оцінку пропозиції.

Встановлено, що практично в усіх ОТГ є представлений кадровий потенціал (по кілька представників), що формується різними структурними підрозділами ПНУ (рис.1).

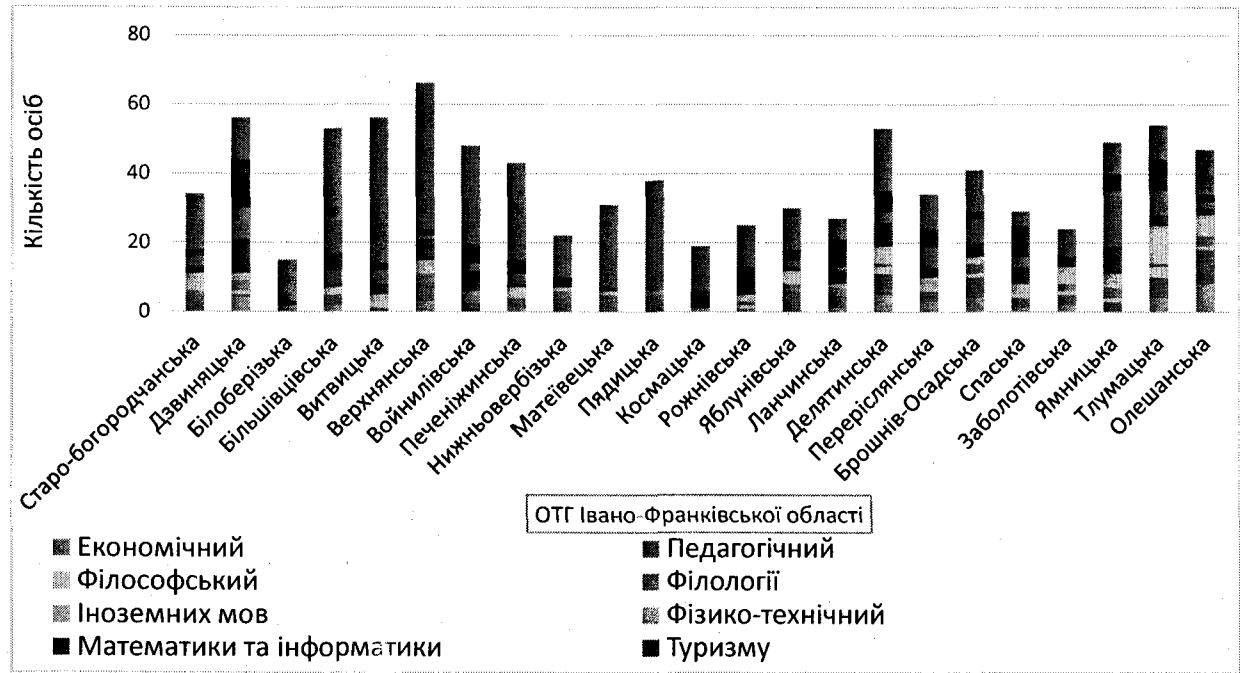

Рис.1. Кадровий потенціал, що формується факультетами ПНУ, в розрізі ОТГ регіону [12]

Fig.1. Personnel potential generated by the faculties of PNU in the context of ATC of the region [12]

Виключення становлять хіба що Білоберізька, Космацька, Нижньовербізька ОТГ, з яких в університеті навчаються студенти тільки на 2-3 спеціальностях (філологія, політологія, ін.)

При цьому слід зауважити, що кадровий потенціал для Івано-Франківської ОТГ, що формується ПНУ, найширше представлений на факультетах історії, політології та міжнародних відносин (172), іноземних мов (155), туризму (90), природничих наук (82) та в інституті мистецтв (95).

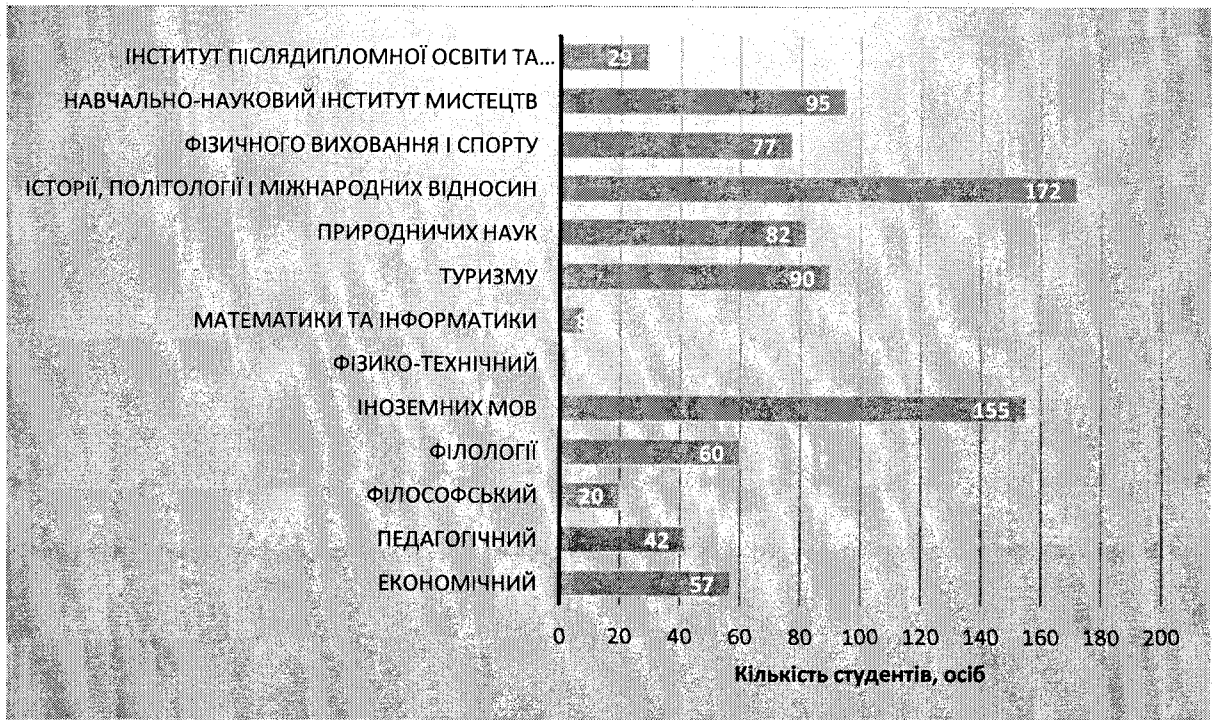

Рис. 2. Кадровий потенціал Івано-Франківської ОТГ, що формується в ПНУ [12]
 Fig. 2. Personnel potential of Ivano-Frankivsk ATC, formed in the PNU [12]

Найбільшу частку в розрізі факультетів ПНУ становить кадровий потенціал на перспективу, тобто це студенти 1-3 курсів (середньостроковий кадровий резерв), а найменшу – кадровий потенціал професіоналів, якими вважаються майбутні випускники магістри.

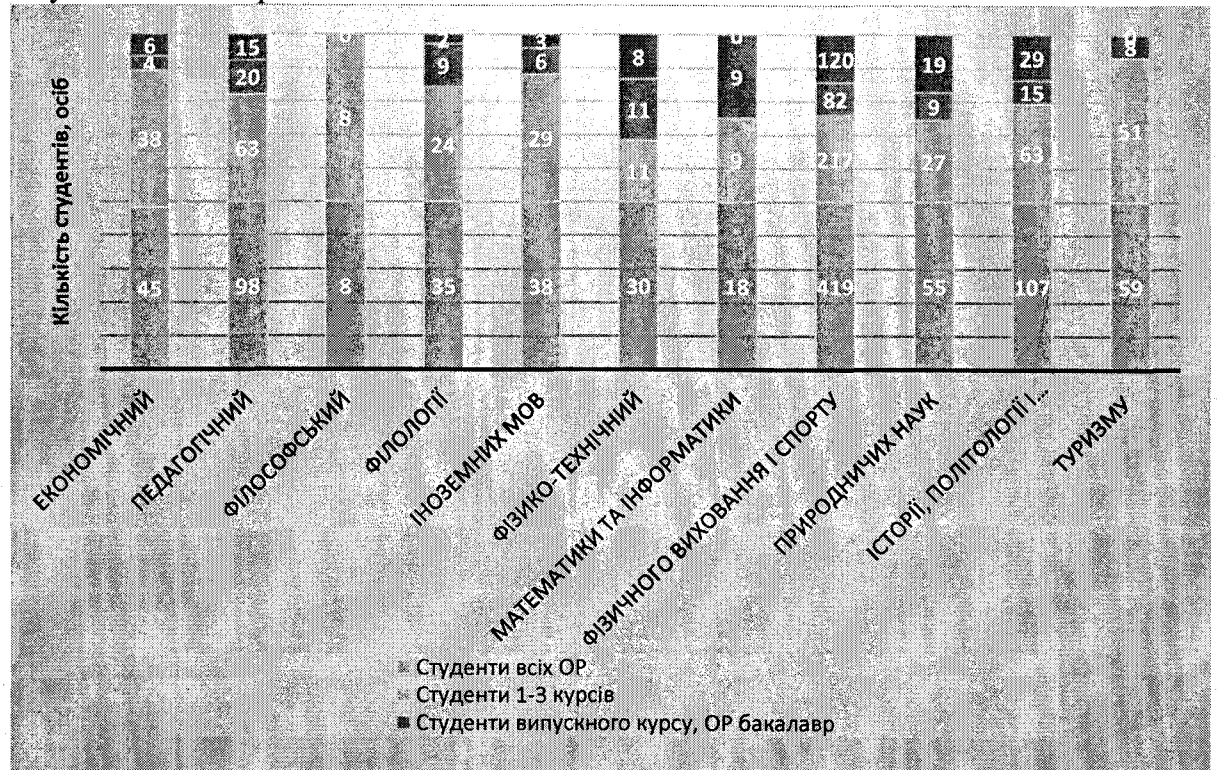

Рис. 3. Кадровий потенціал ОТГ в розрізі факультетів ПНУ [12]
 Fig. 3. Personnel potential of ATC in the context of the faculties of PNU [12]

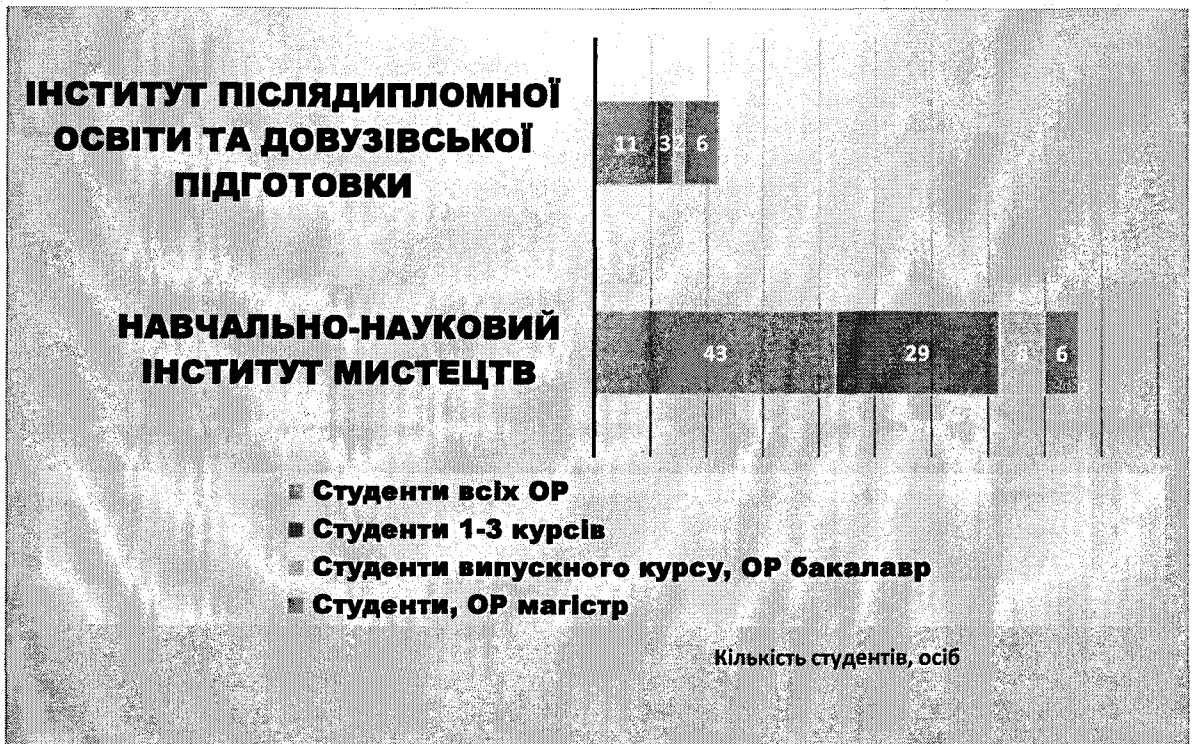

Рис. 4. Кадровий потенціал ОТГ в розрізі окремих інститутів ПНУ [12]
 Fig. 4. Personnel potential of ATC in the context of individual institutes of PNU [12]

Водночас, це є нормальною ситуацією, оскільки випускники магістри – це вже професіонали керівного складу, управлінці.

Внутрішній збір і систематизація даних проводилися задля досягнення таких цілей:

- створення комунікації можливостей університету та потреб органів місцевого самоврядування регіону;
- розробка практичних рекомендацій, спрямованих на узгодження кадрових потреб ОТГ та освітніх можливостей у підготовці фахівців Прикарпатського університету;
- збалансування роботи університету із запитом регіонального ринку праці;
- спрямування зусиль на формування вмінь і навичок, які є найактуальнішими в регіоні, суттєвого підвищення якості освіти;
- оптимізація внутрішньої структури підготовки фахівців підрозділами університету з врахуванням затребуваних в ОТГ професій;
- підписання угод про практику студентів/потенційне працевлаштування випускників, співпрацю між Університетом та ОТГ.

Контактна інформація, яка надана студентами, використовуватиметься для формування баз кадрових та професійних даних про студентів, випускників виключно в межах університету, що не порушує Закону України “Про захист персональних даних” і дозволить оперативно реагувати на запити громад, виконувати підписані угоди про практику студентів/потенційне працевлаштування випускників, співпрацю між університетом та ОТГ щодо надання затребуваних послуг.

Ключовою метою ярмарку професій стало формування бази для співробітництва з ОТГ у таких напрямках:

- проходження практики студентами та потенційного працевлаштування випускників в ОТГ;
- надання послуг, затребуваних у територіальних громадах Івано-Франківської області, які може забезпечити ПНУ (послуги перекладу, правові консультації, онлайн-консультації різної тематики, дизайн, надання послуг мистецького характеру, розробка проектів розвитку, соцдослідження тощо);
- організація і проведення спільних з ОТГ заходів навчально-практичного, наукового спрямування тощо (тренінги, вебінари, круглі столи магістерські дослідження на запит громад, ін.);
- формування фінансової бази забезпечення підготовки необхідних кадрів в розрізі диверсифікованих джерел співфінансування (бюджети ОТГ, обласні бюджети, державний бюджет, кошти юридичних та фізичних осіб, ін.).

Для досягнення поставлених цілей від ЗВО (університету), насамперед, запропоновано ОТГ формування спільної бази кадрового потенціалу в розрізі спеціальностей за такою структурою:

- кадровий потенціал на перспективу (студенти 1-3 курсів ОР-бакалавр);
- кадровий потенціал фахівців (студенти випускного курсу ОР- бакалавр);
- кадровий потенціал професіоналів (студенти ОР- магістр);
- повна контактна база майбутніх фахівців.

На основі наведеної тільки незначної частини аналітики проведеного зрізу даних щодо студентів ПНУ та їх приналежності до конкретних територій, а також із врахуванням досвіду співпраці закладів вищої освіти та працевлаштувачів штату Мічиган, США на базі проведення Manufacturing Day [12] запропоновано формування коротко- та середньострокових прогнозів за формами спільної кадрової картотеки та спільного пакету послуг за наведеними у таблицях 1, 2 структурами.

Таблиця 1

Форма спільної кадрової картотеки

Table 1

Form of joint personnel profile

Картотека кадрів				
№ з/п	Посада/ професія (згідно з Класифікатором професій)	Типова (середня) заробітна плата (в ОТГ)	Вимоги до освіти	Короткий опис видів робіт/ функціональних обов'язків

Джерело: авторська розробка

Таблиця 2

Форма спільного пакету послуг/професій ОТГ- Університет

Table 2

Form of joint package of services / professions ATC - University

Перелік послуг/професій, на які є попит в ОТГ			
№ з/п	Послуга/професія, затребувана в ОТГ	Опис компетентностей, необхідних для виконання послуги	Характеристика результатів/продуктів, очікуваних від виконання послуги

Джерело: авторська розробка

Оскільки інноваційна економіка є економікою, що базується на знаннях, основою такої економіки є кадри. Високий рівень динамічності економічної сфери потребує випереджаючої підготовки і/або перепідготовки професійних кадрів. Це зумовило посилення вимог до освітніх систем.

Традиційна лінійна система підготовки кадрів (рис. 5) трансформувалась у складнішу структуру із додатковим активним елементом – “працедавець” (рис. 6).

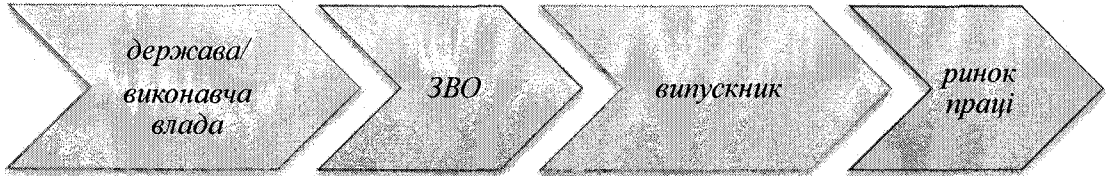

Рис.5. Лінійна структура підготовки кадрів.

Fig. 5. Linear structure of specialist training.

Джерело: авторська розробка

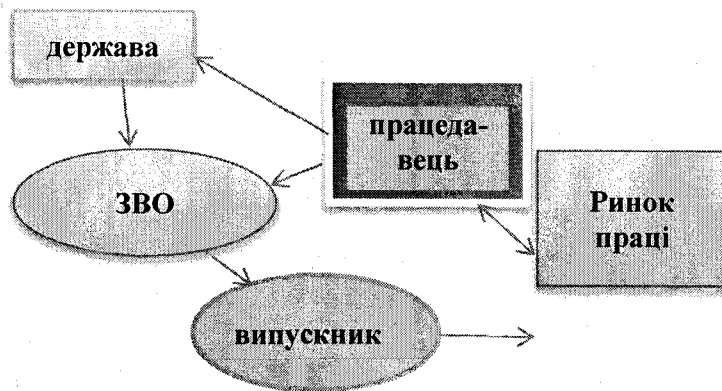

Рис.6. Схема взаємодії суб'єктів формування кадрового потенціалу для потреб ринку праці

Fig. 6. Scheme of interaction of forming human capacity for the needs of the labor market

Джерело: авторська розробка

З урахуванням процесів децентралізації додається ще один активний елемент – ОТГ. Цей елемент з одного боку може виступати “працедавцем”, а з іншого боку – “ринком праці”, особливо для ЗВО, що здійснюють підготовку кадрів для забезпечення потреб у фахівцях, насамперед, на рівні регіону.

За таких умов при організації підготовки кадрів навіть національні ЗВО повинні враховувати запити ОТГ, але водночас територіальні громади повинні подавати до ЗВО свої перспективні потреби в кадрах, що було вже зазначено вище.

Авторами розроблена мережева модель (рис.7) взаємодії ЗВО-ОТГ на рівні одного закладу, яка може слугувати інституційним прототипом у формуванні кадрового потенціалу для територіальних громад на рівні держави. Управлінським центром взаємодії ОТГ та структурних навчальних підрозділів університету при формуванні кадрового потенціалу в регіоні став Проектно-освітній центр розвитку інновацій та інвестицій в регіоні “Агенти змін” ПНУ. Центр створено як структурний підрозділ університету в рамках проекту регіонального розвитку, що фінансується за кошти державного бюджету, отримані від Європейського Союзу. Хоча глобальна мета його діяльності – це удосконалення підготовки якісних кадрів з управління

розвитковими проектами регіону, водночас він виступає інформаційно-управлінським центром співпраці з усіма суб'єктами регіонального розвитку, в т.ч. з ОТГ.

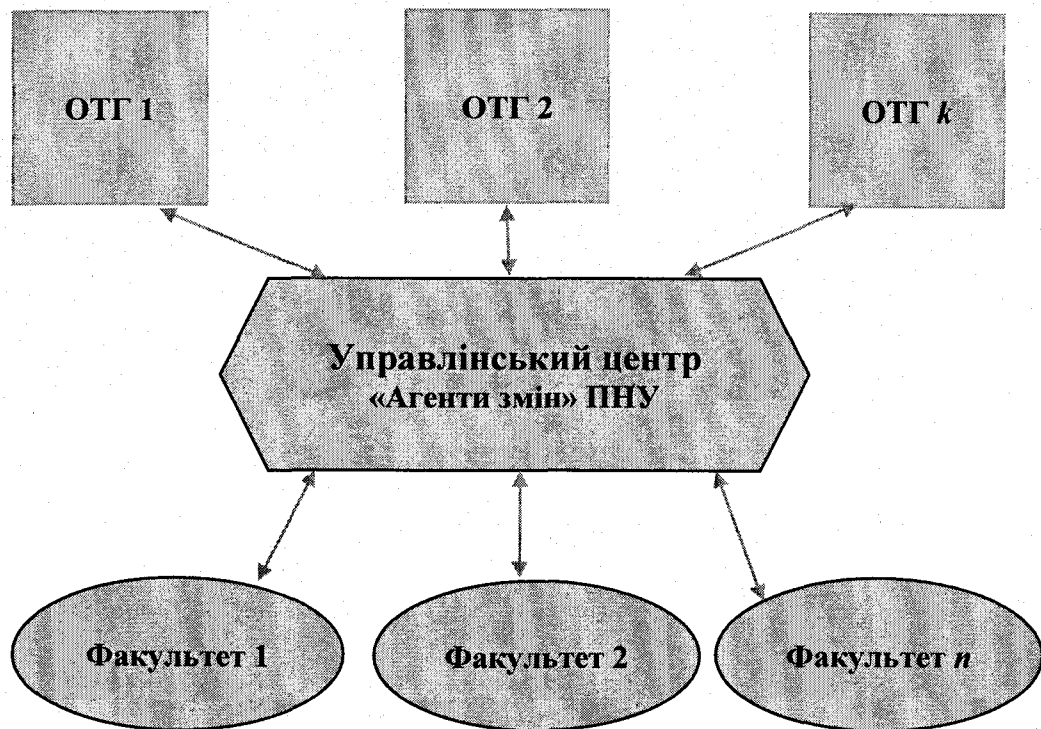

Рис. 7. Мережева модель інформаційно-управлінської взаємодії ЗВО-ОТГ
 Fig. 7. Network model of information and management interaction
 HEI-ATC

↔ – інформаційні потоки

Джерело: авторська розробка

Цей структурний елемент моделі є інтегратором інтересів та можливостей ЗВО та ОТГ. Така модель взаємодії ЗВО та ОТГ не тільки візуалізує процес, але і розширює інформаційне поле, забезпечує високу швидкість пошуку і передачі інформації, надає доступ як замовникам (ОТГ), так і виконавцям (ЗВО) до структурованої актуальної інформації. Завдяки об'єднуючому управлінському елементу регламентується взаємодія обох сторін, проводяться спільні заходи, формується єдина програма дій. Кожна ОТГ формує запит а фахівців з відповідним набором компетентностей, навиків відповідно до їх функціональних обов'язків за тією чи іншою професією/посадою чи послугою, яку необхідно буде надавати у громаді. При цьому університет має реагувати на таку інформацію управлінськими рішеннями щодо корегування відповідних освітніх програм підготовки фахівців в частині формування в останніх затребуваного стейхолдерами комплексу компетентностей, вмій та навичок.

Це, на думку авторів, сприятиме збалансовуванню попиту та пропозиції у системі кадрової підготовки.

Таким чином, на регіональному ринку праці не з'являтиметься надмірна кількість не затребуваних спеціалістів, що позитивно впливатиме на рівень конкурентоспроможності економіки регіону.

Висновки. Зважаючи на результати наукового дослідження, висвітленого у статті, маємо можливість сформулювати такі висновки щодо інституційних чинників формування кадрового (людського) потенціалу та його значення для розвитку конкурентоспроможності регіону:

- інституціями, які забезпечуватимуть взаємодію ЗВО та ОТГ регіону, можуть слугувати проектно-освітні центри, що працюють у структурі університетів чи інших закладів освіти і як підрозділи дуальної форми навчання й на базі яких здійснюється фахова підготовка майбутніх фахівців для забезпечення ринку праці регіону;

- результат взаємодії ЗВО-ОТГ відобразиться у рішеннях, які прийматиме такий управлінський центр, насамперед, щодо збалансування пропозиції фахівців певних спеціальностей, яких готує ЗВО, та потреб у них зі сторони стейкхолдерів-працедавців на рівні регіону;

- систематизовані спільні (ОТГ-ЗВО) бази даних кадрів та пакетів послуг/професій дозволять будувати коротко- та середньострокові прогнози розвитку відповідного якісного й затребуваного кадрового потенціалу, що, без сумніву, впливатиме позитивно на рівень конкурентоспроможності громад та територій, а необхідний запас освіченої робочої сили сприятиме економічному зростанню регіонів.

З точки зору формування цілісної системи інституційного забезпечення підготовки кадрів, запропоновані підходи, на наш погляд, є основою для розробки моделі її співфінансування за рахунок різноманітних джерел коштів. Та ці питання вже є темою наступних наукових досліджень та статей.

1. Индекс глобальной конкурентоспособности. Информация об исследовании. URL : <https://gtmarket.ru/ratings/the-imd-world-competitiveness-yearbook/info> (дата звернення: 11.10.2019).
2. The Global Competitiveness Report 2019 URL : http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (дата звернення: 11.10.2019).
3. Sianesi B. & Van Reenen J. Education and Economic Growth: A review of the literature. *Journal of Economic Surveys*. 2013. №17(2). С. 157-200. doi: 10.1111/1467-6419.00192
4. Gennaioli et al, Gennaioli, N., La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., & Shleifer, A. Human capital and regional development. *The Quarterly journal of economics*. 2012. №128(1). С. 105-164. doi:10.1093/qje/qjs050.
5. Moretti E. Worker's Education, Spillovers, and Productivity: Evidence from Plant-Level Production Functions. *American Economic Review*. 2004. №94. С. 656-690. doi: 10.1257/0002828041464623
6. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#n12> (дата звернення: 27.07.2019).
7. The Fourth Industrial Revolution, by Klaus Schwab URL : <https://www.weforum.org/about/the-fourth-industrial-revolution-by-klaus-schwab> (дата звернення: 11.10.2019).
8. Поручник А. М., Столярчук Я. М., Колот А. М. та ін. Стратегії конкурентного розвитку у глобальній економіці : монографія / за заг. ред. А. М. Поручника та Я. М. Столярчук. К. : КНЕУ, 2016. 331, [5] с.
9. О. В. Берданова та ін. Інструменти регіонального розвитку в Україні : навч. посіб. / за ред. В. М. Вакулєнка, О. В. Берданової. К. : НАДУ, 2013. 286 с.
10. Яких фахівців не вистачає у новостворених ОТГ? URL : <https://decentralization.gov.ua/news/5294> (дата звернення: 27.07.2019).
11. Найбільшим попитом у громад краю користуються майбутні спеціалісти з питань земельно-правового характеру, проектного менеджменту, аналітики у сфері фінансових надходжень та управління галузями. URL : <https://pnu.edu.ua/blog/2018/10/03/%d0%bd%d0%b0%d0%b9%d0%b1%d1%96%d0%bb%d1%8c%d1%88%d0%b8%d0%bc-%d0%bf%d0%be%d0%bf%d0%b8%d1%82%d0%be%d0%bc-%d1%83-%d0%b3%d1%80%d0%be%d0%bc%d0%b0%d0%b4-%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%8e-%d0%ba%d0%be%d1%80%d0%b8/> (дата звернення: 27.07.2019).
12. Кропельницька С.О. Прикарпатський університет у формуванні інституційно-кадрової спроможності громад. URL : <http://agencyzmin.pnu.edu.ua/ua/consaltings/prezentatsiia%20dlia%20yarmarku%20profesii> (дата звернення: 27.07.2019).

References

1. "Global Competitiveness Index. Information about the study." Gumanitarnyi portal, gtmarket.ru/ratings/the-imd-world-competitiveness-yearbook/info. Accessed 11 Oct. 2019.

2. "The Global Competitiveness Report 2019." World economic forum, www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf Accessed 11 Oct. 2019.
3. Sianesi, B., & J. Van Reenen. "Education and Economic Growth: A review of the literature." *Journal of Economic Surveys*, no.17(2), 2013, pp. 157-200. doi: 10.1111/1467-6419.00192
4. Gennaioli, N., La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., & A. Shleifer. "Human capital and regional development." *The Quarterly journal of economics*, no.128(1), 2013, pp.105-164. doi:10.1093/qje/qjs050.
5. Moretti, E. "Worker's Education, Spillovers, and Productivity: Evidence from Plant-Level Production Functions." *American Economic Review*, no.94, 2004, pp.656-690. doi: 10.1257/0002828041464623
6. "Strategy of the development of the sphere of innovative activity up to 2030." Verkhovna Rada of Ukraine, zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#n12. Accessed 27 Jul. 2019.
7. "The Fourth Industrial Revolution, by Klaus Schwab." World economic forum, www.weforum.org/about/the-fourth-industrial-revolution-by-klaus-schwab Accessed 11 Oct. 2019.
8. Porochnyk, A. M., Stolarchuk, Ya. M., Kolot, A. M. etc. *Competitive Development Strategies in the Global Economy*, ed. A. M. Lieutenant and E. M. Stoliarchuk, KNEU, 2016.
9. Berdanova, O.V. and others. *Regional development tools in Ukraine*, NADU, 2013.
10. "What specialists are missing from newly created ATCs?" Decentralization, decentralization.gov.ua/news/5294. Accessed 27 Jul. 2019.
11. "The greatest demand among the communities of the region is the future specialists in the field of land law, project management, analytics in the field of financial revenues and industry management." Vasyly Stefanyk Precarpathian National University, pnu.edu.ua/blog/2018/10/03/%d0%bd%d0%b0%d0%b9%d0%b1%d1%96%d0%bb%d1%8c%d1%88%d0%b8%d0%bc-%d0%bf%d0%be%d0%bf%d0%b8%d1%82%d0%be%d0%bc-%d1%83-%d0%b3%d1%80%d0%be%d0%bc%d0%b0%d0%b4-%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%8e-%d0%ba%d0%be%d1%80%d0%b8. Accessed 27 Jul. 2019.
12. Kropelnytska, S.O. "Precarpathian University in the formation of institutional and staff capacity of communities." agentyzmin.pnu.edu.ua/en/consaltings/prezentatsiia%20dlia%20yarmarku%20profesii. Accessed 27 Jul. 2019.

УДК 332

doi: 10.15330/apred.2.15.140-147

Ткачук І.Г.¹, Мельничук Ю.М.²

ГОСПОДАРСЬКИЙ МЕХАНІЗМ МІКРОРІВНЕВОГО СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ НЕЗАЛЕЖНОГО РЕГІОНУ

¹ ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника",
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76018, Україна,
тел.: (0342)752351,
e-mail: kfin@pnu.edu.ua

² Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів, обліку та економічної безпеки,
вул. Садова, 2, м. Умань,
20300, Україна,
тел.: 0677729730,
e-mail: melnichuk_yuliya@ukr.net

Анотація. Стаття “Господарський механізм мікрорівневого стратегічного розвитку незалежного регіону” спрямована на дослідження територіальних громад як основоположника створення незалежного регіону в Україні. Метою статті є дослідити базові положення механізму самоврядування і самофінансування об’єднаних територіальних громад, як передумови створення незалежного регіону. У роботі застосовувалась сукупність методів дослідження, що становить методологію аналізу та організації основних публікацій, законодавчих актів та законів, а саме методи узагальнення, порівняння, хронологізації, аналізу та узагальнення. У статті розглядається поняття “територіальне утворення”, що дозволяє повноцінно осягнути значення територіальних громад в формуванні автономного регіону, ототожнюється значення територіальної власності. Результатами дослідження стали висновки, зроблені на основі дослідження наукової та законодавчої бази досліджень з даної проблематики, а також формування основних ознак незалежного регіону, що і утворило наукову новизну в сфері економічних досліджень. Практичну значущість наукового дослідження та його результатів становить модель господарського механізму. Домінантою моделі має стати концепція економічної рівноправності всіх суб’єктів і сторін власності. Саме така система господарських відносин між центром і регіоном вирівнює вихідні умови, що достатньо стимулює обидва суб’єкти відносин власності.

Ключові слова: господарський механізм, територіальні громади, стратегічний розвиток, незалежний регіон.

Tkachuk I.H.¹, Melnychuk Yu.M.²

THE ECONOMIC MECHANISM OF THE MICRO-LEVEL STRATEGIC DEVELOPMENT OF THE INDEPENDENT REGION

¹ Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Finance,
Shevchenka str., 57, Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine,
tel.: (0342)752351,
e-mail: kfin@pnu.edu.ua

² Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Finance, Accounting and Economic Security,
Sadova str., 2, Uman,
20300, Ukraine,
tel.: 067-7729730,
e-mail: melnychuk_vuliya@ukr.net

Abstract. The article “The Economic Mechanism of the Micro-level Strategic Development of the Independent Region” is aimed at exploring territorial communities as the founder of the creation of an independent region in Ukraine. The purpose of the article is to explore the basic provisions of the mechanism of self-government and self-financing of united territorial communities as prerequisites for the creation of an independent region. The work used a set of research methods, which is the methodology of analysis and organization of major publications, legislation and laws, namely methods of generalization, comparison, chronologization, analysis and generalization. The article deals with the concept of “territorial formation”, which allows to fully grasp the value of territorial communities in the formation of an autonomous region, identifies the value of territorial ownership. The results of the study were conclusions made on the basis of research into the scientific and legislative base of research on this issue, as well as the formation of the main features of an independent region, which formed a scientific novelty in the field of economic research. The practical importance of scientific research and its results is the model of economic mechanism. The model should be dominated by the

concept of economic equality of all subjects and parties to ownership. It is this system of economic relations between the center and the region that aligns the initial conditions, which sufficiently stimulates both subjects of property relations.

Key words: economic mechanism, territorial communities, strategic development, independent region.

Вступ. Територіальні громади виступають базовою ланкою створення незалежних регіонів в Україні, де владні повноваження переорієнтовуються на територіальний рівень; послаблюється вплив центральних органів управління на формування стратегій розвитку територіального утворення, лімітно-розподільчі відносини не замінюються еквівалентами фінансово-економічними зв'язками та залежностями. Перебудова економічних відносин, вдосконалення фінансово-економічної спроможності самоврядування актуалізують питання прямої залежності економічних і фінансових можливостей від ефективного господарювання та раціонального використання наявних на території ресурсів. Саме в умовах самоврядування територіальні громади набувають можливостей самостійно, без погодження з відомчими органами управління впливати на формування стратегії розвитку виробництва території.

Постановка завдання. Науково-обґрунтована системи пріоритетів, фінансово-господарського механізму, протекціонізму, економічного стимулювання розташування виробництв сприятиме пропорціональному і ефективному функціонуванню регіональної системи. Тому, важливою умовою забезпечення самоорганізації територіального розвитку в Україні є створення власної економічної основи територіальних утворень обумовленої двома обставинами [1], що і постає за завдання серед науковців.

По-перше, наповнення прав і функцій органів місцевого самоврядування реальною господарською і політичною силою можливе лише при наявності власного місцевого господарства, якими вони володіють, користуються і розпоряджаються (природні, фінансові ресурси, людський капітал).

По-друге, продовження процесу усупільнення виробництва на територіальному рівні, організаційне упорядкування усього процесу на основі технологічної цілісності задля посилення економічних зв'язків між територіями.

З цих обставин формується мета дослідження: визначення базових положень механізму самоврядування і самофінансування об'єднаних територіальних громад, як передумова створення незалежного регіону. Предметом виступає процес формування господарського механізму управління територіальною громадою, як сукупності економічних, правових важелів і фінансових інструментів, відносин та інституцій, що забезпечують ефективно залучення всіх ресурсів (природних, людських, транспортної системи, соціальної структури та інших) в господарський обіг у системі єдиного господарського комплексу України.

Результати. Законом про власність закріплені організаційно-політичні умови ефективного функціонування територіальних утворень, де кожна із них є економічно цілком рівноправною. Втім, територіальне утворення – громада виступає цілісною системою єдиного господарського комплексу із взаємопов'язаними ознаками: характером виробничої спеціалізації, мірою комплексності його розвитку. Новоутворені об'єднані громади виступають суб'єктами територіальної власності і мають право на присвоєння результатів праці.

Територіальна власність поняття сумарне. Вона охоплює об'єкти загальнодержавної власності, приватної, комунальної та інших форм власності. При цьому власність, у своїй безпосередній формі надає право привласнювати результати праці і як функція забезпечувати прибуток [2].

Власністю, як функцією, розпоряджаються органи самоврядування, а власність, як умовою привласнення – її первинні суб'єкти: держава, кооперативи, індивідуальні особи. У такому вигляді складно уявити територіальну власність, здійснювати просторове планування забезпечуючи розширене відтворення.

В цьому контексті доцільно встановити розміри місцевого майна, виходячи із досягнутого в регіоні рівня усупільнення і необхідної достатності у забезпеченні економічних умов самофінансування і самозабезпечення [1]. Головним критерієм повинен виступати рівень реального усупільнення засобів виробництва регіону, скоригований на потреби розумної достатності такого набору видів виробництв, які забезпечували б регіону можливість перейти на максимальне споживання продукції власного виробництва і право вступати у міжрегіональні зв'язки.

Відправною точкою у цьому процесі мала б стати орієнтація діяльності територіальної громади виходячи із технологічних, економічних, організаційних передумов [3]. Адже неефективність виникає там де втрачається технологічна цілісність, послаблюються економічні зв'язки між територіями, пріоритет у співробітництві віддається іноземним партнерам на шкоду розвитку зв'язків між регіонами. За таких умов можна говорити про рівні права регіонів на державну власність. Це важливий фактор встановлення тісних міжтериторіальних зв'язків, переливу капіталу, переміщення товарів, працюючих, тощо. Підприємства державної власності включаються у систему регіонального господарства через участь у вирішенні соціально-економічних завдань регіону, громади. Скажімо, соціальна інфраструктура, підприємства малого і середнього бізнесу, то вони повністю підпорядковуються місцевим органам самоврядування. Ці підприємства відчують найбільшу потребу у розвитку внутрірегіональних господарських зв'язках, розв'язання завдань регіонального рівня.

Це дозволяє нам окреслити територіальну власність, об'єктом якої є земля, природні ресурси, підприємство матеріального виробництва, організація роботи закладів соціальної і духовної сфери, що розташовані на відповідній території і закріплені Законом України про власність [4], створює матеріальні умови і підсилює владу органів самоврядування, їх спроможність ресурсним забезпеченням як господарів території і відповідальності за неї.

Якою буде економічна основа органів самоврядування, такою буде їх роль у виконанні своїх конституційних обов'язків.

Інший важливий зріз власності як матеріальної основи самоврядування. Вона виступає потужним джерелом для створення економічних стимулів і інтересів місцевих жителів. Скажімо територіальна громада має певну власність, реалізація якої безпосередньо впливає на життєвий рівень громадян тоді вони будуть зацікавлені у збереженні і примноженні цієї власності [5]. Це формуватиме регіональний економічний інтерес, як неодмінну умову розвитку території створює необхідні умови для самостійного розвитку території, управління господарством на основі програмного планування, інвестиційної політики, регіональної систем оподаткування, ціноутворення, оплати праці, постійних джерел формування фінансово-економічних, матеріально-технічних ресурсів, та власних валютних ресурсів, використання зовнішньо-економічного потенціалу задля створення і розвитку соціально-економічного середовища.

Питання економічного розвитку і функціонування соціально-економічного середовища територіальних утворень, усунення суперечностей між суб'єктами відтворювального процесу присвячено монографію І. Г. Ткачук [1]. Проте, досі не знайшло свого висвітлення в публікації цілісне бачення самостійного розвитку

територіальних громад, господарського механізму самоврядування та форм самофінансування.

Питанням територіальних громад приділяється багато уваги у сфері економічної науки, проте питанням стратегічного розвитку, а особливо управлінню стратегічним розвитком територіальних громад належить мало уваги зі сторони науковців.

Неодмінною умовою розвитку територій є стан регіональної системи при якій органи самоврядування розробляють та здійснюють стратегію і тактику вирішення сукупності проблемних завдань у сфері інвестування, програмного управління та фінансування, організацій виробництва, наявності постійних джерел формування фінансових, матеріально-технічних ресурсів, правил функціонування регіональної фінансово-кредитної системи, системи оподаткування, ціноутворення і таке інше. Здійснювати самофінансування простого і розширеного відтворення за рахунок зароблених коштів територіальній громаді необхідно мати достатньо прав і ресурсів. До цього зводиться об'єктивний критерій розмежування правомірності у привласненні коштів та результатів виробництва між підприємством власного господарства та державою. Для чіткого окреслення меж економічної самостійності об'єднаних територіальних громад, їх господарської автономії важливо визначити принципи які б встановлювали розумну межу у використанні економічних можливостей спрямованих на соціально-економічний розвиток на усунення суперечностей між територіальними суб'єктами відтворювального процесу. В міру узагальнення відносин між суб'єктами, що функціонують на території місцевого самоврядування, зовнішніх зв'язків, оцінка рівня самофінансування формується економічна модель територіальної громади. Ця модель має вибудовуватися на законодавчій основі за єдиною методологією, випрацьованими принципами економічних відносин між територіальними громадами і держаними органами, іншими громадами, вибором форми самофінансування і моделі господарського управління.

Однак, економічна модель території самоврядування не буде завершеною без визначення джерел фінансування соціально-культурних заходів, адміністративно-правового обслуговування мешканців, утримання місцевих органів і видів діяльності, що фінансуються із місцевих бюджетів з відрахуванням в інвестування інноваційного розвитку [6].

Квінтесенцією самоврядування і самофінансування є визначення системних ознак економічної самостійності та побудови фінансово-господарського механізму управління територіальними процесами.

Основні положення економічної самостійності адміністративно-територіального утворення викладено нижче.

Цільова орієнтація економічної самостійності – це передусім розумна межа у використанні економічних можливостей регіону спрямованих на розвиток і функціонування соціально-економічного середовища.

Важливі ознаки економічної самостійності регіону:

1. Встановлення взаємовідносин між об'єднаною територіальною громадою і державою на основі визнання самостійності економічних інтересів; незалежність прийняття рішень у раціональному природокористуванні, розвитку виробничої, соціальної інфраструктури і встановлення залежності економічних можливостей місцевих органів управління від ефективності функціонування економічних суб'єктів, розташованих на території громади;

2. Чітке розмежування організаційних, соціальних, економічних та правових відносин між співпідпорядкованими громадами і вирішення питань про те хто з них і для яких конкретно економічних суб'єктів спільної території спроможні забезпечити

кращі соціально-економічні, організаційно-господарські умови для ефективної роботи, а їх дії відповідали б територіальним інтересам та були взаємовигідними;

3. Формування інвестиційної та виробничої політики на основі інноваційно-орієнтованого економічного розвитку територій, чіткого визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку і розмежування потреб в часі і просторі. Організація і управління процесом інвестування у розвиток об'єктів місцевої інфраструктури здійснюється системним підходом до інвестиційних проєктів. Економічні результати функціонування господарства регіону гарантується виконанням програми економічного і соціального розвитку;

4. Системність усіх елементів і структурних рівнів економічного врядування та господарювання регіону забезпечується розробкою і реалізацією регіональних комплексних програм, які зв'язуватимуть у замкнуту систему споживання і виробництво надавши цим відносинам видимий економічний зв'язок. Правове обґрунтування цих відносин забезпечить оптимальність структурних елементів всередині територіальної громади, котрі формують цілісний господарський комплекс із включенням механізму фінансової державної підтримки територіальних громад на стадії реалізації комплексної програми;

5. Формування внутрішнього ринку товарів з введенням системи комерційних договорів між підприємствами та органами самоврядування виходячи із завдань довгострокової регіональної політики. Кожна адміністративно-територіальна одиниця виробляє і реалізовує довгострокову стратегію структурних змін в економіці на засадах взаємної заінтересованості усіх суб'єктів розташованих на території громади у результатах діяльності;

6. Обґрунтування переліку форм ефективного використання грошових заощаджень мешканців територіальних громад котрі можуть бути спрямовані як інвестиції у розвиток економік регіону, а громада перетворюється у суб'єкт госпрозрахункових відносин;

7. Розширення набору фінансових інструментів ефективного використання регіональних ресурсів, їх безперервне відтворення відповідно до потреб підприємств, організацій в поточному і перспективному періодах. Такий підхід змінить характер взаємовідносин між органами самоврядування та господарськими суб'єктами: зростуть вимоги до впровадження новітніх технологій, раціонального використання водних, лісових, земельних ресурсів, збалансованості до потреб підприємств у підготовці людських ресурсів;

8. Узгодженість поточних і перспективних проблем розвитку територій громади з господарськими суб'єктами шляхом випрацювання спільних з органами самоврядування заходів, які уможливають спрямовувати місцеві ресурси на створення необхідних ресурсних і інфраструктурних заділів для майбутнього;

9. Формування стратегії експорту регіону у сфері виробництва продукції з місцевих ресурсів. Програма розвитку експорту має орієнтуватися на підтримку продуцентів товарів і послуг, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю, просуванням товарів і послуг, що виробляються і поставляються регіоном на світовий ринок у тісному взаємозв'язку місцевого управління з відповідними державними структурами.

Викладені основні положення моделі економічної самостійності регіону передбачають ефективне застосування механізму децентралізованого управління процесом регіонального розвитку, поєднання з інтеграційними процесами в економіці України, що істотно підвищить самодостатність управлінської ланки.

Конструктивний підхід, на нашу думку, у створенні господарством територіальної громади головними факторами виступають економічні відносини та механізм їх

реалізації. Така економічна модель базується на концепції економічної рівноправності всіх суб'єктів і сторін власності де регіон і центр функціонування абсолютно в рівних умовах.

У практиці, територіальні громади не наділені правом впливу на економічні важелі, оскільки це відноситься до компетенції держави [7]. Саме тому в побудові моделі господарського механізму територіальної громади основним завданням є оптимізація пропорцій між власними і делегованими повноваженнями, власними і асигнованими надходженнями, а економічні важелі самоуправління господарськими суб'єктами перетворюються на діючу систему економічних регуляторів територіальних процесів. Фінансово-економічні регулятори конкретизуються стосовно умов господарювання певної територіальної громади і виконують функції економічного примусу, впливу і стимулювання з дотриманням правил економічних відносин.

Економічною функцією механізму комплексного розвитку регіональної системи є фінансові відносини, які обумовлюють формування еквівалентних відносин між асоційованими на території підприємствами і організаціями з одного боку і управлінськими центрами з іншого. При такій системі господарських відносин регіон і центр потрапляють в абсолютно рівні вихідні умови, що стимулює обидва суб'єкти відносин власності. Завдяки чималим орієнтовано-економічним можливостям центр зосереджує кошти на стратегічно важливих загальнодержавних напрямках соціальної, структурної інноваційної політики. У регіонів залишається достатньо ресурсів для оперативного вирішення поточних проблем, пов'язаних з підвищенням життєвого рівня жителів регіону.

В цьому контексті для оцінки результативності функціонування економічної системи регіону, територіальної громади важливо створити єдину методику розрахунку сукупного чистиною продукту для всіх регіонів, провести експеримент в цілому ряді регіонів з різним економічним розвитком законодавчо урегулювати відносини власності територіальних громад, збалансувати їх права та обов'язки у сфері економіки та соціального захисту населення раціонального природокористування [8].

Висновки. Послідовне випровадження господарського механізму відкриває можливість для переходу на економічні методи управління як необхідного атрибуту економічної свободи. Це сприятиме оптимальному синтезуванню централізованого управління з господарською самостійністю, встановленню еквівалентного обміну між підприємством та регіоном.

Основою господарських взаємовідносин між регіоном і державними органами, з іншими регіонами має стати самоокупність - перевищення надходжень регіону над видатками. Це створює умови для конструювання оптимальних розподільчих відносин, що вкрай необхідні в умовах господарської самостійності, як підприємствам так і територіальній громаді і регіону в цілому.

Домінантою моделі господарського механізму має стати концепція економічної рівноправності всіх суб'єктів і сторін власності. Саме така система господарських відносин між центром і регіоном вирівнює вихідні умови, що достатньо стимулює обидва суб'єкти відносин власності.

1. Ткачук І. Г. Економічна самостійність регіону: монографія. Київ, Наукова думка, 1994. 184 с.
2. Melnychuk Yu., Chyrva O.H., Chvertko L. A., Chyrva H.M., Berbets V.V. The Role of Management in the Financial Independence of the Region. *Tem Journal*. 2019. Vol. 8. (2). pp. 584-590.
3. Микитенко В.В., Демянюк О.О. Технології управління забезпечення економічної безпеки виробничо-економічних систем. *Стратегія розвитку України: економіка, соціологія, право: науковий журнал*. К.: НАУ, 2009. Вип. 3-4. С. 101.
4. Melnychuk Yu. M. Application of systematic approaches to assessing the effectiveness of the bank in conditions of financial independence of the region. *Economies' Horizons*. 2019. № 1(8). p. 36-43.

5. Хвесик М. А., Бистряков І. К., Клиновий Д. В. Фінансово-економічний механізм капіталізації природних ресурсів об'єднаної територіальної громади. *Фінанси України*. 2018. №4. с. 19-40.
6. Ткачук І. Г., Крпельницька С. О., Петруняк А. Д. Кластер народних художніх промислів "Сузір'я": методика, коментар, поради. Івано-Франківськ. В. Тіповіт. 2009. с. 270.
7. Melnychuk Yu. M., Vinnytska O. A., Chvertko L. A. Management of financial results of insurance companies as an activator of the innovation-investment process. *Економічні горизонти*. 2019. № 3(10). С. 4–10.
8. Ткачук І. Г., Крпельницька С.О. Управління фінансами нових виробничих систем: теорія, методологія, практика. Івано-Франківськ. В. Тіповіт. 2009. с. 262.

References

1. Tkachuk, I.H. *Economic independence of the region: monograph*, Scientific Opinion, 1994.
2. Melnychuk, Yu., Chyrva, O.H., Chvertko, L. A., Chyrva, H.M. and V.V. Berbets. "The Role of Management in the Financial Independence of the Region". *Tem Journal*, vol. 8. (2),2019, pp. 584-590.
3. Mykytenko, V.V. and O.O. Demianiuk. "Technologies for managing the economic security of production and economic systems." *Ukraine's Development Strategy: Economics, Sociology, Law*, no. 3-4, 2009, pp. 101.
4. Melnychuk, Yu. M. "Application of systematic approaches to assessing the effectiveness of the bank in conditions of financial independence of the region". *Economies' Horizons*, no. 1(8), 2019, pp. 36–43.
5. Khvesyk, M. A., Bystriakov, I. K., and D. V. Klynovyi. "Financial and economic mechanism for capitalization of natural resources of the united territorial community". *Finance of Ukraine*, no.4, pp. 19-40.
6. Tkachuk, I. H., Kropelnytska, S. O. , and A. D. Petruniak. *The Constellation Folk Arts Cluster: Mathematics, Commentary, Tips*, 2009.
7. Melnychuk, Yu. M., Vinnytska, O. A., and L. A. Chvertko. "Management of financial results of insurance companies as an activator of the innovation-investment process". *Economies' Horizons*, no. 3(10), 2019, pp. 4–10.
8. Tkachuk, I.H. and Kropelnytska, S.O. *Finance management of new production systems: theory, methodology, practice*, Tipovit. 2009.

УДК 332+336.02

doi: 10.15330/apred.2.15.147-159

Дмитровська В.С., Солоджук Т.В., Максимів М.С.

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

ДВНЗ "Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника",
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76018, Україна,
тел.: (0342)752351,
e-mail: kfin@pnu.edu.ua

Анотація. Проведено дослідження фінансування соціально-економічного розвитку регіону за рахунок коштів місцевих бюджетів. Зокрема, набули подальшого розвитку концептуальні засади бюджетного фінансування соціально-економічного розвитку в частині визначення напрямів використання ресурсів, що забезпечують ефективність соціально-економічного розвитку, систематизовано фінансові інструменти соціального розвитку регіону та доповнено у частині виділення грантових програм та програм Державного фонду регіонального розвитку.

На основі аналізу бюджетних видатків проведено аналіз фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку України та Івано-Франківської області. Не зважаючи на

комплекс важливих завдань, що поставлені перед органами місцевого самоврядування при формуванні та використанні бюджетів розвитку, сьогодні їх використовують здебільшого для спрощення окремих бюджетних процедур.

Про стан соціально-економічного розвитку України можна зробити висновок на основі статистичних показників, які характеризують тенденції у соціальній та економічній сферах. Це засвідчило про наявність ряду позитивних тенденцій у рамках економічної складової соціально-економічного розвитку та негативну динаміку деяких соціальних показників. Все вище зазначене, дозволило обґрунтувати рекомендації щодо підвищення ефективності фінансування соціально-економічного розвитку регіону.

Ключові слова: децентралізація, фінансове забезпечення, фінансова незалежність, органи місцевого самоврядування, загальний і спеціальний фонди, доходи бюджетів об'єднаних територіальних громад.

Dmytrovska V.S., Solodzhuk T.V., Maksymiv M.S.
**FINANCIAL SUPPORT OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT
 OF THE REGION**

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
 Ministry of Education and Science of Ukraine,
 Department of Finance,
 Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk,
 76018, Ukraine,
 tel.: (0342)752351,
 e-mail: kfin@pnu.edu.ua

Abstract. The research of financing the socio-economic development of the region at the expense of local budgets was conducted. Particularly, the conceptual foundations of socio-economic development budget financing have been further developed in terms of determining the directions of using resources that ensure the effectiveness of socio-economic development, systematic financial instruments of social development of the region, and supplemented in the allocation of grants and programs of the State Fund for Regional Development.

On the basis of the analysis of budget expenditures, the analysis of financial support of socio-economic development of Ukraine and Ivano-Frankivsk region was carried out. In particular, the expenditures of the general and special fund of the Ivano-Frankivsk regional budget for financing the main directions of socio-economic development of the region were analyzed, the main trends were identified and problems were identified.

Despite of important tasks that local governments face up when formulating and using development budgets, they are now mostly used to simplify individual budgetary procedures. In addition, the miserable sumes of local budget development revenues are directed, for the most part, to capital expenditures, to the repairs of social facilities, but not to investments in socio-economic development programs. Therefore, the development budget, as a mechanism for making budget investments, needs to be reformed and improved, due to the limitations on filling this fund with financial resources, the inefficient mechanism for its use and control over the level of efficiency.

The state of socio-economic development of Ukraine can be concluded on the basis of statistical indicators characterizing trends in the social and economic spheres. Based on the data of the State Statistics Service, the importance of these indicators in 2015 – 2018 was highlighted. This helped to indicate a number of positive trends within the economic component of socio-economic development and the negative dynamics of some social indicators. It allowed justifying recommendations for improving the effectiveness of financing the socio-economic development of the region.

Key words: decentralization, financial security, financial independence, local self-government bodies, general and special funds, budget revenues of the united territorial communities.

Вступ. Сучасний етап поступу України засвідчує існування негативних тенденцій, результатом яких стало критичне поглиблення дисбалансів економічного розвитку

регіонів. Вони чинять перешкоди ефективному функціонуванню та модернізації системи національного господарства, знижують рівень та якість життя населення, сприяють неефективному використанню ресурсів тощо.

Тому формування бюджетної системи в сучасних умовах є результатом пошуку балансу між самостійністю регіонів і необхідністю міжрегіонального фінансового вирівнювання, що зображено в розподілі держаних функцій між центральними та місцевими органами влади, особливістю контролю надходження коштів до відповідних бюджетів.

Питання децентралізації бюджетної системи України виходять на перший план, оскільки вона є однією з фундаментальних умов незалежності і дієвості органів місцевої влади: децентралізація процесів ухвалення рішень збільшує можливості участі місцевої влади у розвитку підконтрольної їй території; фіскальна децентралізація сприяє ефективному забезпеченню суспільними послугами шляхом ретельнішого узгодження видатків органів влади з місцевими потребами.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд теоретичних, методичних та практичних підходів щодо фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіону в умовах бюджетної реформи.

Результати. При визначенні рівня соціально-економічного розвитку держави, важливим є врахування особливостей її регіональних систем, оскільки існує значна диференціація у забезпеченні необхідними економічними та соціальними ресурсами кожної з них. До того ж, саме на рівні регіонів відбуваються процеси відтворення продуктивних сил, визначаються та задовольняються основні соціальні потреби мешканців, розробляються і реалізуються проекти, спрямовані на забезпечення соціально-економічного розвитку, які у підсумку формують загальний рівень соціально-економічного розвитку держави. Соціально-економічний розвиток вимірюється такими показниками, як ВВП, тривалість життя, грамотність та рівень зайнятості. Також враховуються зміни в менш відчутних чинниках, таких як особиста гідність, свобода асоціацій, особиста безпека та свобода від страху фізичної шкоди та ступінь участі у громадянському суспільстві. Причинами соціально-економічного впливу є, наприклад, нові технології, зміни законів, зміни фізичного середовища та екологічні зміни [2]. Зрозуміло, що соціально-економічний розвиток має бути спрямований на досягнення кращих чи вищих показників у рамках кожного з його напрямів, що відображають прогресивні зміни. Тому важливим є питання визначення критеріїв такого розвитку, що відобразатимуть кінцеву мету руху системи. Також світова спільнота звертає увагу на те, що важливим є врахування екологічної ситуації в країнах світу. Мінливий клімат, масове зниження біорізноманіття та виснаження земель та прісних вод призводить до того, що сьогоднішній прогрес відбувається за рахунок майбутніх поколінь.

Стоянець Н. пропонує поділити усі показники соціально-економічного розвитку на три групи:

I група – показники, що характеризують фактори розвитку: наявні ресурси, джерела розвитку економіки; умови соціально-економічного розвитку;

II група – показники, що характеризують результати розвитку: економічні, соціальні, демографічні, екологічні;

III група – показники, що характеризують оцінку ступеня реалізації цілей розвитку економіки регіону.

Ми пропонуємо дещо конкретизувати цей перелік та схематично відобразимо показники соціально-економічного розвитку на рис. 1.

Процес децентралізації дозволив спрямувати не лише відповідальність, а й кошти на розвиток регіонів. Зокрема, спостерігаємо зміну акцентів у відповідальності щодо

мобілізації коштів на розвиток регіонів з центрального апарату держави, обласних і районних адміністрацій на громади.

Примітка. Побудовано автором на основі досліджень [4]

Рис. 1. Економічні, соціальні, екологічні показники соціально-економічного розвитку регіону

Fig. 1. Economic, social, environmental indicators of socio-economic development of the region

Фінансування соціального розвитку території неможливе без формування фінансових ресурсів, які спрямовуватимуться на цю мету і є складовою фінансового забезпечення.

Фінансове забезпечення місцевого самоврядування – це сукупність фінансових ресурсів, які зосереджуються у відповідних фондах та використовуючи які органи місцевого самоврядування виконують покладені на них функції та повноваження забезпечуючи соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальної одиниці [5]. Це сукупність заходів, спрямованих на мобілізацію наявних та виявлення і залучення потенційних фінансових ресурсів суб'єктів управління розвитком міста (місцевої влади, держави, суб'єктів господарювання, місцевої громади), а також ресурсів зовнішніх інвесторів та формування шляхом їх об'єднання фінансової основи для здійснення економічних процесів на відповідній території, реалізації запланованих соціальних програм, проектів, підтримки стабільного функціонування інфраструктури міста та вдосконалення міського життєвого середовища [5].

Оскільки місцеві бюджети є основною базою органів місцевого самоврядування,

яким належить визначальна роль в сучасній бюджетній системі України, вважаємо важливим при аналізі фінансування соціально-економічного розвитку є аналіз співвідношення обсягів місцевих бюджетів із загальними витратами зведеного бюджету (табл. 1).

Таблиця 1

Склад та структура доходів і видатків Зведеного бюджету України (без врахування міжбюджетних трансфертів) [7, с. 42]

Table 1

Composition and structure of revenues and expenditures of the Consolidated Budget of Ukraine (excluding intergovernmental transfers)

Показники, млрд. грн	Роки, млрд. грн.				Питома вага видатків місцевих бюджетів, %			
	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018
Доходи державного бюджету	531,5	612,1	787,3	917,1	81,5	78,2	77,4	79,8
Доходи місцевих бюджетів	120,5	170,6	229,5	232,0	18,5	21,8	22,6	20,2
Доходи Зведеного бюджету	652,0	782,7	1016,8	1149,1	100	100	100	100
Видатки Державного бюджету	402,9	489,3	566,6	691,3	59,3	58,6	53,6	55,9
Видатки місцевих бюджетів	276,9	346,2	490,1	546,2	40,7	41,4	46,4	44,1
Видатки Зведеного бюджету	679,9	835,6	1056,8	1237,5	100	100	100	100

Примітка. Складено автором на основі [13].

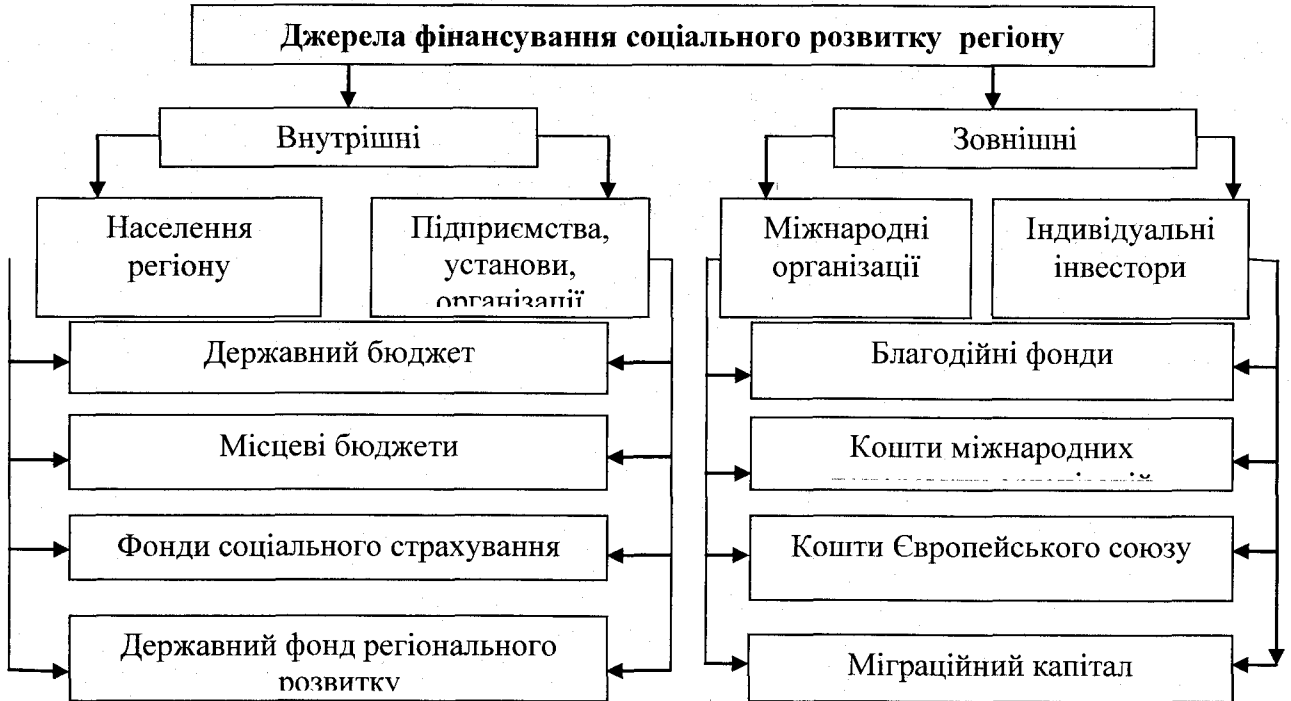
Отже, якщо провести аналіз структури доходів та видатків Зведеного бюджету України у 2015 – 2018 роках, то побачимо, що з 2015 року відбувається перерозподіл в їхній структурі. Так, протягом аналізованого періоду частка доходів місцевих бюджетів у складі Зведеного бюджету зростає від 18,5% у 2015 році (120,5 млрд. грн.) до 22,6% (229,5 млрд. грн.) у 2017 році та дещо знизилася у 2018 році (20,2% від загальної суми доходів Зведеного бюджету), що було зумовлено нижчими темпами росту доходів місцевих бюджетів порівняно з попереднім бюджетним періодом. те ж спостерігаємо, у структурі видатків.

Зважаючи на це, виділяють внутрішні та зовнішні джерел фінансування соціально-економічного розвитку регіону. Тривалий час для місцевих громад серед зовнішніх джерел на фінансування соціально-економічного розвитку в основному спрямовувались трансферти і пряме фінансування з державного бюджету. На рис. 2. окреслено коло джерел фінансування соціально-економічного розвитку регіону.

Проте наразі органи місцевого самоврядування можуть провадити інвестиційну та інноваційну діяльність, реалізовувати цільові програми, спрямовані на соціально-економічний розвиток, залучати кошти міжнародних грантових організацій, пріоритетами яких є забезпечення фінансування соціально-економічного розвитку та ін.

Оскільки соціально-економічний розвиток регіону характеризується сукупністю результативних показників різних сфер і галузей народного господарства регіону, проведемо аналіз фінансування видатків загального фонду Івано-Франківського обласного бюджету на виконання різних функцій, проте без врахування міжбюджетних

трансфертів.

Примітка. Побудовано автором

Рис. 2. Джерела фінансування соціально-економічного розвитку регіону.

Fig. 2. Sources of financing for the socio-economic development of the region.

Дані для такого аналізу виокремимо зі Звітів про виконання Івано-Франківського обласного бюджету у 2016 – 2018 рр. та занесемо у табл. 2.

Таблиця 2

Видатки загального фонду Івано-Франківського обласного бюджету на фінансування за функціональною класифікацією

Table 2

Expenditure of the general fund of the Ivano-Frankivsk regional budget for financing by functional classification

Загальний фонд	2016		2017		2018	
	Виконано, тис. грн.	% до плану	Виконано, тис. грн.	% до плану	Виконано, тис. грн.	% до плану
Державне управління	6426,7	98,9	10347,9	98,5	49033,3	98
Освіта	282679,1	99	459806,2	93	631079	97,4
Охорона здоров'я	735532,7	99,3	930360,8	100	1036331	99,7
Соціальний захист і соціальне забезпечення	78773,6	99,5	103985,6	99,8	150069,9	99,6
Культура і мистецтво	57361,4	99,9	83776,6	100	98088,7	100
Фізична культура і спорт	28303,9	99,8	39722,1	99,8	49643,6	99,8
Житлово-комунальне господарство					534,6	100
Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство	23743	100	35722,2	100	2000	100

Продовження табл. 2

Будівництво та регіональний розвиток	39,5	100	280,7	99,9	516,6	98,9
Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство	12062,8	71,5	9894	74,6	335	20,5
Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю	66,2	100	1401,4	99,7	2492,5	89,4
Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру	2060,3	99,4	2582,6	100	6726,2	99,9
Засоби масової інформації	7167,5	99,3	10044,7	99,4	13233	100
Видатки, не віднесені до основних груп	24447,2	94,8	530,4	61,3		
Всього видатків	8338821	96,3	1751698	94,9	8330261	96,3

Примітка. Складено автором на основі аналізу Звітів про виконання Івано-Франківського обласного бюджету

За даними табл.2 найбільша частка у складі видатків загального фонду Івано-Франківського обласного бюджету припадає на фінансування соціальної компоненти соціально-економічного розвитку регіону.

Що стосується видатків спеціального фонду Івано-Франківського обласного бюджету, то їх ми відобразили у табл. 3.

Таблиця 3

Видатки спеціального фонду Івано-Франківського обласного бюджету на фінансування за функціональною класифікацією

Table 3

Expenditure of the special fund of the Ivano-Frankivsk regional budget for financing by functional classification

Спеціальний фонд	2016		2017		2018	
	Виконано, тис. грн.	% до плану	Виконано, тис. грн.	% до плану	Виконано, тис. грн.	% до плану
Державне управління	212	100	291	96,7	4539,4	98,8
Освіта	46059,7	52,1	24052,9	72,6	109113,4	98,7
Охорона здоров'я	39570,6	95,1	90278,4	92,5	44661,4	91,8
Соціальний захист і соціальне забезпечення	943,8	99,9	922,3	99,9	1728,6	97,7
Культура і мистецтво	1230,7	100	948	100	2487,7	100
Фізична культура і спорт	912,3	100	2267,5	100	1726,2	3,4
Житлово-комунальне господарство	600	100	100	20	548,3	87

Продовження табл. 3

Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство			210	100	709,2	96,6
Будівництво та регіональний розвиток			178183,6	89,2	184739,8	50,2
Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство	24161,7	96,3	179945,4	88,9	280893,3	95,9
Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю	400	100	1707,7	63	4134,4	99,9
Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру	114,5	100	233,4	100	251,6	98,9
Охорона навколишнього природного середовища	632,7	79,1	200	100	20103,3	78,7
Засоби масової інформації	199,4	99,7	150	100	1150	100
Разом видатків	518990	86,9	868737,1	71,3	1041963	78,6

Примітка. Складено автором на основі аналізу Звітів про виконання Івано-Франківського обласного бюджету

За даними таблиці 3. можемо зробити висновки про значні обсяги фінансування соціальної сфери: охорони здоров'я та освіти, у рамках яких значна частина коштів була спрямована на фінансування капітальних видатків та передбачених реформами заходів.

Основним інструментом фінансування соціально-економічного розвитку на місцевому рівні мали стати місцеві бюджети розвитку, проте цей інструмент бюджетної політики соціально-економічного зростання територій не відповідає потребам та не виконує завдань розвитку в силу, бо використовується не у відповідності до прямого призначення.

Наявність значних регіональних диспропорцій в рівнях соціально-економічного розвитку зумовлює необхідність розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення державної політики у сфері регіонального розвитку, відповідних її правових, організаційних, економічних механізмів. Ці рекомендації повинні відповідати векторам розвитку країни, визначеним у Стратегії сталого розвитку "Україна -2020": вектору розвитку, безпеки, відповідальності та вектору гордості.

Вектор розвитку передбачає реформування секторів, галузей та сфер економіки з метою забезпечення сталого розвитку України. У кінцевому підсумку проведення структурних реформ має привести до підвищення стандартів життя. Для цього, передусім, необхідно відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему. Завдяки цим заходам Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями [6].

Успішність реалізації заходів щодо державного регулювання соціально-економічного розвитку регіону перебуває у прямому взаємозв'язку із рівнем узгодженості відносин та інтересів держави і громад.

Тобто прийняття рішень, що стосується соціально-економічного розвитку регіону має бути перенесено на рівень цього регіону, це дозволить не лише використовувати власні ресурси місцевих бюджетів, а й більш ефективно вирішити те чи інше завдання. Національний дохід держави повинен бути оптимально розподілений між регіонами з метою їх зацікавленості у власному розвитку. Держава має будувати свої відносини з органами місцевого самоврядування як з повноправними партнерами, долучаючи до реалізації завдань сталого розвитку ще одну зацікавлену сторону – приватних інвесторів та підприємства. Відповідно усі сторони, які беруть участь у цих відносинах, несуть рівну відповідальність [10].

Також існує проблема дотримання пріоритетності в розробці програм, що призводить до реалізації великої кількості другорядних програм, що не сприяють вирішенню найбільш нагальних потреб в регіоні. Склад кінцевих цілей і заходів, що включаються в програму, не завжди враховують ситуацію в регіонах і здебільшого не відповідають встановленим цілям, що приводить лише до часткового впливу на існуючу ситуацію. Крім того, оцінка необхідних фінансових та часових ресурсів зазвичай здійснюється без розробки бізнес-планів, є необґрунтованою і здебільшого завищеною. А це в свою чергу не сприяє дотриманню принципів економічності та ефективності бюджетних ресурсів.

На нашу думку, такий порядок речей можна усунути за допомогою розробки реальних деталізованих стратегій соціально-економічного розвитку кожного регіону. Наразі більшість регіональних стратегій розробляються залученими ззовні фахівцями за типовою формою та не враховують ні регіональних особливостей, ні конкурентних переваг регіонів, ні існуючих нагальних проблем на рівні кожного окремого регіону. такі стратегії дозволили б більш ефективно планувати заходи та ресурси на виконання програм соціально-економічного розвитку регіону та дозволили усунути диспропорції у рівні їх розвитку.

Реалізація зазначених цілей потребує розробки комплексу заходів щодо подолання регіональних диспропорцій, які можемо схематично відобразити на рис. 3.

Отже, вважаємо, що подолати регіональні диспропорції у рівні соціально-економічного розвитку регіонів можна шляхом:

- забезпечення ефективного використання фінансового, ресурсного та економічного потенціалу регіонів на основі його оцінки. Це дозволить усунути прогалини та нівелювати моменти, що не сприяють соціально-економічного розвитку регіону і активізувати сильні його сторони порівняно з іншими регіонами;
- подальшої реалізації заходів, спрямованих на децентралізацію;
- розробка регіонами довгострокових стратегій соціально-економічного розвитку із залученням громадськості, науковців, представників бізнесу та усіх інших зацікавлених сторін. В сучасних умовах при складанні стратегії Івано-Франківської області на наступний семирічний період залучається широке коло фахівців;
- розробка та виконання програм регіонального розвитку із врахуванням можливостей кожного регіону;
- проведення структурної перебудови регіонів та створення умов розміщення виробництва в економічно відсталих регіонах, що забезпечить сталий розвиток;
- розробка та практична реалізація стимулів на рівні регіонів, що мотивуватиме органи місцевого самоврядування більш ефективно використовувати бюджетні кошти та охоплювати фінансуванням ширше коло проблем соціально-економічного розвитку;

– підвищення ділової і інноваційної активності, на основі взаємодії органів місцевого самоврядування, промислових підприємств та економічно активного населення, що сприятиме розвитку інфраструктури регіону, ринку товарів і цінних паперів;

– підвищення інвестиційної привабливості регіону, що сприятиме впровадженню інноваційних технологій та методів вирішення соціально-економічних проблем регіонального розвитку тощо.

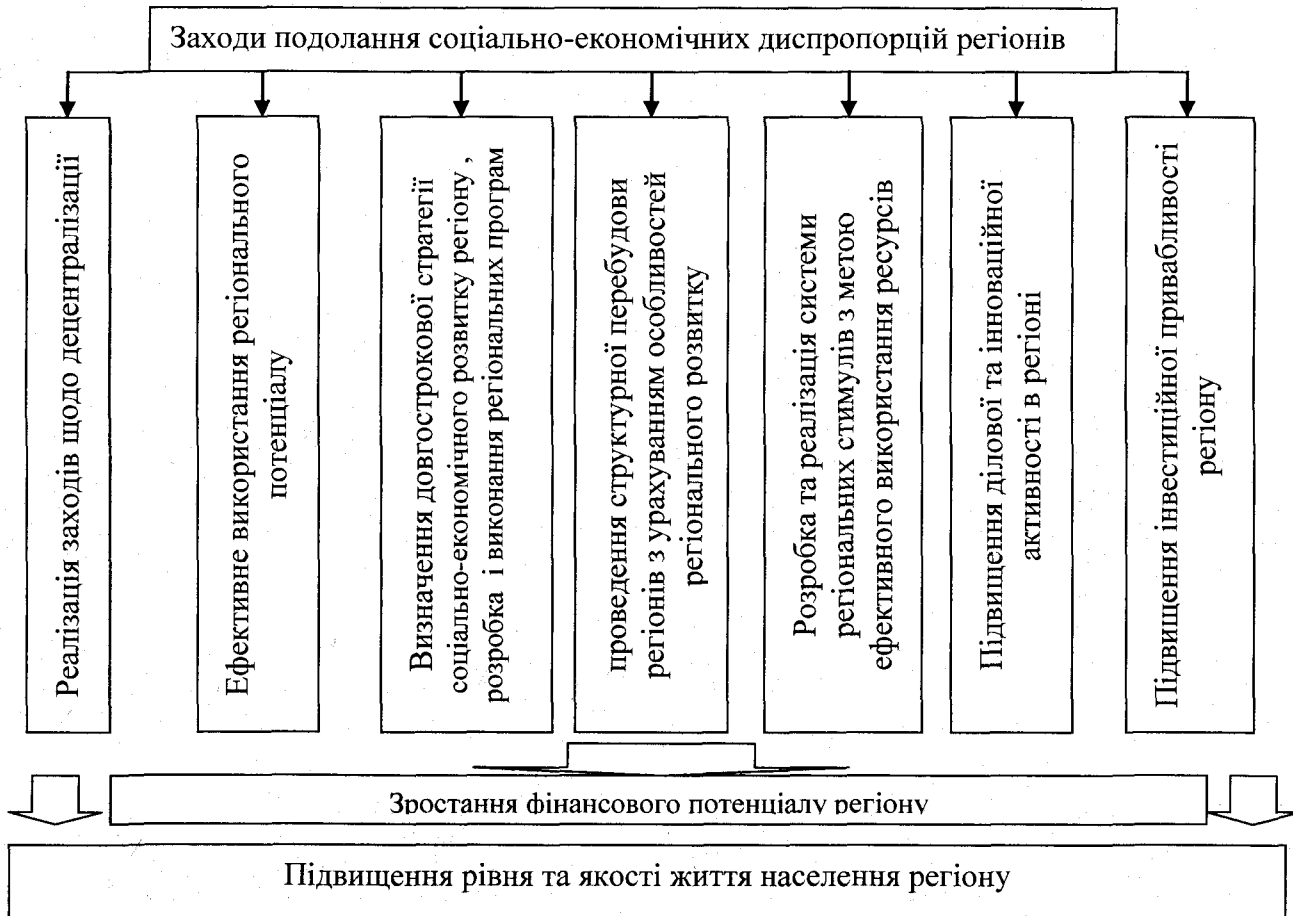

Рис. 3. Заходи щодо подолання соціально-економічних диспропорцій регіонів [14]

Fig. 3. Measures to overcome the socio-economic imbalances of the regions [14]

Доречним є використання досвіду Європейського союзу у регулюванні соціально-економічного розвитку на рівні регіонів.

Щодо пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку, то в Європейських країнах перевага надається інвестиціям у створення інфраструктури, поліпшення знань і навичок робочої сили та стимулювання зростання інноваційності суспільного виробництва.

Досвід країн ЄС показує, що вирішення проблем регіону можна здійснювати за допомогою так званих «точок зростання». Як правило, мова йде про наявність необхідних умов і достатніх (необхідних) ресурсів, при забезпеченні яких досягається ефект соціально-економічного росту. Поряд з цим у країнах ЄС широко застосовується і такий механізм державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів, як кластеризація економіки депресивних територій, в тому числі гірських, для

зменшення нерівності їх соціально-економічного розвитку [8].

Таким чином відбувається мобілізація та концентрація обмежених фінансових ресурсів на місцях, ефективно використовується наявний місцевий ресурсний, людський потенціал для налагодження виробництва (надання послуг) відповідно до особливостей територій. Практика кластеризації зарекомендувала себе дуже ефективним механізмом соціально-економічного розвитку депресивних регіонів, зокрема гірських, в Італії та Іспанії, де структура їх економіки характеризується існуванням взаємозалежних галузей, що використовують традиційні професійні навички населення [8].

Таким чином, механізм державного управління соціально-економічним розвитком регіонів має забезпечувати вирішення такого комплексу регіональних завдань:

- закріплення основних положень соціальної та економічної політики у нормативно-правових актах;
- оцінка соціально-економічного становища регіонів на основі сучасних методів прогнозування та оцінки обсягів виробництва продукції, ефективності використання ресурсів, якості життя населення;
- формування сприятливої цінової, тарифної та кредитно-фінансової політики на міжрегіональному і міждержавному рівнях для виробництва продукції, проведення робіт і надання послуг;
- аналіз продовольчої безпеки на основі вивчення наповнення продовольчого ринку, контролю за організацією централізованих продовольчих фондів та регулювання цін на продукцію сільського господарства в регіонах, розробки пропозицій щодо створення і використання резервних державних фондів;
- сприяння розвитку ринкової інфраструктури в регіонах, регулювання основних пропорцій міжгалузевого і внутрішньогалузевого обміну;
- розробка маркетингових та консалтингових програм для розвитку малого бізнесу і підприємництва, забезпечення умов нормальної конкуренції на продовольчому ринку;
- подолання економічного спаду та створення умов для активізації та розвитку підприємницької діяльності, що є невід'ємною умовою забезпечення майбутнього економічного відродження та росту;
- підтримка та стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку економіки, що дозволить сподіватися на стабілізацію економічної ситуації та створення потенціалу для конкурентоспроможності та зростання економіки в нових умовах

Висновки. Соціально-економічний розвиток регіону визначають як незворотну, динамічну та одновекторну зміну сукупності усіх наявних у межах регіону ресурсів, які можуть бути використані з метою підвищення соціальної стабільності, підвищення рівня і якості життя населення, зростання ефективності галузей економіки, формування і відтворення людського капіталу.

Звичайно, кожен регіон має свої особливості і конкурентні переваги, які виділяють його з-поміж інших регіонів, проте для їх реалізації необхідна синергія суб'єктів господарювання, органів місцевого самоврядування, регіональних інституцій та органів державної влади. Це дозволить не лише забезпечити сталість соціально-економічного розвитку, а й забезпечити конкурентні переваги регіону на ряду з іншими.

Тому при визначенні рівня соціально-економічного розвитку держави, важливим є врахування особливостей її регіональних систем, оскільки існує значна диференціація у забезпеченні необхідними економічними та соціальними ресурсами кожної з них. До того ж, саме на рівні регіонів відбуваються процеси відтворення продуктивних сил,

визначаються та задовольняються основні соціальні потреби мешканців, розробляються і реалізуються проекти, спрямовані на забезпечення соціально-економічного розвитку, які у підсумку формують загальний рівень соціально-економічного розвитку держави.

До фінансових ресурсів, що можуть спрямовуватись на фінансування регіонального розвитку віднесено бюджетні ресурси (зокрема, кошти ДФРР, власні ресурси місцевих бюджетів), інвестиційні ресурси (фінансові ресурси міжнародних та національних організацій та фондів, ресурси підприємств, організацій та приватних підприємств). Кожен із запропонованих механізмів фінансування соціально-економічного розвитку та використаних інструментів має свої переваги та недоліки, проте для забезпечення максимальної ефективності політики соціально-економічного розвитку регіону, доцільним є поєднання різних варіантів фінансування.

На сучасному етапі розвитку економіки, роль видатків бюджету при фінансуванні соціально-економічного розвитку значно зросла. Зважаючи на те, що категорія “соціально-економічний розвиток” включає у себе три складові: соціальну, економічну та екологічну, які здатні забезпечити сталість процесів відтворення, покращення та поліпшення усіх показників регіонального розвитку лише у синергії, вважаємо аналіз видатків бюджету слід здійснювати з урахування усіх її функцій, що мають забезпечувати цей розвиток. Отже, можемо зробити висновок, що такий механізм здійснення бюджетних інвестицій як бюджет розвитку потребує реформування і удосконалення через існування обмежень щодо наповнення цього фонду фінансових ресурсів, неефективного механізму його використання і контролю за рівнем ефективності.

Крім того, все ще залишаються проблеми диференціації різних регіонів за рівнями розвитку. Вважаємо, що подолати регіональні диспропорції у рівні соціально-економічного розвитку регіонів можна шляхом: забезпечення ефективного використання потенціалу регіонів на основі його оцінки; подальшої реалізації заходів, спрямованих на децентралізацію; розробки регіонами довгострокових стратегій розвитку усіх зацікавлених сторін; розробки та виконання програм регіонального розвитку із врахуванням можливостей кожного регіону; проведення структурної перебудови регіонів та створення умов розміщення виробництва в економічно відсталих регіонах; розробки та практичної реалізації стимулів на рівні регіонів; підвищення ділової і інноваційної активності; підвищення інвестиційної привабливості регіону тощо.

1. Стоянець Н.В. Методологічні аспекти соціально-економічного розвитку регіону. *Науковий вісник Мукачівського державного університету, Серія Економіка*. 2015. Випуск 2 (4). С. 208 – 213.
2. Пилипенко Г.М., Федорова Н.Є., Казмиренко О.В. Соціально-економічний розвиток суспільства через призму синергетичної парадигми. *Економічний вісник*. 2017. №22. С.9- 17.
3. Задорожний В.П. Фінансові інструменти регіональної політики соціально-економічного розвитку в Україні. *Економіка і регіон*. 2015. №3 (52). С. 46 – 54.
4. Юрійчук С.М. Особливості управління соціально-економічним розвитком регіонів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. №6. С. 52 – 53.
5. Солоджук Т.В. Соціально-економічний розвиток регіонів та особливості його фінансування. URL: http://eprints.kname.edu.ua/51185/1/ilovepdf_com-399-401.pdf (дата звернення: 3.10.2019).
6. Цілі сталого розвитку та їх адаптація для України, базові документи. URL: <http://www.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/bazovi-dokumenty/> (дата звернення: 3.10.2019).
7. Про засади державної регіональної політики: Закон України. Документ № 156–VIII від 05.02.2015 р. сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19> (дата звернення: 3.10.2019).
8. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України. Документ № 2850-IV. у пот. ред. від 02.12.2012 р. сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15> (дата звернення: 3.10.2019).
9. Фінансова децентралізація: експерти розповіли про результати 2018 року та

- перспективи 2019. Децентралізація дає
можливості. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/10670> (дата звернення 10.09.2019)
10. Бобровська О.Ю. Удосконалення системи оцінювання соціально-економічного розвитку як чинник підвищення ефективності місцевого самоврядування. URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-01/BobrovskaStat.pdf> (дата звернення: 3.10.2019).
 11. Макогон В. Бюджетні видатки у системі соціально-економічного розвитку країни. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. №3. С. 114 – 125.
 12. Щербак О. Л. Фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку монофункціонального міста : автореф. дис. ... канд. держ. упр. : спец. 25.00.04 – місцеве самоврядування. – 3679,9835, Запоріжжя, 2012. 20 с.
 13. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/> (дата звернення: 3.10.2019).
 14. Качний О. С., Державне управління соціально-економічним розвитком регіонів України: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських стандартів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. №3. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/40.pdf (дата звернення: 3.10.2019).

References

1. Stoyanets, N.V. "Methodological aspects of socio-economic development of the region." *Scientific bulletin of Mukatchiv state university, Economics seria*, issue 2(4), 2015, pp. 208-213. Vernadsky National library, nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2015_2%282%29_39. Accessed 03 Oct.2019.
2. Pylypenko G.M., Fedorova N.E., and O.V. Kazymyrenko. "Socio-economic development of society through the lens of a synergistic paradigm." *Economical bulletin*, no.22, 2017, pp. 9-17.
3. Zadoroznyi, V.P. "Financial instruments of regional policy of socio-economic development in Ukraine." *Economy and region*, no.3(52), 2015, pp. 46-54.
4. Yuriychuk, S.M. "Features of management of socio-economic development of regions." *Investment: practice and experience*, no.6, 2011, pp. 52-53.
5. Solodzuk, T.V. "Socio-economic development of regions and features of its financing." A.N.Beketov KNUME Digital Repository, eprints.kname.edu.ua/51185/1/ilovepdf_com-399-401.pdf. Accessed 03 Oct.2019.
6. "Sustainable development goals and their adaptation to Ukraine, basic documents." *Stalyi rozvytok*, www.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvytok/bazovi-dokumenti/ Accessed 03 Oct.2019.
7. "State regional policy. The Law of Ukraine. Document No156–VIII from 05.02.2015." *Verkhovna Rada of Ukraine*, zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19. Accessed 03 Oct.2019.
8. "Development of region stimulating. The Law of Ukraine No2850-IV from 02.12.2012." *Verkhovna Rada of Ukraine*, zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15. Accessed 03 Oct.2019.
9. "Financial decentralization: Experts talk about the results of 2018 and the prospects of 2019." *Decentralization provides opportunities*, decentralization.gov.ua/news/10670. Accessed 19 Sept. 2019.
10. Bobrovska, O.U. "Improvement of the system of assessment of socio-economic development as a factor of increasing the efficiency of local self-government, Dniprovsky dershavny institut derzhavnoho upravlinnia, www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-01/BobrovskaStat.pdf. Accessed 03 Oct.2019.
11. Makogon, V. "Budget expenditures in the system of socio-economic development of the country." *Foreign Trade: Economics, Finance, Law*, no. 3, 2016, pp.114-125.
12. Shcherbakova, O.L. *Financial support of socio-economic development of a mono-functional city: abstract*, 2012.
13. Ministry of Finance of Ukraine, www.minfin.gov.ua/news/ Accessed 03 Oct.2019.
14. Kachnyi, O.S. "Public Administration of Socio-Economic Development of Ukrainian Regions: Status and Prospects for Change in the Context of Global Challenges and European Standards." *Public administration: improvement and development*, no.3, 2018, www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/40.pdf. Accessed 03 Oct. 2019.

УДК 336.027: 35.071.6

doi: 10.15330/apred.2.15.160-166

Мигович Т.М.

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76018, Україна,
тел.: (0342)752351,
e-mail: kfin@pnu.edu.ua

Анотація. У статті розкрито сутність поняття “сталий розвиток”, який передбачає інтегрування цілей високої якості життя, здоров’я та добробуту з соціальною справедливістю та дозволяє задовольняти потреби нинішнього покоління, не завдаючи при цьому шкоди можливостям у майбутньому. Визначено вплив процесу децентралізації на можливість місцевого самоврядування забезпечити якісне надання послуг населенню. Відзначено успіхи децентралізації та прогрес у формуванні спроможних окремих територій. Позитивним моментом децентралізації виділено формування локальної ідентичності громади, яка забезпечує раціональне використання наявних ресурсів і підвищує активність локальних спільнот. Сформульовано ряд проблем, що виникають у процесі впровадження реформи перерозподілу рівнів влади та ресурсного забезпечення, а саме надмірна децентралізація фінансової системи ускладнює реалізацію державою такої функції як стабілізація та перерозподіл доходів. Відзначено, що цілісне бачення очікуваних змін від реформи децентралізації було закладене у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Автором відображено роль місцевого самоврядування в забезпеченні сталого розвитку країни. Виокремлено складові місцевих фінансів як основи самодостатності територій. Регулювання розвитку регіонів в Україні здійснюється за допомогою низки інструментів, які упродовж часу свого використання демонструють різний ступінь й результативність. З’ясовано актуальність використання грантів як джерела забезпечення ефективного функціонування місцевого самоврядування. Виокремлено кілька грантових програм ЄС, які фінансують проекти регіонального розвитку, зокрема, в галузі транспорту, для надання допомоги соціальним та економічним перетворенням, розвитку освіти та інновацій.

Ключові слова: сталий розвиток, місцеве самоврядування, децентралізація, місцеві фінанси, гранти регіонального розвитку.

Myhovich T.M.

LOCAL SELF-GOVERNMENT IN ENSURING THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE COUNTRY

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Finance,
Shevchenka str., 57, Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine,
tel.: (0342)752351,
e-mail: kfin@pnu.edu.ua

Abstract. The article describes the essence of the concept the “sustainable development”, which aims to integrate the goals of high quality life, health and well-being with social justice and to meet the needs of the present generation, without sacrificing future opportunities. The influence of the decentralization process on the ability of local self-government to provide quality services to the population has been determined. The successes of decentralization and progress in the formation of capable individual territories were noted. The positive moment of decentralization is the formation of local identity by the community, which ensures the rational use of available resources and increases the activity of local communities. A number of problems have been formulated that arise in the process of implementing the redistribution reform between the government levels and resources, namely the excessive financial system decentralization complicates the implementation by the state of such a function as the stabilization and redistribution of income. It was noted that a holistic vision of the expected changes from the decentralization reform was laid down in the Concept of the reforming local self-government and territorial organization government in Ukraine. The author reflects the role of local self-government in ensuring the sustainable development in the country. The components of local finance have been identified as the basis for territorial self-sufficiency. Regulating the regional development in Ukraine is accomplished through a series of tools that show varying degrees and effectiveness over time. The relevance of the using grants as a source for ensuring the effective functioning of local self-government has been clarified. Several EU grant programs have been identified to fund regional development projects, in particular in the field of transport, to assist social and economic transformation, education and innovation.

Keywords: sustainable development, local self-government, decentralization, local finance, grants in regional development.

Вступ. В сучасному вимірі соціально-економічного зростання України залежить від успішного реформування системи організації влади, основним завданням якого є формування ефективних механізмів розвитку територіальних громад та повноцінне залучення населення окремих адміністративно-територіальних утворень до процесів розробки та прийняття управлінських рішень. Це передбачає проведення децентралізації у всіх сферах, зокрема у фінансовій щодо нарощення фінансової бази територіальних громад України і, як наслідок, підвищення їх самодостатності.

Дослідження проблем реформування місцевого самоврядування висвітлені у працях таких вчених [1-4], як Жаліло Я.А., Шевченко О.В., Романова В.В. Примостка О.О. та ін. Значний внесок в обґрунтування необхідності удосконалення планування місцевих бюджетів зробили багато українських науковців [5-9], серед яких С. Кравців, О. П. Кириленко, О.В. Врублевський та ін.

Віддаючи належне проведеним науковим дослідженням, варто відзначити, що питання пошуку та використання ефективних шляхів залучення грошових коштів органами місцевого самоврядування залишаються відкритими.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення теоретичних основ та прикладних проблем забезпеченні сталого розвитку країни шляхом зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування; характеристика окремих елементів місцевих фінансів. Для досягнення поставленої мети застосовувалися методи логічного узагальнення та синтезу; системного аналізу та абстрактно-логічний метод. Теоретико-методологічною основою дослідження є положення науковців про поняття і сутність місцевих фінансів та їх роль у соціально-економічному розвитку територій, що визначило логіку побудови дослідження.

Результати. З огляду на необхідність зміцнення державності і згуртованості країни реформування усіх напрямків народного господарства повинно бути спрямоване на покращення якості життя, територіальній консолідації, формуванню відчуття громад свого долучення до процесів державотворення, формуванню локальної ідентичності територіальних громад та забезпечення сталості розвитку.

Сталий розвиток, за формулюванням ООН, – це розвиток суспільства, що дозволяє задовольняти потреби нинішнього покоління, не завдаючи при цьому шкоди можливостям майбутніх поколінь. Ідею сталого розвитку було покладено в основу світової програми дій «Порядок денний на XXI століття», прийнятої 179 країнами світу [1, с. 127].

За міжнародним стандартом 180 26000:2010, сталий розвиток – це такий, що задовольняє потреби сучасності, не ставлячи при цьому під загрозу можливість наступних поколінь задовольняти свої потреби. Сталий розвиток передбачає інтегрування цілей високої якості життя, здоров'я та добробуту з соціальною справедливістю, забезпеченням здатності планети підтримувати життя в усьому його розмаїтті. Ці соціальні, економічні та екологічні цілі є взаємозалежними та такими, що взаємно підтримуються [2].

Європейський Союз виступає світовим лідером з упровадження принципу сталого розвитку. Стратегія виваженого, сталого та всеосяжного зростання “Європа-2020” реалізується в ЄС з 2010 р. Відповідно до цієї Стратегії як основні чинники зміцнення економіки встановлено: виважене зростання: розвиток економіки, заснованої на знаннях та інноваціях; стале зростання: створення економіки, заснованої на доцільному використанні ресурсів, екології та конкуренції; усеосяжне зростання: сприяння підвищенню рівня зайнятості населення, досягнення соціальної та територіальної згоди [3].

У контексті поглиблення стратегічного партнерства України з Європейським Союзом на засадах сталого розвитку державна влада має забезпечити проведення системних змін в управлінні як на загальнодержавному, так і на рівні територіальних громад. Тому на сучасному етапі розвитку України особливого значення набуває реформа децентралізації.

Децентралізація влади як складова державної політики створила підґрунтя для укорінення кардинальних інституційних перетворень, підвищення якості життя громадян та має велике значення для продовження секторальних реформ. Завдяки створенню нової системи розподілу владних повноважень між центральними та місцевими органами влади в Україні сьогодні фактично формується нова система взаємовідносин між різними гілками влади та новий баланс стримувань і противаг.

Цінність реформи децентралізації проявляється ще й у тому, що, незважаючи на тимчасову окупацію території країни та порушення господарського простору, вимивання ресурсів та загальне розбалансування ресурсної бази, “пробуксовування” реформ в інших сферах, макроекономічну нестабільність та заслабкі паростки економічного зростання, реформування управління на місцевому рівні вже позитивно впливає на соціально-економічне становище громад. Децентралізація формує нової якості зв'язки між регіонами внаслідок вбудовування в систему адміністративно-територіального устрою нових одиниць – об'єднаних територіальних громад, що по-новому визначають координацію та підпорядкованість суб'єктів адміністративного устрою [4, с. 31].

Створення об'єднаних територіальних громад, перегляд значення самої громади, як основи зростання економіки з однієї сторони та носія первинних цінностей та потреб призводить до формування нового типу локальної ідентичності громади та її мешканців. Це забезпечує як формування, так і раціональне використання ресурсів, зокрема і фінансових, оскільки відчуття довіри та єдності, солідарності та поваги між членами громади із врахуванням колективного та індивідуального підвищує активність локальних спільнот, забезпечує їх сталий поступ, і, як результат, сприяє розвитку всієї держави.

Реалізація ідеї децентралізації, розширення повноважень територіальних громад та удосконалення процесу бюджетного планування на місцях схвалена Концепцією реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні [5].

Відповідно до даного нормативно-правового акту адміністративно-територіальний поділ передбачає наявність базового, районного та регіонального рівнів. Тому фактично змінюється і підхід у плануванні видатків задля фінансування послуг, які надаються на території того чи іншого утворення.

Зокрема, компетенцією базового рівня, а точніше громади, є досить широкий перелік послуг, наприклад, місцевий економічний розвиток, пасажирські перевезення на території громади, муніципальна міліція, питання забудови, благоустрою та планування розвитку території, культура і фізична культура, розвиток і утримання місцевої інфраструктури, соціальний захист, швидка медична допомога, первинна охорона здоров'я, середня, дошкільна і позашкільна освіта, житлово-комунальні послуги.

Основними завданнями району є утримання об'єктів загальної власності територіальних громад району, виховання і навчання дітей в школах-інтернатах загального профілю, транспортна інфраструктура районного значення, забезпечення надання вторинної медичної допомоги.

У відповідальності регіону залишається планування регіонального розвитку, транспортна інфраструктура регіонального значення, спеціалізовані середня освіта та охорона здоров'я, розвиток культури, спорту і туризму, утримання об'єктів власності територіальних громад регіону.

З вищенаведеного стає зрозуміло, що найбільше функцій виконуватимуть громади. Проте фінансування такої кількості послуг потребує не тільки великих обсягів бюджетних коштів, але й удосконалення наявного підходу до розуміння сутності та управління місцевими фінансами.

Попри очевидні переваги децентралізації, існують чималі ризики. Одним серед них є домінування локальних інтересів над регіональними чи навіть загальнонаціональними. За оцінками експертів, надмірна децентралізація фінансової системи ускладнює реалізацію державою такої функції як стабілізація та перерозподіл доходів. За умов фінансово-економічної нестабільності (кризи) цілі державної і місцевої влади в питаннях реалізації бюджетної політики можуть мати різні пріоритети, а це означає, що політика вирівнювання бюджетної забезпеченості буде неефективною. Співвідношення локальних (місцевих) ефектів від надання суспільних послуг та ефективності їх створення – інший потенційний “камінь спотикання” при реалізації децентралізації. Йдеться про ризики, обумовлені “ефектом масштабу”: скорочення витрат на одиницю наданої послуги при збільшенні обсягів наданих послуг (вартість послуги зменшується при збільшенні охочих її отримати). Цей аргумент експерти часто використовують при обґрунтуванні доцільності об'єднання адміністративно-територіальних одиниць. Аналізуючи ризики бюджетної децентралізації в цьому руслі, необхідно чітко розуміти: яким має бути мінімальний розмір адміністративно-територіальної одиниці щоб співвідношення ціна/якість суспільної послуги було оптимальним, а соціально-економічний ефект – максимальним.

Усвідомлюючи переваги та суперечності бюджетної децентралізації, все ж таки варто сказати, що ці зміни є важливими та безальтернативними. Одночасно підкреслимо, що впродовж останніх 20 років більшість європейських країн провели реформу фінансових відносин і при цьому так чи інакше стикалися з проблемою вдосконалення свого адміністративно-територіального устрою, щоправда кожна розв'язувала її по-різному: одні проводили реформи адміністративно-територіального

устрою, інші вдосконалювали окремі її елементи. Позаяк більшість європейських країн мали на меті децентралізацію громад, але для цього не мали належної матеріально-фінансової бази, то такі реформи розпочиналися з укрупнення адміністративно-територіальних одиниць та створення різних регіональних форм управління. Як наслідок, кожна країна обрала свій тип місцевих фінансів, в основі якого були закладені принципи чи то бюджетного федералізму чи то бюджетного унітаризму зі своїми підходами до розподілу повноважень між центральною і місцевою владою у сфері фінансово-бюджетних та міжбюджетних відносин [6, с. 218].

До складу місцевих фінансових інститутів відносять бюджети, позабюджетні, валютні та цільові фонди органів місцевого самоврядування, комунальну форму власності, комунальний кредит, комунальні платежі, фінанси комунальних підприємств та інші джерела фінансування громадських послуг та потреб.

Інститут місцевих бюджетів являє собою регламентовану нормами права форму утворення та використання грошових коштів, необхідних для фінансового забезпечення функцій і завдань органів місцевого самоврядування. Його економічна природа проявляється в призначенні місцевих бюджетів: розподілі суспільного продукту між різними сферами діяльності та соціальними групами населення; міжтериторіальному перерозподілі ВВП і здійсненні фінансового вирівнювання; формуванні доходів, які є фінансовим забезпеченням діяльності органів місцевого самоврядування; їх розподілі між галузями економіки та соціальною сферою; контролі за рухом грошових коштів.

Економічна передумова існування інституту місцевих позик полягає у встановленні особливого процесу перерозподілу доходів всередині суспільства. На відміну від місцевого оподаткування, правовідносини, що виникають при місцевих запозиченнях, є кредитними, тому формуються з позикових засобів на умовах поворотності, терміновості та платності. Результатом розвитку цього інституту є посилення ролі органів місцевого самоврядування, але не як безпосередніх учасників кредитних відносин, а як гарантів реалізації економічних програм на місцях. Через довгостроковий період обігу й інвестиційну природу місцевих запозичень їх слід відносити до інструментів ринку капіталів.

Специфічним інститутом у системі муніципальних фінансів є цільові фонди органів місцевого самоврядування. Їх кошти мають чітко визначене спрямування та витрачаються на забезпечення потреб соціально-економічного розвитку територій. Надання органам місцевого самоврядування компетенції щодо їх створення зумовлене прагматичною ідеєю розширення дохідної бази місцевих бюджетів. Таке функціонування інституту цільових фондів стало чи не єдиним можливим засобом переведення мезаекономічної політики на здорову основу. Водночас складний механізм формування та використання коштів фондів створює додаткові перешкоди для здійснення видаткових повноважень органів місцевого самоврядування.

Інститут комунальної власності являє собою самостійну форму публічної власності, відокремленої від держави. Основне правило його формування полягає в тому, що даний інститут повинен бути обмежений тільки тими об'єктами, які дадуть змогу забезпечити добробут на муніципальному рівні. З одного боку, передумовою до цього є збільшення кількості об'єктів комунальної форми власності за рахунок підприємств, які необхідні для функціонування регіону й мають важливе значення для забезпечення побутових потреб населення, а з іншого – поліпшення органами місцевого самоврядування принципів організації та роботи з управління комунальними об'єктами соціальної інфраструктури [7, с. 21].

В багатьох країнах одним із завдань органів місцевого самоврядування є організація пошуку позабюджетних джерел фінансування та налагодження співпраці з різноманітними фондами та грантовими програмами. Враховуючи обмеженість

бюджетних коштів навіть найспроможніших громад в Україні, одним із напрямків діяльності органів місцевого самоврядування та окремих посадових осіб, у тому числі й старост, мала б стати робота, спрямована на пошук позабюджетних джерел фінансування та залучення для вирішення питань місцевого значення необхідних коштів [8].

В контексті євроінтеграції для України важливе значення мають гранти ЄС як інструментами реалізації регіональної політики. Найбільш поширеним механізмом реалізації регіональної політики ЄС є інвестиційний грант як прямий фінансовий внесок ЄС на підтримку проектів або організацій, які представляють інтереси ЄС або роблять свій внесок у реалізацію програми або політики ЄС. Зацікавлені сторони можуть подавати пропозиції згідно із оголошеними конкурсами. Грантові програми ЄС фінансують проекти у таких сферах: сільське господарство, громадянство, співпраця і розвиток, культура, медіа, економіка – фінанси, освіта, тренінг, зайнятість, енергетика, розширення, навколишнє середовище, охорона здоров'я, виробництво, інформація, інновації, правосуддя, безпека, локальний розвиток, нові технології, публічний менеджмент, дослідження, послуги, телекомунікації, планування міст, туризм, торгівля, транспорт, молодь та ін.

Серед найбільших грантів ЄС доречно зазначити програми TRACECA (Транспортний коридор Європа-Кавказ-Азія) – програма міжнародного співробітництва в галузі транспорту між ЄС і країнами – партнерами Східної Європи, Південного Кавказу та Центральної Азії; TEMPUS (Транс'європейська схема партнерства і мобільності для університетських навчачь) – програма ЄС, розроблена для надання допомоги соціальним та економічним перетворенням у партнерських країнах, яка сприяє розвитку системи вищої освіти завдяки максимально збалансованому співробітництву з країнами ЄС, міжлюдським контактам, міжнародній і регіональній співпраці, створенню мережі особистих і професійних контактів між академічними спільнотами ЄС і партнерських країн; Erasmus + (Еразмус+) – освітня програма ЄС, спрямована на активізацію міжнародного співробітництва та підвищення мобільності серед студентів, викладачів, науковців європейських університетів та вищих навчальних закладів третіх країнах на всіх континентах. Намагаючись перетворити ЄС на світового лідера в освіті, а європейські університети – на осередки знань і центри інновацій, програма “Еразмус+” також ставить за мету сприяння взаєморозумінню між людьми, активізацію міжкультурного діалогу – програма сприяння кращому розумінню і взаємному збагаченню між ЄС і третіми країнами, щоб у середньостроковій перспективі зміцнити політичні, культурні, освітні та економічні зв'язки. HORIZON 2020 (Горизонт 2020) – рамкова програма Європейського Союзу з фінансової підтримки інноваційного розвитку, що є ініціативою ЄС, що виділяє кошти на конкурсній основі на підтримку розвитку і впровадження інновацій, у тому числі у підприємстві і промисловості.

Висновки. Загалом місцеве самоврядування є основою для забезпечення сталого розвитку як окремих територій, так і держави загалом. З початком реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади органи місцевого самоврядування отримали більшу кількість повноважень та ресурсів, проте з'явилося і ряд додаткових зобов'язань, що спонукають підвищити активність як влади, так і населення задля створення комфортного та безпечного середовища проживання, надання рівного доступу до якісних послуг. Інструментом в забезпечення сталого і цілісного розвитку територій є місцеві фінанси. Окремі їх складові, зокрема місцеві бюджети, історично відіграють значну роль у фінансуванні потреб громади, проте реформи децентралізації дали можливість шукати нові джерела фінансових ресурсів.

Подальші наукові розробки будуть спрямовані на дослідження грантів як джерела фінансування сталого розвитку громад.

1. Програма дій “Порядок денний на 21 століття” / переклад з англ.: ВГО “Україна. Порядок денний на 21 століття”. Київ: Інтелсфера, 2000. 360 с.
2. ISO 26000:2010 Guidance on social responsibility. URL: <http://isotc.iso.org> (дата звернення: 03.10. 2019).
3. European strategy for smart, sustainable and inclusive growth «Europe 2020» URL: <http://ec.europa.eu/research/era/docs/en/investing-in-research/european-commission-europe-2020-2010.pdf>] (дата звернення: 03.10. 2019).
4. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу. Аналітична доповідь. Жаліло Я.А. та ін. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ: 2019. 115 с.
5. Про схвалення концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%d1%80?nreg=333-2014-%f0&find= 1&text> (дата звернення: 03.10. 2019).
6. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування : монографія / ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”; наук. ред. В.С. Кравців. Львів, 2016. 264 с.
7. О. П. Кириленко та ін. Муніципальні фінанси: навч. посіб. / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль : Астон, 2015. 360 с.
8. Врублевський О. Як залучити гранти для розвитку громад: поради старостамж. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/10564> (дата звернення: 03.10. 2019).
9. Примостка О.О. Фінансові механізми в реалізації регіональної політики ЄС. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. №1. С.4-7.

References

1. *The Agenda for the 2nd Century Agenda*, Intelsfera, 2000.
2. “ISO 26000: 2010 Guidance on social responsibility.” ISO, isotc.iso.org. Accessed 03 Oct.2019.
3. “Europe 2020. European Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth.” European Commission, ec.europa.eu/research/era/docs/en/investing-in-research/european-commission-europe-2020-2010.pdf. Accessed 03 Oct.2019.
4. Zhalilo, Ya. , et al. *Decentralization of power: agenda for the medium term. Analytical report. National Institute for Strategic Studies*, 2019.
5. “On Approving the Concept of Reforming Local Self-Government and Territorial Organization of Government in Ukraine. Order of Cabinet of Ministers of Ukraine on 01.04.2014 № 333-p. ” Verkhovna Rada of Ukraine, zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%d1%80?nreg=333-2014-%f0&find= 1 & text. Accessed 03 Oct.2019.
6. *Administrative-territorial structure of Ukraine: methodological foundations and practice of reforming: monograph*, ed. V.S. Kravtsiv, Institute of Regional Studies of NAS of Ukraine, 2016.
7. Kirilenko, Olga , et al. *Municipal Finance*, Aston, 2015.
8. Vrublevskiy, O. “How to Attract Grants for Community Development.” *Decentralization*, decentralization.gov.ua/news/10564. Accessed 03 Oct.2019.
9. Primostka, O. “Financial mechanisms in the implementation of EU regional policy.” *Bulletin of the International Humanities University*, no.1, 2016, pp. 4-7.

УДК 330.322

doi: 10.15330/apred.2.15.166-180

Кульчицька Н.Є.

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОЦЕС РОЗБУДОВИ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Чортківський навчально-науковий інститут
підприємництва і бізнесу

Тернопільського національного
економічного університету,
вул.С. Бандери 46, м.Чортків, Тернопільська обл.,
48500, Україна,
тел.: 0355220849,
e-mail: nadinekulch@ukr.net

Анотація. В статті досліджено теорію державного стратегічного управління на регіональному рівні. Вивчено світовий досвід ефективності розвитку економіки територій та на цій основі виокремлено стратегічне планування. Аргументовано, що теорія державного стратегічного управління схожа зі стратегічним менеджментом будь якої компанії. Розроблено модель процесу стратегічного управління. Обґрунтовано ключові елементи системи стратегічного планування в Україні. Виокремлено рівні системи державного стратегічного планування. Аргументовано структуру напрямків діяльності муніципальної освіти в ОТГ. Метою написання статті стало дослідження соціально-економічного розвитку муніципальної освіти в контексті стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону. У статті використано методи аналізу, історичного порівняння, емпіричного дослідження, акцент зроблено на подібності теорії державного стратегічного управління та стратегічного менеджменту. Вивчено доктрини, теорії та концепції державного регулювання економіки і соціально-економічного розвитку, і тому звернено увагу на відсутність такого визначення як державне стратегічне управління, муніципальна освіта які б внесли нове бачення для збалансованого розвитку суспільства і економіки, внаслідок чого наукова новизна полягає в визначенні понять та обґрунтуванні вказаних його цілей, етапів та функцій. Практична значущість дослідження полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані у діяльності органів місцевого самоврядування. Результатами дослідження є: розробка комплексних стратегій розвитку регіонів, муніципальної освіти; організація виконання стратегічних планів; координація дій з реалізації стратегічних завдань; мотивація на досягнення стратегічних результатів; контроль за процесом виконання стратегії регіонального соціально-економічного розвитку.

Ключові слова: стратегічне планування, муніципальна освіта, державне регулювання, державне стратегічне планування, соціально-економічна політика.

Kulchytska N.Ye.

STRATEGIC PLANNING AND DEVELOPMENT PROCESS OF MUNICIPAL EDUCATION IN UKRAINE

Chortkiv Educational and Scientific Institute of
Entrepreneurship and Business,
Ternopil National Economic University,
Bandera str. ,46, Chortkiv, Ternopil region,
48500, Ukraine,
tel .: 0355220849
e-mail: nadinekulch@ukr.net

Abstract. The article explores the theory of state strategic management at the regional level. The world experience of territorial economy development efficiency is studied and strategic planning is distinguished on this basis. It is argued that the theory of public strategic management is similar to the strategic management of any company. A model of strategic management process is developed. The key elements of the strategic planning system in Ukraine are grounded. The levels of the state strategic planning system are separated. The structure of directions of activity of municipal education in ATS is substantiated. The purpose of this article was to study the socio-economic development of the municipality in the context of strategic planning of the socio-economic development of the region. The methods of analysis, historical comparison, empirical research are used in the article, the emphasis is on the similarity of the theory of state strategic management and

strategic management. The doctrines, theories and concepts of state regulation of economy and socio-economic development are studied, and therefore attention is drawn to the lack of such definition as state strategic management, municipal education that would bring a new vision for balanced development of society and economy. and justification of its stated goals; steps and functions. The practical significance of the study is that the results of the study can be used in the activities of local governments. The results of the study are: development of integrated strategies for regional development, municipal education; organization of implementation of strategic plans; coordination of actions on realization of strategic tasks; motivation to achieve strategic results; control over the process of implementation of the strategy of regional socio-economic development.

Key words: strategic planning, municipal education, state regulation, state strategic planning, social and economic policy.

Вступ. Світовий досвід і дослідження фахівців переконливо показують, що головним засобом, що визначає результати та ефективність будь-якої організації та розвитку економіки територій, суб'єктів всієї країни в цілому, є розробка і впровадження успішної стратегії.

У сучасній економіці була висунута концепція довгострокової стратегії, орієнтованої на зростання загальних соціально-економічних показників держави, її технологічного та інноваційного потенціалу. Зростання соціально-економічних показників неможливе без їх зростання в регіонах і ОТГ України, тому якість стратегічного управління надасть вирішальну роль у вирішенні поставлених завдань.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні муніципальної обізнаності та стратегічного планування, визначення пріоритетів соціально-економічної політики, цілей і завдань соціально-економічного розвитку України, суб'єктів місцевого самоврядування та ОТГ, окремих галузей і сфер державного і муніципального управління, забезпечення національної безпеки місцевого самоврядування та ОТГ.

Результати. Результатами дослідження є визначення стратегічного дослідження соціально-економічного розвитку муніципальної освіти: стратегічне планування соціально-економічного розвитку муніципальної освіти - це діяльність органів місцевого самоврядування, яка пов'язана з формуванням цілей і завдань розвитку на довгострокову перспективу, обґрунтуванням набору і черговості здійснення заходів, а також розробкою механізму їх практичної реалізації. Суть стратегічного планування полягає у виборі головних пріоритетів розвитку муніципальної освіти, провідну роль в реалізації яких повинен взяти ОТГ.

Теорія державного стратегічного управління схожа зі стратегічним менеджментом будь якої компанії. Держава, як і фірма, прагне поліпшити своє соціально-економічне становище і державні службовці в аналогії з персоналом у фірмі потребують мотивації для вдосконалення своїх навичок з метою виконання поставлених завдань, тому стратегічне управління в державній службі має ті ж основні риси, що і стратегічне управління в комерційній структурі. Тут проявляються ті ж закономірності, що і суспільне управління.

Для того щоб привести визначення державного стратегічного управління необхідно проаналізувати попередні теорії і концепції державного регулювання економіки і соціально-економічного розвитку (таблиця 1.)

Таблиця 1

Доктрини, теорії та концепції державного регулювання економіки і соціально-економічного розвитку[1]

Table 1

Doctrines, Theories and Concepts of State Regulation of Economics and Socio-Economic Development [1]

Теорії і концепції	Представники	Сутність концепцій
Неокейнсианська модель державного регулювання	Н. Калдор, Е. Домар, Е. Хансен, Дж. Робінсон, Р.Ф. Харрод	Нова теорія спрямована на аналіз ендегенного зростання - постійне збільшення ВВП. Моделі ендегенного зростання відкидають неокласичні доктрини і допускають ефект масштабу виробництва та невід'ємну роль технічного прогресу. Головна мета теорії - пояснення міждержавних відмінностей в темпах зростання і факторів, від яких ці темпи залежать.
Неокласична теорія державного регулювання	К. Менгер, Ф. фон Вейзер, Е. фон Бем-Баверк, А. Маршалл, А. Пігу	Виходить із принципу економічного лібералізму, принципу вільної конкуренції. Неокласики наголошують на дослідженні прикладних практичних завдань з використанням кількісного аналізу. Увага приділяється проблемам ефективного використання обмежених ресурсів
Змішані концепції	Р. Лукас	<ol style="list-style-type: none"> 1. Хвилеподібна концепція є проявом зміни "неокейнсіанського" підходу на «неокласичний» в зв'язку з розвитком світової економіки 2. Прихильники концепції раціональних очікувань вважають неефективною будь-яку економічну політику.
Нові теорії сталого економічного розвитку	Р. Констанца, Т.А. Акімова, Ю.Н. Моїсейкін.	В теорії сталого розвитку економіка і соціум тісно взаємопов'язані, взаємозамінні і взаємопідлеглі підсистеми єдиного цілого. Існує необхідність істотного впливу держави на процеси розвитку, але методи державного стратегічного планування не розроблені.
Теорія світового уряду	М.М. Лук'янчиков	Концепція передбачає створення світового уряду. Багаті країни повинні ділитися доходами з бідними, створення глобального фонду допомоги.
Теорія політичного регулювання стратегічних процесів розвитку економіки	Розглядається багатьма вченими, але не була офіційно висунута	Основне положення - пріоритет політичного регулювання і короткострокових політичних інтересів по відношенню до стратегічних економічних процесів. Швидка зміна влади допоможе контролювати соціальні та економічні кризи.
Теорія "технологій широкого застосування"	Д.Трайтенберг, Д. Райт.	Швидке економічне зростання за допомогою вторинних інновацій, які не дають економіці сповільнити свої темпи.
Нова інституційна економічна теорія	Р. Коуз, Т. Веблен, Д. Коммонс,	Основна увага - нова інституційна економіка будується на аналізі таких чинників як трансакційні витрати, права власності, контрактні відносини.

При вивченні основних концепцій державного регулювання економіки, слід звернути увагу на відсутність такого визначення як державне стратегічне управління, яке б внесло нове бачення для збалансованого розвитку суспільства

і економіки, тому необхідно привести дане визначення, вказати його цілі, етапи та функції.

Внаслідок того, державне стратегічне управління - це науково-обґрунтований, збалансований, багатоцільовий вплив держави, а зокрема апарату державного управління, політичних і громадських організацій на соціально-економічне середовище держави, що забезпечує довгостроковий стійкий та інноваційний ріст економіки і якості життя, забезпечення безпеки особистості і держави, попередження надзвичайних ситуацій. [2]

На підставі наведеного визначення можна сказати що стратегічне управління державою, регіоном чи муніципальною освітою задає вектор соціально-економічного розвитку і дозволяє виділити ряд цілей державного стратегічного управління:

- Захист прав особистісного підходу до навчання;
- Ефективна і конкурентоздатна економіка;
- Зростання якості життя;
- Соціальний прогрес суспільства;
- Безпека держави і регіонів;
- Попередження надзвичайних ситуацій і ін.

Весь процес стратегічного управління можна зобразити у вигляді блок-схеми представленої на рис.1.

На підставі блок-схеми можна виділити функції стратегічного управління: [2]

- Розробка комплексних стратегій розвитку;
- Організація виконання стратегічних планів;
- Координація дій з реалізації стратегічних завдань;
- Мотивація на досягнення стратегічних результатів;
- Контроль за процесом виконання стратегії.

Найважливішою функцією державного стратегічного управління є стратегічне планування, в освітньо-муніципальному середовищі і причому є фундаментом, на якому будується вся система управлінських рішень, або є основою функціональної структури системи управління. Система стратегічного планування є найважливішою складовою процесу стратегічного управління, від якості стратегічного планування залежить і стан стратегічного управління. [3]

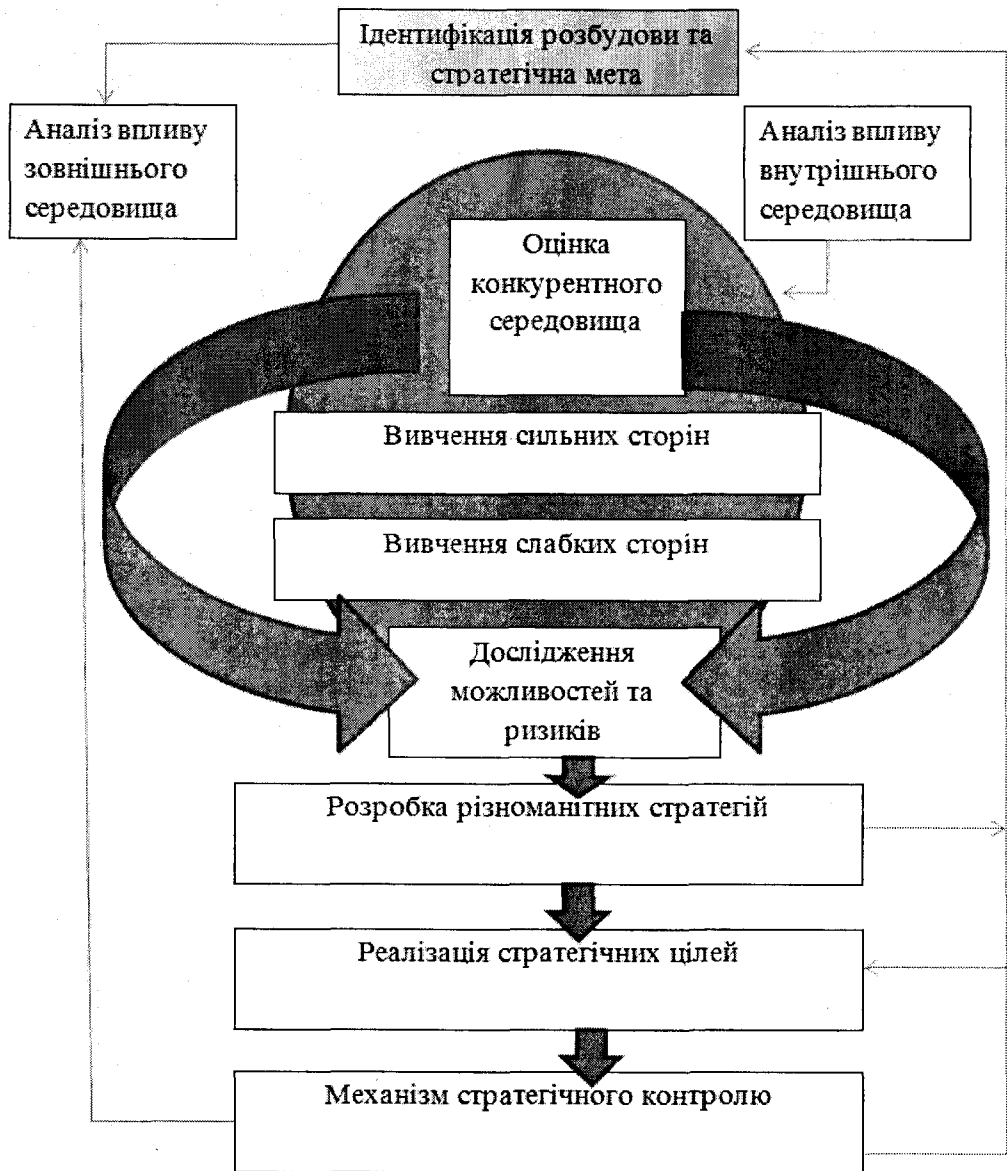

Рис. 1. Модель процесу стратегічного управління

Fig. 1. Model of strategic management process

Законодавча база зі стратегічного планування як така відсутня, тому весь процес спирається на Проект Закону України “Про державне стратегічне планування”[4] згідно з яким стратегічне планування в Україні здійснюється на місцеву рівні, рівні ОТГ і визначає стратегічне планування, як діяльність учасників стратегічного планування по завданнях покладених на територіальні структури, прогнозування, планування і програмування соціально-економічного розвитку України, суб’єктів місцевого самоврядування і муніципальних утворень, галузей економіки та сфер державного і муніципального управління забезпечення національної безпеки України.

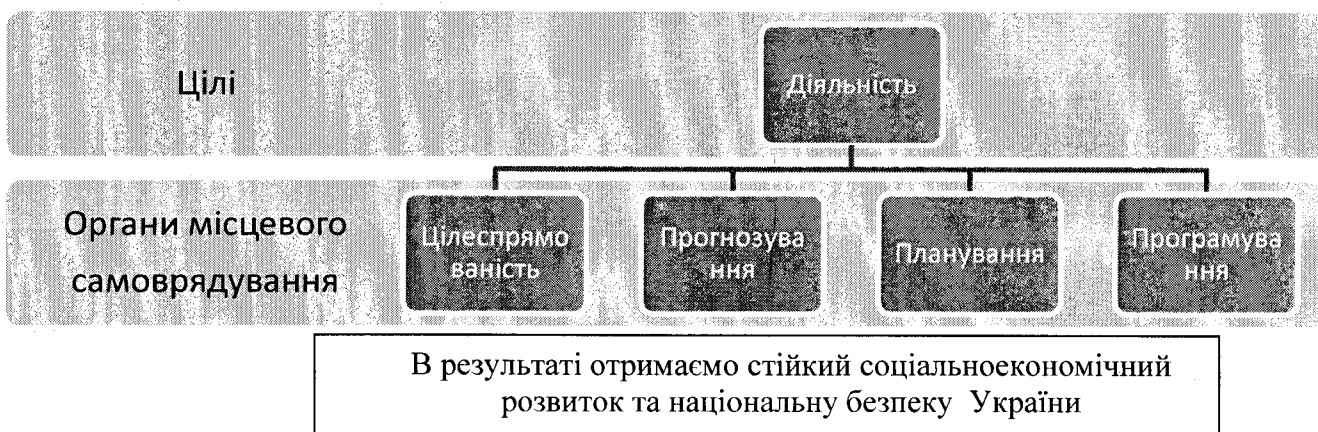

Рис. 2. Ключові елементи системи стратегічного планування в Україні
 Fig. 2. Key elements of the strategic planning system in Ukraine

Відповідно до цього основними завданнями стратегічного планування є:

- координація державного і муніципального стратегічного управління, і заходів бюджетної політики в муніципальній освіті;
- визначення внутрішніх і зовнішніх умов, тенденцій, обмежень, диспропорцій, дисбалансів, можливостей, включаючи фінансові, соціально-економічного розвитку України, суб'єктів місцевого самоврядування та ОТГ, окремих галузей і сфер державного і муніципального управління, забезпечення національної безпеки України;
- визначення пріоритетів соціально-економічної політики, цілей і завдань соціально-економічного розвитку України, суб'єктів місцевого самоврядування та ОТГ, окремих галузей і сфер державного і муніципального управління, забезпечення національної безпеки місцевого самоврядування та ОТГ;
- вибір шляхів і способів досягнення цілей і рішення задач соціально-економічної політики України, суб'єктів місцевого самоврядування та ОТГ і забезпечення національної безпеки України, які забезпечують найбільшу ефективність використання необхідних ресурсів;
- формування і проведення комплексу заходів, що забезпечують досягнення цілей і вирішення завдань соціально-економічного розвитку України, суб'єктів місцевого самоврядування та ОТГ і забезпечення національної безпеки України;
- визначення ресурсів для досягнення цілей і врегулювання соціально-економічної політики та соціально-економічного розвитку суб'єктів місцевого самоврядування та ОТГ;
- координація дій учасників стратегічного планування та заходів, передбачених документами стратегічного планування, за термінами їх реалізації, очікуваних результатів та параметрах ресурсного забезпечення;
- організація моніторингу та контролю реалізації документів стратегічного планування;
- науково-технічне, інформаційне, ресурсне та кадрове забезпечення стратегічного планування;
- створення умов, що забезпечують залучення громадян і господарюючих суб'єктів в процес стратегічного планування.

У зв'язку з тим, варто звернути увагу на його цілі в створенні єдиної комплексної системи державного стратегічного планування соціально-економічного розвитку

України, яка забезпечить сталий економічний розвиток, підвищення якості життя і забезпечення безпеки країни (рис.2).

Слід також описати зв'язок видів діяльності представлених вище і документів стратегічного планування (табл. 2).

Таблиця 2

Види діяльності в рамках стратегічного планування

Table 2

Strategic planning activities

Види діяльності в рамках стратегічного планування	Визначення	Документи стратегічного планування
Цілепокладання	Визначення напрямків, цілей і пріоритетів соціально економічного розвитку	Стратегія соціально-економічного розвитку
Прогнозування	Розробка науково обґрунтованих уявлень про ризики, напрямках, результати і показниках соціально економічного розвитку	Прогноз соціально-економічного розвитку на середньостроковий або довгостроковий період При затвердженні державного бюджету на довгостроковий період
Планування	Розробка і реалізація планів в сфері соціально-економічного розвитку, спрямована на досягнення цілей і пріоритетів соціально-економічного розвитку	План заходів щодо реалізації стратегії соціально-економічного розвитку
Програмування	Розробка і реалізація програм на різних рівнях (регіональному, муніципальному)	Макрорегіональні, регіональні і муніципальні програми

За даних умов і факторів, стратегічне планування в Україні повинно мати ряд узаконених новацій. Тобто, можна виділити 4 ключових відмінності (рис. 3).

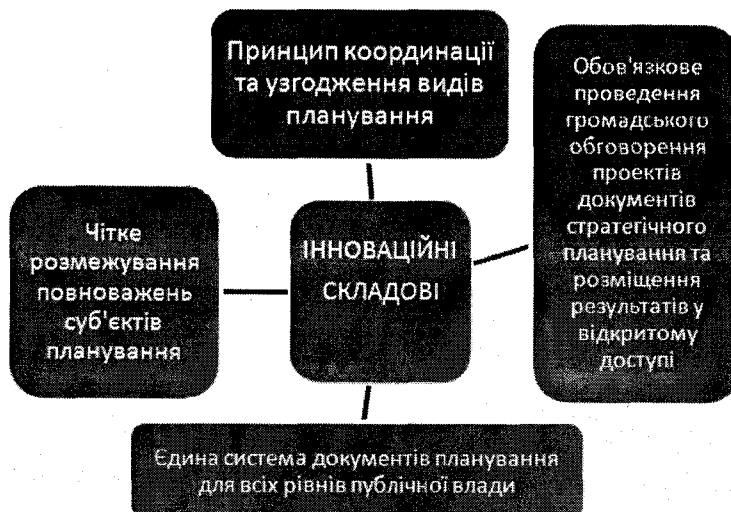

Рис.3. Інноваційні складові стратегічної розбудови
Fig.3. Innovative components of strategic development

У нашому розумінні одним із базисних пунктів є те, що стратегічне планування в Україні здійснюється на місцевому рівні, рівні органів місцевого самоврядування і рівні ОТГ, відповідно до цього систему стратегічного планування можна представити в наступному вигляді (рис.4). [5]

Рис.4. Рівні системи державного стратегічного планування
 Fig. 4. Levels of the state strategic planning system

Таким чином рухаючись вниз по рівням системи стратегічного планування необхідно визначити термін макро- регіон, соціально-економічні умови в межах якого вимагають виділення окремих напрямів, пріоритетів, цілей і завдань соціально-економічного розвитку при розробці документів стратегічного планування.

Стратегії соціально-економічного розвитку ОТГ мали б відігравати важливу роль в питаннях планування та бюджетування. Стратегії покликані були визначити конкурентні переваги і перспективні економічні спеціалізації кожного суб'єкта, що входить в склад територіального округу, цільові показники соціально-економічного розвитку макро- регіону на планований період, і стратегічні пріоритети напрямки розвитку об'єктів, виробничої і соціальної інфраструктури, що роблять визначальний вплив на економічний розвиток округу і його регіонів. Крім того, вони включали в себе заходи по забезпеченню збалансованого розвитку ОТГ, а зокрема заходи щодо випереджаючого розвитку депресивних територій. [6]

Стратегії макро- регіонів, повинні стати інструментом узгодження і балансування галузевого і регіонального підходів розвитку України. Вони знаходяться на стику стратегій галузей економіки та суб'єктів України, що дозволяє їм координувати взаємодію органів виконавчої влади та органів державної влади суб'єктів України. Координуючим органом стратегій макрорегіонів (ОТГ) мають стати стратегічні відділи або стратегічні сектори. Можливо, описана конфігурація в подальшому знайде формальне відображення в нормативних правових актах України.

Для цілей нашого дослідження, необхідно особливу увагу приділити термінології соціально-економічного розвитку, а потім перейти до вивчення процесу стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону та муніципальної освіти.

Соціально-економічний розвиток багатовимірний і багатоаспектний процес, який розглядається з точки зору сукупності різних соціальних і економічних цілей для поліпшення якості життя населення. Процес соціально-економічного розвитку включає в себе три важливі складові: [7]

- Підвищення доходів, поліпшення здоров'я населення і підвищення рівня його освіти;

- Створення умов освіченості, які сприяють зростанню самоповаги людей в результаті формування соціальної, політичної, економічної та інституційної систем, орієнтованих на повазі до людської гідності;

- Збільшення ступеня свободи людей, в тому числі їх економічної свободи.

Відповідно до цілей соціально-економічного розвитку будується система критеріїв і показників, які можна використовувати в міжтериторіальному порівнянні. На рівні регіону можна розглядати такі критерії і відповідні їм показники соціально-економічного розвитку:

- ВВП або ВВП (абсолютна величина і на душу населення) і темпи зростання цих показників;

- середній рівень доходів населення і ступінь їх диференціації;

- тривалість життя, рівень фізичного і психічного здоров'я людей;

- рівень освіти;

- рівень споживання матеріальних благ і послуг (продуктів харчування, житла, телефонних послуг), забезпеченість домашніх господарств товарами тривалого користування;

- рівень охорони здоров'я (забезпеченість лікувальними закладами, аптеками, лікарнями, діагностичними центрами і послугами швидкої допомоги, якість медичних послуг);

- стан навколишнього середовища;

- рівність можливостей людей, розвиток малого бізнесу;

- збагачення культурного життя людей.

Стандартним способом оцінки економічного розвитку регіону є оцінка рівня виробництва (до того ж, як правило, матеріального виробництва). Така оцінка є сьогодні односторонньою і недостатньою. Розроблені міжнародними організаціями підходи до оцінки економічного розвитку країн змушують при оцінці рівня розвитку регіону розглядати не тільки обсяг виробництва, а й такі, наприклад, аспекти, як освіта, охорона здоров'я, стан навколишнього середовища, рівність можливостей в економічній сфері, особиста свобода і культура життя. Цілком доречно в якості інтегрального показника розвитку регіону використовувати індекс розвитку людини, розроблений і застосовується Програмою розвитку ООН для оцінки розвитку окремих країн. [8]

Таким чином, можна підійти до наступного рівня в ієрархії державної системи стратегічного планування - це регіональне стратегічне планування, основні розділи якого представлені на рис.5.

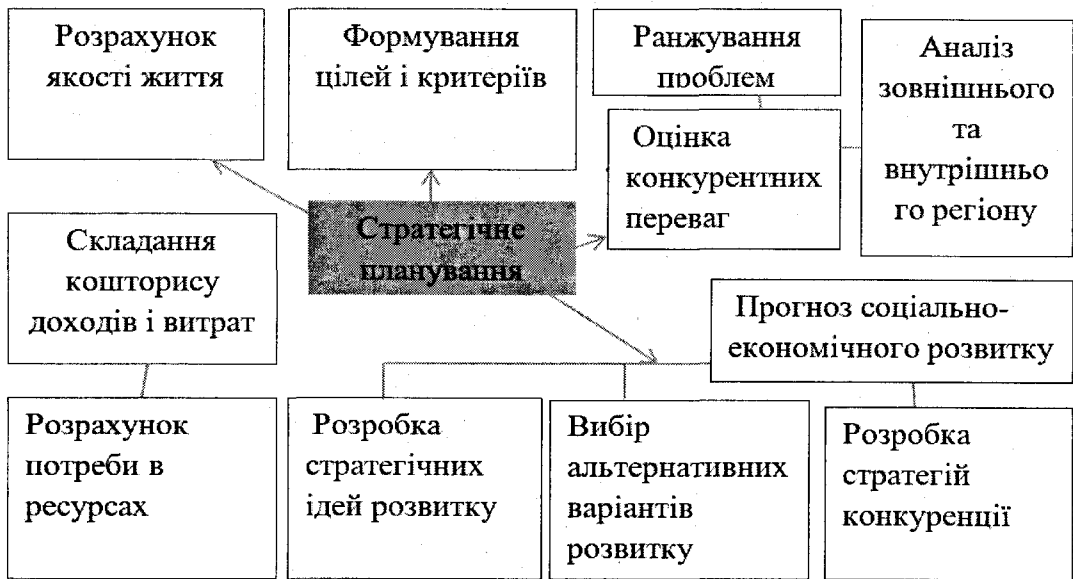

Рис.5. Розділи стратегічного планування регіону
 Fig. 5. Sections of strategic planning of the region

Мета розробки стратегії розвитку регіону полягає в пошуку джерел ефективності та підвищення соціально-економічного розвитку регіону та його складових на основі зростання матеріального добробуту і всебічного розвитку особистості громадян.

Розробка стратегічного плану розвитку регіону є складним науково-практичним завданням, яке може бути вирішене спільними зусиллями вищого керівництва регіону і вчених в області регіонального управління. [8]

Стратегічне планування на регіональному рівні – дуже важливий елемент в системі територіального стратегічного планування, так як розробка стратегії регіону спричинить за собою зміну в усіх сферах життя суб'єкта господарювання. Не варто забувати про те, що регіон поділяється на безліч муніципальних утворень, стратегічне планування яких складається з елементів, представлених на Рис.5.

Варто звернути увагу на те, що дана стаття присвячена останньому рівню в системі державного стратегічного планування, а саме стратегічного планування в муніципальній освіті. Для подальшого вивчення питання необхідно дати визначення місцевого самоврядування та муніципального утворення, а також привести класифікацію муніципальних утворень. Місцеве самоврядування в Україні – форма здійснення народом своєї влади, що забезпечує в межах, встановлених Конституцією України, законами про місцеве самоврядування самостійне і під свою відповідальність рішення населенням безпосередньо і (або) через органи місцевого самоврядування питань місцевого значення виходячи з інтересів населення з урахуванням історичних та інших місцевих традицій.

Будучи важливим структурним елементом в системі територіального поділу, ОТГ мають у своєму розпорядженні наявність органів стратегічного управління, які займаються стратегічним плануванням, так як з упевненістю можна сказати про неможливість зростання соціально-економічного потенціалу території без функціонуючої системи стратегічного планування.

З позиції системного підходу, ОТГ - об'єкт стратегічного управління, який можна розглядати як сукупність п'яти взаємопов'язаних макро- підсистем (рис.6):

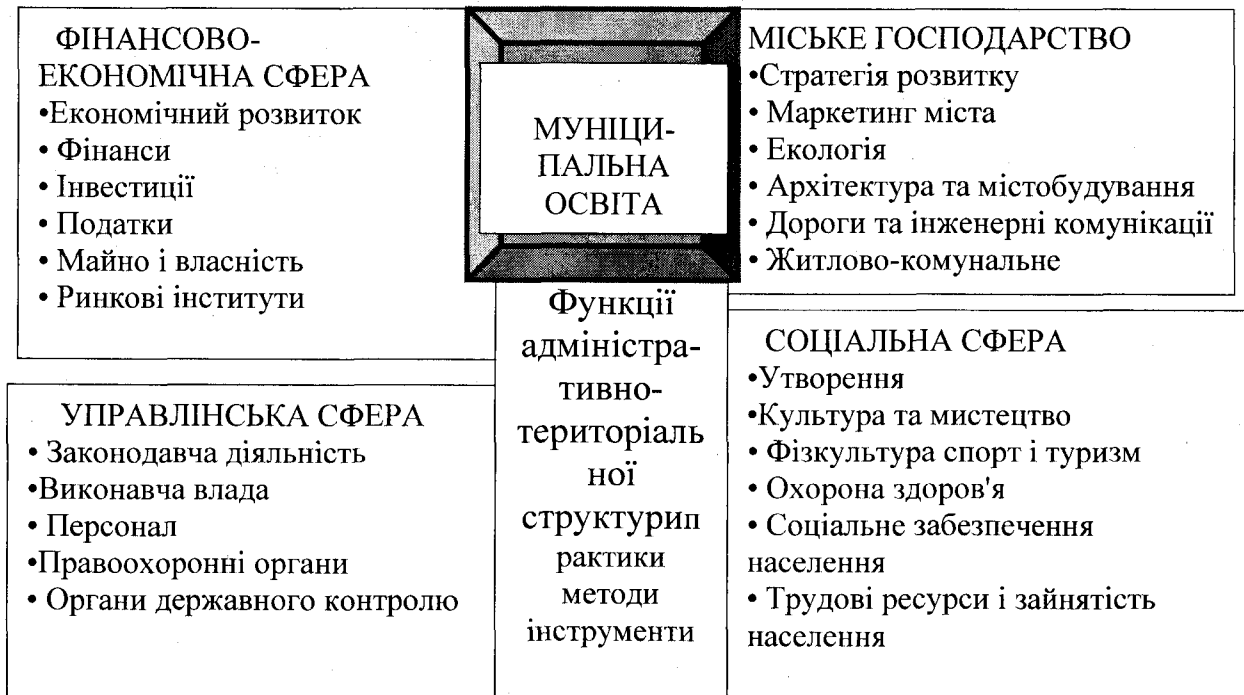

Рис.6. Макро- підсистеми муніципальної освіти
 Fig.6. Macro-subsystems of municipal education

Таким чином можна зробити висновок, що метою стратегічного планування в муніципальній освіті є розвиток представлених на рис.6 макро-підсистем, за допомогою розробки і реалізації стратегії соціально-економічного розвитку, а також досягнення режиму функціонування муніципальної освіти “як самокерованої і саморегулятивної системи, що забезпечує стійке підвищення якості життя та забезпечує належне виконання всіх функцій регіону” [14].

На жаль в Україні ще не врегульовано на законодавчому рівні широкопланову автономію регіону, а зокрема і в освітньому просторі, що означає, що в областях, районах і містах, ОТГ розробляються, затверджуються (схвалюються) документи стратегічного планування не досконало, необхідні для забезпечення бюджетного процесу. За рішенням органів місцевого самоврядування може розроблятися, затверджуватися (схвалюватися) і реалізовуватися стратегія соціально-економічного розвитку муніципальної освіти і план заходів щодо реалізації стратегії соціально-економічного розвитку муніципальної освіти. У переліку документів муніципального стратегічного планування передбачені муніципальні програми, які можуть застосовуватися в якості механізму реалізації муніципальної стратегії. [8]

Разом з тим, слід відмітити, що стратегічне планування соціально-економічного розвитку муніципальної освіти – це діяльність органів місцевого самоврядування, яка пов'язана з формуванням цілей і завдань розвитку на довгострокову перспективу, обґрунтуванням набору і черговості здійснення освітянських заходів, а також розробкою механізму їх практичної реалізації.

Суть стратегічного планування полягає у виборі головних пріоритетів розвитку муніципальної освіти, провідну роль в реалізації яких повинен взяти муніципалітет так і суб'єкти освітнього простору.

- В рамках стратегічного планування вирішуються чотири основні завдання:
- Розподіл ресурсів муніципальної освіти (фінансові, трудові, рекреаційні);

- Адаптація до зовнішнього середовища, яка становить загрозу для реалізації стратегії;
- Внутрішня інтеграція органів управління з населенням, великим і малим бізнесом для успішної стратегічної діяльності;
- Формування стратегічної організаційної культури в муніципальній освіті.

Стратегічні цілі і напрямки діяльності органів управління муніципального освіти за поліпшення соціально-економічного становища можна уявити як схеми (рис. 7):

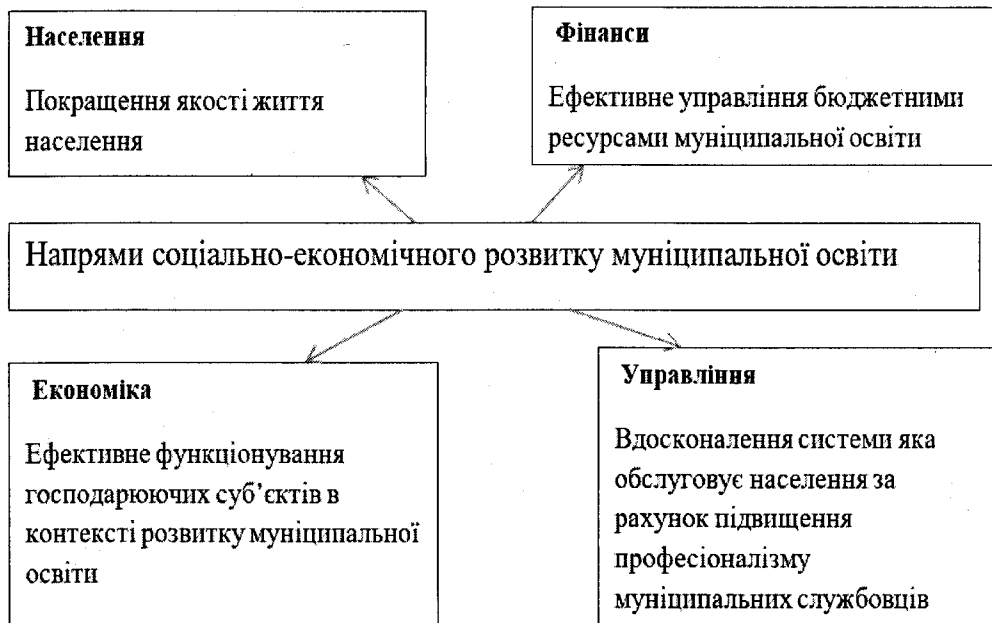

Рис. 7. Структура напрямків діяльності муніципальної освіти
Fig. 7. Structure of directions of activity of municipal education

Дуже актуальним і важливим етапом стратегічного планування в муніципальній освіті є ефективна оцінка реалізації стратегії. Методика оцінки стратегій соціально-економічного розвитку муніципальних утворень в розумінні стратегування як багатофакторного процесу важлива для всіх без винятку муніципальних утворень на всіх етапах розвитку системи стратегічного планування на локальному рівні (таблиця 3).

У висновку варто зазначити, що стратегічне планування займає нижчий щабель в ієрархії державного стратегічного планування. Будучи елементом стратегічного управління муніципальною освітою, стратегічне планування встановлює зв'язок між органами управління і населенням, яке проживає на даній території, погоджує інтереси ключових суб'єктів території, акцентує увагу на найкращому задоволенні потреб місцевої громади. Суть стратегічного планування розвитку муніципальної освіти полягає у визначенні пріоритетної сфери господарської діяльності з урахуванням факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, наявних ресурсів і основних показників соціально-економічного розвитку.

Етапи розвитку стратегічного планування та їх особливості

Table 3

Stages of strategic planning development and their features

Найменування етапу	Часовий інтервал	Основні особливості	Роль і місце оцінки
Стартовий період	Кінець 90-х - початок 2000-х.	Початок впровадження ринкових методів планування, основна особливість - подолання кризових тенденцій в економіці.	Оціночні процедури в стратегічних планах відсутні.
Період розвитку	Початок 2000-х - 2008 (9) м	Міста продовжують активно включатися в систему стратегічного планування. Все більше міст приймають стратегічні плани. Ті, ким стратегії вже розроблені, вдосконалюють технології моніторингу, розвиваючи інструменти стратегування	Елементи оцінки впроваджуються в деякі стратегічні плани через систему моніторингу, оцінці піддаються тільки наслідки реалізації стратегій
Посткризовий період	2008 (9) - 2013 роки.	Світова фінансова криза показала спроможність стратегічних планів у багатьох територіальних одиницях	Стратегічні плани стають більш пропрацьованими і індивідуалізованими, в структурі документів присутні розділи присвячені моніторингу та оцінки, однак вони залишаються досить формалізованими і не співвідносяться з реальними термінами розвитку регіонів
Період політичної кризи	2014-2019 роки	Структурування органів місцевого самоврядування	Стратегічне планування набирає більшої актуальності, а регіони автономності

Отже, сутність стратегічного планування на регіональному та місцевому рівнях можна визначити як "діяльність представницьких і виконавчих органів влади регіону щодо реалізації початку управління з метою перспективного забезпечення балансу галузевих і місцевих інтересів у вирішенні сукупності проблем довгострокового соціально-економічного розвитку".

А стабільний розвиток муніципальної освіти передбачає:

по-перше, здатність до саморозвитку і прогресу, тобто забезпечення стійкого зростання виробництва, створення надійних умов і гарантій для підприємницької діяльності, створення сприятливого клімату для інвестицій і інновацій;

по-друге, раціональне використання природних ресурсів та збереження екологічної рівноваги в місті;

по-третє, стабільне підвищення якості та рівня обізнаності життя всіх жителів міста.

Таким чином, стратегічне планування в муніципальній освіті – це невід’ємні складові найважливішого процес, що сприяє комплексному соціально-економічному розвитку муніципальної освіти, який охоплює всі сфери економіки, соціальні сфери, муніципальної обізнаності та захищеності населення і представників влади.

1. Історія економічних вчень: підручник / за ред. Тарасевича В. М., Петруні Ю. С. К. : Центр учбової літератури., 2013. 352 с.
2. Василенко, І.А. Державне і муніципальне управління. підручник для бакалаврів. Люберці: Юрайт, 2015. 494 с.
3. Іванова В. Н., Гузов Ю. Н., Безгрошових Т. І. Технології муніципального управління : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. М.: Фінанси і статистика, 2005. 394с.
4. Про державне стратегічне планування : Проект Закону України. URL: [http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e7b8af7a-7c03-4d5b-aaa5-e1c0d7e84388&title=ProektZakonuUkrainipro DerzhavneStrategichnePlanuvannia](http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e7b8af7a-7c03-4d5b-aaa5-e1c0d7e84388&title=ProektZakonuUkrainipro%20DerzhavneStrategichnePlanuvannia) (дата звернення: 25.10.2019)
5. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади: Розпорядження Кабінету міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/333-2014-%D1%80> (дата звернення: 12.10.2019)
6. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. №156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/156-19> (дата звернення: 15.09.2019)
7. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_036(дата звернення 25.09.2019)
8. Муніципальні фінанси: навч. посіб. / за ред. д.е.н., проф. О.П. Кириленко. Тернопіль: Астон, 2015. 360 с.

References

1. *Istoriia ekonomichnykh vchen*, ed. V. M.Tarasevych, Yu. Ye. Petrunia, Tsentr uchbovoi literatury, 2013.
2. Vasylenko, I.A. *Derzhavne i munitsypalne upravlinnia. Pidruchnyk dlia bakalavriv*, Yurait, 2015.
3. Ivanova, V. N., Huzov, Yu. N., and T. I. Bezghroshovykh. *Tekhnolohii munitsypalnoho upravlinnia : navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv*, Finansy i statystyka, 2005.
4. “Pro derzhavne stratehichne planuvannia. Proekt Zakonu Ukrainy.” Ministerstvo ekonomichnjho rozvytku, [me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e7b8af7a-7c03-4d5b-aaa5-e1c0d7e84388&title=ProektZakonuUkrainipro DerzhavneStrategichnePlanuvannia](http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e7b8af7a-7c03-4d5b-aaa5-e1c0d7e84388&title=ProektZakonuUkrainipro%20DerzhavneStrategichnePlanuvannia). Accessed 25 Oct. 2019.
5. “Kontseptsiiia reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady. Rozporiadzhennia Kabinetu ministriv Ukrainy vid 1 kvitnia 2014 r. № 333-r.” Verkhovna Rada of Ukraine, zakon.rada.gov.ua/laws/main/333-2014-%D1%80. Accessed 12 Oct. 2019.
6. “Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky: Zakon Ukrainy vid 05.02.2015 r. №156-VIII.” Verkhovna Rada of Ukraine, zakon.rada.gov.ua/laws/main/156-19. Accessed 15 Sept.2019.
7. “Ievropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia.” Verkhovna Rada of Ukraine, zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_036. Accessed 25 Sept.2019.
8. *Munitsypalni finansy*, ed. O.P. Kyrylenko, Aston, 2015.

Дані про авторів

Білий Михайло Мирославович – к.е.н., доцент кафедри фінансів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника”

Борушок Ілона Ігорівна – аспірантка кафедри фінансів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”.

Вербовська Леся Степанівна – к.е.н., доцент кафедри менеджменту і адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Галушак Ірина Євгенівна – д. педаг. н., к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника”.

Галюк Ірина Богданівна – к.е.н., доцент кафедри менеджменту і адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Гамуляк Назар Миколайович – магістр другого року навчання спеціальності комп’ютерна інженерія ІФНТУНГ, кафедра комп’ютерних систем і мереж.

Гладун Остап Васильович – магістр другого року навчання спеціальності менеджмент ІФНТУНГ.

Дмитровська Вероніка Степанівна – к.е.н., доцент кафедри фінансів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника”.

Дребот Світлана Дмитрівна – к.е.н., викладач вищої категорії, заступник директора з навчально-виробничої роботи, Надвірнянський коледж Національного транспортного університету.

Казюка Наталія Петрівна – к.е.н., кафедра туризму, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу.

Кінаш Ірина Петрівна – д.е.н., професор кафедри менеджменту і адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Кондур Оксана Созонтівна – доктор педагогічних наук, доцент Педагогічного факультету ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника”.

Коренюк Петро Іванович – д.е.н., професор кафедри менеджменту організацій і адміністрування, Дніпровський державний технічний університет, м. Кам’янське.

Кропельницька Світлана Орестівна – к.е.н., доцент кафедри фінансів, докторант кафедри фінансів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”.

Кузяк Вікторія Вікторівна – к.е.н., доцент кафедри маркетингу та логістики Національного Університету “Львівська політехніка”.

Кульчицька Надія Євстахівна – к.е.н., доцент, директор Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу Тернопільського національного економічного університету.

Лавров Р.В. – д.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет.

Левандівський Омелян Тарасович – к.е.н., доцент, зав. кафедри фінансів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника”.

Майорова Тетяна Володимирівна – д.е.н., професор кафедри корпоративних фінансів і контролінгу ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”.

Максимів М.С. – студ. II курсу ОР “магістр” ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника”.

Матковський Петро Єгорович – к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника”.

Мельничук Юлія Миколаївна – канд.екон.наук, доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

Мигович Тетяна Михайлівна – к.е.н., доцент кафедри фінансів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника”.

Моторнюк Уляна Іванівна – к.е.н., доцент кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності Національного Університету “Львівська політехніка”.

Муц Юлія Сергіївна – магістр другого року навчання спеціальності менеджмент ІФНТУНГ.

Ніколаєнко Ю.В. – д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет.

Передерко Віталій Петрович – кандидат історичних наук, доцент, начальник відділу туризму Управління міжнародного співробітництва, євроінтеграції, туризму та інвестицій Івано-Франківської облдержадміністрації,

Полянська Алла Степанівна – д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту і адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Романчукевич Віталій Вікторович – к.е.н., ДВНЗ “Університет банківської справи”.

Савчук Світлана Вікторівна – аспірантка кафедри менеджменту і адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Сас Людмила Степанівна – к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника”.

Солоджук Тетяна Василівна – к.е.н., доцент кафедри фінансів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника”

Станьковська Ірина Мирославівна – к.е.н., доцент кафедри менеджменту і адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Станьковський Тарас Володимирович – аспірант кафедри менеджменту і маркетингу, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу.

Стасюк Назар Романович – старший викладач кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності Національного Університету “Львівська політехніка”.

Ткачук Ірина Григорівна – д.е.н., професор кафедри фінансів ДВНЗ “Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника”

Шабан Лілія Романівна – магістр кафедри менеджменту і маркетингу, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Науковий журнал

Випуск 15

Том 2

В авторській редакції

Головний редактор Василь ГОЛОВЧАК
Комп'ютерна правка і верстка Олександр ГОЛІНЕЙ

Підп. до друку 4.11.2019 р. Формат 60x84/8. Папір офсет.
Гарнітура "Times New Roman". Друк на ризографі.
Ум. друк. арк. 21,4. Наклад 70 пр. Зам. № 320

Видавець і виготовлювач

Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
76018, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1
тел.: 71-56-22

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
від 12.12.2006 серія ДК 2718*